

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO TARYBA: NARIAI, JŲ VEIKLA IR DISKUSIJOS

Vykintas Vaitkevičius
Klaipėdos universitetas

143

1949 m. vasario 10 d. buvo įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (toliau – LLKS) – visuomeninė karinė savanorių organizacija, pirmą kartą atstovavusi visos Lietuvos partizanams. „Po ilgų kovos metų, sudėjus daugybę aukų, pagaliau pasiektas visų kovojančių dalinių susivienijimas. Lietuvos laisvės kovos sąjūdis visoje Lietuvoje!“ – savo dienoraštyje pažymėjo būsimasis Dainavos apygardos vadas Lionginas Baliukevičius-Dzūkas, susipažinęs su šios organizacijos statutu, deklaracija, nutarimais ir atsišaukimais¹. 1949 m. pavasarį prie LLKS prisijungė Žemaičių apygardos erdvėje veikusių Kardo (Kardų) ir Alkos rinktinių kovotojai, 1951 m. rugpjūtį į Vyčio apygardos Žaliosios rinktinės partizanų gretas stojo biržiečiai – Sierakausko (vėliau Pilėnų) tėvūnija.

LLKS valdymas buvo patikėtas Tarybai², sudarytai iš Prezidiumo pirmininko ir sekretoriaus, Gynybos pajėgų ir Visuomeninės dalies vadovybių narių, taip pat sričių vadų ir sričių tarybų narių, turinčių ne mažesnes kaip apygardos vadų teises. LLKS Taryba veikė per savo Prezidiumą³.

Istoriografijoje iki šiol dėmesys telkiamas į 1949 m. vasario 11–17 d. LLKS Tarybos sesijos posėdį ir vasario 16-ąją priimtą žinomiausią dokumentą – politinę deklaraciją⁴; LLKS Tarybos tyrinėjimai dažniausiai siaurinami iki Prezidiumo narių veiklos⁵, arba aštuonių minėtos deklaracijos signatarų⁶. Šį kartą skelbiamas tolesniems tyrimams reikšmingas išskirtinai pačių partizanų dokumentų ir rašinių rinkinys apie daugelio LLKS Tarybos narių asmenybes, kovos kelią ir atliktus darbus, jų svarstymai apie Lietuvos, už kurios laisvę ir nepriklausomybę kovota, ateitį, taip pat Lietuvos ir LLKS istorijos tekstai.

LLKS Tarybos institucija – nenaujas organizacijos kūrėjų sumanymas. Iki 1949 m., o kai kuriais atvejais ir vėliau, organizacinių vienetų tarybos rinko vadus, sprendė kitus

¹ *Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis. 1948 m. birželio 23 d. – 1949 m. birželio 6 d.* Parengė Algis KAŠĖTA. 2-oji laida. Vilnius, 2006, p. 125.

² BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo Tarybos jungtinio posėdžio protokolas, 1949-02-10. *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau LYA), f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 200 ap.

³ „Sąjūdį valdo Sąjūdžio Taryba per savo prezidiumą“. LLKS statutas, 1949 m. LYA, f. 3377, ap. 55, b. 220, l. 13.

⁴ Plg. ČEPULYTĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vykintas. Iš 1949 metų Lietuvos partizanų vadų susitikimo istorijos: laikas ir vieta. *Lietuvos istorijos studijos*, 2013, t. 32, p. 99–124.

⁵ Plg. GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ, Nijolė. *Žuvusiųjų prezidentas*. 2-oji laida. Vilnius, 2005, p. 197–223; GAŠKAITĖ, Nijolė. *Pasipriešinimo istorija. 1944–1953 metai*. 2-oji papild. laida. Vilnius, 2006, p. 109–112.

⁶ Plg. ŽILYTĖ, Enrika. Partizanų vadų kolektyvinė biografija. *Lietuvos istorijos studijos*, 2016, t. 38, p. 85.

sudėtingus klausimus. Pavyzdžiui, 1949 m. rugpjūčio 13 d. Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės štabo taryba svarstė savavališkai iš Eimučio dalinio pasišalinusių partizanų Antano Armono-Kudirkos ir Leono Pluščiausko-Kariūno bylą⁷, o 1951 m. balandžio 25 d. Kėstučio apygardos Vaidoto rinktinės Taryba vienbalsiai nutarė kandidatą į rinktinės vado pareigas išrinkti Joną Vilčinską-Algirdą⁸.

1947–1948 m. Bendrame demokratinio pasipriešinimo sąjūdyje (toliau – BDPS) svarbus vaidmuo buvo numatytas Karo tarybai⁹. Slaptas BDPS Prezidiumo sekretoriaus Petro Bartkaus-Žadgailos pranešimas¹⁰ ir vėliau sekęs BDPS Vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado ir laikinai Prezidiumo pirmininko pareigas einančio Jono Žemaičio-Vytauto raštas¹¹ verčia manyti, kad 1948 m. lapkričio 12 d. atkūrus BDPS Prezidiumą ir Vyriausiąjį ginkluotųjų pajėgų štabą, kartu buvo nupiešti ir naujosios BDPS Karo tarybos kontūrai.

1949 m. sausio 25 d. paskelbta pirmoji šios Tarybos sudėtis – 13 narių slapyvardžiai išrikiuoti pagal pirmąją raidę: 1) Etmonas (Vladas Montvydas), 2) Kardas (Vytautas Gužas), 3) Merainis (Juozas Šibaila), 4) Miškinis (Vincas Kaulinis), 5) Plienas (Alfonsas Morkūnas), 6) Ryklis (Aleksandras Milaševičius), 7) Rymantas (Jonas Petras Aleščikas), 8) Šarūnas (Antanas Slučka), 9) Visvaldas (Henrikas Danilevičius), 10) Vytautas (Jonas Žemaitis), 11) Žadgaila (Petras Bartkus), 12) Žygūnas (Jonas Kimštas), 13) Žvitrys (Leonardas Vilhelmas Grigonis)¹².

Pietų Lietuvos srities atstovams pranešus apie J. P. Aleščiko žūtį, Tarybos narių sąrašą jį neilgai trukus pakeitė Faustas (A. Grybinas). Be to, į Tarybą buvo įtrauktas Naktis (Bronius Liesis, suteiktas nr. 14) bei Vanagas (Adolfas Ramanauskas, nr. 15)¹³.

Tų pačių metų pavasarį į Rytų Lietuvos sritį išsiųsto Tarybos nario H. Danilevičiaus mandatas buvo perduotas Aleksandrui Mieliuliui-Granitui, o Tarybos narių skaičių padidino Tvanas (Antanas Liesis, nr. 16), Žygaudas (Alfonsas Smetona, nr. 17) ir Rymantas (Povilas Morkūnas, nr. 18)¹⁴. Matyt, tuo pačiu ar panašiu metu 19-uju Tarybos nariu tapo Dzūkas (Lionginas Baliukevičius)¹⁵, o 20-uju nuo 1949 m. spalio 14 d. į Visuomeninės dalies Politinio skyriaus viršininko pareigas paskirtas Skrajūnas (Juozas Albinas Lukša)¹⁶.

⁷ Maironio rinktinės štabo tarybos nutarimas, 1949-08-13. LVA, f. K-5, ap. 1, b. 193, l. 2.

⁸ Vaidoto rinktinės tarybos posėdžio protokolas, 1951-04-25. *Kėstučio apygardos Vaidoto rinktinės archyvo dokumentų kserokopijos, saugomos Vidmanto Genio kolekcijoje*, [neinv.].

⁹ BDPS schema, 1947 m. LVA, f. 3377, ap. 55, b. 218, l. 32.

¹⁰ P. Bartkaus pranešimas A. Ramanauskui, 1948-11-23. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 15, l. 98.

¹¹ J. Žemaičio pranešimas, 1949-01-25. LVA, f. 3377, ap. 55, b. 218, l. 136–137.

¹² J. Žemaičio nurodymai, 1949-01-25. LVA, f. 3377, ap. 55, b. 218, l. 138.

¹³ J. Žemaičio pranešimas LLKS Tarybos nariams, 1949-02-17. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 15, l. 123.

¹⁴ J. Žemaičio pranešimas A. Ramanauskui, 1949-07-20? LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 15, l. 124.

¹⁵ Pranešimas nesurastas, tačiau 1949 m. liepos 1 d. L. Baliukevičius jau buvo vadinamas LLKS Tarybos nariu: J. Žemaičio raštas L. Baliukevičiui, 1949-07-01. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 25.

¹⁶ A. Ramanausko pranešimas J. Lukšai, [1950]. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 410.

Partizanų nustatyta eilės tvarka¹⁷ peržvelkime nuo 1949 m. sausio 25 d. iki 1953 m. rugsėjo 19 d. gyvavusios LLKS Tarybos sudėtį, konkretindami ir tikslindami asmens duomenis, jų rašytinius, t. y. nuolatinius, slapyvardžius, žinias apie pareigas partizanų vadovybėje:

1) **Etmonas** | Vladas Montvydas, Kazimiero (1911-09-09 Gatautiškė, Varnių valsč. – 1953-08-23 Reistrai, Varnių r.), ūkininkas, partizanas nuo 1944 m. liepos. 1948-02-16 pradėjo eiti Žemaičių apyg. štabo viršininko, 1948-05-05, be tiesioginių pareigų, jam laikinai pavesta eiti Vakarų Lietuvos (Jūros) sr. štabo Žvalgybos skyriaus viršininko, 1948 m. birželį – Žemaičių apyg. vado pareigas. 1948-06-19 V. Montvydas buvo patvirtintas užimti Žemaičių apyg. vado pareigas (1948-06-29 pradėjo jas eiti¹⁸). 1948-11-23 V. Montvydui suteiktas prt. kpt. karinis laipsnis, 1949-01-25 jis tapo LLKS Tarybos nariu.

2) **Kardas** | Vytautas Gužas, Romualdo (1919-12-24 Sičiūnai, Panemuno valsč. – 1949-06-11 Kavadoniai, Skaudvilės valsč.), pieninės darbuotojas, partizanas nuo 1944 m. gruodžio (desantu sugrįžo į Lietuvą). 1947-06-02 V. Gužas paskirtas Kėstučio apyg. štabo Operatyvinio ir Ūkio skyrių viršininku, 1947 m. rugsėjį pradėjo eiti ir apyg. štabo viršininko pareigas (patvirtinta po 1948-03-31). 1948-05-05 V. Gužui kartu buvo pavesta eiti Jūros sr. štabo viršininko ir štabo Mobilizacinio skyriaus viršininko pareigas. 1948-06-19 jis paskirtas pirmuoju Jūros sr. vado pavaduotoju, 1948-11-23 suteiktas prt. kpt. laipsnis. 1949-01-25 V. Gužas tapo LLKS Tarybos nariu, po žūties jį pakeitė V. Ivanauskas.

Gintautas | Vaclovas Ivanauskas, Antano (1923-11-06 Batakliai – 1951-02-10 Čepaičiai, Varnių r.¹⁹), tarnautojas, partizanas nuo 1945 m.

Nuo 1948 m. pavasario Kėstučio apyg. štabo vieno iš skyrių viršininkas, kurį laiką dirbo Žemaičių apyg. vadovybėje; 1948-05-05 jam kartu su Žemaičių apyg. štabo Organizacinio skyriaus viršininko buvo pavesta eiti ir Jūros sr. štabo Organizacinio skyriaus viršininko pareigas.

Nuo 1948-06-08 V. Ivanauskas laikinai ėjo Kėstučio apyg. vado pareigas (1948-06-19 juo tapo H. Danilevičius), 1948-10-09 tapo Žemaičių apyg. štabo viršininku, nuo 1948-11-17 V. Ivanauskas laikinai ėjo to paties štabo Žvalgybos skyriaus viršininko

¹⁷ „Tarybos narių sąrašo eilės tvarka nekeičiama [...]. Tarybos nariui išėjus iš Tarybos sudėties ar iš rikiuotės, bus pranešama, kuris naujas Tarybos narys bus jo eilės vietoje. Naujai į Tarybos sudėtį įeinančių Tarybos narių eilės numeriai bus nurodomi normalia tvarka papildant sąrašą“. J. Žemaičio nurodymai, 1949-01-25. LVA, f. 3377, ap. 55, b. 218, l. 138.

¹⁸ Atkreiptinas dėmesys, kad dažnai užtrukdavo, kol partizanas, paskirtas į tam tikras vadovaujančias pareigas, jas faktiškai pradėdavo eiti arba kol laikinai žuvusį vadą pavaduojančio kovotojo įgaliojimai buvo patvirtinami aukštesnės vadovybės įsakymu.

¹⁹ Per čia įvykusias kautynes sužeistas V. Ivanauskas buvo nugabentas į Laukuvos ligoninę, kurioje tos pačios dienos vakarą mirė.

pareigas, 1949 m. sausį perkeltas į Jūros sr. štabą, 1949-02-16 jam suteiktas prt. ltn. laipsnis, o 1949 m. balandį paskirtas srities štabo Žvalgybos skyriaus viršininku.

Žuvus V. Gužui, 1949-06-15 V. Ivanauskas perėmė štabo viršininko, kartu laikinai ėjo ir Žvalgybos skyriaus, Operatyvinio ir mobilizacinio skyriaus, Ūkio skyriaus viršininko pareigas. 1949-08-09 suteiktas prt. kpt. laipsnis. Žuvus Aleksandrui Milaševičiui, 1949-11-05 jis pradėjo eiti sr. vado pareigas (1950-05-05 – patvirtintas).

1950-01-20 V. Ivanauskui suteiktas prt. mjr. laipsnis, o 1950-05-30 iš sr. vado pareigų atleistas, paskiriant jį į LLKS Tarybos prezidiumo II (vėliau Y, kitaip Vakarų Lietuvos) sekcijos vadovo pareigas²⁰. 1950-08-20 V. Ivanauskas tapo LLKS Gynybos pajėgų vado²¹ antruoju pavaduotoju.

V. Ivanauskui tapus Jūros sr. vadu, štabo viršininko pareigas laikinai užėmė A. Liesis, apie vėlesnį laikotarpį tikslų žinių trūksta. Nuo 1952 m. birželio šį darbą jau tikrai dirbo A. Jurkūnas.

Jaras | Aleksas Jurkūnas (1923 ar 1924 Šiauliai – 1953-01-17 Pužukai, Kelmės r.), medikas, partizanas nuo 1944 ar 1945 m.

Po 1947-06-02 buvo Kęstučio apyg. vado adjutantas ir vadovybės apsaugos grandies vadas. Atrodo, kad 1948-01-27 būtent A. Jurkūnas atleistas iš adjutanto ir paskirtas į apygardos štabo Žvalgybos skyriaus viršininko pareigas. Po 1949-04-15 jis tapo vienos iš dviejų Birutės rinkt. tėvūnijų vadu (1951-03-04 pavadintas Putvinskio tėvūnijos vadu), 1949-07-28 A. Jurkūnui suteiktas prt. viršilos laipsnis.

Po 1951-04-20 A. Jurkūnas trumpai vadovavo Birutės rinktinei (org. vienetą išformuotas 1951-07-15), po 1951-10-06 tapo Kęstučio apyg. štabo viršininku. 1952-06-01 prt. ltn. A. Jurkūnas pradėjo eiti Jūros sr. štabo viršininko pareigas ir gavo LLKS Tarybos nario mandatą.

3) Merainis | Juozas Šibaila, Tamošiaus (1905-03-18 Vadėnai, Nedzingės valsč. – 1953-02-11 Dovydu mšk., Ramygalos r.), mokytojas, partizanas nuo 1944 m.

Nuo 1946 m. vasario J. Šibaila ėjo Didžiosios Kovos apyg. štabo viršininko pareigas, 1948-08-04 išrinktas Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) sr. atstovu į Vyriausiąją vadovybę, 1948-11-12 – BDPS Visuomeninės dalies viršininku; eidamas šias pareigas 1948-11-23 buvo pakeltas į prt. majorus, 1949-01-25 tapo LLKS Tarybos nariu.

1949-10-14 J. Šibailai suteiktas prt. plk. ltn. karinis laipsnis, 1949-11-03 jis paskirtas antruoju LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotoju. Nuo 1950-05-30 J. Šibaila ėjo LLKS Visuomeninės veiklos vadovo (tą pačią dieną suteiktas prt. plk. laipsnis), o nuo 1952-06-09 iki žūties – ir LLKS Tarybos prezidiumo Z (III, kitaip Rytų Lietuvos) sekcijos vadovo pareigas.

²⁰ Manytina, kad vėliau V. Ivanauskui buvo sugrąžintos ir Jūros srities vado pareigos. Jis jas tikrai ėjo 1950 m. gruodžio 3 d., iki žūties. Žr.: GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ, N. *Žuvusiųjų prezidentas...*, p. 464; A. Bakšio raportas A. Ramanauskui, 1952-05-20. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 11, l. 184.

²¹ Faktiškai LLKS Karinės veiklos vadovo.

4) **Miškinis** | Vincas Kaulinis, Vinco (1912-01-08 Biliūnai, Vyžuonų valsč. – 1949-03-24 Nolėnai, Utenos valsč.), ats. jaun. puskarininkis, policininkas, partizanas nuo 1944 m. 1946-08-25 paskirtas Vytauto apyg. Liūto rinkt. vadu, 1947-07-15 tapo apygardos vadu ir Šiaurės-rytų Lietuvos srities vado pavaduotoju. Eidamas šias pareigas, 1949-01-25 V. Kaulinis tapo LLKS Tarybos nariu. 1948-11-23 jam suteiktas prt. kpt., o 1949-08-09 – prt. ltn. karinis laipsnis (po mirties). V. Kaulinio mandatą Taryboje perėmė B. Kalytis.

Liūtauras (kartais **Liutauras**) | Bronius Kalytis, Adomo (1924 Kauliniškis, Utenos valsč. – 2004 Vilnius), mokytojas, partizanas nuo 1945.

Nuo 1947 m. vasaros ėjo Vytauto apyg. štabo ir Šiaurės-rytų Lietuvos sr. Ryšių ir žvalgybos skyriaus viršininko pareigas, 1949-04-26 pakeitė žuvusį Vytauto apyg. vadą ir taip tapo LLKS Tarybos nariu. 1949-07-16 B. Kalytis vadinamas „prt. leit. Liutauru“; nuo 1950-09-10 jis veikė ir kaip Karaliaus Mindaugo sr. vadas, tiesa, nežinodamas, kad 1951 m. gegužę į tas pačias sr. vado pareigas buvo paskirtas ir Povilas Žilys. 1951-08-15 B. Kalytis pavadintas LLKS Tarybos nariu, 1951-12-20 suimtas jis palūžo, tapo saugumo agentu.

5) **Plienias** | Alfonsas Morkūnas, Jono (1908-01-21 ar 27 Juodžiūnai, Žemaitkiemio valsč. – 1949-12-30 ar 31 Juodkiškiai, Ukmergės valsč.), puskarininkis (vyr. psk.), partizanas nuo 1944 m. rugsėjo.

1945-12-01 pradėjo eiti Didžiosios Kovos apyg. B rinkt. vado pareigas (1948-08-04 ši rinkt. pavadinta Didžiosios Kovos apygarda). 1948-11-23 A. Morkūnui suteiktas prt. kpt. laipsnis, nuo 1949-01-25 iki žūties jis buvo LLKS Tarybos narys.

6) **Ryklis** (vėliau **Vairas**) | Aleksandras Milaševičius, Otono (1906-08-05 Liepoja – 1949-09-09 Karoblis, Kaltinėnų valsč. arba Gerčaliai, Skaudvilės valsč.), karininkas (mjr.), partizanas nuo 1948 m. sausio.

1948-02-16 pradėjo eiti Žemaičių apyg. vado, 1948-06-19 paskirtas Jūros sr. vadu. 1948-11-23 A. Milaševičiui buvo suteiktas prt. mjr. karinis laipsnis, 1949-01-25 jis tapo ir iki žūties buvo LLKS Tarybos narys. Žuvusį A. Milaševičių pakeitė V. Ivanauskas.

7) **Rymantas** | Jonas Petras Aleščikas, Motiejaus (1916-06-24 Miškiniai, Lazdijų valsč. – 1948-08-10 Jonučiai, Garliavos valsč.), karininkas (jaun. ltn.), partizanas nuo 1944 m.

1946-12-26 paskirtas Tauro apyg. Rikiuotės skyriaus viršininku, 1947-10-10 – Birutės rinkt. vadu; 1948-04-04 pradėjo eiti Tauro apyg. vado pareigas. Dar nežinant apie žūtį, 1948-11-23 J. P. Aleščikas buvo pakeltas į prt. kapitonus, o 1949-01-25 įtrauktas į LLKS Tarybos narių sąrašą. Vėliau J. P. Aleščiko mandatą perėmė A. Grybinas.

Faustas | Aleksandras Grybinas, Antano (1920-09-20 Lukšiai – 1949-09-28 Viliūšių mšk., Jankų valsč.), mokytojas, partizanas nuo 1945-06-05.

1946-06-12 Tauro apyg. Žalgirio rinkt. vado adjutantas, 1947-08-19 pakeltas į prt. jaun. puskarininkius. 1947 m. A. Grybinas veikė Žalgirio rinkt. štabe, 1948 m. gegužę buvo paskirtas rinkt. štabo viršininku; 1948-11-08 pradėjo eiti Tauro apyg.

vado pareigas (patvirtintas 1949-12-15). 1949-02-16 A. Grybinas buvo pakeltas į prt. kapitonus, o 1949-02-17 tapo LLKS Tarybos nariu.

Nežinodamas apie A. Grybino žūtį 1950-05-25 LLKS Visuomeninės dalies viršininkas J. Šibaila jį paskyrė pirmuoju savo pavaduotoju. Po A. Grybino žūties eiti Tauro apyg. vado pareigas paskirtas ir jo LLKS Tarybos nario mandatą perėmė V. Vitkauskas.

Saidokas (nuo 1950-04-15 **Karijotas**) | Viktoras Vitkauskas (1920-08-01 Vencloviškiai, Čekiškės valsč. – 1951-02-02 Endrikliai, Šakių r.), tarnautojas, partizanas nuo 1946-08-16.

1947-05-12 suteiktas prt. grand. laipsnis, tapo Žalgirio rinkt. vado adjutantu, 1948-04-28 paskirtas Tauro apyg. Žalgirio rinkt. vadu; 1949-02-16 pakeltas į prt. leitenantus.

1949-09-28 žuvus A. Grybinui, pradėjo eiti Tauro apyg. vado pareigas (1949-11-27 jau vadina save LLKS Tarybos nariu). 1950-05-30 V. Vitkauskui suteiktas prt. kpt. laipsnis (pakartotinai 1951-02-16).

Žuvusio V. Vitkausko pareigas, manytina, kartu su jomis ir LLKS Tarybos nario mandatą perėmė J. Jankauskas.

Demonas | Juozas Jankauskas, Juozo (1926-01-05 Puskepaliai, Šakių valsč. – 1955-01-26 Maskva), gimnazijos absolventas, partizanas nuo 1945 m. kovo.

1948-04-02 tapo Tauro apyg. Žalgirio rinkt. štabo Žvalgybos skyriaus viršininku; 1949-08-05 buvo atleistas už „besaikį girtuokliavimą“. 1949-09-01 J. Jankauskas paskirtas Žalgirio rinkt. štabo Ūkio skyriaus viršininku, 1950 m. balandį – apygardos Visuomeninės dalies viršininku, o 1950-09-29 – Tauro apyg. Žalgirio rinkt. vadu. Žuvus V. Vitkauskui, 1951 m. balandį J. Jankauskas perėmė apyg. vado pareigas.

1952-06-07 J. Jankauskas suimtas palūžo, tapo saugumo agentu.

8) **Šarūnas** | Antanas Slučka, Pranciškaus (1917-04-19 Troškūnai – 1949-10-28 Butkiškis, Anykščių valsč.), puskarininkis (vrš.), studentas, partizanas nuo 1944 m. liepos. Nuo 1945-05-06 Šarūno rinktinės vadas, 1947-04-19 – Algimanto apyg. vadas ir Šiaurės-rytų Lietuvos sr. vado pavaduotojas karinei sričiai. 1948-11-23 A. Slučka buvo pakeltas į prt. kapitonus, 1949-01-25 tapo LLKS Tarybos nariu, o 1949-02-10 pradėjo laikinai eiti Karaliaus Mindaugo sr. vado pareigas (patvirtintas 1949-05-30; tą pačią dieną jam dar suteiktas prt. mjr. laipsnis).

Žuvusio LLKS Tarybos nario A. Slučkos mandatą po ilgos pertraukos perėmė P. Žilys.

Audrūnas | Povilas Žilys, Mažiešiaus (1918-10-24 Šakarniai, Girsūdų²² valsč. – 1953-02-11 Dovydų mšk., Ramygalos r.), karininkas (ats. jaun. ltn.), miškininkas, partizanas nuo 1944 m.

Tikslintinais duomenimis, nuo 1950 m. rudens veikė Vyčio apyg. Žaliosios rinkt. vadovybėje, 1951 m. gegužę buvo paskirtas ir to paties mėnesio 30 d. jau ėjo Karaliaus Mindaugo sr. vado pareigas, 1951-08-15 jis pavadintas LLKS Tarybos nariu.

²² Vėliau Daujėnų.

1952-06-09 P. Žilys tapo LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos vadovo padėjėju ir šias pareigas ėjo iki žūties (1952-06-09 P. Žiliui dar suteiktas ir prt. kpt. laipsnis).

9) **Visvaldas** (vėliau – **Vidmantas**) | Henrikas Danilevičius, Stasio (1922-07-18 Mieliūnai, Zarasų valsč. – 1949-11-01 Šimonių giria), mokytojas, partizanas nuo 1945 m. 1945–1946 m. Lydžio rinkt. vadovybės narys, štabo Informacijos skyriaus viršininkas, 1947 m. – šios rinktinės vadas. 1948 m. balandį H. Danilevičius jau buvo Kęstučio apyg. Organizacinio skyriaus viršininku, 1948-05-05 jam kartu pavestos Jūros sr. štabo Organizacinio skyriaus viršininko pareigos. 1948-06-19 H. Danilevičius paskirtas ir patvirtintas Kęstučio apyg. vadu, 1948-11-23 jam suteiktas prt. kpt. laipsnis. Po 1949 m. balandį įvykusio Jūros sr. ir Kęstučio apyg. vadovybių sąskrydžio H. Danilevičius su LLKS Tarybos prezidiumo ar Jūros sr. vadovybės įgaliojimais iškeliavo į Rytų Lietuvos sr. ar Algimanto apyg. štabą, kur neilgai trukus ir žuvo. Kęstučio apyg. vado pareigas H. Danilevičius kartu su LLKS Tarybos nario mandatu perdavė A. Mieliuliui.

149

Granitas (vėliau – **Algimantas**) | Aleksandras Mieliulis, Jono (1918-01-20 Tauragė – 1949-06-08 Kaziškės mšk., Tauragės valsč.), mokytojas, partizanas nuo 1946 m. kovo. Nuo 1946 m. Jungtinės Kęstučio apyg. Lydžio rinkt. 3 kuopos vadas, 1948-07-09 Kęstučio apyg. Aukuro rinkt. vadas, 1949-02-16 jam suteiktas prt. ltn. laipsnis. Po 1949 m. balandį įvykusio Jūros srities ir Kęstučio apyg. vadovybių sąskrydžio A. Mieliulis tapo Kęstučio apyg. vadu. Po jo žūties šias pareigas ir LLKS Tarybos nario mandatą perėmė A. Bakšys.

Germantas | Antanas Bakšys, Antano (1923-06-13 Raseiniai – 1953-01-17 Pužukai, Kelmės r.), mokytojas, partizanas nuo 1947 m. gruodžio. 1948 m. pradžioje Kęstučio apyg. Birutės rinkt. Mindaugo rajono štabo viršininkas, nuo 1948 m. liepos Kęstučio apyg. Birutės rinkt. štabo Informacinio skyriaus viršininkas, 1949 m. Kęstučio apyg. Vaidoto rinkt. vadas, nuo 1949-07-12 ėjo apygardos vado pareigas (patvirtinta 1950-05-30), 1949-08-09 suteiktas prt. kpt. karinis laipsnis, o 1949-11-23 jis buvo paskirtas pirmuoju Jūros sr. vado pavaduotoju. Žuvus V. Ivanauskui, nuo 1951-03-20 A. Bakšys laikinai ėjo Jūros sr. vado pareigas (patvirtinta 1951-05-20), 1951-07-30 šias pareigas perdavė P. Morkūnui ir tapo LLKS Tarybos prezidiumo sekretoriumi. 1951-11-12 A. Bakšys iš šių pareigų buvo atleistas ir paskirtas LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos vadovu. 1951-12-06 jis perėmė ir vadovavimą Jūros sričiai. 1952-01-29 A. Bakšys buvo paskirtas trečiuoju LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotoju.

Kunotas | Krizostomas Labanauskas, Antano (1926 12 25 Gilbrastis, Kražių valsč. – 2000 01 14 Švenčionėliai), mokytojas, partizanas nuo 1947 pavasario.

Po 1948-03-02 vieno iš Kęstučio apyg. Birutės rinkt. rajonų vadas. Nuo 1949 m. balandžio Kęstučio apyg. Birutės rinkt. štabo viršininkas, vėliau pakeitė 1949-07-27 žuvusį rinkt. vadą Bronių Nevardauską. 1949-08-09 K. Labanauskui buvo suteiktas prt. ltn. laipsnis, 1951-04-20 jis buvo išrinktas Kęstučio apyg. vadu, o 1952-06-01 tapo Žemaičių apyg. Visuomeninės dalies viršininku. 1952-11-14 K. Labanauskas iš šių pareigų buvo atleistas ir slapstėsi Laukodumos kaime, Kelmės r., kol 1956 m. legalizavosi ir buvo saugumo užverbuotas; gyveno Zenono Rimkaus vardu ir pavarde.

10) **Vytautas** | Jonas Žemaitis, Jono (1909-03-15 Palanga – 1954-11-26 Maskva), karininkas (kpt.), partizanas nuo 1945-06-02 (prisiekė 1945-03-31).

1945-06-02 Žebenškties rinkt. štabo viršininkas, 1945-06-30 Žaibo apyg. vadas, 1946-09-25 LLA Šerno rinkt. vadas, 1947-06-02 pradėjo eiti Kęstučio apyg. vado pareigas.

1948-06-05 J. Žemaitis išrinktas Jūros sr. vadu, 1948-06-20 pradėjo laikinai eiti Vieningos laisvės kovos sąjūdžio organizacijos pirmininko pareigas, 1948-11-12 išrinktas BDPS Vyriausiuoju ginkluotųjų pareigų vadu ir pradėjo laikinai eiti Prezidiumo pirmininko pareigas.

1949-01-25 J. Žemaitis paskelbė būsimos LLKS Tarybos sudėtį, 1949-02-16 buvo išrinktas LLKS Tarybos prezidiumo pirmininku (tą pačią dieną jam suteiktas ir prt. gen. laipsnis).

11) **Žadgaila** | Petras Bartkus, Antano (1925-05-30 Pakapurnis, Raseinių valsč. – 1949-09-13 Užpelkių mšk., Grinkiškio valsč.), studentas, partizanas nuo 1944 m.

1946-09-21 tapo Jungtinės Kęstučio apyg. štabo Organizacinio skyriaus viršininku, 1947-06-02 buvo paskirtas apygardos štabo ir Organizacinio skyriaus viršininku, 1948-03-15 išrinktas Prisikėlimo apyg. vadu (nutarimas patvirtintas 1948-03-31), 1948-06-19 iš šių pareigų atleistas ir 1948-07-26 tapo Vieningos laisvės kovos sąjūdžio organizacijos Organizacinio skyriaus viršininku, kuriam taip pat laikinai buvo pavestos eiti Žvalgybos skyriaus, Informacinio skyriaus ir Ūkio skyriaus viršininkų pareigos.

1948-11-12 P. Bartkus išrinktas BDPS Prezidiumo sekretoriumi, 1948-11-23 jam suteiktas prt. mjr. laipsnis. 1949-07-16 P. Bartkus paskirtas į LLKS Gynybos pajėgų štabo Organizacinio skyriaus viršininko pareigas, o keliaujant pas Gynybos pajėgų vadą jam buvo suteikti LLKS Tarybos prezidiumo įgaliojimai inspektuoti karinius dalinius.

Sprendžiant iš to, koku numeriu pranešime apie 1949-08-24 įvykusį LLKS Tarybos narių posėdį buvo užšifruotas S. Staniškis (236)²³, P. Bartkų Tarybos narių sąrašė pakeitė būtent jis.

Litas (nuo 1949-12-01 **Viltis**) | Sergijus Staniškis (1900-02-10 Geležiniai, Padovinio valsč. – 1953-02-03 Prienšilio mšk., Prienų r.), karininkas (kpt.), partizanas nuo 1945 m.

²³ Jūros srities vadovybės ir Nemuno srities atstovo posėdžio protokolas, 1949-08-24. *Kauno tremties ir rezistencijos muziejus*, GEK 3976, I. 3.

1945 m. A apyg. vadas, 1946-04-09 paskirtas į Pietų Lietuvos sr. štabo Operatyvinio skyriaus viršininko, o 1946-07-12 – 1946-11-01 ėjo srities vado pareigas. 1947 m. rugsėjį S. Staniškis tapo Dainavos apyg. štabo viršininku, 1947 m. gruodį – Dainavos apyg. Dzūkų rinkt. vadu.

1949-02-16 S. Staniškiui suteiktas prt. kpt. laipsnis, 1949-05-19 jis išrinktas Pietų Lietuvos (Nemuno) sr. atstovu Vyriausiojoje vadovybėje (iš šių pareigų bus atleistas 1951-10-30), 1950-01-19 pradėjo laikinai eiti ir Nemuno sr. vado pareigas (patvirtintas 1950-05-30).

1950-05-30 S. Staniškiui buvo suteiktas prt. mjr. laipsnis (pakartotinai 1951-02-16), 1950-08-20 jis tapo LLKS Gynybos pajėgų vado²⁴ pirmuoju, o 1952-01-29 – LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko antruoju pavaduotoju.

Tiesa, 1951-11-20 LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas S. Staniškį atleido iš Nemuno sr. vado pareigų, laikinai jas suteikdamas Pietų Lietuvos sekcijos vadovui A. Ramanauskui. Tačiau bent jau iki 1952-10-16 (imtinai) S. Staniškis ir toliau save vadino Nemuno sr. vadu.

12) Žygūnas | Jonas Kimštas (1911-01-11 Vilnius – 1974-03-22 Vilnius), karininkas (ltn.), partizanas nuo 1944 m. spalio.

Nuo 1945-06-15 Tigro rinkt. vadas, 1945 m. rugpjūtį–rugsėjį ir 1946 m. spalį – 1947 m. birželį – 3-iosios LLA Vytauto apyg. vadas, 1947-01-02 legendinio BDPS Prezidiumo pirmininko J. Markulio-Erelio paskirtas Šiaurės-rytų Lietuvos sr. vadu, 1948-08-04 išrinktas Karaliaus Mindaugo sr. vadu, o 1948-11-12 – BDPS Vyriausiojo Ginkluotųjų pajėgų štabo viršininku.

1948-11-23 J. Kimštui suteiktas prt. mjr. laipsnis, 1950-03-13 jam laikinai pavesta eiti LLKS Gynybos pajėgų vado pareigas. 1950-05-30 J. Kimštas buvo atleistas iš LLKS Gynybos pajėgų štabo viršininko pareigų ir paskirtas LLKS Tarybos prezidiumo III (vėliau Z, kitaip Rytų Lietuvos) sekcijos vadovu. 1950-04-09 – 1950-09-10 J. Kimštas laikinai ėjo Karaliaus Mindaugo sr. vado pareigas, o 1950-08-01 pradėjo eiti LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos vadovo pareigas.

1950-05-30 J. Kimštui suteiktas prt. plk. leitenanto laipsnis, nuo 1952-06-09 jis vėl ėjo Karaliaus Mindaugo sr. vado pareigas, 1952-08-16 suimtas palūžo ir tapo saugumo agentu.

13) Žvitrys (nuo 1948-12-30 faktiškai **Užpalis**) | Leonardas Vilhelmas Grigonis, Izidoriaus (1905-12-14 Pužonys, Rokiškio valsč. – 1950-07-22 Daugėliškių mšk., Ariogalos r.), mokytojas, partizanas nuo 1945 m. pabaigos ar 1946 m.

Spėjama, nuo 1947-11-01 Kėstučio apyg. Atžalyno rinkt. štabo viršininkas, nuo 1948-04-02 – Prisikėlimo apyg. štabo viršininkas, o 1948-07-26 tapo šios apygardos vadu. 1948-11-23 L. V. Grigoniui buvo suteiktas prt. kpt. laipsnis, 1949-01-25 jis įtrauktas į LLKS Tarybos narių sąrašą, o 1949-07-16 laikinai pradėjo eiti LLKS Tarybos prezidiumo sekretoriaus pareigas (patvirtintas 1950-03-05). 1949-10-14 L. V. Grigoniui buvo

²⁴ Faktiškai LLKS Karinės veiklos vadovo.

suteiktas prt. mjr. laipsnis, 1949-11-03 jis paskirtas trečiuoju LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotoju.

1950-05-30 V. L. Grigoniui suteiktas prt. plk. ltn. laipsnis, matyt, tuo pačiu metu jis pradėjo eiti ir LLKS Tarybos prezidiumo vyriausio prokuroro pareigas.

14) Naktis | Bronius Liesis, Broniaus (1922-04-16 Ramygala – 1949-08-13 Užpelkių mšk., Grinkiškio valsč.), studentas, partizanas nuo 1944 m. gruodžio ar 1945 m. (sugrįžo į Lietuvą desantu).

Nuo 1947-06-02 pagalbinis Kęstučio apyg. vadovybės pareigūnas, 1948-01-27 Kęstučio apyg. štabo raštvedys, 1948-04-02 tapo Prisikėlimo apyg. štabo Informacijos ir laikinai – Operatyvinio skyriaus viršininku, 1948-05-05 jam laikinai pavestos ir Jūros sr. štabo Ūkio skyriaus viršininko pareigos. 1948-07-26 tapo Prisikėlimo apyg. štabo viršininku, 1948-09-07 vadinamas laikinai einančiu apyg. vado pareigas.

1949-02-16 B. Liesis iš Prisikėlimo apyg. štabo viršininko ir Informacijos bei Operatyvinio skyriaus viršininko pareigų atleistas, paskirtas LLKS Visuomeninės dalies Tautinio skyriaus viršininku. Tą pačią dieną jam suteiktas prt. kpt. laipsnis. 1949-02-17 B. Liesis buvo įtrauktas į LLKS Tarybos narių sąrašą.

Po B. Liesio žūties jo pareigos ir LLKS Tarybos nario mandatas buvo paskirtas tuo metu jau žuvusiam J. Jurui.

Žilvinis (kartais **Žilvinys**) | Jonas Juras, Ignoto (1917 Alinava, Žemaitkiemio valsč. ar 1920-01-08 Paąžuoliai, Alantos valsč. – 1949-07-12 Kurklių Šilas), studentas, partizanas nuo 1944 m.

Nuo 1946 m. Didžiosios Kovos apyg. B rinkt. štabo narys, 1949-02-15 prt. vrš. J. Juras tapo Didžiosios Kovos apyg. štabo viršininku (patvirtintas 1949-04-21), o 1950-02-10 pakeltas į prt. kapitonus (po žūties).

1950-02-11 J. Juras pavadintas LLKS Tarybos prezidiumo nariu, taigi, jau žuvusiam laisvės kovotojui partizanui buvo numatytos Visuomeninės dalies Tautinio skyriaus viršininko pareigos. 1950-05-30 iš šių pareigų jis buvo atleistas ir paskirtas į LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos vadovo *dispoziciją*.

1950 m. rugsėjį J. Juro vietą užėmė A. Liesis.

15) Vanagas | Adolfas Ramanauskas, Liudviko (1918-03-06 New Britain, CT – 1957-11-29 Vilnius), mokytojas, partizanas nuo 1945-04-25 (prisiekė 1945-06-02).

1945 m. birželį Dzūkų grupės Merkinės bataliono vadas, 1945-07-01 A apyg. štabo Organizacinio skyriaus viršininkas ir Merkio rinkt. vadas, 1946 m. birželį Dainavos apyg. vado pavaduotojas, 1947-09-25 Dainavos apyg. vadas.

1948-10-20 A. Ramanauskas laikinai pradėjo eiti Nemuno sr. vado pareigas (patvirtintas 1949-02-15), 1949-02-16 pakeltas į prt. majorus, 1949-02-17 įtrauktas į LLKS Tarybos narių sąrašą, o 1949-07-05 paskirtas laikinai eiti LLKS Gynybos pajėgų vado

pareigas. Faktiškai, bet laikinai šias pareigas A. Ramanauskas pradėjo eiti 1949-09-15, o pirmąjį įsakymą kaip LLKS Gynybos pajėgų vadas pasirašė 1950-01-25.

1949-10-14 A. Ramanauskui buvo suteiktas prt. plk. ltn. laipsnis, 1949-11-03 jis paskirtas pirmuoju LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotoju. 1950-05-30 A. Ramanauskas tapo LLKS Karinės veiklos vadovu, jam laikinai pavesti eiti LLKS Tarybos prezidiumo I (vėliau X, kitaip Pietų Lietuvos) sekcijos vadovo pareigas (tą pačią dieną suteiktas ir prt. plk. laipsnis).

16) Tvanas | Antanas Liesis, Broniaus (1922-04-16 Ramygala – 1951-03-26 Gankiai, Radviliškio r.), studentas, partizanas nuo 1944 m. gruodžio ar 1945 m. (į Lietuvą sugrįžo desantu).

Apie 1947 m. Kęstučio apyg. Lydžio rinkt. štabo Informacinio skyriaus viršininkas, 1947-06-02 paskirtas Kęstučio apyg. Informacinio ir Žvalgybos skyrių, manytina, vėliau ėjo tik Žvalgybos skyriaus viršininko pareigas. 1948 m. rudenį A. Liesis vadinamas Jūros sr. Žvalgybos skyriaus viršininku, 1949-02-16 jam suteiktas prt. ltn., o 1949 m. balandį tapo Jūros sr. Visuomeninės dalies viršininku.

1949 m. liepą A. Liesis įtrauktas į LLKS Tarybos narių sąrašą, 1949-08-09 jam suteiktas prt. kapitono laipsnis, 1949-11-23 paskirtas antruoju Jūros sr. vado pavaduotoju, kuriam laikinai pavesta eiti ir Jūros sr. štabo viršininko pareigas. Manytina, kad nuo 1950 m. rugsėjo iki žūties A. Liesis ėjo Visuomeninės veiklos vadovo padėjėjo pareigas.

17) Žygaudas | Alfonsas Smetona, Balio (1913-09-15 Justinava, Vadoklių valsč. – 1950-07-05 Kačmiškis, Ramygalos r.), policininkas, partizanas nuo 1944 m.

1947–1948 m. Vyčio apyg. vado adjutantas, nuo 1948-05-18 laikinai ėjo apygardos vado pareigas (patvirtintas 1949-02-10). 1949-05-30 A. Smetonai suteiktas prt. kpt. laipsnis, 1949 m. liepą jis buvo įtrauktas į LLKS Tarybos narių sąrašą.

Ar po A. Smetonos žūties jo pareigas perėmęs M. Šemežys (žuvo 1951-04-29) turėjo ir LLKS Tarybos nario mandatą, duomenų nėra. Tačiau Tarybos nariu tikrai buvo paskutinis Vyčio apyg. vadas B. Karbočius.

Algimantas | Bronius Karbočius, Simono (1922-01-14 Kutiškiai, Dotnuvos valsč. – 1953-01-26 Šilagalys, Panevėžio r.), ūkininkas, partizanas nuo 1945 m.

1949 m. Vyčio apyg. Briedžio rinkt. 4 rajono vadas, nuo 1951-05-27 ėjo Vyčio apyg. vado pareigas, 1951-08-15 vadinamas LLKS Tarybos nariu, 1952 m. birželį jau buvo ir LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos narys. 1952-06-09 B. Karbočiui suteiktas prt. kpt. laipsnis.

18) Rimantas | Povilas Morkūnas, Kazimiero (1920-11-16 Zbaras, Šiluvos valsč. – 1953-06-19 Plauginių mšk., Kelmės r.), ūkininkas, partizanas nuo 1944-08-03.

1947-06-20 Kęstučio apyg. Knygnešio rinkt. Juozapavičiaus rajono vadas, laikinai ėjo ir štabo viršininko bei Operatyvinio skyriaus viršininko pareigas, 1948-06-01 paskirtas Prisikėlimo apyg. Aušros rinkt. vadu.

1949 m. liepą P. Morkūnas jau turėjo LLKS Tarybos nario mandatą, 1949-05-05 jam suteiktas prt. ltn. karinis laipsnis, o 1949-07-05 paskirtas Prisikėlimo apyg. vadu (pareigas pradėjo eiti 1949-08-01).

1949-08-09 P. Morkūnui suteiktas prt. kpt. laipsnis, 1951-07-30 vadovavimą Prisikėlimo apyg. perdavęs J. Paliūnui, jis pradėjo eiti Jūros sr. vado pareigas. 1951-12-06 P. Morkūnas tapo šios srities vado *padėjėju organizaciniam klausimams*. Atsižvelgiant į tai, kad Jūros sr. vadas A. Bakšys tuo metu ėjo ir LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos vadovo pareigas, P. Morkūnas su tam tikru atsargumu gali būti vadinamas Vakarų Lietuvos sekcijos vadovo padėjėju.

1952-05-20 P. Morkūnas buvo paskirtas Kęstučio apyg. vadu (šias pareigas pradėjo eiti 1952-06-01).

154

Rytas | Juozas Paliūnas, Jurgio (1915-05-01 Tilindžiai, Betygalos valsč. – 1952-10-01 Padotnuvys, Kėdainių r.), partizanas nuo 1944-06-30.

1947-12-15 Kęstučio apyg. Knygnešio rinkt. Juozapavičiaus rajono vado įgaliotinis; 1948-07-27 Prisikėlimo apyg. Aušros rinkt. Kudirkos rajono vadas; 1949-05-05 J. Paliūnui suteiktas prt. jaun. ltn. laipsnis, 1949-07-05 jis paskirtas Maironio rinkt. vadu (pareigas pradėjo eiti 1949-08-01).

1949-08-09 J. Paliūnui suteiktas prt. ltn. laipsnis, 1951-07-30 jis buvo paskirtas Prisikėlimo apyg. vadu ir gavo LLKS Tarybos nario mandatą.

1952-06-01 Prisikėlimo apyg. buvo panaikinta, tačiau gali būti, kad J. Paliūnas apie tai ilgai nežinojo; 1952-08-14 Povilo Lukšio rinkt. vadas V. Šniuolis J. Paliūną dar vadino Prisikėlimo apyg. vadu, o 1952-10-27 laiške, dar nežinodamas apie adresato žūtį, jau kreipėsi kaip į Povilo Lukšio rinkt. vadą.

19) **Dzūkas** | Lionginas Baliukevičius, Kosto (1925-01-01 Alytus – 1950-06-24 Žaliamiškis, Veisiejų r.), studentas, partizanas nuo 1946-09-01.

1947-02-01 Geležinio Vilko grupės štabo viršininkas, 1947-09-25 Dainavos apyg. vado adjutantas, 1948-08-01 apygardos štabe kartu pradėjo eiti Spaudos ir Informacijos skyriaus viršininko pareigas.

1949-02-16 L. Baliukevičiui suteiktas prt. ltn. laipsnis, 1949-05-19 jis tapo Dainavos apyg. vadu (kartu laikinai ėjo ir Partizano Kazimieraičio rinkt. vado pareigas).

1949-07-01 L. Baliukevičius pavadintas LLKS Tarybos nariu, 1950-05-30 jam suteiktas prt. kpt. laipsnis.

Po L. Baliukevičiaus žūties jo pareigas ir Tarybos nario mandatą perėmė J. Gegužis.

Diemedis | Juozas Gegužis (1923-04-17 Gervėnai, Seirijų valsč. – 1951-09-27 Bistraigiskės mšk., Veisiejų r.), mokytojas, tarnautojas, partizanas nuo 1945 m. vasaros. Nuo 1946-04-09 Pietų Lietuvos srities vado adjutantas, 1947-09-25 Dainavos apyg. Šarūno rinkt. A. Juozapavičiaus tėvūnijos štabo viršininkas, 1947-10-20 paskirtas eiti rinktinės štabo viršininko pareigas.

1949-02-16 J. Gegužiui buvo suteiktas prt. ltn. laipsnis, 1949-05-19 jis išrinktas Dainavos apyg. Šarūno rinkt. vadu, o 1950-05-30 suteiktas prt. kpt. laipsnis (pakartotinai 1951-02-16). 1950-07-12 J. Gegužis buvo paskirtas Dainavos apyg. vadu.

20) **Skrajūnas** (nuo 1950-11-25 – **Mykolaitis**) | Juozas Albinas Lukša, Simano (1921 Juodbūdis, Veiverių valsč. – 1951-09-04 Pabartupis, Kauno r.), VDU absolventas, partizanas nuo 1946-01-01.

1946-01-01 Tauro apyg. Geležinio Vilko rinkt. štabo Spaudos ir propagandos skyriaus viršininkas, 1946-09-10 – 1947-01-07 legendinio BDPS Vyriausiojo Ginkluotųjų pajėgų štabo viršininko adjutantas, kuriam 1946-11-01 tariamai buvo suteiktas prt. kpt. laipsnis.

1947-01-12 sugrįžęs į Tauro apyg. partizanų gretas J. A. Lukša buvo paskirtas Birutės rinkt. vadu, 1947-04-14 jis išvyko į Vakarus, 1947-06-30 sugrįžo ir 1947-08-15 buvo pakeltas į prt. puskarininkius.

1947-08-20 J. A. Lukša laikinai pradėjo eiti Tauro apyg. štabo Žvalgybos skyriaus viršininko pareigas (patvirtintas 1947-10-16, bus atleistas 1950-11-04), 1947-11-15 jam suteiktas prt. vrš. laipsnis.

1947-12-13 J. A. Lukšai buvo suteikti BDPS Prezidiumo pirmininko įgaliojimai, 1947-12-15 jis išvyko į Vakarus. 1949-10-14 J. A. Lukšai suteiktas prt. kpt. laipsnis, jis tą pačią dieną buvo paskirtas LLKS atstovo užsieniui padėjėju ir LLKS Visuomeninės dalies Politinio skyriaus viršininku (apygardos vado teisėmis). Nuo 1950-11-25 J. A. Lukša laikinai ėjo ir LLKS Gynybos pajėgų štabo Žvalgybos skyriaus viršininko pareigas. 1951-02-16 jam suteiktas prt. mjr. laipsnis.

1952 m. rugpjūtį ir vėlesniais mėnesiais J. Kimštas, palaužtas saugumo, LLKS Tarybos nariais vadino ne tik LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos vadovo padėjėją P. Žilį, Karaliaus Mindaugo srities štabo viršininką B. Kalytį, tuo metu jau veikiantį prieš labui, Vyčio apygardos vadą B. Karbočių, legendinį Vytauto apygardos vadą J. Bulką, veikiantį prieš labui, bet ir Karaliaus Mindaugo srities Visuomeninės dalies viršininką B. Krivicką²⁵.

Vilnius | Bronius Krivickas, Antano (1919-11-17 Pervalkai, Pasvalio valsč. – 1952-09-21 Raguvos mšk., Troškūnų r.), literatas, mokytojas, partizanas nuo 1945 m.

1951 m. rugpjūtį ar rugsėjį paskirtas Karaliaus Mindaugo sr. Visuomeninės dalies viršininku, 1952-06-09 jam suteiktas prt. kpt. laipsnis, yra pagrindo manyti, kad tą pačią dieną jis pradėjo eiti ir srities prokuroro pareigas.

Atsižvelgiant į tai, kad LLKS Tarybos nario mandatus turėjo Jūros ir Karaliaus Mindaugo sričių Visuomeninės dalies viršininkai A. Liesis ir B. Krivickas, gali būti, kad toks pat mandatas buvo suteiktas ir Pietų Lietuvos srityje veikusiam K. Baliukevičiui²⁶.

²⁵ Plg.: GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ, N. *Žuvusiųjų prezidentas...*, p. 311–312.

Nėra duomenų, ar LLKS Tarybos nario mandatą turėjo ankstesni Karaliaus Mindaugo srities Visuomeninės dalies viršininkai – Bronius Kazickas-Saulius, kitaip Krivaitis (žuvo 1950-04-12), ir Vytautas Pakštas-Vaidotas (žuvo 1951-03-19).

²⁶ Juolab kad LLKS Statuto 35-ojo straipsnio VI punktas Gynybos pajėgų vadovybės narius vadina LLKS Tarybos nariais. Žr.: *Laisvės kovos 1944–1953 metais*: dokumentų rinkinys. Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 329.

Rainys | Kostas Baliukevičiaus, Kosto (1926-09-02 Alytus – 1951-02-15 Jaunionys, Jiezno r.), studentas, partizanas nuo 1949 m. balandžio.

1949-05-19 paskirtas Pietų Lietuvos srities vado adjutantu, 1949-08-27 kartu vadinamas pareigūnu, laikinai einančiu Pietų Lietuvos srities Visuomeninės dalies viršininko pareigas. 1950-09-10 K. Baliukevičius buvo paskirtas LLKS Gynybos pajėgų štabo pagalbinio pareigūnu *uždaviniams visuomeninėje plotmėje vykdyti*²⁷.

1953 m. sausio 4 d. Jūros srities vadas A. Bakšys Žemaičių apygardos vadui V. Montvydui pranešė, kad visi laisvės kovotojai partizanai, turintys karininko laipsnį, yra įtraukti į LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos narių sąrašą²⁸. Tą pačią dieną atitinkamo turinio pranešimas buvo pasiųstas Kęstučio apygardos Visuomeninės dalies viršininkui, prt. ltn. J. Vilčinskui²⁹.

Algirdas | Jonas Vilčinskas, Kazimiero (1930-02-23 Paantvardys, Jurbarko valsč. – 1953-09-19 Antanava, Raseinių r.), gimnazijos absolventas, laikraščio redakcijos darbuotojas, partizanas nuo 1949 m. vasaros.

1949-11-10 suteiktas laisvės kovotojo partizano laipsnis, jis paskirtas eiti Kęstučio apyg. Vaidoto rinkt. Šarūno tėvūnijos štabo viršininko pareigas. 1950-05-11 J. Vilčinskas jau ėjo Vaidoto rinkt. štabo viršininko (tiksliai paskyrimo data nenustatyta), o 1951-02-09 – šios rinkt. vado pareigas (paskyrimo data nenustatyta). 1952-06-01 prt. ltn. J. Vilčinskas buvo paskirtas Kęstučio apyg. Visuomeninės dalies viršininku, 1953-01-04 jis įtrauktas į LLKS Tarybos Vakarų Lietuvos sekcijos narių sąrašą.

Be J. Vilčinsko, tą pačią dieną LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos nariais dar tapo J. Kisielius, Viktoras Šniuolis ir A. Trinka³⁰.

Svajūnas | Juozas Kisielius, Jono (1917 Pavidaujys, Eržvilko valsč. – 1953-02-21 Kartupiai, Skaudvilės r.), ūkininkas, partizanas nuo 1944 m.

Nuo 1948 m. vasaros Kęstučio apyg. štabo pagalbinis pareigūnas leidybiniame darbe, 1949-04-15 vadinamas Kęstučio apyg. vado adjutantu, vėliau, manytina, ėjo vieno iš apygardos štabo skyrių viršininko pareigas. Nuo 1951-03-20 (1951-05-20?) Jūros sr. štabo Ūkio skyriaus viršininkas.

1952-02-16 J. Kisieliui buvo suteiktas prt. jaun. ltn. laipsnis, 1952-06-01 jis pradėjo eiti Vaidoto rinkt. vado pareigas.

Vytenis | Algirdas Trinka (1926 Valdomai, Gruzdžių valsč. – 1953-03-24 Domeikiai, Žagarės r.).

Nuo 1948 m. Prisikėlimo apyg. Kunigaikščio Žvelgaičio rinkt. štabo Žvalgybos skyriaus viršininkas, nuo 1949 m. minėtos rinktinės Juozapavičiaus tėvūnijos vadas, nuo 1951-05-13

²⁷ Faktiškai Visuomeninės dalies, nors ji nebuvo numatyta LLKS Gynybos pajėgų štabe, viršininku.

²⁸ V. Montvydo pranešimas, 1953-01-04. LVA, f. K-5, ap. 2, b. 11, l. 30.

²⁹ V. Montvydo pranešimas J. Vilčinskui, 1953-01-04. LVA, f. K-5, ap. 2, b. 32, l. 21.

³⁰ Žr. V. Montvydo pranešimą, 1953-01-04. LVA, f. K-5, ap. 2, b. 11, l. 30.

šios tėvūnijos štabo viršininkas (1952-05-20 Juozapavičiaus tėvūnija tapo Kęstučio apyg. Kunigaikščio Žvelgaičio rinkt., o 1952-08-01 – Žemaičių apyg. Šatrijos rinkt. dalimi). Manytina, 1952-02-16 A. Trinkai buvo suteiktas prt. jaun. leitenanto laipsnis.

Vytvytis (kartais **Vitvytis**) | Viktoras Šniuolis, Vincenzo (1925-11-08 Miežaičiai, Radviliškio valsč. – 2011-12-08 Šiauliai), gimnazistas, partizanas nuo 1944 m. rugsėjo. 1947 m. spalį Kęstučio apyg., nuo 1948 m. kovo iki 1948-06-01 – Prisikėlimo apyg. Atžalyno rinkt. vadovavimo grandies kovotojas, 1949-03-15 paskirtas Prisikėlimo apyg. štabo Ūkio skyriaus Techninio poskyrio viršininku, tą pačią dieną jam suteiktas prt. puskarininkio laipsnis.

Nuo 1949-08-01 V. Šniuolis ėjo LLKS Visuomeninės dalies Spaudos dauginimo skyriaus viršininko pareigas, 1949-09-15 tapo LLKS Visuomeninės dalies viršininko adjutantu ir iki 1952-04-23 su ligos pertraukomis (buvo pavaduojamas Kudirkos tėvūnijos vado Jono Šukio) ėjo šias pareigas; 1950-03-15 jam suteiktas prt. ltn. laipsnis.

1952-01-18 V. Šniuolis paskirtas laikinai eiti Prisikėlimo apyg. Maironio rinkt. (1952-02-16 pavadinta Povilo Lukšio vardu) vado pareigas, iš LLKS Visuomeninės veiklos vadovo adjutanto pareigų jis buvo atleistas ir naujasis vado pareigas pradėjo eiti 1952-04-23.

1952-06-01, panaikinus Prisikėlimo apygardą, V. Šniuolis toliau ėjo Kęstučio apyg. Povilo Lukšio rinkt. vado pareigas, po 1952-08-15 tapo Mindaugo tėvūnijos vadu. Po 1952-10-01 V. Šniuolis pradėjo kartu laikinai eiti Povilo Lukšio rinkt. vado pareigas, 1953-03-13 jis buvo suimtas ir nuteistas.

Taigi, šiandien turimais duomenimis, 1949 m. sausio 25 d. – 1953 m. rugsėjo 19 d. LLKS Taryboje būta iš viso 41 nario (tiesa, du iš jų nominalūs, nes paskyrimo dieną jau buvo žuvę), kurie veikė trijose srityse visoje Lietuvoje. 13 Tarybos narių skaičius per 1949 m. pirmąjį ir antrąjį pusmečius išaugo iki 22, vėliau svyravo tarp 14 ir 19, o prasidėjus 1953 m., siekė 13.

1953 m. rugpjūčio 23 d. žuvo didžiausią stažą turėjęs V. Montvydas (4 m. ir 7 mėn.). J. Žemaitis LLKS Tarybos nariu buvo 4 m. ir 4 mėn., J. Šibaila – 4 m., P. Morkūnas – 3 m. ir 11 mėn., A. Ramanauskas – 3 m. ir 10 mėn.³¹, J. Kimštas, A. Bakšys ir S. Staniškis – 3 m. ir 6 mėn. Paminėtina, kad S. Staniškis (1900–1953) buvo vyriausias, o paskutinis veikiantis Tarybos narys partizanas, J. Vilčinskas (1930–1953), – pats jauniausias (1 lentelė).

33 iš 41 LLKS Tarybos narių žuvo kautynėse, prieš surengtose pasalose arba patys pasirinko mirtį; A. Liesis mirė bunkeryje ištiktas širdies smūgio; keturi partizanų vadai saugume palūžo ir pradėjo dirbti prieš naudai (J. Jankauskas, B. Kalytis, J. Kimštas, K. Labanauskas), dviem (A. Ramanauskui ir J. Žemaičiui) buvo įvykdyta

³¹ 1952 m. pabaigoje galutinai nustojo eiti LLKS Gynybos pajėgų vado ir organizacijos nario pareigas.

1 lentelė. Partizanų vadų narystė ir darbas LLKS Taryboje. Parengė V. Vaitkevičius.

	1949 I pusmetis	1949 II pusmetis	1950 I pusmetis	1950 II pusmetis	1951 I pusmetis	1951 II pusmetis	1952 I pusmetis	1952 II pusmetis	1953 I pusmetis	1953 II pusmetis
Jonas P. Aleščikas										
Antanas Bakšys		x	x	x	x	x	x	x	x	
Kostas Baliukevičius		x	x	x	x					
Lionginas Baliukevičius		x	x							
Petras Bartkus	x	x								
Henrikas Danilevičius	x									
Juozas Gegužis				x	x	x				
Aleksandras Grybinas	x	x								
Leonardas V. Grigonis	x	x	x	x						
Vytautas Gužas	x									
Vaclovas Ivanauskas		x	x	x	x					
Juozas Jankauskas					x	x	x			
Jonas Juras										
Aleksas Jurkūnas							x	x	x	
Bronius Kalytis	x	x	x	x	x	x				
Bronius Karbočius					x	x	x	x	x	
Vincas Kaulinis	x									
Jonas Kimštas	x	x	x	x	x	x	x	x		
Juozas Kisielius									x	
Bronius Krivickas						x	x	x		
Krizostomas Labanauskas					x	x	x	x		
Antanas Liesis	x	x	x							
Bronius Liesis	x	x								
Juozas A. Lukša		x	x	x	x	x				
Aleksandras Milaševičius	x	x								
Aleksandras Mieliulis	x									
Vladas Montvydas	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Alfonsas Morkūnas	x	x								
Povilas Morkūnas	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
Juozas Paliūnas						x	x	x		
Adolfas Ramanauskas	x	x	x	x	x	x	x	x		
Antanas Slučka	x	x								
Alfonsas Smetona	x	x	x	x						
Sergijus Staniškis		x	x	x	x	x	x	x	x	
Juozas Šibaila	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
Viktoras Šniuolis									x	

	1949 I pusmetis	1949 II pusmetis	1950 I pusmetis	1950 II pusmetis	1951 I pusmetis	1951 II pusmetis	1952 I pusmetis	1952 II pusmetis	1953 I pusmetis	1953 II pusmetis
Algirdas Trinkas									x	
Jonas Vilčinskas									x	x
Viktoras Vitkauskas		x	x	x	x					
Jonas Žemaitis	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
Povilas Žilys				x	x	x	x	x	x	

mirties bausmė, o Viktoras Šniuolis iš lagerio ir tremties sugrįžo į Lietuvą, sulaukė Nepriklausomybės atkūrimo³².

159

LLKS Tarybos narių profesijos ir (arba) užsiėmimo pobūdis, nors dažnai sunku jį tiksliai ir patikimai nustatyti, buvo įvairus: nuo gimnazijos absolventų, studentų ir ūkininkų iki mokytojų, tarnautojų ir į atsargą išleistų karininkų, kurie partizanų gretose dažniausiai pasireiškė kaip drausmingi kovotojai, štabo pareigūnai, uolūs spaudos leidinių rengėjai ir leidėjai, statutų ir kitų dokumentų projektų autoriai.

Daugelio, nors ir ne visų, Tarybos narių pažiūras ir nuomones atskleidžia LLKS Tarybos *Biuletenis*, platintas ir skaitytas vadovybės narių, turinčių apygardos vado ir aukštesnes teises. Skaičiukai prie jame skelbtų tekstų leido skaitytojams atpažinti konkrečių asmenų – Tarybos narių – eilės numerius. Pavyzdžiui, 100 reiškė V. Montvydo eilės numerį ($1+0+0=1$), o 118 – J. Žemaičio ($1+1+8=10$). Bene aktyviausias LLKS Tarybos narys buvo J. Šibaila – *Biuletenyje* ne mažiau kaip dvylika kartų pareiškta jo nuomonė ir (arba) paskelbtas atsiųstas rašinys.

Biuletenio prasmę ir paskirtį, prilygindamas jį slaptam tarnybiniam raštui, tiksliai nusakė BDPS, o vėliau ir LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis: „Leidinio tikslas yra sudaryti nors minimalias galimybes visiems L³³ Tarybos nariams būti painformuotiems apie L vadovybės narių mintis bei nusistatymą aktualiais Sąjūdžiu klausimais ir išreikšti savo bei patirti kitų L Tarybos narių nuomones tais klausimais. Tikima, kad tuo būdu galimai nuodugniau išnagrinėjus svarbesnius didelio skubotumo bei slaptumo nereikalaujančius klausimus, L Taryba galės padaryti kiek galima tikslesnius, daugumos sąmoningą nuomonę atitinkančius nutarimus.“³⁴

³² Simboliška, kad V. Šniuolis inicijavo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio atkūrimą ir nuo 1992 m. balandžio 11 d. iki 1994 m. spalio 16 d. ėjo pirmo šios visuomeninės organizacijos vado pareigas. Išsamiau žr.: SMITRIUS, Vytautas; ŠNIUOLIS, Viktoras. *Mes nemirę*. Kaunas, 2014, p. 150–151.

³³ *Laisvės*, t. y. BDPS, vėliau LLKS.

³⁴ J. Žemaičio pranešimas, 1949-01-25. *LYA*, f. 3377, ap. 55, b. 218, l. 136.

Nesulaukęs iš LLKS Tarybos narių didesnio palaikymo, o svarbiausia, jų nuomonių ir rašinių, 1950 m. liepą, skelbdamas antrą *Biuletenio* numerį, J. Žemaitis neslėpė savo apmaudo: „Ateityje L Tarybos narius, nebendradarbiaujančius L Tarybos Biuletenyje, šalinsiu iš L Tarybos sudėties kaip nesugebančius atlikti savo pareigų. Reikšdamas viltį, kad ateityje L Tarybos narių bendradarbiavimas Biuletenyje suaktyvės, tikiuosi, kad L Tarybos Biuletenis nuo šio numerio galės būti leidžiamas kas metų ketvirtis.“³⁵

1950 m. lapkritį pasirodė trečiasis ir, deja, paskutinis LLKS Tarybos *Biuletenis*. Tačiau savo biuletenius, dalį medžiagos perspausdindamos, savarankiškai rengė sritys bei apygardos, nuo 1951 m. – ir LLKS Tarybos prezidiumo sekcijos. Visi šie biuleteniai kartu su LLKS leidiniu *Prie rymančio Rūpintojėlio* (1949–1953 m. išleisti 23 numeriai), kuris buvo skaitomas ir eilinių laisvės kovotojų partizanų³⁶, yra ryškiausias ir reikšmingiausias LLKS Tarybos narių politinės, kultūrinės minties ir kūrybos pažinimo šaltinis. Jis mums svarbus kaip toli vienas nuo kito veikiančius LLKS Tarybos narius sutelkusi terpė diskusijoms ir bendriems sprendimams priimti.

Minėtina, kad daugelis Tarybos narių gyveno ir veikė poromis. Pavyzdžiui, Prezidiumo pirmininkas ir sekretorius, Visuomeninės dalies viršininkas ir Tautinio skyriaus viršininkas, Jūros sritys vadas ir šios sritys Visuomeninės dalies viršininkas, Gynybos pajėgų vadas ir Visuomeninės dalies Politinio skyriaus viršininkas, retai susirinkdami į sąskrydžius ir pasitarimus. 1949 m. vasarą J. Žemaitis J. Šibailai rašė: „Esu tos nuomonės, kad šiuo metu bet kokius plenumus bei sąskrydžius jau tenka laikyti praeities dalyku, todėl kaip dabar, taip ir ateityje į būsimus susitikimus normaliai taip pat turės vykti tik po vieną atitinkamos [LLKS] v[a]d[o]v[ybės] dalies atstovą“³⁷, o šis tokiai nuomonei lakoniškai pritarė: „Dėl plenumų pilnumoje pritariu“³⁸.

1949 m. vasarį susitikę aštuoni visos Lietuvos partizanų vadai ir jų įgalioti atstovai pirmus du LLKS Tarybos nutarimus „Dėl laisvės kovotojų ir gyventojų santykiavimo tvarkos“ (vasario 12 d.)³⁹ ir „Dėl susilaikymo nuo stipriųjų alkoholinių gėrimų“ (vasario 16 d.)⁴⁰ priėmė paprasta balsų dauguma, mat sausio 25 d. – vasario 16 d. Tarybą sudarė 13 narių ir tik vasario 17 d. šis skaičius išaugo iki 15.

1949 m. liepos 1 d. – rugsėjo 11 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko teikimu buvo apsvarstyta A. Ramanausko kandidatūra į LLKS Gynybos pajėgų vado pareigas. Šiuose nuotoliniuose rinkimuose dalyvavo devyni nariai iš 15, už A. Ramanauską pasisakė

³⁵ *L Tarybos biuletenis*, 1950 m. liepos mėn., nr. 2, p. 1. *LVA*, f. 3377, ap. 55, b. 218, l. 90.

³⁶ Plg.: P. Morkūno pranešimas, [1949]. *LVA*, f. K-5, ap. 1, b. 167, l. 108.

³⁷ J. Žemaičio laiškas J. Šibailai, 1949-07-16. *KTRM*, GEK 3075.

³⁸ J. Šibailos laiškas J. Žemaičiui, 1949-10-08. *KTRM*, GEK 3024.

³⁹ LLKS Tarybos nutarimas, 1949-02-12. *LVA*, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 16, l. 12–12 ap. Taip pat ↑ **32** (čia ir toliau šitaip žymimos nuorodos į šaltinio publikacijoje skelbiamus dokumentus).

⁴⁰ LLKS Tarybos nutarimas, 1949-02-16. *LVA*, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 16, l. 288–288 ap. Taip pat ↑ **33**

du trečdaliai Tarybos narių, taigi rugsėjo 18 d. buvo priimtas trečiasis LLKS Tarybos nutarimas⁴¹.

1949 m. spalio 11 d. – 1951 m. birželio 3 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko teikimu⁴² Tarybos nariai apsvarstė 1948 m. liepos 9 d. Baden Badeno susitarimą. Savo nuomonę pareiškė dvylika Tarybos narių (vienuolika iš jų pasisakė už)⁴³. Tuo pagrindu atitinkamą nutarimą įforminti ir apie tai Vyriausiajam Lietuvos išlaisvinimo komitetui pranešti turėjo A. Ramanauskas⁴⁴. Ar tai buvo padaryta, šiandien nežinoma.

1949 m. lapkričio 10 d. – 1950 m. gruodžio 5 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko prašymu⁴⁵ Tarybos nariai pasisakė dėl Juozo Albino Lukšos rašinio „Kelios žinios apie VLIKą“ skirsnio, skirto ateities Lietuvos sienoms⁴⁶. Susumavę ir suderinę mažiausiai vienuolikos Tarybos narių nuomones (aštuoni iš jų pasisakė už VLIK poziciją Lietuvos sienų atžvilgiu), J. Žemaitis ir L. V. Grigonis turėjo parengti atitinkamą LLKS Tarybos nutarimą⁴⁷. Ar tai buvo padaryta, šiandien nežinoma – apskritai 1951 m. laikotarpio LLKS Tarybos ir Tarybos prezidiumo veiklą atspindinčių dokumentų labai trūksta⁴⁸.

1950 m. lapkričio 30 d. LLKS Karinės veiklos vadovo teikimu Tarybos nariai turėjo pareikšti nuomonę dėl 1949 m. vasario 16 d. Tarybos deklaracijos teksto pataisų⁴⁹. Tarybos nariai iš Pietų Lietuvos atsiliepė netrukus (už balsavo pats pataisų teikėjas ir dar du kiti nariai), Vakarų Lietuva užtruko ilgiau nei metus (keturi balsai už), o Rytų Lietuvos šis prašymas, matyt, laiku nepasiekė. Deklaracijos pataisos dar buvo svarstomos 1952 m. birželį įvykusiame LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos sąskrydyje, toliau dirbti bendru sutarimu buvo pavesta J. Šibailai.

Nors atitinkamas Tarybos nutarimas nebuvo įformintas, atkreiptinas dėmesys, kad pagal LLKS įstatų III skyriaus 16 straipsnį⁵⁰ po šešių mėnesių, t. y. 1951 m. rugpjūčio

⁴¹ LLKS Tarybos nutarimas, 1949-09-18. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 16, l. 299; J. Žemaičio pranešimas, 1950-02-14. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 11, l. 105. Taip pat ↑ **37**.

⁴² J. Žemaičio raštas, 1949-10-11. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 62.

⁴³ Atkreiptinas dėmesys, kad vėliau trys Tarybos nariai – A. Bakšys, A. Jurkūnas ir V. Montvydas – savo nuomonę, atrodo, pakeitė. Žr.: *LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos biuletenis*, 1952 m. lapkričio mėn., nr. 1, p. 23–25.

⁴⁴ J. Žemaičio laiškas A. Ramanauskui, 1951-08-01. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 157 ap.

⁴⁵ J. Žemaičio raštas, 1949-11-10. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 56.

⁴⁶ Kelios žinios apie VLIKą, 1949. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 11, l. 21–21 ap. Į šią diskusiją jau anksčiau buvo atkreiptas dėmesys, žr.: VAITIEKAITIS, Artūras. Valstybės vizija pasipriešinimo dokumentuose ir spaudoje (1940–1952). *Laisvės kovų archyvas*, 1996, t. 16, p. 166–167.

⁴⁷ ↑ **64**.

⁴⁸ Žinomas tik 1951 m. lapkričio 20 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko J. Žemaičio nutarimas nr. 11 dėl Pietų Lietuvos srities vado ir Pietų Lietuvos sekcijos vadovo pareigybių sugretinimo: GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ, N. *Žuvusiųjų prezidentas...*, p. 475 (vertimas į lietuvių k.).

⁴⁹ A. Ramanausko raštas, 1950-11-30. LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 146–147. Taip pat ↑ **43**.

⁵⁰ „Šešių mėnesių laikotarpyje nesusidarant reikiamam kvorumui, Sąjūdžio Tarybos nutarimai laikomi teisėtais, jei jų priėmimo dalyvauja ne mažiau kaip 2 Tarybos nariai“. Plg. *Laisvės kovos 1944–1953 metais...*, p. 345.

13 d., deklaracijos pataisos, kurioms pritarė du Tarybos nariai – J. A. Lukša (1950 m. gruodžio 5 d.) ir J. Gegužis (1951 m. vasario 12 d.), – įsigaliojo.

Dar didesniu iššūkiu tapo 1952 m. birželio mėn. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavedimu A. Bakšio Tarybos nariams pateikti siūlymai: 1) Atleisti dėl sunkios ligos toliau pareigų negalintį vykdyti J. Žemaitį iš LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pareigų; 2) Suteikti A. Ramanauskui prt. generolo laipsnį; 3) Išrinkti A. Ramanauską LLKS Tarybos prezidiumo pirmininku ir 4) Rekomenduoti A. Ramanauskui pasirinkti tris pavaduotojus: S. Staniškį (pirmuoju), A. Bakšį (antruoju) ir J. Kimštą (trečiuoju)⁵¹.

Šiems siūlymams pritarė kartu veikę LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos vadovas A. Bakšys ir jo padėjėjas A. Jurkūnas, apie tai paskelbdami 1952 m. lapkričio mėn. sekcijos *Biuletenyje*. Daugelio kitų Tarybos narių minėti siūlymai nepasiekė.

Formaliai žiūrint, J. Žemaičio siūlymai, kuriems pritarė bent du Tarybos nariai, įsigaliojo po pusmečio, t. y. 1953 m. gegužę⁵². Tačiau šiandien turimais duomenimis, A. Ramanauskas LLKS Karinės veiklos vadovo, pirmojo Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotojo ir bendrai organizacijos nario pareigas nustojo eiti dar 1952 m. gruodžio 10 d.⁵³; antrasis pavaduotojas A. Bakšys žuvo 1953 m. sausio 17 d., trečiasis, S. Staniškis, – vasario 3 d., o Rytų Lietuvos sekcijos vadovas J. Šibaila – tų pačių metų vasario 11 d.

Pirmą kartą šioje šaltinių rinktinėje skelbiami unikalūs egodokumentai – LLKS Tarybos narių *Tėvynei pareigų ėjimo lapai*, kuriems patys partizanai teikė didelę reikšmę: „Tėvynei pareigų ėjimo lapas yra slaptas Sąjūdžio dokumentas. Tokiu pat slaptu Sąjūdžio dokumentu jis liks ir atstačius Lietuvos nepriklausomybę, todėl visur ir visuomet jis turi būti stropiai ir rūpestingai saugomas [...]. Atstačius Lietuvos nepriklausomybę šie lapai bus vertingi istoriniai dokumentai, autentiškai liudiją atskirų LK-jų, tuo pačiu ir Sąjūdžio, garbingai nueitą kovos ir kančių kelią. Praktiška šių lapų reikšmė LK-jams bei žuvusių LK-jų išlaikytiniams – įstatymu numatysimos teisės bei pirmenybės.“⁵⁴

Iš viso publikacijos pirmojoje dalyje skelbiami po įvairias saugyklas ir bylas išblaškyti duomenys (pristatymai apdovanojimams, pranešimai apie žūtį, nekrologai, paminėjimai) apie 16 Tarybos narių.

Antroji publikacijos dalis skirta LLKS Tarybos veiklai. Joje skelbiami dviejų 1949 m. vasario–kovo mėn. priimtų kreipimūsi tekstai, sveikinimas ir trys šiandien surasti Tarybos nutarimai.

⁵¹ LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos biuletenis, 1952 m. lapkričio mėn., nr. 1, p. 2.

⁵² J. Žemaitis buvo suimtas 1953 m. gegužės 30 d.

⁵³ Taip datuotas paskutinis įrašas A. Ramanausko ranka rašytame devintajame gaunamos ir siunčiamos korespondencijos registracijos žurnale. Žr.: KAŠĖTA, Algis. Adolfas Ramanauskas-Vanagas, 1918–1957. In RAMANAUSKAS-VANAGAS, Adolfas. *Daugel krito sūnų. Partizanų gretose*. Vilnius, 1999, p. LIII.

⁵⁴ Laisvės kovotojo Tėvynei pareigų ėjimo lapo taisyklės, [1949]. LYA, f. K-5, ap. 1, b. 197, l. 3. Plg. *Laisvės kovos 1944–1953 metais...*, p. 370.

Trečioje publikacijos dalyje – iki šiol plačiau nežinoma LLKS Tarybos deklaracijos byla: kaip 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos pagrindas paimti 1946 m. balandžio 23 d. (↑ **38**⁵⁵), 1946 m. birželio 10 d. (↑ **39**), 1947 m. gegužę ar birželį parengtos BDPS deklaracijos nr. 2 tekstai⁵⁶ (↑ **40**), taip pat 1950–1952 m. Tarybos narių pasisakymai už ir prieš 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos pataisas.

Ketvirtojoje publikacijos dalyje – svarstymai ir net karšti Tarybos narių ginčai dėl Sąjūdžio ideologijos, konkrečiai, ką LLKS – visuomeninė karinė organizacija – iškelianti į pirmą vietą, Vytį ar Rūpintojėlį. Pažymėtina, kad 1947 m., t. y. iš esmės tuo pačiu metu kaip LLKS Visuomeninės veiklos viršininkas J. Šibaila ir likę Tarybos nariai Lietuvoje, tą pačią temą Vokietijoje svarstė filosofas Juozas Girnius: „Dviem pagrindiniais simboliais liudija lietuvių tauta savo dvasinį charakterį – Rūpintojėliu ir Vytimi [...]. Pirmuoju kalba lietuvių žmogiška širdis, antruoju – lietuvių ryžtinga valia. Rūpintojėliu lietuvis išreiškia savo skausmą, kad tiek maža širdies pasaulyje, Vytimi – savo ryžtingą viltį ir tikėjimą žmogumi.“⁵⁷ Beje, šie klausimai, kaip pasirinkimo galimybė, yra keliami ir šių dienų filosofų bei politikų tekstuose⁵⁸.

Penktojoje publikacijos dalyje – plati LLKS Tarybos narių ir Tarybai nepriklausiusio Lietuvos kariuomenės plk. Dominyko Steponaičio-Taurio diskusija apie būsimas Lietuvos valstybės sienas, ginčai dėl Vilniaus ir Vilniaus krašto, Klaipėdos, taip pat siūlymas ateityje siekti Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) iki Potsdamo linijos⁵⁹.

Atkreiptinas dėmesys, kad tuo pačiu metu Vytauto apygardos Tigro rinktinės vadas Vincas Žaliaduonis sąmoningai rinkosi kovą Vilniaus krašte, ne tik apie Švenčionis, Adutiškį, bet ir Pastovio, Vydžių, Breslaujos apylinkėse (dabar Baltarusijos Respublikos teritorija), tuo pabrėždamas ir siekdamas įtvirtinti lietuvių teises į 1920 m. liepos 12 d. sutartimi su Rusija nustatytas etnines lietuvių žemes. Apie tai kalbama ir Karaliaus Mindaugo srities vado A. Slučkos laiške V. Žaliaduoniui: „Šio krašto išlaikymas Lietuvai yra svarbus teritorinis reikalas, todėl gerbiu Tamstos idealius įsitikinimus ir džiaugiuos, kad taip pasiaukojančiai tvarkote, ginatė ir lietuvinatė tą kraštą. Ir todėl, kad Tamsta stovite taip svarbiame poste Lietuvai, sargyboje, visais Jums rūpimais teritoriniais klausimais bei su tuo reikalu susijusiais reikalais ar trūkumais kreipkitės tiesioginiai per NV⁶⁰ į mane“⁶¹.

Beje, nepraėjus nė dešimčiai metų po to, kai Kaliningrado srities prijungimo prie Lietuvos klausimą apsvarstė LLKS Tarybos nariai (matyti, kad Prezidiumo pirmininkas

⁵⁵ Čia ir toliau šitaip žymimos nuorodos į šaltinio publikacijoje skelbiamus dokumentus.

⁵⁶ Išsamiau apie tai žr.: JUODIS, Darius. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos deklaracija: idėjų atsiradimas ir raida. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*, 2019, nr. 4, p. 52–55.

⁵⁷ GIRNIUS, Juozas. Lietuviškojo charakterio problema. *Metai*, 1991, nr. 12, p. 150.

⁵⁸ Plg. SINICA, Vytautas. *Ar mums dar reikalinga Lietuvos valstybė*. Vilnius, 2019, p. 18–19.

⁵⁹ Plg. *Tada, kai žuovom dėl Tėvynės... Partizanų Audrelės, Povo, Oželio, Valstiečio, Balandžio, Brūklio dienoraščiai*. Kaunas, 1996, p. 201.

⁶⁰ Vytauto apygardos vada.

⁶¹ A. Slučkos laiškas V. Žaliaduoniui, 1949-07-27. LVA, f. K-5, ap. 5, b. 40, l. 1–1ap. Plg.: *Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Tigro rinktinė (1945–1950 m.): dokumentų rinkinys*. Vyr. red. Kęstutis REMEIKA. Vilnius, 2003, p. 35.

J. Žemaitis ir sekretorius L. V. Grigonis pasisakė prieš, o likusieji į šią galimybę žvelgė iš esmės teigiamai), labai panašų klausimą eilinį kartą teko svarstyti LKP CK pirmajam sekretoriui Antanui Sniečkui, Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto vadovybei, Lietuvos TSR mokslų akademijai⁶².

Šeštojoje publikacijos dalyje – rašiniai apie partizanų ir tautos gyvenimą ateityje; svarstoma apie LLKS likimą, keliamas esminis lietuvių, Tėvynėje pakėlusių okupacijos naštą ir iš Vakarų sugrįžiančių pabėgėlių, sambūvio klausimas.

Septintoji šaltinių dalis rodo pažįstamus ir kai kuriuos naujus didžiojo Lietuvos istorinio pasakojimo pavidalus LLKS Tarybos narių rašiniuose, proginėse kalbose. Taip pat skelbiami bandymai rašyti partizaninio karo kroniką, apmąstyti kelerių metų senumo įvykius, jau tapusius lietuvių tautos istorija. Paskutinis tekstas – išlikusi LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko J. Žemaičio Sąjūdžio istorijos apybraižos dalis (↑ **88**). Įkalintas autorius liudija istorinius faktus, supindamas juos su tam tikra refleksija ir vertinimu. Pirmą kartą šis unikalus šaltinis skelbiamas su visu atidumu, komentarais.

* * *

Visų publikacijos šaltinių kalba palikta originali, ištaisytos tik tos gramatikos klaidos, rašyba ir skyryba, kurios apsunkintų skaitymą ir supratimą. Šiandien nevartojami žodžiai ir kalbinės konstrukcijos buvo paliktos kaip partizanų rašybos ir stilistikos pavyzdžiai; mažosiomis raidėmis partizanų užrašyti ir išretinti žodžiai bei pavadinimai skelbiant buvo pajuodinti, didžiosiomis raidėmis užrašytos santrumpos, pavadinimai, pabrėžtini žodžiai išsaugoti.

Tai atvejais, jeigu skelbiami nuorašai ar dublikatai (tą nurodė patys partizanai), pažymima prie nuorodos į šaltinį. Visų paaiškinimų ir patikslinimų autorius, jeigu nenurodyta kitaip, yra pats rengėjas. Jam, suprantama, tenka atsakomybė už klaidas ir trūkumus.

* * *

Partizanų dokumentai beveik prieš dešimtmetį buvo pradėti rinkti kartu su dr. Aiste Petrauskiene, padedant dr. Gabrielei Gudaitienei, dr. Dariui Juodžiui, Rokui

⁶² Išsamiau žr.: NIKŽENTAITIS, Alvydas; ARBUŠAUSKAITĖ, Arūnė. Nepavykęs bandymas prijungti Kaliningrado sritį prie Lietuvos XX a. 6-ajame dešimtmetyje. In *Klaipėdos ir Karaliaučiaus kraštų XVI–XX a. istorijos problemos* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. VIII). Ats. red. Alvydas NIKŽENTAITIS. Klaipėda, 2001, p. 170–181; ĖMUŽIS, Marius. Kaliningrado srities prijungimo prie Lietuvos istorijos pėdsakais. *Naujasis Židinys-Aidai*, 2013, nr. 3, p. 176–184; SAFRONOVAS, Vasilijus. *Nacionalinių erdvių konstravimas daugiakultūriame regione: Prūsijos Lietuvos atvejis*. Vilnius, 2015, p. 38–39, 231–236.

Sinkevičiui. Romas Kaunietis pasidalijo Nijolės Gaškaitės ir Donato Kvedaro sukaup-tomis dokumentų kopijomis ir nuorodomis. Vėliau svari buvo Lietuvos ypatingojo archyvo archyvarės Ingos Andrijauskaitės, Lietuvos istorijos instituto bibliotekos ran-kraštyno vedėjo dr. Algimanto Katiliaus, taip pat Žilvino Montvydo ir Levos Šimanaus-kaitės pagalba. Šią publikaciją paskatino ir padėjo rengti dr. Vasilijus Safronovas ir dr. Vytautas Jokubauskas. Visiems jiems – nuoširdi padėka.

THE COUNCIL OF THE MOVEMENT FOR THE STRUGGLE FOR THE FREEDOM OF LITHUANIA: PERSONALITIES, ACTIVITIES AND INTERNAL DISCUSSIONS

Vykintas Vaitkevičius

165

Summary

The Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (Movement for the Struggle for the Freedom of Lithuania, LLKS), a public paramilitary organisation established on 10 February 1949, was the first body that represented the activities of all the partisans that took part in the anti-Soviet guerrilla war in Stalinist Lithuania. The LLKS was run by the Council, which acted through its Presidium, and consisted of the chairman and secretary of the Presidium, members of the Defence Forces and the Public Section commands, partisan area commanders, and members of the partisan area councils with the rank of district commander at least.

So far, historians have focused their attention on the meeting of the LLKS Council on 11–17 February 1949. In this regard, probably the best-known document of the LLKS is the political declaration adopted on 16 February 1949. With this document, the LLKS Council declared itself the highest national political body during the period of Lithuania's occupation, an organisation leading the movement for the nation's liberation in political and military terms. It also expressed the opinions of the partisan leadership on the future of the Lithuanian nation and the state, as well as its relationship with the Communist Party and its collaborators. Current knowledge about the LLKS Council is therefore often limited to the activities of the members of the Presidium, or the eight signatories of the declaration. With this source publication, we provide a collection of selected documents and essays, whose authorship belongs wholly to the partisans themselves. It sheds some light on the personalities of many members of the LLKS Council, their struggles and activities, and presents their writings on the history of Lithuania and the LLKS, as well as their reflections on the future of Lithuania, whose freedom and independence they fought for.

The introduction traces the formation of the LLKS Council, and presents biographical information on its members. We have established that, according to the data available today, from 25 January 1949 to 19 September 1953, in total, 41 men, active in all three partisan areas throughout Lithuania, were members of the LLKS Council (two of them nominally, because

they were already dead on the day of their appointment). The initial 13 Council members rose to 22 in 1949, and then ranged from 14 to 19, and was down to 13 again by early 1953.

The professions or occupations of LLKS Council members, however, are often difficult to determine reliably. They range from school-leavers, students and farmers, to teachers, civil servants and former army officers, who often showed themselves as disciplined fighters and staff officers, and zealous press editors, publishers and drafters of statutes and other documents in the ranks of the partisans.

The set of source publications consists of seven sections, containing 88 documents in total. The first section (documents 1 to 31) presents data on 16 Council members. Scattered around various repositories and files, the documents include presentations for awards, death announcements, obituaries, and documents with various references to these members.

The second section (documents 32 to 37) shows the activities of the LLKS Council. It includes two public appeals by the LLKS made in February and March 1949, a greeting and three recently found resolutions of the Council.

Section three (documents 38 to 50) sheds some light on the so far little-known conceptualisation process of the LLKS Council declaration. It shows that the declaration of 16 February 1949 was the result of (or a stage in) a long development. Preceded by the declarations of the Bendras demokratinis pasipriešinimo sąjūdis (United Democratic Resistance Movement, BDPS) made on 23 April 1946, 10 June 1946, and May or June 1947 (BDPS declaration 2), the declaration was followed by statements from the Council members (from 1950 to 1952) for and against amendments to the document of 16 February 1949.

In the fourth section (documents 51 to 61), the reader will find deliberations and even heated disputes between members of the Council about the ideology of the movement, and specifically about the symbol of the Lithuanian nation preferred by the LLKS: whether it should be Vytis (the white knight, a heraldic symbol of the Lithuanian state from the Middle Ages) or Rūpintojėlis (the religious and folk-craft symbol of the Sorrowing Christ).

The fifth section (documents 62 to 78) presents an extensive discussion by members of the LLKS Council and Colonel Dominykas Steponaitis of the Lithuanian army (who was not a member) about the future borders of the Lithuanian state, the disputes over Vilnius and its region, Klaipėda, and territorial claims to the Kaliningrad Oblast as far as the Potsdam line, to be stated in the future.

Documents 79 to 81 in section six of the publication include essays about the future life of the partisans and the whole nation. They discuss the fate of the LLKS, and pose a fundamental question about the coexistence of Lithuanians who bore the burden of the occupation in the homeland and those who would eventually return from displacement in the West.

Through the essays and the occasional speeches of members of the LLKS Council, the seventh section (documents 82 to 88) presents them as receivers and creators of the Lithuanian historical narrative. This section also includes a document which shows attempts to write a chronicle of the guerrilla war, and to reflect on recent events. The last document is a surviving part of the outline of the history of the partisan movement written by Jonas Žemaitis, the chairman of the Presidium of the Council of the LLKS. Written when the author was in prison, it establishes historical facts, interwoven with reflections and evaluations. This document is published here for the first time, along with comments.

Turinys

I. LLKS tarybos narių pareigų tėvynei ėjimo lapai, pranešimai apie žūtį
ir nekrologai / 181

Dokumentai 1–3: Lionginas Baliukevičius-Dzūkas

Dokumentai 4–6: Petras Bartkus-Žadgaila

Dokumentas 7: Juozas Gegužis-Diemedis

Dokumentai 8–9: Aleksandras Grybinas-Faustas

Dokumentai 10–11: Vytautas Gužas-Kardas

Dokumentai 12–13: Vincas Kaulinis-Miškinis

Dokumentas 14: Bronius Krivickas-Vilnius

Dokumentas 15: Antanas Liesis-Nerimas

Dokumentai 16–19: Bronius Liesis-Naktis

Dokumentai 20–22: Juozas Albinas Lukša-Mykolaitis

Dokumentas 23: Aleksandras Mieliulis-Granitas

Dokumentas 24: Aleksandras Milaševičius-Vairas

Dokumentas 25: Adolfas Ramanauskas-Vanagas

Dokumentas 26: Antanas Slučka-Šarūnas

Dokumentas 27–28: Sergijus Staniškis-Viltis

Dokumentas 29–30: Viktoras Vitkauskas-Karijotas

Dokumentas 31: Jonas Žemaitis-Vytautas

II. LLKS Tarybos nutarimai, kreipimaisi ir sveikinimas / 234

Dokumentai 32–37

III. LLKS Tarybos deklaracija / 261

Dokumentai 38–50

IV. „Prie rymančio Rūpintojėlio“: svarstymai apie Sąjūdžio ideologiją ir visuomeninę
veiklą / 280

Dokumentai 51–61

V. Ateities Lietuvos sienos / 305

Dokumentai 62–78

VI. Išsilaisvinus / 333

Dokumentai 79–81

VII. Lietuvos ir LLKS istorija partizanų lūpomis / 347

Dokumentai 82–88

Šaltinių publikacijoje vartojamų santrumpų sąrašas

Institucijos, organizacijos

BDPS – Bendras demokratinis pasipriešinimo sąjūdis

KLT – Karo lauko teismas

LLA – Lietuvos laisvės armija

LLKS – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis

MVD – Vidaus reikalų ministerija (orig.: МВД – Министерство внутренних дел)

NKVD – Vidaus reikalų liaudies komisariatas (orig.: НКВД – Народный комиссариат внутренних дел)

VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas

Įstaigos, saugyklos

KTRM – Kauno tremties ir rezistencijos muziejus

KVA – Kęstučio apyg. Vaidoto rinkt. archyvo dokumentų kserokopijos, saugomos

Pėsčiųjų žygių asociacijos prezidento Vidmanto Genio (neinventorinta)

LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas

LTRF – Lietuvių tautosakos rankraštyno Lietuvių literatūros ir tautosakos institute fonoteka (nurodomas kompaktinės plokštelės numeris)

VDU – Vytauto Didžiojo universitetas

Kariniai laipsniai

jaun. – jaunesnysis

kpt. – kapitonas

LK – laisvės kovotojas

ltn. – leitenantas

mjr. – majoras

plk. – pulkininkas

prt. – partizanas, partizanų

psk. – puskarininkis

vyr. – vyresnysis

vrš. – viršila

Struktūros, vienetai, vietovės

apyg. – apygarda

apskr. – apskritis

gr. – grandis

km. – kaimas

mšk. – miškas

org. – organizacinis

rinkt. – rinktinė

sr. – sritis

valsč. – valsčius

vdv. – vadovybė

I. LLKS tarybos narių pareigų tėvynei ėjimo lapai, pranešimai apie žūtį ir nekrologai

Lionginas Baliukevičius-Dzūkas

1.

Paaiškinimai: 1949 m. vasario 11–17 d. LLKS Tarybos nariai apsvarstė ir priėmė J. Žemaičio parengtus laisvės kovotojų Tėvynei pareigų ėjimo lapų ir partizanų viršininkų atestavimo taisyklių bei formų projektus. Prisikėlimo apyg. Maironio rinkt. vadas *Tėvynei pareigų ėjimo lapų* pildymo taisyklės ir formas į tėvūnijas išsiuntė, atrodo, kad pagal aukštesnės vadovybės nurodymą, 1949 m. gegužės 16-ąją.

L. Baliukevičiaus *Tėvynei pareigų ėjimo lapas* yra ankstyviausias žinomas šios rūšies dokumentas. Užpildytas 1949 m. birželio 17 d., liepos 27-ąją jis jau buvo užregistruotas Nemuno srities štabe.

Manytina, kad vienas *Tėvynei pareigų ėjimo lapo* egzempliorius buvo dedamas į organizacinio vieneto, kuriam priklausė laisvės kovotojas, archyvą, antras siunčiamas aukštesnei vadovybei.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 82–83.

I. Bendros žinios

1. Organizacinio vieneto slaptavardis: [Dainavos apyg. vadovybė]
2. Naudoti ir naudojami slaptavardžiai:
 - a) sakytiniai: Dzūkas
 - b) rašytiniai: Dzūkas, Dainaviškis
3. Gimimo metai: 1925 m. sausio 1 d.
4. Bendras išsimokslinimas: [VDU] Medicinos fakultetas, medicinos skyr[ius], I kursas

II. Karinis parengimas

1. Kiek laiko ėjo karinį parengimą: –
2. Kokių teisių pareigas vykdė paskutiniu laiku:
 - a) kariuomenėje: –
 - b) Šaulių sąjungoje: –
 - c) kitokiose karinio pobūdžio formacijose: nuo 1944.VII iki 1945.II vokiečių kariuomenėje (luftvafėje) eiliniu, Vietinėje rinktinėje nuo 1944.IV iki 1944.V.

III. Atžymėjimai (padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, apdovanojimai, gauti Lietuvos nepriklausomybės laikais, iki 1940 m. birželio 15 d.)

–

IV. Veikla Sąjūdyje pirmosios bolševikinės ir vokiečių okupacijų metu

1. Kada ir į kokį org. vienetą įstodamas prisiekė, prisaikdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos Sąjūdyje: –
2. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti:
3. Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties: –
4. Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su veikla Sąjūdyje: 1941 m. nacionalizuota baldų d[irbtu]vė.

V. Veikla Sąjūdyje antrosios bolševikinės okupacijos metu

1. Kada ir į kokį org. vienetą įstodamas prisiekė, prisaikdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos Sąjūdyje: –
2. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti: 1946.IX.1 Dzūkų rinktinėje, Geležinio Vilko grupėje.
3. Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties: –
4. Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su veikla Sąjūdyje: 1947 m. ištremta motina ir dėdė, kuris ją ir brolių išlaikė. Konfiskuotas kiln[o]jamasis ir nekiln[o]jamasis turtas. Visa tai – sąryšyje su mano veikla Sąjūdyje.
5. Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos (Eilės numeris / Data / Kieno įsakymu / Organizacinis vienetas / Pareigos / Pastabos):
 1. 1946.IX.1 / Grupės vado / Geležinio Vilko grupėje / eiliniu.
 2. 1947.II.1 / Grupės vado / Gel[ežinio] Vilko gr[upės] štabe / Štabo v[iršin]in[is]ku ir Sp[audos] ir Inf[ormacijos] Sk[yriaus] v[iršin]in[is]ku.
 3. 1947.IX.25 / Apygardos vado / Apygardos štabe / Apygardos štabo¹ adjutantu.
 4. 1948.VIII.1 / Apygardos vado / Apygardos štabe / šalia ap[ygardos] š[tabo] adj[utanto] pareigų eiti Sp[audos] ir Inf[ormacijos] Sk[yriaus] v[iršin]in[is]ko pareigas.
 5. 1949.V.19 / P[lietų] L[ietuvos] Sr[ities] vado / Dainavos apygardos vado.

¹ Taip originale.

6. 1949.V.19 / Dainavos apygardos p[artizanų] vadų posėdyje pavedama l[aikinai] e[iti] P[artizano] Kazimieraičio R[i]n[ktinės] v[ado] p[areigas] šalia tiesioginių D[ainavos] ap[ygardos] v[ado] pareigų.

6. Dalyvavimas kautynėse bei susirėmimuose (Eilės numeris / Data / Vieta / Kautynių pobūdis / Kuo pasižymėjo / Pastabos):

1. 1946.IX.4 / Daugų valsč., Rimėnų km. / Suruoštosė pasalose nukautas 1 istreb[itelis], 1 sužeistas. Žuvo 1 p[artizanas] ir 1 sužeistas.

2. 1946.XI.14 / Daugų valsč., Rakatanskų km. / Suruoštosė pasalose nukauta 13 MVDistų ir 5 istreb[iteliai]. Žuvo 1 p[artizanas] ir 3 p[artizanai] sužeisti.

3. 1947.I.3 / Alytus–Daugai plento ruože, Gedimino miške, nupjauta 2,5 km telefono stulpų, sunaikinti 2 sunkvežimiai, 1 leng[voji] maš[ina].

4. 1947.VI / Čižiūnų km., Daugų valsč. / Susidūrimas su priešu jam supant gyv[enamąjį] namą. Nei p[artizanai], nei priešas nuostolių neturėjo.

5. 1947.VI / Pivašiūnų bažnytkaim[is], Butrimonių valsč. / Nuginkluota 4 raudonarmiečiai ir 1 leitenantas.

6. 1947.IX.20 / Šiukščiakalnio km., Daugų valsč. / Suruoštosė pasalose nukauti 6 sribai.

7. Dalyvavimas kautynėse ir susirėmimuose: –

8. Sužeidimai, kontūzijimai ir sunkūs susirgimai (Eilės numeris / Data / Aplinkybės / Apibūdinimas ir rūšis / Pasekmės / Kokį ryšį turi su laisvės kovotojo pareigų atlikimu / Pastabos): –

[9.] Atžymėjimai: padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, leidimai nešioti sužeidimo ženklus, apdovanojimai ir garbės vardo suteikimas (Eilės numeris / Data / Kas atžymėjo / Atžymėjimo pobūdis (rūšis) / Už ką atžymėtas / Pastabos):

1. 1948 / Apygardos vadas / Pakeltas į j[aun.] psk. laipsnį.

2. 1949.02.16 / LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas / pakeltas į p[rt.] leitenanto laipsnį.

[10.] Teismo bausmės ir didžiosios drausmės pabaudos (pažeminimas vietoje, laipsnio bei pasižymėjimo ženklų atėmimas ir pašalinimas iš Sajūdžio): –

Pradinius lapo duomenis surašiusiojo slaptav[ardžio] parašas, pareigos ir slaptavardis:

[Parašas ranka:] Dzūkas

Dainavos apygardos vadas

1949.VI.17

2.

Paaiškinimai: 1950 m. sausio 6 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui adresuotame pristatyme-teikime Pietų Lietuvos sr. vadu pasirašęs A. Ramanauskas Dainavos apyg. vadui prt. ltn. Dzūkui siūlė suteikti kapitono laipsnį.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 404–405.

Dzūkas – partizanų eilėse nuo 1946 m. rugsėjo mėn. Nuo 1947 m. rugsėjo 25 d. ėjo D[ainavos] ap[ygardos] adj[utanto], nuo 1948 m. rugpjūčio mėn. 1 d. D[ainavos] ap[ygardos] spaudos ir informacijos v[iršininko] pareigas. Nuo 1949 m. gegužės 9 d. eina D[ainavos] ap[ygardos] v[ado] pareigas. Jo iniciatyva tęsiamas „Laisvės Varpo“ laikraščio leidimas. Pavestas pareigas eina **nepaprastai** uoliai.

3.

Paaiškinimai: 1950 m. sausio 10 d. Pietų Lietuvos srities, o faktiškai jau patvirtintas LLKS Gynybos pajėgų vado pareigose A. Ramanauskas ir sr. vado adjutantas Urbanas Dailidė-Tauras pasirašė L. Baliukevičiui skirtą pažymėjimą (nr. 1) apie tai, kad jis apdovanotas II laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 3.

PAŽYMĖJIMAS

Pažymima, kad Dainavos apygardos vadas Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio partizanas **Dzūkas**, gimęs 1925 m., kovoje dėl demokratinės Lietuvos atstatymo nuo 1946 m. rugsėjo mėn. ėjo įvairias pareigas Sąjūdyje. Dirbdamas apygardos štabe, tiek dabar jam vadovaudamas, o taip pat ir 1949 m. kovo mėn. 7 d. ir pakartotinai 1949 m. rugsėjo mėn. 23 [d.] priešui sunaikinus apygardos ir Part[izano] Kazimieraičio rinktinės štabus, parodė ypatingą pasišventimą LLKS labui ir nepaprastą uolumą tuos štabus atkuriant ir tęsiant jų darbą. Jo pastangomis nenutrūkstama grandine leidžiamas laikraštis „Laisvės Varpas“.

Už nurodytus žygius ir nuopelnus Pietų Lietuvos srities vadas įsakyme sričiai Nr. 11, 1949.XII.24, **Dzūką** atžymėjo Laisvės Kovos Kryžiumi II laipsnio.

Petras Bartkus-Žadgaila**4.**

Paaškinimai: 1949 m. spalio 31 d. už žuvusį P. Bartkų jo *Tėvynei pareigų ėjimo lapą* užpildė LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis², ir, matyt, atsižvelgdamas į tai, kad P. Bartkus žuvo eidamas LLKS Gynybos pajėgų štabo Organizacinio skyriaus viršininko pareigas, vieną šio dokumento egzempliorių pasiuntė LLKS Gynybos pajėgų vadui A. Ramanauskui.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 89–91v (dublikatas).

174

I. Bendros žinios

1. Organizacinio vieneto slaptavardis: LAISVĖ.
2. Naudoti ir naudojami slaptavardžiai:
 - a) sakytiniai: Kostas, Dainius, Mikas, Sąžinė, Vytis, Zenius, Martynas, Dargis, Agrikolis, Kaimynas, Danyla;
 - b) rašytiniai: Vargietis, Viskantas, Rimgaila, Žemkentis, Gembė, Mažrimas, Žadgaila.
3. Gimimo metai: 1925.
4. Bendras išsimokslinimas: 3 kursai Aukšt[esniosios] Technikos mokyklos.

II. Karinis parengimas

1. Kiek laiko ėjo karinį parengimą: –
2. Kokių teisių pareigas vykdė paskutiniu laiku:
 - a) kariuomenėje: –
 - b) Šaulių sąjungoje: kandidatas;
 - c) kitokiose karinio pobūdžio formacijose: –

III. Atžymėjimai (padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, apdovanojimai, gauti Lietuvos nepriklausomybės laikais, iki 1940 m. birželio 15 d.):

Neturėjo.

IV. Veikla sąjūdyje pirmosios bolševikinės ir vokiečių okupacijų metu

² Beje, jų būta antros eilės pusbrolių.

1. Kada ir į kokį org. vienetą įstodamas prisiekė, prisaikdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos Sąjūdyje: 1943 m. sausio 20 d., [stodamas] į Lietuvos Laisvės armiją, prisaikdino Laima, LLA Centro vadovybės radistas.

2. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti: 1944 m. birželio 6 d., LLA Vėgėlės R[i]n[ktinėje].

3. [Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties]: –

4. [Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su veikla Sąjūdyje]: –

5³. –

6. Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos (Eilės numeris / Data / Kieno įsakymu / Organizacinis vienetas / Pareigos / Pastabos):

1. [19]43.01.20 / LLA Kauno Ap[ygardos] V[ado] (per Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininką]) / LLA Raseinių apylinkė / Organizatorius.

2. [19]44.03. ? / LLA Kauno Ap[ygardos] V[ado] (per Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininką]) / LLA Vėgėlės Rinktinė / Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininkas].

7. Dalyvavimas kautynėse bei susirėmimuose (Eilės numeris / Data / Vieta / Kautynių pobūdis / Kuo pasižymėjo / Pastabos):

1. [19]44.06.05 / Pakapurnio k., Raseinių v[alsč.] ir a[skr.] / Susikovus su bolševikiniu partizanų⁴ / – / Bolšev[ikas] partizanas nukautas.

V. Veikla Sąjūdyje antrosios bolševikinės okupacijos metu

1. Kada ir į kokį org. vienetą įstodamas prisiekė, prisaikdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos Sąjūdyje: –

2. [Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti]: –

3. [Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties]: –

4. [Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su veikla Sąjūdyje]: –

5⁵. –

6. Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos (Eilės numeris / Data / Kieno įsakymu / Organizacinis vienetas / Pareigos / Pastabos):

³ Numeracijos klaida spausdinant. Formoje P 11 5 punktas yra „Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos“.

⁴ Vasilijumi Basiuku.

⁵ Dar viena numeracijos klaida.

1. [19]46.09.21 / Lydžio, Šerno ir Žalčio R[i]n[ktinių] vadų bei atstovų nutarimu / JUNGtinė KĘSTUČIO APYGARDA / Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininkas] / –
2. [19]47.12. ?⁶ / K[ęstučio apygardos] V[ado] / KĘSTUTIS⁷ / Š[tabo] V[iršininkas].
3. [19]48.03.15 / [Kęstučio apygardos] Ju[ozapavičiaus rajono] ir At[žalyno rinktinės] vadų bei atstovų nutarimu / Prisikėlimo apygarda / Vadas.
4. [19]48.07.26 / VLKSO⁸ vado / VLKSO vadovybė / Š[tabo] Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininkas].
5. [19]48.11.12 / R[ytų] L[ietuvos] Sr[ities] ir V[akarų] L[ietuvos] Sr[ities] atstovų nutarimu / BDPS Prezidiumas / Sekretorius.
6. [19]49.07.16 / LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininko / LLKS Gynbos pajėgų štabas / Org[anizacinio] Sk[yriaus] V[iršininkas].
7. Dalyvavimas kautynėse bei susirėmimuose (Eilės numeris / Data / Vieta / Kautynių pobūdis / Kuo pasižymėjo / Pastabos):
 1. [19]45.01.24 / Rumšių k[m.], Girkalnio v[alsč.], Raseinių a[pskritis] / Istr[ebite]liai apsupo sodyboje.
 2. [19]45.03.? / Saugailių k[m.], Betygalos v[alsč.], Ras[einių] a[pskritis] / Susidurta su sodyboje esančiais istrebiteliais.
 3. [19]45.04.09 / Rainiškių k[m.], Šiluvos v[alsč.], Ras[einių] a[pskritis] / Užpulti istrebiteliai, varą areštuotą asmenį.
 4. [19]45.04.21 / Paparčių mšk., Šimkaičių v[alsč.], Ras[einių] a[pskritis] / P[a]rt[iza]nai, įtarę esant provokatoriais, apsupo mūsų ryšių grupę.
 5. [19]45.07.22 / Virtukų mšk., Kelmės–Šiluvos v[alsč.] riba, Ras[einių] a[pskritis] / NKVD pajėgos apsupo stovyklą / Šaltumu ir drąsa kėlė kovotojų moralę.
 6. [19]46.03.30 / Alėjų k[m.], Raseinių v[alsč.] ir a[pskritis] / Sodybon užėjo istrebiteliai.
 7. [19]46.05.30 / Pagauštvinio mšk., Tytuvėnų v[alsč.], Ras[einių] a[pskritis] / NKVD pajėgos apsupo stovyklą.
 8. [19]47.07.09 / Gudelių k[m.], Skaudvilės v[alsč.], Tauragės a[pskritis] / Rusai atsitiktinai užėjo st[ovyk]lą / Būdamas ligonis, išnešė karo grobį – šautuvą.
 9. [19]49.08.13 / Kubiliūnų mšk., Baisogalos v[alsč.], Kėdainių a[pskritis] / MVD pajėgos apsupo stovyklą / Vadovavimu, taiklia ugnimi / Vadovavo kautynėms. Nukautas.

⁶ Turi būti 1947-06-02.

⁷ T. y. Kęstučio apygarda.

⁸ T. y. Vieningos laisvės kovos sąjūdžio organizacijos.

8. Sužeidimai, kontūzijimai ir sunkūs susirgimai (Eilės numeris / Data / Aplinkybės / Apibūdinimas ir rūšis / Pasekmės / Kokį ryšį turi su laisvės kovotojo pareigų atlikimu / Pastabos):

1. [19]47.04.09 / Kartu esančiam partizanui numetus ant žemės jo užtaisytą pistoletą / Vidutinis sužeidimas į menties kaulą ir į ranką / Žaizda ilgai gijo, pakartotinai iš naujo atsiveria / Vykstant per p[artizanų] dalinius kaip K[ęstučio apyg.] atstovui į susitikimą su Tauro V[a]d[o]v[yme].

9. Atžymėjimai: padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, leidimai nešioti sužeidimo ženklus, apdovanojimai ir garbės vardo suteikimas (Eilės numeris / Data / Kas atžymėjo / Atžymėjimo pobūdis (rūšis) / Už ką atžymėtas / Pastabos):

1. [19]46.06. ? / VĖGĖLĖS R[]n[ktinės] vadas / Pakeltas į grandinio laipsnį.

2. [19]47.02.16 / KĘSTUČIO [apyg.] vadas / Apdovanotas pasižymėjimo ženklu.

3. [19]48.03.31 / KĘSTUČIO [apyg.] vadas / Apdovanotas pasižymėjimo ženklu.

4. [19]48.11.23 / BDPS Prezidiumo pirmininkas / Pakeltas į p[artizanų] majoro laipsnį.

10. Teismo bausmės ir didžiosios drausmės pabaudos (pažeminimas vietoje, laipsnio bei pasižymėjimo ženklų atėmimas ir pašalinimas iš Sąjūdžio): Neturėjo.

5.

Paaiškinimai: 1949 m. rugsėjo 22 d. LLKS Visuomeninės dalies viršininkas J. Šibaila Prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui adresavo slaptą raportą, siūlydamas žuvusiam P. Bartkui suteikti aukščiausią LLKS apdovanojimą – Laisvės kovos karžygio garbės vardą. Kas ir kada P. Bartkui šį vardą suteikė, šiandien nėra žinoma, tačiau tai turėjo įvykti iki 1950 m. lapkričio mėn., kai *Prie rymančio Rūpintojėlio* puslapiuose pasirodė J. Šibailos rašinys apie laisvės kovotoją karžygį Žadgailą (↓ 7).

Šaltinio saugojimo vieta: KTRM, GEK 3029 (nuorašas).

Man tikrai žinoma, kad [19]49.08.23⁹ d. kautynėse su priešu Y miške, p[artizanų] daliniams vadovavo Br[olis] Žadgaila ir Br[olis] Svajūnas (apie Br[olį] Svajūną atskiru raportu pranešiu jo tiesioginiam viršininkui).

⁹ Klaida, turi būti 13 d.

Apie Užpelkių miško kautynes ir P. Bartkaus žūtį išsamiau žr.: PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vyktas. Iš Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istorijos: 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško kautynės. In *The Unending War? The Baltic States after 1918* (Acta Historica Universitatis Klaipėdensis, vol. XXXVI). Ed. by Vytautas JOKUBAUSKAS, Vasilijus SAFRONOVAS. Klaipėda, 2018, p. 151–174.

Brolis Žadgaila Lietuvos p[artizano] karžygio drąsa sutvarkė netikėtai priešo užkluptus p[artizanų] dalinius, kautynių metu tikru karžygiu stojosi su laikydamas priešo puolimą, kad bent kiti galėtų savo gyvenimą išgelbėti Sąjūdžiui ir tautai.

Kurį laiką su Broliu Žadgaila dalyvavau bendroje Sąjūdžiui veikloje. Lietuvos partizano žvilgsniu Brolio Žadgailos šventą ryžtą žvelgęs tegaliu pasakyti, kad JO asmenyje Sąjūdis neteko vieno iš savo vadovų.

Nulenkdamas galvą prieš Jo amžiams šviesų Sąjūdžiui ir Lietuvai atminimą, ypatingai vertindamas paskutinį Jo didvyriškumą, pasiryžimą ir kilnų pasiaukojimą, atiduodant Lietuvai Jos sūnaus prievolę, siūlau Br[olij] Žadgailą pagerbti Laisvės Kovos Karžygio garbe.

Tebūnie Brolio Žadgailos gyvenimas ir pasiaukojimas už artimą pavyzdžiu visiems Lietuvos p[artizanams] ir visiems lietuviams.

6.

Paaškinimai: Po to, kai LLKS laikraščio *Prie rymančio Rūpintojėlio* leidėjai atskirame skyriuje nusprendė aprašyti žuvusių kovos draugų žygius, pirmasis toks J. Šibailos rašinys, primenantis nekrologą, buvo skirtas P. Bartkui.

Abu laisvės kovotojai partizanai susitiko 1948 m. spalį, Rytų Lietuvos srities atstovui atvykus pas Vyriausiosios vadovybės narius. J. Šibaila ir P. Bartkus kartu dirbo, ruošdamiesi visos Lietuvos partizanų vadų ir įgaliotų atstovų susitikimui, jam pasibaigus bendravo laiškais.

Publikacijos: *Prie rymančio Rūpintojėlio*. 1950 m. lapkričio mėn., nr. 5 (11), l. 34–35.

VYČIŲ ŽEMĖS KARŽYGAJ

Nemirė nė vienas Vytis,
Kurs prie[š] šimtą vienas kirtos:
Jie dainoj gyvi mums švyti,
Kad lietuvis būtų tvirtas!

J. Graičiūnas

LAISVĖS KOVOTOJAS KARŽYGIS PRT. MJR. ŽADGAILA (nuveiktų darbų trumpa apžvalga)

Žadgaila į Sąjūdžio narių eiles įstojo 1943 m. sausio 20 d. Nuo pat savo veiklos Sąjūdyje pradžios Žadgaila pasižymėjo savo ypatingais gabumais: su-

tvarkė N rinktinės¹⁰ organizacinę veiklą, buvo vienas Kęstučio ir Prisikėlimo apygardų įsteigimo iniciatorių bei organizatorių, padėjo daug pastangų ir energijos, atkuriant Sąjūdžio Vyriausiąją vadovybę. Būdamas palyginti jaunas, bet užimdamas Sąjūdyje atsakingus postus, ruošdamas statutus, nuostatus, veikliai dalyvaudamas Sąjūdžio spaudos plėtojime ir jos gerinime bei atlikdamas kitus didelės reikšmės darbus, Žadgaila pasižymėjo dideliu darbštumu, ryžtingumu, pasišventimu ir subrendimu. 1947 m. pavasarį gauto sunkaus sužeidimo pasekmėje, būdamas invalidas, neatsižvelgdamas savo sveikatos stovį, atlikinėjo varginančius žygius ir darbus Sąjūdžio stiprinimo ir jo veiklos gerinimo reikalais.

Atidavęs visą save Sąjūdžiui, Žadgaila savo sielos pergyvenimus išliejo eilėje poezijos kūrinėlių, kurie, kaip kiekvienam kovojančiam lietuviui [ir] lietuvei artimi ir suprantami, plačiai pasklido visoje Lietuvoje.

1949 m. rugpjūčio 13 d. Žadgaila, būdamas tarnybinėje kelionėje, išdavimo pasekmėje žuvo kautynėse su kovotojų dalinį apsupusiu žymiai gausesniu priešu.

Čia duodamas vieno Žadgailos bendradarbio rašto, kuriame iškeliamas žuvusiojo didvyriškumas, išrašas¹¹: „...Brolis Žadgaila Lietuvos partizano karžygio drąsa sutvarkė netikėtai prieš užkluptą kovotojų dalinį, kautynių metu tikru karžygiu aukojosi, sulaikydamas prieš puolimą, kad bent kiti galėtų savo gyvenimą išgelbėti Sąjūdžiui ir tautai.

...Lietuvos partizano žvilgsniu į brolio Žadgailos šventą ryžtą žvelgiąs tegaliu pasakyti, Jo asmenyje Sąjūdis neteko vieno iš savo vadovų.

...Tebūnie Brolio Žadgailos gyvenimas ir pasiaukojimas už artimą pavyzdžiu visiems Lietuvos partizanams ir visiems lietuviams.“

Neliūdėk, Močiute,
Nors Tau širdį gelia,
Neraudok, jei žūsiu
Skindams laisvei kelią.

Tai auka Tėvynei,
Kurią Tu aukoji.
Žodžiai paskutiniai –
Jai ir Tau, brangioji...

(Iš Žadgailos dainos posmų)

¹⁰ Vėgėlės rinktinės, veikusios apie Raseinius.

¹¹ Autorius cituoja 1949 m. rugsėjo 22 d. slapto raportu eilutes (↑ 5).

Juozas Gegužis-Diemedis**7.**

Paiškinimai: 1950 m. sausio 6 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui adresuotame pristatyme-teikime Pietų Lietuvos sr. vadu pasirašęs A. Ramanauskas Dainavos apyg. Šarūno rinkt. vadui prt. ltn. Diemedžiui pasiūlė suteikti kapitono laipsnį.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 404–405.

Diemedis – partizanų eilėse nuo 1945 m. vasaros. Ilgą laiką ėjo t[ė] v[ūnijos] š[tabo] v[iršininko], nuo 1946 m. iki 1946 m. liepos mėn. Pietų Lietuvos partizanų štabe, nuo 1947 m. rugsėjo mėn. 25 d. Šarūno r[ė]n[ktinės] š[tabo] v[iršininko], nuo 1949 m. gegužės mėn. 9¹² d. Š[arūno] r[ė]n[ktinės] v[ado] pareigas. Jo iniciatyva leidžiamas laikraštėlis „Laisvės Rytas“. Pavestas pareigas eina labai uoliai.

Aleksandras Grybinas-Faustas**8.**

Paiškinimai: 1948 m. liepos 3 d. Tauro apyg. vado J. P. Aleščiko instrukcija nr. 3 rodo, kad partizanų *Tarnybos lapai* ir pasyvių kovotojų-ryšininkų sąrašai Tauro apygardoje tuo metu jau buvo pildomi.

1949 m. pavasarį ar vasarą Tauro apyg. vadas A. Grybinas užpildė nustatytos formos *Tėvynei pareigų ėjimo lapą* su priedu, kad trūkstamas žinias į Pietų Lietuvos sr. štabą jis pristatysiąs vėliau, ko tikriausiai jau nebespėjo padaryti.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 70–70 ap.

I. Bendros žinios

1. Organizacinio vieneto slaptavardis: Tauro apygarda
2. Naudoti ir naudojami slaptavardžiai:
 - a) sakytiniai: –
 - b) rašytiniai: Faustas.
3. Gimimo metai: 1920 m. rugsėjo 20 d.
4. Bendras išsimokslinimas: baigęs Marijampolės Mokyt[ojų] seminariją.

¹² Klaida, turi būti 19 d.

Leg. № 332

I. Bendros žinios.

1. Jų vieno slapdaravotė: „Fano spyganda“ 10

2. Slapdaravotė ir naujoji slapdaravotė:

a) slapdaravotė: _____

b) naujoji: Fausdas

3. Gimimo metai: 1920 m. rugpjūčio 20 d.

4. Bendros išsimokslinimas: Balys Marjampolis Mokykl. Seminarija.

II. Karinis parengimas

1. Kiek laikoėjo karini, parengimą: Gimimui, mokykl. seminarijoje, du mėn., vokiečių kariuomenėje, d. d. K. partizanų mokykl. kupa 2 savaites

2. Kokius pareigų pareigų vykdė paskutiniis laikais:

a) Kariuomenėje: _____

b) Šauktų Sąjungoje: vieną metus eilinis.

c) Kūdese karinio pobūdžio formacijose: 1945 m. penkis mėn. drauge su priet. bolševikais.

16. Užrašym. / padėkos pažymėjimai, apdov. / gauti did. mirt. laisv. / 1940-1945

Eil. nr.	Adresas	Kas atsiėmė	Atsiėmė pabėgęs	Atsiėmė pabėgęs	Adresas
1	2	3	4	5	6
-	-	-	-	5. 7. 1941	-
				10. 11. 1941	5

A. Grybino-Fausto Tėvynei pareigų ėjimo lapo pradžia,
1949. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 70.

II. Karinis parengimas

1. Kiek laiko ėjo karinį parengimą: Gimnazijoje, mokytojų seminarijoje – du mėn. vokiečių kariuomenėje, Lietuvos Laisvės Kovotojų partizanų mokytojų kuopa – 2 savaitės.
2. Kokių teisių pareigas vykdė paskutiniu laiku:
 - a) kariuomenėje: –
 - b) Šaulių sąjungoje: vienus metus eilinis;
 - c) kitose karinio pobūdžio formacijose: 1945 m. vokiečių kariuomenėje penkis mėn. fronte prieš bolševikus eiliniu.

III. Atžymėjimai (padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, apdovanojimai, gauti Lietuvos nepriklausomybės laikais, iki 1940 m. birželio 15 d.)

–

IV. Veikla Sąjūdyje pirmosios bolševikinės ir vokiečių okupacijų metu

–

V. Veikla Sąjūdyje antrosios bolševikinės okupacijos metu

1. Kada ir į kokią org. vienetą įstodamas prisiekė, prisiekdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos Sąjūdyje: 1945 m. liepos mėn. 3 d. prisiekdintas Stirnos rinktinės vado Vygaudo.
2. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti: 1945 m. birželio 5 d. Stirnos rinktinėje, Lapės kuopoje.
- 3.¹³ Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su veikla Sąjūdyje: –
4. Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties: –
5. Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos (Eilės numeris / Data / Kieno įsakymu / Organizacinis vienetas / Pareigos / Pastabos):
 1. [19]45.VI.05 / Stirnos Rinktinės vado įsakymu Nr. 2 / Lapės kuopa / eilinis.
 2. [19]46.IV.[–] / Žalgirio Rinktinės vado įsakymu Nr. [–] / Gen. Plechavičiaus kuopa / eilinis.
 3. [19]46.VI.[–] / Žalgirio Rinktinės vado įsakymu Nr. [–] / Žalgirio Rinktinės štabas / Adjutantas.
 4. [19]46.IX.[–] / Tauro apygardos vado įsakymu Nr. [–] / Žalgirio Rinktinės Vytauto kuopa / eiliniu.

¹³ Numeracijos klaida. Sukeisti vietomis 3 ir 4 klausimai.

5. [19]46.XII.[–] / Žalgirio Rinktinės vado įsak[ymu] Nr. [–] / Vyčio kuop[a] / eiliniu.

6. 1947 / Žalgirio Rinktinės vado įsak[ymu] Nr. [–] / Žalgirio Rinkt[inės] štabas / Žvalgybos skyr[iaus] viršininku.

7. 1947 / Žalgirio Rinktinės vado įsak[ymu] Nr. [–] / Žalgirio Rinkt[inės] štabas / Spaudos ir informacijos skyr[iaus] viršininku.

8. 1948.V.[–] / Žalgirio Rinktinės vado įsakymu Nr. [–] / Žalgirio Rinkt[inės] štabas / Štabo viršininku.

9. 1948.XI.8 / Tauro apyg[ardos] Žalgirio, Birutės, Gelež[inio] Vilko rinktinų vadų protokolo Nr. [–] / Tauro apygarda / Apygardos vadu.

6. Dalyvavimas kautynėse bei susirėmimuose (Eilės numeris / Data / Vieta / Kautynių pobūdis / Kuo pasižymėjo / Pastabos):

1. [19]45.VI.[–] / Susnavos¹⁴ km., Jankų valsč., Šakių apskr. / Buvo kaime užpulti septyni istrebiteliai, iš kurių du nukauti, keturi pabėgo. Kautynėse dalyvavo 30 p[artizanų]. Kautynės tęsėsi 10 min. Vyko dienos metu.

2. 1945.VI.[–] / Kėkštų km., Griškabūdžio v[al]sč., Šakių apskr. / Nakties metu pultas milicijos ūkis, kuriame tuo metu buvo šeši ginkluoti milicininkai, vienas kulkosvaidis. Milicininkai gynėsi mūriniame tvarte. P[artizanų] operac[i]joje dalyvavo 30. Milicininkų nukautas vienas. Puolimo operacija truko 2 valandas, bet nepavyko.

3. 1945.VI.[–] / Kazlų Rūdės miške, Jankų valsč., Šakių apskr. / Rusų buvo užpulta 60 p[artizanų] stovykla. Nukautų rusų skaičius nežinomas. Partizanų nukauta 6.

4. 1946.IV.[–] / Katinų km., Jankų valsč., Šakių apskr. / Surengtos pasalos istrebiteliams. P[artizanų] dalyvavo 15. Kautynėse žuvo vienas ir vienas sužeistas. Istrebitelių nukauta 7, du pabėgo.

5. 1946.V.[–] / Karčrūdės km., Jankų valsč., Šakių apskr. / 24 rusai iš miško užpuolė 17 p[artizanų], apsistojusį pas gyventoją. Kautynės vyko 15 min., du rusai sužeisti. P[artizanai] laimingai pasitraukė / Staigia kulkosvaidžio ugnimi, kurios dėka visi p[artizanai] galėjo išsiveržti iš apsupto gyv[enamo] namo.

6. 1946.IX.[–] / Kazlų Rūdės miške, Jankų valsč., Šakių apskr. / 10 p[artizanų] užvažiavo ant pasalų, suruoštų 15 rusų. Kautynės vyko 5 min., 2 p[artizanai] nukauti, vienas sunkiai sužeistas. Rusų nukauta du.

7. 1946.IX.[–] / Paežerių km., Pilviškių v[al]sč., Šakių apskr. / Nakties metu 7 p[artizanai] apsupti 15 rusų gyv[enamajame] name. Kautynės vyko 7 min. P[artizanų] nukautas vienas, rusų – 3.

8. 1947.[–] / Girninkų km., Veiverių v[al]sč., Marijampolės [apskritis] / Nakties metu 10 p[artizanų] buvo užpulti 15 rusų. Kautynės vyko 10 min. Vienas p[artizanas] žuvo, trys lengvai sužeisti.

¹⁴ Dabar Sasnavos k., Jankų sen., Šakių r.

9. 1947.[–] / Opšrūtų km., Pilviškių v[alsč.], Vilkaviškio apskr. / Nakties metu pulta iš karto septyni rusų kolonistų ūkiai. Kiekvieną ūkį puolė po 10 p[artizanų]. Ūkyje buvo 6 ginkl[uoti] rusų kolonistai su kulkosvaidžiais. Puolimas vyko 20 min., visi sunaikinti / Tose kautynėse iš viso nukauta 45 kolonistai rusai.

10. 1948.II.[–] / Zygmantų km., Jankų v[alsč.], Šakių apskr. / Dienos metu 20 rusų užpuolė 10 partizanų. Kautynės vyko 20 min. P[artizanai] pasitraukė be aukų. Rusų 1 nukautas, 1 sužeistas.

11. 1948.VI.[–] / Kulčikų km., Barzdų v[alsč.], Šakių apskr.¹⁵ / Keturi p[artizanai] buvo apsupti 24 rusų tvarte. Kautynės vyko 20 min. Vienas p[artizanas] nukautas. Trys laimingai pasitraukė.

7. Sužeidimai, kontūzijimai ir sunkūs susirgimai: –

Sekančių punktų žinias ir šiuose punktuose trūkstančias žinias pristatysiu vėliau.

9.

Paaškinimai: Po A. Grybino žūties Žalgirio rinktinės ir būsimasis Tauro apyg. vadas V. Vitkauskas kartu su bendražygiais aplankė ryšininkę-žvalgę Juliją Čepaitytę-Undinę, papasakojo jai apie žūties aplinkybes ir paprašė A. Grybino atminimui sukurti dainą. Po kelių mėnesių bendražygiai į pušį, prie kurios vadas žuvo, dar įkėlė nedidelę koplytėlę. Tą pačią dieną prie jos pozuojančią ryšininkę Birutę Stačiokaiteį įamžino V. Vitkausko nuotrauka¹⁶.

Publikacijos: Suvalkijos kovų aidai. Sud. Vladas ŠEMETA. Kaunas, 1995, p. 43–44.

TU VAIKŠČIOJAI SU MIRTIMI

Tauro apygardos vadui A. Grybinui-Faustui

Rugsėjis puošė laukus Tėvynės,
Padangėm traukė paukščių būriai,
Kad Tave tyko žiaurus likimas,
Mylimas vade, to nejautei.

¹⁵ Istorinis kaimas tarp Žaliablėkių k., Griškabūdžio sen., Šakių r. ir Vierčiškės k., Jankų sen., Kazlų Rūdos sav.

¹⁶ Išsamiau apie tai 2018 m. liepos 5 d. A. Grybino žūties vietoje autoriui pasakojo Tauro apyg. Žalgirio rinkt. partizanų brolių Stačiokų sesuo Ramutė Stačiokaite-Ledienė (80 m., kilusi iš Kampinių k., Veiverių valsč., dabar gyvenanti Kazlų Rūdoje).

Žiaurių kautynių jau daug laimėjai,
Bet nebaugino jos Tave.
Savo gyvybės Tu negailėjai,
Kad tik Tėvynė būtų laisva.

Saulė šypsojos melsvoj padangėj,
Prie kelio sviro liekni beržai.
Pareigas eidams savo garbingai,
Aplankyti brolius Tu išėjai.

Pas brolius trukęs savaitę laiko,
Vėl atgal grįžti linksmas ruošais.
Savo nelaimės Tu nenujausdams,
Dar padainuoti sesių prašei.

Ėjai ne vienas, Tave lydėjo
Trys partizanai, narsūs arai.
Jau saulė leidos, vėjelis dvelkė,
Šlamėjo miškas tyliai, tyliai.

Nakties šešėliai apgaubė žemę,
Dar vis žygiavot tamsiais miškais.
Rusiški žodžiai sudrumstė tylą,
Jūs jiems atsakėt ginklų garsais.

Taip netikėtai priešą sutikot,
Ir atsiskyrei Tu su draugais.
Bet paskutines jėgas sukaupęs,
Savąjį kraštą pasiekt ryžais.

Broliai padėti Tau negalėjo,
Vienas kovojai su kraugeriais.
Sužeistas sunkiai, kantriai kentėjai,
Bet toliau eiti nepajėgei.

Globojo Tave tamsus eglynas,
Pakolei viską sunaikinai.
Priešų užpultas kelis nušovei
Ir už Tėvynę narsiai žuvai.

Džiaugėsi priešai, Faustą nušovę,
Vežė jo kūną dar pas savus.
Vežė pas tėvą, seną motulę,
Kad pamatytų, kur jų sūnus.

Mylimas vade, žuvai garbingai,
Apygardą liūdint Tu palikai.
Liūdi Tėveliai, liūdi Tėvynė,
Liūdi parimę liekni beržai.

Sesučių dainos linksmins Tėvynę
Broliai sargyboj laisvės budės,
Nors Tavo žodžių nieks negirdės jau,
Sesės dainose Tave minės.

Vytautas Gužas-Kardas

10.

Paaikškinimai: 1949 m. liepos 28 d. Jūros sr. vado A. Milaševičiaus įsakymo bendrojoje dalyje buvo paskelbta apie štabo viršininko V. Gužo žūtį ir paminėti keli nežinomi jo – laisvės kovotojo – kelio faktai. Visų organizacinių vienetų vadų įsakymuose buvo įprasta pranešti apie netektis, aukštinti žuvusiųjų nuopelnus ir žadėti, kad kova bus tęsiama.

Beje, 1951 m. sausį Kėstučio apygardos vadas A. Bakšys rinktinių vadams kelis kartus aiškino, kam yra skirta įsakymo bendroji dalis: „Bendrajai dalimi org. vienetų vadai, ar tai tautos švenčių proga, ar tai kilus kitam būtinam reikalui, kreipiasi į savo visus valdinius ir todėl tai turi juos pasiekti, ką turi atlikti žemesnių org. vienetų vadovybės, paskelbdamos savo įsakymuose. Taigi, bendroji dalis rašoma visiems to org. vieneto kovotojams.“ (KVA)

Publikacijos: LVA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 14, l. 195 (nuorašas).

Š1 Š. m. birželio mėn. 11 d., patekęs į apsupimą, nelygioje kovoje vienas prieš keliasdešimt kartų gausesnį priešą didvyriškai žuvo LLKS Tarybos narys, JŠV¹⁷, II laipsnio Laisvės Kovos Kryžiaus (su kardais) kavalierius, prt. kpt. **Kardas**.

A. a. Kardo asmenyje V[akaru] L[ietuvas] sr[itis] neteko narsaus kovotojo, veiklaus organizatoriaus ir brangaus bei visų mylimo bičiulio.

¹⁷ Jūros sr. štabo viršininkas.

Ldkp
 70
 19.07.38.
 Nr. 328
 LDKP
 49.08.20
 Nr. 158-a
 Rūg. Nr. 312

Atiduos Tėvynei, kas privalai! Nuorašas
 195

Įsakymas
 Nr. 4
 1949 m. liepos mėn. 28 d.
 Bendroji dalis
 §1

Š. m. birželio mėn. 11 d., patikęs į apsupimą, nelygių
 kovoj vėnas prieš ketvidešimt karų gaisrus prieš did-
 vurniška žuvo LDKS Tarybos narys, JSV II-jų laipsnio laisvės
 kovos kryžiaus (su kardais) kavalerijos, prf. lpt. Kardas.
 H. d. Kardo asmenyje vlsr neliko marseus kovojų,
 višlau organizatorių ir draugų bei visų mylimo ki-
 čio.

Dalyvaus daugelyje (visi 20) laukynėse ar karų joms
 vadovaus, du karų suėmė a. a. Kardo visur pasiepus di-
 dle draug, murgins bei grūžė vėkrai ir mihak nepalau-
 žiamų ryšininkams. Jo kovos žėis, laimio ji laukis ir kuro
 kurio išrašo and saro mylimo gėlito, kuro: „Kovoj vori
 pat žėlumi, bet draugų gėlėk.

Organizaciniui vėlionis Kardo nuopelnai suturiant
 vlsr ir vadovaujant jės sėlalo viškai, jės ginas į kurdas
 sąjūdėio centralizacijai parlaugas liti dukro raidėmis gra-
 sėli į LDKS sėlėrį.

Negailėtoja miris pakirto jėmus groybė padėmus
 jės žydėjim, padėmus jės jėgų ir lėnimojimų išstėlėdimo
 žemė... Išstėli ramius Kovos Broli. Taro kova ir Taro
 darbas nemėgė vėlusi ir lai, ko Tu murgijai gėydykai,
 bus mūsų, likusijai ar ly, kuro slo, į mity, vėla. Tokius
 vėydoma jės gale, šis mūsų nemirtingų idėjų jėrgalės.

§2
 Š. m. birželio mėn. 8 d., išdarimo pasėdėmį priėmė

Jūros sr. vado A. Milaševičiaus-Vairo įsakymo nuorašo pradžia, 1949-07-28.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 14, l. 195.

Dalyvavęs daugelyje (virš 20) kautynėse ar kartu joms vadovavęs, du kartus sužeistas, a. a. Kardas visur pasižymėjo didele drąsa, energingu bei griežtu veikimu ir niekad nepalaužiamu ryžtingumu. Jo kovos šūkis, kurio jis laikėsi ir kurį turėjo išrašęs ant savo mylimo ginklo, buvo: „Kovoje nors pats žūtum, bet draugą gelbėk!“

Organizaciniai velionio Kardo nuopelnai sukuriant V[akarų] L[ietuvos] sr[itį] ir vadovaujant jos štabo veiklai, jo įnašas į bendras Sąjūdžio centralizacijos pastangas, liks aukso raidėmis įrašyti į LLKS istoriją.

Negailestinga mirtis pakirto jauną gyvybę pačiame jėgų ir užsimojimų išsiskleidimo zenite... Ilsėkis ramiai, Kovos Broli. Tavo kova ir Tavo darbas neužėjo veltui ir lai, ko Tu nespėjai įvykdyti, bus mūsų, likusiųjų, ar tų, kurie stos į mūsų vietą, toliau vykdoma iki galo, iki mūsų nemirtingų idėjų pergalės [...].

11.

Paaškinimai: Skaudūs 1949 m. birželio–rugsėjo mėn. įvykiai Jūros sr. vadovybėje buvo glaustai aprašyti LLKS Tarybos narių biuletenio *Informacijų* skiltyje tam, kad visi pasimokyti, ateityje būtų budresni ir saugesni.

Atskirai paminėtinas faktas, kad 1949 m. rugpjūtį priešas į susitikimą su A. Milaševičiumi (pas jį taip pat svečiavosi įgaliotasis Nemuno sr. atstovas S. Staniškis) kvietė ir J. Žemaitį, kuris vykti atsisakė, pasiūsdamas vietoje savęs įgaliotą asmenį su apsauga¹⁸.

Publikacijos: *L Tarybos biuletenis*, 1950 m. liepos mėn., nr. 2, l. 7–8.

1949 m. J[ūros sritis] patyrė skaudžius nuostolius: birželio mėn. 11 d. žuvo J[ūros srities] š[tabo] v[iršininkas] Kardas, rugsėjo mėn. 9 d. – J[ūros srities] v[adas] Vairas. Be to, tame pat laikotarpyje J[ūros srities] ribose labai nukentėjo dviejų ap[ygardų] v[a]d[o]v[y]bės, žuvo 5 r[i]n[ktinių] v[adai], apie 10 T[ė]v[ūnijos] v[ado] teisės turinčių pareigūnų, kelios dešimtys žemesnių pareigūnų ir kovotojų.

Kaip paašškėjo, veik visos šios nelaimės įvyko dėl išdavimų. Čia trumpai nušviesim vieną iš tų išdavimų – J[ūros srities] v[a]d[o]v[y]bės išdavimą. Visos Sąjūdžio v[a]d[o]v[y]bės iš šio skaudaus patyrimo turėtų pasimokyti – padidinti budrumą bei sustiprinti saugumo priemones ir tuo¹⁹ pat griežtai ir nuolatos reikalauti iš žemesniųjų vadovybių.

1949 m. pavasarį J[ūros srities] v[a]d[o]v[y]bės p[a]g[a]l[binis] p[a]r[ei]g[ūnas] prt. vrš. Vakarīs (sakytinis sl[a]pt[a]v[ardis] Aramis, Ričardas,

¹⁸ Plg. PETRAUSKIENĖ, Aistė; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. *Partizanų bunkeris Daugėliškių miške: kompleksinių tyrimų studija ir šaltiniai*. Vilnius, 2017, p. 156.

¹⁹ Turi būti to.

tikroji pavardė – Orlingis Mėčius) pasiūlė J[ūros] v[a]d[o]v[ybei] panaudoti kaip r[yšių] pareigūnus savo brolius Joną ir Valių (pirmasis prieš dvejus metus buvo grįžęs iš Rusijos priverč[iamųjų] darbų stovyklos, atlikęs ten 8 metų bausmę (ir neaiškos kilmės Janę Šabuckaitę, tariamą studentę, besislapstančią nuo okup[acinės] valdžios organų). J[ūros srities] v[a]d[o]v[ybė] visus pasiūlytuosius asmenis panaudojo r[yšių] uždaviniams atlikti.

Kaip vėliau tardymo metu paaiškėjo, prt. vrš. Vakaris, jo broliai Orlingiai Jonas ir Valius, Orlingienė Stasė ir Šabuckaitė Janė, veikdami Sąjūdyje, drauge dirbo ir okupanto naudai. Jų išdavikiškai veiklai išryškėjus, visi aukščiau išvardinti asmenys buvo apkaltinti tuo, kad: 1) bendrai veikdami, teikė priešui žinias apie J[ūros srities] v[a]d[o]v[y]bės veiklą ir laikymosi vietas; 2) bendrai veikdami, išdavė priešui J[ūros srities] v[ado] Vairo ir J[ūros srities] š[tabo] v[iršininko] Kardo laikymosi vietas, ko pasėkoje minėti Sąjū] džio pareigūnai žuvo; 3) bendrai veikdami, siekė artimiausiu laiku sunaikinti likusius J[ūros srities] v[a]d[o]v[y]bės narius.

J[ūros srities] KLT [19]49.10.18–19 d. posėdyje išnagrinėjęs aukščiau išvardintų asmenų bylą, pripažino juos visus kaltus ir nusprendė: 1) prt. vrš. Vakariui (Orlingiui Mečiui) atimti prt. vrš. laipsnį, pašalinant iš Sąjū] džio, ir nubausti mirties bausme pakariant; 2) Orlingius Joną ir Valių, ir Stasę bei Šabuckaitę Janę nubausti mirties bausme sušaudant.

KLT pasmerktiesiems Orlingiams Jonui, Valiui ir Stasei, ir Šabuckaitei Janei mirties bausmė įvykdyta [19]49.10.19. KLT pasmerktasis Orlingis Mėčius pabėgo [...].

Vincas Kaulinis-Miškinis

12.

Paaiškinimai: 1949 m. balandžio 21 d. įsakyme nr. 6 Karaliaus Mindaugo sr. vadas A. Slučka pranešė apie Vytauto apyg. vado V. Kaulinio, tos pačios apygardos štabo viršininko Juozo Skurkio-Laisvūno ir jų bendražygių žūtį. Tame pačiame dokumente – retas liudijimas apie gedulingas pamaldas už žuvusiųjų sielas.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-12, ap. 1, 8-asis dokumentų kopijų mikrofilmas (be eil. nr.; nuorašas).

§1. 1949 m. kovo 24 d. prieš apsupty, didvyriškai kovodamas, karžygio mirtimi krito už Lietuvos laisvę NV²⁰ Brolis p[rt.] kpt. MIŠKINIS.

²⁰ Vytauto apyg. vadas.

1949 m. vasario mėn. išduotas priešui ir apsuptas savo būstinėje, nelygioje kovoje karžygio mirtimi krito NŠV²¹ p[artizanas] LAISVŪNAS.

Garbė Broliams Karžygiams, branginusiems Tėvynės laisvę daugiau negu savo gyvybę. Tebūnie lengva Jiems Tėvynės Motinos žemelė, kurios meilė suteikė jėgų numirti karžygiais.

Pagrindas: 1949.IV.5 NV raštas nr. 10–3.

Š2. Įsakau N v[a]d[o]v[lybei, kad ap[pygardos] lėšomis būtų atlaikytos gedulingos pamaldos už a.a. NV ir NŠV brolius **Miškinį, Laisvūną** ir kartu su jais kritusius Kovos Brolius ir Seses [...].

13.

Paaškinimai: 1949 m. balandžio 26 d. Karaliaus Mindaugo sr. vadas A. Slučka J. Žemaičiui adresavo raportą, pranešdamas apie V. Kaulinio žūtį Jono Šimonėlio sodyboje Nolenų kaime (Utenos r.) ir Broniaus Kalyčio-Siaubo paskyrimą į apygardos vado pareigas.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-12, ap. 1, 8-asis dokumentų kopijų mikrofilmas (be eil. nr.).

Su giliausiu liūdesiu širdyje pranešu, kad š. m. kovo mėn. 24 d., išvykęs į tarnybinių pasitarimų, prieš apsupamas, ūkininko sodyboje didvyrio mirtimi krito NV²² Brolis p[artizanas] **Miškinis** kartu su šešiais ištikimais Laisvės Kovų Broliais.

Pranešimą apie a. a. Brolio Miškinio žuvimą gavau š. m. balandžio 25²³ d.

Laikinais eiti NV pareigas pavedžiau NŠŽvSkV²⁴ Broliui p[artizanui] **Siaubui**.

Bronius Krivickas-Vilnius

14.

Paaškinimai: Paskutiniame *Prie rymančio Rūpintojėlio* numeryje buvo paskelbtas Rytų Lietuvos sekcijos vadovo padėjėjo Povilo Žilio-Audrūno rašytas nekrologas B. Krivickui. Manytina, kad 1951 m. rudenį būtent P. Žily, vadovaudamas Karaliaus Mindaugo sričiai, į Visuomeninės dalies viršininko pareigas iš Biržų girios pakvietė

²¹ Vytauto apyg. štabo viršininkas.

²² Vytauto apyg. vadas.

²³ Turbūt įsivėlė korektūros klaida – balandžio 21 d. buvo paskelbtas įsakymas sričiai, kuriame kalbama apie V. Kaulinio žūtį (↑ 12).

²⁴ Vytauto apyg. štabo Žvalgybos skyriaus viršininkas.

B. Krivicką. 1945 m. pavasario – 1950 m. rudens laikotarpiu jie galėjo būti pažįstami ir net veikti kartu, vėliau P. Žilyis išvyko į Vyčio apyg. Žaliosios rinkt. erdvę.

Publikacijos: Prie rymančio Rūpintojėlio. 1953 m. vasario mėn., nr. 1 (23), l. 15–16; *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos.* Sud. Nijolė GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ. Vilnius, 1998, p. 444–445; *Broniaus Krivicko raštai.* Parengė Virginijus GASILIŪNAS. Vilnius, 1999, p. xlix–li.

A. A.

PRR²⁵ bendradarbiai

Prt. kpt. Gintaras-Vilnius

191

Garbės ženklai: L[aisvės] k[ovos] kryžius 2-ros rūšies II laipsnio

Išgirdęs šaukiant prieš žiemą vyksta atiduoti pareigos ten, kur tuo metu jis reikalingas. Prie rusenančio laužo broliais spaudžiame rankas, broliais išsikalbame. Atžygiavęs daug dešimtų kilometrų, nenusigąsta, jeigu žygio dar kita tiek būtų.

Kadangi savosios kūrybos rankraščius buvo išdalinęs pakeliui, rudens saulutei glamonėjant sėdintį ant kelmo, po kelių darbo dienų ir vėl viskas į popierių perkelta.

Kiek artimas LLKS lietuvių dvasiai, parodo ir tai: nutarus išleisti bent dalį Vilniaus vienišu praleistos žiemos eiliuoto žodžio, po trumpo LLKS statutų, instrukcijų bei turimų raštų nagrinėjimo, jis pats pareiškia:

– Ne viskas atitiks laiko dvasiai.

Visgi, nutariam išleisti, kad būtų ryški ir vienišo lietuvių dalia šioje didingoje kovoje.

Laimingai įsikūrus, darbo marios. Bet neišsenkančios energijos žmogui jis tik džiaugsimą teteikia. Pasimaina[n]t tarška rašomoji mašinėlė, nes rytiečiai²⁶ iš partizanų spaudos, tik spaudos reikalauja.

Su atsidėjimu Vilnius nagrinėja nūdienos problemas. Jo svajonė blavus ir doras partizanas visuose savo žygiuose. Domina jį ir būsimas laisvos Lietuvos gyvenimas bei LLKS ateities uždaviniai.

Laisvesnę minutę gavęs, kimba į rusų rašytojus, studijuoja rusų tautos dvasią. Tai ateities didesniai darbui, kas privedė²⁷ rusų tautą juoda dėme žmonijai likti.

²⁵ „Prie rymančio Rūpintojėlio“.

²⁶ T. y. Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) srities partizanai.

²⁷ T. y. pavertė.

PRR bendradabiai

Prt.kpt.Gintaras-Vilnius

Garbės ženklai: LKK 2-ros rūšies II laipsnio.

Išgirdęs šaukiant, ir prieš žiemą vyksta atiduoti pareigos ten, kur tuo metu jis reikalingas. Prie rusenančio laužo broliais spaudžiame rankas broliais išsikalbame. Atžygiavęs daug dešimtų kilometrų, nenusigąsta, jeigu žygiuodami ta tiek būtų.

Kadangi savosios kūrybos rankraščius buvo išdalinęs pakeliui, rudens saulutei glamonėjant sėdinti antkelmo, po kelių darbo dienų ir vėl viskas popierių perkelta.

Kiek artimas LLKS lietuvių dvasiai parodo ir tai: nutarus išleisti bent dalį Vilniaus viešnių praleistos žiemos eiliuoto žodžio, po trumpos LLKS statuto, instrukcijų bei turimų raštų nagrinėjimo, jis pats pareiškia:

- Ne viskas atitiks laiko dvasiai. Visgi, nutariame išleisti, kad būtų ryški ir viešnių lietuvių dalis šioje didingoje kovoje.

Laimingai išsikūrus, darbo maršas. Bet neišsenkančios energijos žmogui jis tik džiaugsma teikia. Pasimainant tarška rašomoji mašinėlė, nes rytiečiai iš partizanų spaudos, tik spaudos reikalauja.

Su atsidaėjimu Vilnius nagrinėja nadienos problemas. Jo svajonė blaivus ir doras partizanas visuose savo žygiuose. Domina ji ir būsimas laisvos Lietuvos gyvenimas bei LLKS ateities uždeviniai.

Laisvesnę minutę gavęs, kimba į rusų rašytojų, - studijuoja rusų tautos dvasią. Tai atei -

- 16 -

ties didesniai darbui, kas privedė rusų tautą juo da dėme žmonijai likti.

Laisvėje jo svajonė išsikurti Vilniuje ir atsi dėti moksliniam-literatūriniam darbui.

Žodžio menininką varžo visuomeninis organiza cinis darbas. Juo jis nesiskųstų ir lengva širdi mi atiduotų pareigą Tėvynei, bet taip gausiai Die vulio apdovanotas meniškuoju žodžiu, jaučia parei gą tuo žodžiu įamžinti amžiams šią kovą. Atvykęs kaip karo žurnalistas, žinoma, ne laikraštiniam re portażui, broliu susigyvena su broliais, menininko akimi stebi aplinką. Ausyse suskamba rimai, sušvy ti idėjos naujam eilėraščių rinkiniui. Šiame rin kinyje numatyta susumuoti šios dienos temas. Tai būtų kartu ir pamatas ir stogas anksčiau parašy tiems.

Tuo pačiu laiku gimsta planas herojiniam epui. Laisvės kovos menininkui patiekia didingą medžia gą. Pats menininkas iki asarų jaudinas medžiagos didybę. Mintyse jau nuškiecuota atskiros scenos, epizodai veikėjų paveikslai. Tai džiugus reiški nys. Pirmasis lietuvių literatūroje epas iš am žiais nemarių kovų. Tik kasdieninis darbas nelei džia susikaupti ir perkelti į popierių.

Kiek gausus, nors ir per trumpą laiką Vilniaus indėlis LLKS spaudoje, tiek gausūs ir jį slepian tieji slaptavardžiai: K. Rivašas, M. Butvydis, Reik vytis, Meldas, R. Kovas, Ringailis, Karingis ir kt.

Bet žmogaus dalis Visagaliu valioje. Jo klausė ir Vilnius:

Ar kada, praėję tamsą kraupią,
Mes galėsime prie tavęs suklaupti,
Siųst Jám skaidrią malda padėkos?

Ir toji tamsa, nepernešdama visko, kas tik sie kia gėrio, grožio bei tobulumo, metusi virš šimto mašinų nutraukė Vilniaus visus užsimojimus.

Toji tamsa nedavė partizanui menininko lupo mis išdainuoti džiaugsmo, ginantis ir ginant savo tauto, nuo tapimo žmonijai gėdai. Toji pati tamsa neleido menininkui pilkųjų artojėlių apvilkti he rojų rūbais.

Laisvėje jo svajonė įsikurti Vilniuje ir atsidėti moksliniam-literatūriniam darbui.

Žodžio menininką varžo visuomeninis-organizacinis darbas. Juo jis nesi-skųstų ir lengva širdimi atiduotų pareigą Tėvynei, bet taip gausiai Dievulio ap-dovanotas meniškuoju žodžiu, jaučia pareigą tuo žodžiu įamžinti amžiams šią kovą. Atvykęs kaip karo žurnalistas, žinoma, ne laikraštiniam reportažui, broliu susigyvena su broliais, menininko akimi stebi aplinką. Ausyse suskamba rimai, sušvyti idėjos naujam eilėraščių rinkiniui. Šiame rinkinyje numatyta susumuoti šios dienos temas. Tai būtų kartu ir pamatas, ir stogas anksčiau parašytiems.

Tuo pačiu laiku gimsta planas herojiniam epui. Laisvės kovos meninin-kui patiekia didingą medžiagą. Pats menininkas iki ašarų jaudinas medžiagos didybe. Mintyse jau nuškiecuota atskiros scenos, epizodai, veikėjų paveikslai. Tai džiugus reiškinys. Pirmasis lietuvių literatūroje epas iš amžiais nemarių kovų. Tik kasdieninis darbas neleidžia susikaupti ir perkelti [to] į popierių.

Kiek gausus, nors ir per trumpą laiką, Vilniaus indėlis LLKS spaudoje, tiek gausūs ir jį slepantieji slaptavardžiai: K. Rivaišas, M. Būtvydys, Reikvytis, Meldas, R. Kovas, Ringailis, Karingis ir kt.

Bet žmogaus dalia Visagalio valioje. Jo klausė ir Vilnius:

Ar kada, praėję tamsą kraupią,
Mes galėsime, prie tavęs priklaupę,
Siųst Jam skaidrią maldą padėkos?

Ir toji tamsa, nepernešdama visko, kas tik siekia gėrio, grožio bei tobu-lumo, metusi virš šimto mašinų, nutraukė Vilniaus visus užsimojimus.

Toji tamsa nedavė partizanui menininko lūpomis išdainuoti džiaugsmo, ginantis ir ginant savo taut[ą] nuo tapimo žmonijai gėda. Toji pati tamsa nelei-do menininkui pilkųjų artojėlių apvilkti herojų rūbais.

Antanas Liesis-Nerimas

15.

Paaiškinimai: 1950 m. rugpjūčio 1 d. Jūros sr. Visuomeninės dalies viršininkas A. Lie-sis išvyko į Priskėlimo apyg. Maironio rinkt. erdvę užimti LLKS Visuomeninės veiklos vadovo J. Šibailos padėjėjo, o faktiškai – LLKS Visuomeninės dalies Tautinio poskyrio viršininko pareigų (iki 1949 m. rugpjūčio 13 d. jas ėjo brolis dvynys B. Liesis).

Rašinio turinys rodo, kad A. Liesio nekrologą parašė jo viršininkas ir bendra-darbis *Prie rymančio Rūpintojėlio* redakcijoje J. Šibaila.

Publikacijos: Prie rymančio Rūpintojėlio. 1952 m. gruodžio mėn., nr. 6 (22), l. 15–16.

A. A.

PRR²⁸ bendradarbiai

Prt. kpt. Tvanas-Nerimas

Garbės ženklai: L[aisvės] k[ovos] kryžius 2-ros rūšies III laipsnio

Vos atvykęs į PRR redakciją gavo užduotį parūpinti jam nežinomose vietovėse būstinę, tarp kitko ir dviem ligoniam. Staliniškiems pėdsekiam bolševikiniu budrumu užtiktas pėdas uodžiant, mėnesį ir kitą praleidus nevaisinguose žygiuose, Tvanas net užmigti negali. Teiraujantis priežasties atsako, kad ir patsai tiek težino, dėl ko kažkas iš miegų verčia pašokti. Bent šiokią tokią vietelę gavus, vien jaunatviška jėga Tvanas stengiasi įsigilinti į savo pareigas. Dėl to neretai fiziniai bejėgis sukrenta po pervargimo.

Ir fiziniai atsigauti nelengva. Prie dviejų ligonių²⁹ prisidėjus dar dviem³⁰, pasalaujantiems sribams užvogus paskutines maisto atsargas – cukrų, formaliai tenka pasisveikinti su žiūrinčiu į akis badu. Ir pasitraukti nuo jo neįmanoma. Tik vienas tarp mūsų vietovių žinovas, ir tai tik tų, kuriose dienomis ir naktimis garnizonas ir dvi gaujos istribitelių siautėja. Iš kaimyninio dalinio atsiradus judui, prasidėjus žuvimam[s], pasidaro tiek karšta, kad tik lietuvis partizanas gali išverti.

Su Naujais metais sušvitus naujai laimei, tarpe brolių įsispraudus, broliai tesijaučiam šylą. Rimstant garnizonams, sribams, bandoma ir pradėta vaga versti.

Kaip visur, taip ir naujoje vietoje, pirmu rūpesčiu yra PRR bendradarbiai. Kad jie kaip partizanai liktų gyvi amžiams, tenka rengtis. Nors viduje ankšta, bet lauke šaltis nemažėja, dėl to šviesos užtenka ir prie savo rašinio prakaituojančiam ir jį taisančiam. Pervargus, Tvanas su jaunimu aiškinasi rašymo klausimais. Kai ir to užtenka, jis nerimsta prie savų darbų.

Jų apstu. Jis bando pirmą vedamąjį, kuris paskelbtas 1951 metų Nr. 1. Kaip vienintelis likęs iš poetų, rašo leidiniui eilėraščius. Kad reikalui esant galėtų pilnai savistoviai dirbti, nagrinėja LLKS spaudos leidinius.

²⁸ „Prie rymančio Rūpintojėlio“.

²⁹ Sirgo LLKS Visuomeninės veiklos vadovas ir *Prie rymančio Rūpintojėlio* redaktorius J. Šibaila, jo adjutantas Viktoras Šniuolis.

³⁰ Vienas iš jų A. Liesis, kas *Prie rymančio Rūpintojėlio* redakcijos būstinėje buvo ketvirtas ligonis, neaišku (Feliksas Kokšta? Zofija Rutkauskaitė-Kokštienė?).

Gyvas klausimas ir LLKS ideologinės programos. Kad ji tikrai atitiktų ir atstovautų LLKS dvasią, tuo klausimu aiškinantis peržvelgiama partizanų nuėitas kelias, stiprybės semiamasi iš tautos praeities.

Menu, bandom prisiminti per mūsų rankas praėjusio laiško mintis. Tas laiškas rašytas Sąjūdžiui ypatingai imponuojančio asmens. Jis prisimindami, prieinam iki Vytauto Didžiojo, iki Lietuvos krikšto, iki demokratinio prado Lietuvoje. Pakelyje abu akimis ryte prarijam Lomano³¹ „Quo vadis modernioji Europa?“. Veikalas abiem didus ir abu prieinam prie vienodos išvados: kas, garbindamas viduramžius, regi nelaimingą nūdieną, tas ateinančią kartą nuo nelaimės stumia į bedugnę. Dostojevskio „Nusikaltimas ir bausmė“ palieka raktu pažvelgt į lietuvių tautos tautosaką, ieškot joje dieviškos išminties. Gavus Sereiskio³² „Slaptasis karas prieš Tarybų Sąjungą“, iškilo puiki prielaida, kuri skiria lietuvių partizanų nuo rusko bolševiko.

Ne vien iš reikalo, galint ir sąmoningai į savo pareigas žvelgti, ir partizano urvely apsilankęs Viešpats kelti žmogų didžiajam Prisikėlimui, Tvaną pasikvietė iš aukštybių šviesti lietuviui kelią³³.

Bronius Liesis-Naktis

16.

Paaiškinimai: 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško kautynėse B. Liesis žuvo kartu su P. Bartkumi, todėl šiandien dar neaišku, kada P. Bartkus padarė išrašą iš B. Liesio *Tėvynei pareigų ėjimo lapo* (1947 m. rugsėjį išvykstant iš Kėstučio apyg. į būsimos Prisikėlimo apyg. erdvę? Teikiant B. Liesį apdovanojimui ar paaukštinimui?), kur tas išrašas buvo saugomas. Neatsakyta ir į klausimą, kur, kada ant išrašo iš B. Liesio *Tėvynei pareigų ėjimo lapo* atsispaudė Jūros sr. vado A. Milaševičiaus-Vairo parašas. 1949 m. rugpjūčio 20 d. minėtas išrašas J. Žemaičio ranka buvo užregistruotas LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko būstinėje, o 1950 m. balandžio 10 d. – pas LLKS Višnuomeninės dalies viršininką J. Šibailą.

Šaltinio saugojimo vieta: KRTM, GEK 3178.

6. Dalyvavimas kautynėse ir susirėmimuose (Eilės numeris / Data / Vieta / Kautynių pobūdis / Kuo pasižymėjo / Pastabos):

³¹ Kunigo Juozo Lomano.

³² Maiklo Sejerso.

³³ 1951 m. kovo 26 d. (antrąją Velykų dieną) A. Liesis mirė nuo širdies paralyžiaus (?) bunkeryje Sakalauskų sodyboje Gankių k. (Tyrulių sen., Radviliškio r.).

1. [19]45.03.04 / Skapiškio k[m]., Ariogalos?³⁴ / 3 p[artizanai] buvome apsupti sodyboje / Rusus apgavę pasitraukėme (1 p[artizanas] pasidavė).
2. [19]45.05? / Paparčių mšk., Šimkaičių? / Rusams puolant stovyklą.
3. [19]45.vasara / Šparkasinės mšk., Šimkaičių? / Rusams puolant bežygiuojančius p[artizanus].
4. [19]45.ruduo / Gaurė / Puolėme miestelį / – / Stovėjau sargyboj.
5. [19]46.02.? / Paberžių km., Eržvilko v[alsč.] / Balsavimo punkto puolimas.
6. [19]46.04? / Openiškės km., Eržvilko v[alsč.] / Pasalos.
7. [19]46.08? / Varnaičių km., Batakių v[alsč.] / Rusams apsupus sodybą.
8. [19]47.01.05 / Netoli Tauragės / Rusams puolant sodybą.
9. [19]47.06.28 / Žaliosios mšk., Eržvilko v[alsč.] / Rusams puolant stovyklą / Iš 8 p[artizanų] vienam žuvus, dviem pabėgus, likusieji, kad ir daugumoj sužeisti, puolimą atrėmėm.

17.

Paaiškinimai: Po 1949 m. vasarį įvykusio visos Lietuvos partizanų vadų ir įgaliotų atstovų susitikimo partizanai buvo raginami rinkti ir spaudoje skelbti laisvės kovų prisiminimus. Padidėjęs dėmesys jiems ypač buvo juntamas Prisikėlimo apyg. Maironio rinkt. Kudirkos tėvūnijos (vėliau to paties pavadinimo dalinio) erdvėje, kur buvo leidžiamas laikraštis *Prie rymančio Rūpintojėlio*. Lyg rodydamas pavyzdį kitiems, B. Liesis jau pirmajame numeryje Ėglio slapyvardžiu paskelbė autobiografinį rašinį „Ugnies krikštas“.

Publikacijos: *Prie rymančio Rūpintojėlio*, 1949 m. kovo mėn., nr. 1, p. 15–17.

Tai atsitiko 1945 m. kovo mėn. pradžioj³⁵. Mes trys jauni, neseniai „iš dangaus nukritę“³⁶ ir dar ugnies neuostę partizanai keliavome nepažįstamomis apylinkėmis paskyrimo vieton. Naktis buvo tamsi ir vėjuota. Pustė. Dienavoti buvom numatę šiapus Dubysos. Staiga kelias, kuriuo žengėme, pasuko į dešinę.

– Stoj! Kto tam? – priešais mus už 20 metrų atsirado pontoninis tiltas ir sargyba.

Pirmoji mintis buvo bėgti. Tačiau ir užpakalyje savęs turėjome rusus. Draugas tuoj susiorientavo: – Svaji! Ir tęsdamas, skiemenimis pridūrė: – MVD.

³⁴ Dabar Skapiškių k., Ariogalos sen., Raseinių r.

³⁵ 1945 m. kovo 26 d.

³⁶ Broliai Bronius ir Antanas Liesiai kartu su Vytautu Sabaliausku į Gudžiūnų valsčių (Kėdainių apskr.) desantu buvo nuleisti 1944 m. gruodžio 21 d. (*Lietuvos gyventojų genocidas*. T. 2: 1944–1947. [Dalis 2:] K–S. Ats. red. Birutė BURAUŠKAITĖ. Vilnius, 2002, p. 959).

– Pažalustva.

Per tiltą perėjom laimingai. Aušo. Užeinam į vieną sodybą – rusai. Tą naktį įsitikinome, kas per magiškas žodis „NKVD“. Pagaliau atradom nuo kareivių tuščią ūkį. Šeimininkams prisistatėme NKVD agentais. Įsiprašome nakvynės.

Apie pietus pastebim aplinkui rusus. Kaimas krečiamas. Trys mašinos, išlaipinusios kareivius, nuvažiavo sau.

Greitai pasiruošėme. Nutarėme laikytis sodyboje iki vakaro. Matome, kaip iš kairės ir dešinės vis artesni ūkiai krečiami. Tuoju ir mūsų eilė. Tačiau ir saulė jau visai leidžiasi.

Laikas! Atsidarome duris ir jau veršimės laukan. Tačiau atsivėrusi ugnis suveja mus vėl atgal. Namas apsuptas! Iš visų pusių subėga pagelba.

Skubiai lipame ant aukšto, prasip्लėšę stogą ieškome taikinių. Tačiau priešas slepiasi už egliaivorės ir kitų trobesių. „Desantininkų mokykloje“ išmokyti šaudyti tik į pastebimus taikinius, į priešų ugnį neatsakome.

Kulkos zvimbiam pro ausis, rekošetuoja nuo dūmtraukio, ardo stogą. Išsigelbėti vilties nėra. Pasimeldžiame. Atsisveikiname vienas su kitu. Pasiruošiam žūti. Šaudymas pertraukiamas. Reikalauja pasiduoti. Neatsakome.

Vėl atsiveria ugnis. Jauniausias draugas³⁷ neišlaiko. Su buožė išmuša pastogės langą ir sušukęs „pasiduodu“ šoka laukan.

Lauke šūkauja: dar du esate! Pasiduokit! Degsim namą! Susidaro įspūdis, kad tai daugumoje „stribai“.

Draugo pavyzdys veikia gundančiai. O gal kartais ir mums... Stumiame tą mintį šalin.

Lauke šaukia: „Nešaudykite, savus kliudysite!“ Namas ant lygaus lauko, ir kulkos, išėjusios kiaurai pro namo sienas, graso ir patiems jį apsupusiems. Vėl šaudymas nutyla.

Skubiai lipame žemyn. Aptarėme gynimosi planą – priešui veržiantis vidun, pro kitą pusę šoksime laukan ir toliau kausimės lauke. Tam tikslui atsiplėšiam užkaltas atsargines duris.

Mums betriūsiant, gretimam kambaryje pasigirsta žingsniai. Ilgiau gaišti negalima. Smunkam laukan. Lauke šviesu, kaip diena, sniegas. Mėnesiena. Tačiau priešų nesimato.

Nustebę – negi priešas būtų pasitraukęs? Sukame pro namo kampą. Nieko! Ar jau pasiuto! Dar daugiau nuo namo nutolę sukame už kito kampo. Dėl visa ko rėkiame: „Pasiduokit! Degsim namą.“ Senas šeimininkas betempias kopėčias naman. Eidami pro kiemą aprėkėme jį. Staiga iš už egliaivorės:

– Kas ten?

Rankos kiekiau suspaudžia ginklą.

³⁷ Vytautas Sabaliauskas.

– Ar savi?

Į kvailą klausimą, atsakymas paprastas:

– Savi, savi. Tiktai nešaudykite į mus.

Kaip beišgalėdami raminame, kad „saviškių“ nešaudytų ir žengiamo už eglitvorės. Ilgiausia virtinė iš dviejų pusių namą supanti, už jo pasislėpusi. Prisijungiame prie grandinės galo ir stovime, automatus į namą atkišę. Padėdame „stribams“ šūkauti. Tačiau iki paskutinio teismo dienos taip nestovėsi. Balsiai galvoju: „O gal jie, rupūžės, į daržinę sulindo?“ Slenkame artyn. Kišame nosis vidun. Paskui apeiname ją iš kitos pusės ir iš pradžios pamažu, paskum greityn, o ant galo tekini, daržinę prisidengdami, pasitraukėme. Dar ilgai girdėjosi šaudymas ir laukinis „stribų“ šūkavimas, kol jie tuščią namą paėmė.

Toks buvo pirmas mūsų „ugnies krikštas“, bet jis davė mums gerą pamoką:

– Ir blogiausioje padėty nenusimink! Išėitis visada yra.

18.

Paaiškinimai: 1949 m. rugsėjo 22 d. LLKS Visuomeninės dalies viršininkas J. Šibaila Prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui adresavo raportą, siūlydamas žuvusiam B. Liesiui suteikti Laisvės kovos karžygio vardą. 1950 m. lapkričio 23 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis aktu Nr. 23 B. Liesį apdovanojo „Laisvės Kovos Kryžiais 1 ir 2 rūšies I ir II laipsnio ir Laisvės Kovos Kryžium 2 rūšies III laipsnio“.

Šaltinio saugojimo vieta: KTRM, GEK 3179 (nuorašas).

[19]49.08.13 žuvusiam L³⁸ Prez[idiumo] nariui Nakčiai siūlau suteikti LK³⁹ karžygio vardą, apdovanojant I laipsnio L[aisvės] k[ovos] kryžiumi su kardais ir ažuolo lapais.

Nakties nuopelnai LLKS ir specialiai L v[a]d[o]v[ybei]: 1945 m. pradžioje⁴⁰ nuleistas desantu, įstojo į LK partizanų N dalinį. Už uolų p[artizano] pareigų ėjimą, už parodytą kautynėse drąsą, nuolat buvo paaukštinamas pareigose, iki [19]49.II buvo išrinktas L Prez[idiumo] nariu.

Šiose pareigose išbuvo pusmetį, kurį⁴¹ laiką Nakties Tėvynei pareigų ėjimo lape tegalima atžymėti kaip tikrą lietuvio p[artizano] pasišventimą Tėvynės labui. Aukštesnės v[a]d[o]v[ybės] pavedimu ir savo iniciatyva ruošdamas LLKS statute specialius skyrius, dirbdamas PRR⁴² redakcijoje, eidamas savo tiesiogines pareigas, rodė nepaprastą uolumą ir dėjo ypatingas pastangas, kad jo

³⁸ *Laisvės*, t. y. LLKS Tarybos.

³⁹ Laisvės kovotojo partizano.

⁴⁰ Klaida, tai įvyko 1944 m. pabaigoje.

⁴¹ T. y. tą.

⁴² „Prie rymančio Rūpintojėlio“.

dirbamas darbas būtų padarytas su tam darbui prideramu pilnumu ir rimtumu. Savo pareigų ėjime pasižymėjo pavyzdingu tvarkingumu ir rūpestingumu.

Ilgo p[artizanu] buvimo laiku buvo netekęs sveikatos – beveik visą laiką dirbo su pakilusia temperatūra, bet jis į tai tiek tekreipė dėmesio, kad visomis savo jėgomis save sutramdytų ir kad savo liga nesudarytų kitiems kokių nors nesmagumų. Taip pat dėjo ypatingas pastangas, kad tarp kovos brolių tikru broliu ir jisai būtų laikomas.

Asmeniniai tegaliu pažymėti, kad aš netekau tikrai mane visu lietuvišku nuoširdumu mylėjusio Brolio.

Žuvimo aplinkybės: kad ir sirgdamas, išvyko tarnybos pareigoms atlikti. Y⁴³ miške su dal[iniu] apsistojus dienoti, dėka išdavimo, 16 sunkvežimiu atvykusių rusų buvo apsupti. Krito karžygiu vaduodamasis su kitais kovos broliais iš apsupimo.

Už nuopelnus LLKS ir tautai apdovanotas L[aisvės] k[ovos] kryžiumi III laipsnio su kardais.

19.

Paaiškinimai: 1948 m. spalį Rytų Lietuvos sr. atstovas J. Šibaila susitiko su Prisikėlimo apyg. štabo viršininku B. Liesiu, užsimezgė jų bendradarbiavimas, šilti ir nuoširdūs santykiai, apie kuriuos J. Šibaila neslėpdamas kalba nekrologe.

Beje, apie savo silpną sveikatą 1949 m. liepos 6 d. B. Liesis rašė laiške P. Bartkui: „Antra savaitė, kaip „girti“ vaikštom. Temperatūra, rodos, neaukšta, kažkas apie 37, bet tas prakeiktas galvos svaigulys – rimtesniam darbui susikaupti neduoda. Turbūt gripas koks ar apendicitas.“⁴⁴

Publikacijos: *Prie rymančio Rūpintojėlio*. 1951 m. rugsėjo mėn., nr. 3 (15), l. 11–12.

A. A.

PRR⁴⁵ bendradarbiai

ĖGLIS, prt. kpt.

Garbės ženklai: L[aisvės] k[ovos] kryžiai: II r[ūšies] III [laipsnio] ir III r[ūšies]

Visą vasarą žygiavus, kelioms dienoms apsistojam R[advilonių] miške.

⁴³ Užpelkių miške, Grinkiškio valsčiuje.

⁴⁴ LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 67.

⁴⁵ „Prie rymančio Rūpintojėlio“.

Atvyksta P[risikėlimo] a[pygardos] vadovybė. Įdomiausias jisai: nuo laužo žiežirbų sudegusiu lietalčiu, suplyšusiais batais, iš kurių kyšo netvarkingai ant kojų apmuturiuoti autkojai. Aišku, ne ūkininko sūnus, jeigu tarnaitė nesusi-pranta sutvarkyti drabužių, jis dėl to nekaltas.

Sprendimas⁴⁶ pasitvirtina prie laužo jam išsprendus E[n]šteino reliatyvumo teoriją. Ir visai tuo tenka įtikėti, kai, gavus baudžiamąjį statutą, į jį įsikni-sa: jo džiaugsmu yra surast gyvenimo tiesos, kurios ir tarnaitę iškelia žmogum.

Mano laimei, mes – broliai. P[rie] r[ymančio] R[ūpintojėlio] redaktoriai – bendradarbiai.

Ar iš dangaus medžiagos gausim? Kalbą pradedam. Ne, iš gyvenimo. Iš gyvenimo, kad būtume realus gyvenimas – kalbą užbaigiam.

Ir buvo dienos, kurios nežinojo, kad Ėglis ir gula, ir kelia su 38,5 tem-peratūra. Kai lempos ir jo matematiška gudrybė nesugundo žybsėti, iš visų jėgų stengdamiesi bent kiek daugiau oro [į] rėkiančius plaučius įtraukti, spren-džiam problemą: kas yra partizanas?

Kai [bunkerio] anga prasiveria, kai proga pilna krūtine džiaugtis sprogs-tančiu pavasariu, jis taria:

– Dabar lempa šviesiai degs. Reik skubėt užbaigti prt. ženklą projektą. Reik prakalbinti Oželį⁴⁷, paprašyt, kad jis prakalbėtų tuo žodžio žaismu, kuriuo džiaugias jo – partizano – dvasia.

Per [1949 m.] Šešties nepaprastas beldimas į angą nelaiku kviečia pra-sivėdinti. Angai prasivėrus, Meilytė džiaugias:

– Karas! Lyduvėnų tiltas jau subombarduotas! Ačiū, Viešpatie, nereiks stot į kolhozą!

– Taip labai karo aš ir nelaukiu... mažiausiai dar bent dviem metams darbo turiu! Grįžus po pranešimo Ėglio akys juokias.

Po kurio laiko įteikia laišką Sesei (atsp[ausdintas] P[rie] r[ymančio] R[ūpintojėlio] Nr. 4). Ta tema išsikalbam.

– Džiaugiuos, galiu padėti broliams P[rie] r[ymančio] R[ūpintojėlio] [re-dakcijoje] regėti savo laikraščiu...

Tai buvo Ėglio paskutiniai žodžiai, kuriuos jis kalbėjo gal sau, gal broliui, o gal, kaip paprastai, toms keturioms sienoms, kurios skaitant iš jų apie p[a]rt[i]zanų gyvenimą, iš kurių semiantis medžiagos ir Sąjūdžio organui, savos ir mielos kaip tave... glamonėjanti motina su Ėgliu gyvenant buvo.

Broli, Tavo laiškas Sesei tebūnie visiems partizanams stiprybei semtis šaltinių!

⁴⁶ T. y. spėjimas.

⁴⁷ Rašytinis Kazimiero Laužiko slapyvardis.

Kai praūš pražūtingas košmaras,
Laisvės gėlės išmargins laukus,
Bus įdomu po pergalės karo
Pasklaidyt atminimų lapus.

Ir atgys atminimų šešėliuos
Iškentėti laikai Lietuvos,
Kai jos sūnūs iš priespaudos kėlės,
Kad jai laisvės ir vėl atkovot.

Iš Ėglio dainuotų posmų

Juozas Albinas Lukša-Mykolaitis

20.

Paiškinimai: Tarp Nijolės Gaškaitės-Žemaitienės išrašų ir dokumentų kopijų, kurias ji paliko laisvės kovotojų prisiminimų rinkėjui Romui Kauniečiui, yra mašinraščiu spausdintos anketos pirmas lapas. Anketa užpildyta Juozo Albino Lukšos ranka po 1946 m. sausio 1 d., taigi, jam jau esant partizanų gretose.

Pirminis šaltinis nenustatytas.

Pavardė, vardas: Lukša Juozas Albinas

Gyv. vieta (kur gim.): Juodbūdžio km., Veiverių v[alsč.], Marijampolės apskr.

1. Gimimo data: 1920⁴⁸ m. rugpjūčio mėn. 10 d.
2. Įstojimas į pagrindinį veikimą: 1946 [m.] sausio 1 d.
3. Mokslo cenzas: architektas-diplomantas.
4. Tarnavimas kariuomenėje (nuo kada iki kada):
 - a) Lietuvos: –
 - b) Vokiečių: –
 - c) Rusų: –
5. Kurioje ginklo rūšyje: –
6. Įgytas karinis laipsnis (koks ir kada):
 - a) Lietuvos: –
 - b) Vokiečių: –
 - c) Rusų: –

⁴⁸ Klaida? Visuotinai priimta rašyti 1921 m.

Pavardė, vardas *Lukša Juogas-Albinas*
 Gyv. vieta / kur gim. / *Juodkūčio km. Veiverių. Marijampolės apskr.*

1. Gimimo data..... *1920 m. rugpjūčio mėn 10 d.*
2. Įstojimas į pagrindinį veikimą..... *1946 sausio 1 d.*
3. Mokslo cenzas..... *architektas- diplomantas*
4. Tarnavimas kariuomenėje / nuo kada iki kada /:
 a/ Lietuvos.....
 b/ Vokiečių.....
 c/ Rusų.....
5. Kurioje ginklo rūšyje:.....
6. Įgytas karinis laipsnis / koks ir kada /:
 a/ Lietuvos.....
 b/ Vokiečių.....
 c/ Rusų.....
7. Tarnavimas kitose įstaigose / kokiose ir kiek laiko /:
Kauno Mykolas Didžiojo Universitete Techninio
skyriaus viršininko padavotoju nuo 1944 spalio
mėn. iki 1945 kovo mėn.
8. Svetimų kalbų mokėjimas:
 a/ gerai.....
 b/ vidutiniškai..... *rusų, vokiečių, lotynų, anglų, prancūzų.*
9. Apdovanojimai / nuo, kada /:
 a/ iki 1940.06.16.....
 b/ nuo 41.06.22 iki 44.07.31.....

Pagrindas:.....

7. Tarnavimas kitose įstaigose (kokiose ir kiek laiko): Kauno Vytauto Didžiojo universitete Techninio skyriaus viršininko pavaduotoju nuo 1944 [m.] spalio mėn. ligi 1945 [m.] kovo mėn.

8. Svetimų kalbų mokėjimas:

a) gerai: –

b) vidutiniškai: rusų, vokiečių, lotynų, anglų, prancūzų.

9. Apdovanojimai (kuo, kada):

a) iki 1940.06.16: –

b) nuo [19]41.06.22 iki [19]44.07.31: –

Pagrindas: [neįrašyta]

204

21.

Paaiškinimai: 1950 m. lapkričio 25 d. pradėjęs eiti LLKS Gynybos pajėgų štabo Žvalgybos skyriaus viršininko pareigas, J. A. Lukša užpildė *Tėvynei pareigų ėjimo lapą*, iš kurio išliko, deja, tik pirmojo lapo kopija.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-12, ap. 1, 4-asis dokumentų kopijų mikrofilmas.

I. Bendros žinios

1. Organizacinio vieneto slaptavardis: LA⁴⁹.

2. Naudoti ir naudojami slaptavardžiai:

a) sakytiniai: Vytis, Juodis, Adam, Stan, Mikas;

b) rašytiniai: Vytis, Kazimieras, Skirmantas, Kęstutis, Arminas, Skrajūnas, Mykolaitis.

3. Gimimo metai: 1921 m.

4. Bendras išsimokslinimas: Baigęs Kauno „Aušros“ berniukų gimnaziją ir Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Statybos fak[ulteto] Architektūros sk[yrių].

II. Karinis parengimas

Saugumo sumetimais apie karinio parengimo laiką ir pobūdį neminima. Šaulių sąjungai nepriklausęs.

[III. Atžymėjimai (padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, apdovanojimai, gauti Lietuvos nepriklausomybės laikais, iki 1940 m. birželio 15 d.): –]

⁴⁹ LLKS Gynybos pajėgų štabas.

IV. Veikla Sąjūdyje pirmosios bolševikų ir vokiečių okupacijų metais

1. Kada ir į kokį org. vienetą įstodamas prisiekė, prisaikdinusio asmens tuometinis slapyvardis ir pareigos Sąjūdyje:

a) 1941 m. kovo 4 d., duodamas priesaiką įstojau į LAF (Lietuvos aktyvųjų frontas) narius. Įėjau į j[au]n]. ltn. Ruzgio penketo sąstatą;

b) Vokiečių okupacijos metu buvau LF (Lietuvių frontas) nariu inž. S. R. ir [inž.] N penketuose.

2. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti: –

3. Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties (nurodyti priežastis):

a) nuo [19]41.05.06 iki [19]41.06.23 buvau kalinamas Kauno Sunkiųjų Darbų kalėjime.

205

V. Veikla Sąjūdyje antrosios bolševikinės okupacijos metu

1. Kada ir į kokį org. vienetą įstodamas prisiekė:

a) nuo [19]45.2.10 įstojau į LIT (Lietuvos išlaisvinimo taryba). Dirbau kontakte su Simu dokumentų skyriuje;

b) Lietuvos išlaisvinimo tarybą bolševikams sulikvidavus nuo birželio mėnesio pradžios įstojau į LPS (Lietuvos partizanų sąjūdis). Su LPS palaikiau kontaktą per inž. A. Buvau įgaliotas susirišti su Suvalkijos partizanais centralizacijos reikalui;

c) nuo [19]45.8. dirbau organizaciniame skyriuje plk. Kazimieraičio, Arūno ir kt. organizuojamame pagrindiniame kariniam[e] štabe, turėjusiame tikslą vadovauti provincijose veikiantiems partizanų daliniams;

d) su veikiančiais partizanų daliniais užmezgiau ryšį [19]45.8.20. Turėjau pasikalbėjimą su buv. Pietų Lietuvos vado pavad[uotoju] Mykolu-Jonu-Šernu ir buv. Geležinio Vilko rinktinės vadu Žiedu-Kardu. Tauro apygardai įsikūrus, buvau įgaliotas organizuoti su Tauru⁵⁰ Kaune rinktinę apygardos teisėmis. [...]

Pastaba: a, b ir c org. vienetai neapraktikavo narių priesaikos.

22.

Paaškinimai: Tauro apygardoje buvo įprasta apyg. vado įsakymų pagrindu rengti tam tikrus išrašus, kurie atspindėtų konkretaus partizano, ryšininko ar rėmėjo kovos kelią: pareigas, suteiktus laipsnius, atsakomybes.

1950 m. spalį, J. A. Lukšai sugrįžus į Lietuvą, Tauro apyg. vado adjutantas Pranas Naujokas-Kietis taip pat parengė tokį išrašą; jis galėjo būti skirtas apygardos vadovybei,

⁵⁰ Tauro apygardos partizanais?

LLKS Gynybos pajėgų vadui ar kuriam kitam adresatui, rengiantis J. A. Lukšą skirti eiti naujas pareigas, suteikti karinį laipsnį ar norint jį apdovanoti.

Publikacijos: Juozas Daumantas. *Partizanai* (5 leid.). Kaunas, 2005, p. 686 (faksimilė).

IŠRAŠAI iš Geležinio Vilko R[i]n[ktinės] vado įsakymų, liečiančių Tauro Ap[ygardos] Š[tabo] Žv[algybos] Sk[yriaus] v[ado] **Skirmantą-Skrajūną** (buv. Vytį)

1. Įsak. Nr. 15 §3, [19]46.09.10 Atleidžiamas iš Geležinio Vilko R[i]n[ktinės] Propagandos Sk[yriaus] v[iršininko] pareigų.
2. Įsak. Nr. 3 §3, [19]47.01.18 Skiriamas Geležinio Vilko R[i]n[ktinės] štabo viršininku.

IŠRAŠAI iš Ap[ygardos] vado įsakymų, liečią Tauro Ap[ygardos] š[tabo] Žv[algybos] Sk[yriaus] v[iršininką] **Skirmantą-Skrajūną** (buv. Vytį)

1. Įsak. Nr. 15 §2, [19]46.04.30 Tarnybinė padėka už laikraščio „Kovos keliu“ leidimą.
2. Įsak. Nr. 18 §2, [19]46.06.01 Skiriamas „Laisvės žvalgo“ vyriausiuoju redaktoriumi.
3. Įsak. Nr. 23 §3, [19]46.07.05 Atleidžiamas iš „Laisvės žvalgo“ vyriausiojo redaktoriaus pareigų.
4. Įsak. Nr. 2 §7, [19]47.01.12 Paskirtas Birutės rinktinės vadu.
5. Įsak. Nr. 7 §8, [19]47.02.15 Pakeltas į prt. jaun. psk. laipsnį.
6. Įsak. Nr. 10 §2, [19]47.03.15 Pareikšta pastaba už pasinaudojimą Ap[ygardos] v[ado] teisėmis.
7. Įsak. Nr. 14 §3, [19]47.04.14 Išvyko už Lietuvos sienų (į Lenkiją).
8. Įsak. Nr. 18 §1, [19]47.06.30 Grįžo į Lietuvą.
9. Įsak. Nr. 18 §3, [19]47.06.30 Tarnybinė padėka už atliktą spec. žvalgybos uždavinį Lenkijoje.
10. Įsak. Nr. 19 §1, [19]47.07.15 Tarnybinė padėka už atliktą spec. ap[ygardos] v[ado] uždavinį.
11. Įsak. Nr. 24 §4, [19]47.08.15 Pakeltas į prt. psk. laipsnį.
12. Įsak. Nr. 24 §5, [19]47.08.15 Atžymėta III laipsnio LKK⁵¹ ir III laipsnio LKK (su kardais).
13. Įsak. Nr. 26 §1, [19]47.08.20 Atleidžiamas iš R[i]n[ktinės] v[ado] pareigų.
14. Įsak. Nr. 26 §2, [19]47.08.20 Skiriamas I[aikiniai] e[iti] Ap[ygardos] š[tabo] Žv[algybos] Sk[yriaus] v[ado] p[areigų].
15. Įsak. Nr. 33 §1, [19]47.10.16 Tvirtinamas Ap[ygardos] š[tabo] Žv[algybos] Sk[yriaus] v[iršininko] pareigose.

⁵¹ Laisvės kovos kryžiumi.

16. Įsak. Nr. 35 §1, [19]47.11.04 Pareikštas tarybinis pagyrimas už kautynes su MVD.
17. Įsak. Nr. 38 §1, [19]47.11.10 Pareikštas tarnybinis pagyrimas už kautynes su MVD.
18. Įsak. Nr. 40 §4, [19]47.11.15 Pakeltas į prt. viršilos laipsnį.
19. Įsak. Nr. 54 §1, [19]47.12.28 Išvyko už Lietuvos sienos (į Vakarų Europą) nuo 47.12.15.
20. Įsak. Nr. 34 §4, [19]50.11.04 Atleidžiamas iš Ap[ygardos] š[tabo] Žv[algybos] Sk[yriaus] v[iršininko] pareigų nuo 49.10.15.

Aleksandras Mieliulis-Granitas

23.

Paaiškinimai: 1949 m. liepos 28 d. A. Milaševičius įsakyme Jūros sričiai pranešė apie Kęstučio apyg. vado, prt. ltn. A. Mieliulio žūtį, pabrėždamas jo nuopelnus visuomeninėje veikloje.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 14, l. 195–195 ap. (nuorašas).

§2. Š. m. birželio mėn. 8 d., išdavimo pasekmėje priešui nustačius K[ęstučio apyg.] š[tabo] būstinę ir masiškai krečiant jos apylinkes, besikaudamas karžygio mirtimi mirė LLKS Tarybos narys, K[ęstučio apyg.] v[adas] prt. ltn. **Granitas** su savo VDV⁵² ir vienu K[ęstučio apyg.] š[tabo] pagalbininku⁵³.

A. a. Granito mirtis skaudžiai palietė K[ęstučio] ap[ygardą], netekusią savo mylimo ir gerbiamo vado.

Žuvusysis K[ęstučio apyg.] v[adas] pasižymėjęs drąsa kautynėse ir geru joms vadovavimu, energinga organizacine veikla, ypač visuomeninėje srityje. Kaip talentingas oratorius jis kiekviena proga savo liepsningu žodžiu kėlė kovotojų ir kitų tautiečių dvasią, stiprino jų moralę ir žadino juose nepajudinamą tikėjimą mūsų reikalo pergale. Už nuopelnus organizacijai buvo apdovanotas Pasižymėjimo ženklu.

Šviesus Granito atminimas niekad neišblės mūsų širdyse, o jo nuveikti darbai skatins mus su dar didesniu pasišventimu eiti jo pėdomis prie mūsų siekiamo švento tikslo.

⁵² Visuomeninės dalies viršininku Steponu Venckaičiu.

⁵³ Albertu Norkumi.

Aleksandras Milaševičius-Vairas**24.**

Paiškinimai: 1949 m. lapkričio 5 d. V. Ivanauskas įsakyme Jūros sričiai pranešė apie vado, prt. majoro A. Milaševičiaus žūtį, išaukštindamas jo nuopelnus organizacinėje srityje, vaidmenį kuriant ir palaikant šiltus laisvės kovotojų partizanų santykius.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-12, ap. 1, 5-asis dokumentų kopijų mikrofilmas (be eil. nr.); plg. KVA.

208

§1. Š. m. rugsėjo mėn. 9 d. niekšiško išdavimo pasekmė[je] bandydamas išsiveržti iš apsuptos slėptuvės, garbingai [žu]vo J[ūros srities] v[adas], prt. mjr. **Vairas**.

A. a. **Vairo** mirtimi iš J[ūros srities] v[a]d[o]v[ybės] tarpo buvo išpl[ėsta] jau antra skaudi auka. Dar taip neseniai netekusi savo š[tabo] v[iršininko], V[akarų] L[ietuvos] sr[itis] nuleidžia kovos vėliavas, pagerbdama at[minimą] savo brangaus ir mylimo vado, kuriam, deja, taip neilgai tebuvo lemta vado-vauti mūsų gretoms.

Nors trumpos, bet vaisingos savo veiklos metu velionis pasižymėjo kaip energingas ir sumanus vadovas, vykdant sr[ities] v[a]d[o]v[ys]bei atitenkančius bei aukštesnės vadovybės pavedamus uždavinius. Organizacinės vienybės, nuoširdaus tarpusavio sugyvenimo p[ar]t[izanų] vadų bei kovotojų tarpe siekimas raudona gija driekiasi visu a. a. Vairo kovos ir veikimo keliu, suteikdamas didelį populiarumą tarp LLKS narių bei dalyvių, kuris jis buvo nuoširdžiai mylimas ir gerbiamas.

Tebūnie Tau, Vade, lengva Lietuvos žemelė. Už Tavo mirtį bus priešui atkeršyta, o Tavo darbas su nepalaužiamu ryžtu bus tęsiamas toliau – iki pergalės, laikantis šūkio, kurį buvai mums parinkęs ir kurio vykdymo pavyzdį savo krauju mums parodei: „**Mirsim, bet nevergausim**“.

Adolfas Ramanauskas-Vanagas**25.**

Paiškinimai: 1949 m. gruodžio 30 d. Pietų Lietuvos sr. vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas rašomąja mašinėle atspausdino du ir ranka perrašė dar du savo *Tėvynei pareigų ėjimo lapus*. Matyt, jie buvo skirti LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkui, galbūt taip pat Jūros ir Karaliaus Mindaugo sr. vadovybėms, tačiau dėl nežinomų priežasčių liko neišsiųsti.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 111–113 ap. (kitus egzempliorius žr.: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 61–63, 66–68 ap. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 19, l. 266–268).

I. Bendros žinios

1. Organizacinio vieneto pavadinimas: Pietų Lietuvos sritis (N)
2. Naudoti ir naudojami slaptavardžiai:
 - a) sakytiniai: Vanagas (Vytis, Savanoris, Granitas);
 - b) rašytiniai: Vanagas, A. Vanagas.
3. Gimimo metai: 1918 m. kovo 6 d.
4. Bendras išsimokslinimas: Gimnazija ir Klaipėdos pedagoginis institutas.

II. Karinės žinios

1. Kiek laiko ėjo karinį parengimą: nuo 1939 m. liepos 5 d. iki 1940 m. spalio mėn. 7 d.
2. Kokių teisių pareigas vykdė paskutiniu laiku:
 - a) Kariuomenėje: baigiau XV kariūnų-aspirantų laidą.

[III. Atžymėjimai (padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, apdovanojimai, gauti Lietuvos nepriklausomybės laikais, iki 1940 m. birželio 15 d.)]

IV. Veikla Sąjūdyje pirmosios bolševikinės ir vokiečių okupacijų metu

2⁵⁴. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti: nuo 1941 m. birželio 22 d. iki 1941 m. rugpjūčio mėn. Varėnos apskr. Druskininkų mieste kuopos vado pareigose.

V. Veikla Sąjūdyje antrosios bolševikinės okupacijos metu

1. Kada ir į kokią org. vienetą įstodamas prisiekė, prisaikdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos sąjūdyje: 1945 m. balandžio mėn. 25 d. įstojau į Alytaus aps[kr.] Nemunaičio apylinkių partizanų būrį, kurio vadas buvo žuvis, ir ėmiau jam vadovauti. Pats prisiekiau ir 120 vyrų prisaikdinau 1945 m. birželio 2 d. Nemunaičio bažnytkiemyje.
- [2. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti:]
- [3. Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su veikla Sąjūdyje:]

⁵⁴ Numeracijos klaida.

[4. Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties:]
5. Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos (Eilės numeris / Data / Kieno įsakymu / Organizacinis vienetas / Pareigos):

1. 1945.IV.25 / Vyrų nutarimu, nes aukštesnės vadovybės tuo metu nebuvo / Nemunaičio būrys / Būrio vadas.

2. 1945.V.1 / Vyrų nutarimu, nes aukštesnės vadovybės tuo metu nebuvo / Nemunaičio kuopa / Kuopos vadas.

3. 1945.VI.1 / Vyrų nutarimu, nes aukštesnės vadovybės tuo metu nebuvo / Batalionas (aštuoni būriai) / R[i]n[ktinės] vadas.

4. 1945.VII.1 / A apygardos vado plk. Kazimieraičio (plk. J. Vitkaus) [įsakymu] / Merkio rinktinė (vėliau pervadinta į Prt. Kazimieraičio rinktinę / Rinktinės vadas ir A apygardos štabo organizacinio skyriaus v[iršinin]kas.

5. 46.VI.[-] / Dainavos apygardos vado Ažuolio (kpt. Ječio) [įsakymu] / Prt. Kazimieraičio rinktinė / Apygardos vado pavaduotojas.

6. 1947.IX.25 / Dainavos apygardos vadų 1947.IX.25 įvykusio posėdžio nutarimu / Dainavos apygarda / Apygardos vadas.

7. 1948.X.20 / Dainavos ir Tauro apygardų vadų 1948.X.20 įvykusio posėdžio nutarimu / Dainavos apygarda / laikinai eiti Pietų Lietuvos srities vado pareigas.

8. 1949.II.15 / LLKS Tarybos prezidiumo 1949 m. vasario 15 d. nutarimu / Pietų Lietuvos sritis / Pietų Lietuvos srities vadas.

9. 1949.VII.5 / LLKS [Tarybos] prezidiumo pirmininko raštu Nr. 114 sl[aptu], 1949 m. liepos 5 d. / Pietų Lietuvos sritis / Laikinai eiti Gynybos pajėgų vado pareigas.

10. 1949.IX.18 / LLKS [Tarybos] prezidiumo pirmininko raštu Nr. 175, 1948 m. rugsėjo 18 d. / Pietų Lietuvos sritis / LLKS Gynybos pajėgų vadas.

6. Dalyvavimas kautynėse bei susirėmimuose (Eilės numeris / Data / Vieta / Kautynių pobūdis / Kuo pasižymėjo / Pastabos):

1. 1945.XII.14 / Varėnos aps[kr.], Merkinės vals[č.], Laukininkų km. / Pul-ti Merkinės miestelio istrebiteliai / Kautynėms vadovavau.

2. 1945.XII.15 / Varėnos aps[kr.], Merkinės miestelis / Pultas dienos metu miestelis ir rankose išlaikytas 1 val. 10 min. / Kautynėms vadovavau.

3. 1946.IV.27 / Varėnos aps[kr.], Marcinkonių vals[č.], Bižų km. / Užpulti MVD-istų ir istrebitelių pastovio metu / Kautynėms vadovavau.

4. 1945.V.[-] / Alytaus aps[kr.], Merkinės v[a]ls[č.], Kampų km. / MVD-istų užpulti pastovio metu / Sąlyčiai su priešu buvo tik trumpo susidūrimo pobūdžio, kuriems vadovavau atsipalaiduojant.

5. 1945.VI.16 / Alytaus aps[kr.], Daugų v[a]ls[č.], Varčios miške / Užėjus ant MVD-istų pasalų / Sąlyčiai su priešu buvo tik trumpo susidūrimo pobū-

džio, kuriems vadovavau atsipalaiduojant.

6. 1945.IV.14 / Alytaus aps[kr.], Daugų v[a]ls[č.], Rimėnų km. / Įėjus į MVD-istų pastovio vietovę / Sąlyčiai su priešu buvo tik trumpo susidūrimo pobūdžio, kuriems vadovavau atsipalaiduojant.

7. 1945.VI.25 / Alytaus aps[kr.], Daugų v[a]ls[č.], Varčios miške / MVD-istų ir istrebitelių užpulti pastovio metu / Sąlyčiai su priešu buvo tik trumpo susidūrimo pobūdžio, kuriems vadovavau atsipalaiduojant.

8. 1947.V.[-] / Varėnos apsk[r.], Merkinės v[a]ls[č.], Trasnyko⁵⁵ km. / Užėjus ant MVD-istų pasalų / Sąlyčiai su priešu buvo tik trumpo susidūrimo pobūdžio, kuriems vadovavau atsipalaiduojant.

7. Sužeidimai, kontūzijimai ir sunkūs susirgimai (Eilės Nr. / Data / Aplinkybės / Apibūdinimas ir rūšis / Pastabos):

1. 1947.II.[-] / Apsinuodijau smalkėmis bunkeryje. Apalpęs nukritau ir paveržęs koją išgulėjau apie 10 valandų, dėl ko ji apie mėnesį laiko liko nevaldoma / Ilgesnio žygio metu ir oro atmainose vidutinis skausmas / Apsinuodyta spaudai klišių gaminimo metu.

8. Atžymėjimai: padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, leidimai nešioti sužeidimo ženklus, apdovanojimai ir garbės vardo suteikimas (Eilės numeris / Data / Kas atžymėjo / Atžymėjimo pobūdis (rūšis) / Už ką atžymėtas / Pastabos):

1. 1946.IV.9 / Pietų Lietuvos partizanų vadas Kazimieraitis (plk. J. Vitkus) / Uolumo Juostelė / Už organizacinį darbą Sąjūdyje.

2. 1946.IV.9 / Pietų Lietuvos partizanų vadas Kazimieraitis (plk. J. Vitkus) / Narsumo juostelė / Už vadovavimą Merkinės miestelio puolimui.

3. 1949.II.16 / LLKS [Tarybos] prezidiumo pirmininko aktu Nr. 3 / Laisvės Kovos Kryžiumi II laipsnio (su kardais) / Už narsumą ir nuopelnus Sąjūdžiui.

4. 1949.II.16 / LLKS [Tarybos] prezidiumo pirmininko aktu Nr. 3 / Pakeltas į laisvės kovotojo partizano majoro laipsnį.

Antanas Slučka-Šarūnas

26.

Paaiškinimai: 1952 m. birželio 7 d., LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos narių sąskrydyje buvo nuspręsta Laisvės kovos karžygio vardą suteikti prt. majorui A. Slučkai (po mirties). Atitinkamą medžiagą (taip pat ir apie V. Kaulinį) buvo pavesta

⁵⁵ Dabar Trasninko k., Merkinės sen., Varėnos r.

surinkti J. Kimštui. Tačiau gali būti, kad būtent dėl tos priežasties savo rašinį ta pačia tema parengė ir J. Šibaila.

Apie tai, kad siektina Karaliaus Mindaugo srities partizanų vadams suteikti Laisvės kovos karžygių vardus, buvo kalbama nuo pat 1949-ųjų.

Publikacijos: Aukštaitis, 1952 m. II ketvirtis, nr. 1, p. 28–30.

PAŽINTIS SU A. A. KMV⁵⁶ PRT. MJR. ŠARŪNU

1946 m. vasarą gavęs žinią, kad nori su kunigu⁵⁷ susitikti Rytų Lietuvoje vienas garsiausių vadų Šarūnas, šypsterėjau: regi, ne vien jau čia mane kai kas regi iš anų laikų. Susitikimo tikslas tikrai buvo žavus: kai užtrukus kovai amnestijos pagu[n]da brovėsi į S[ajū]dj, su neviltim Šarūnas būrė jėgas nepalaužiamai kovai.

1947 m. vasarą Markulio skirtas mūsų apygardos vado pareigoms Uosis vadą [ir] jo brolius paragino ieškoti išsigelbėjimo. Tą pagalbą galėjo suteikti tik tas vadas, kuris ir pats miške gyvendamas vadovavo rinktinėm. Artimiausiu buvo Šarūnas. Griebiantis ypatingo atsargumo (Markulis griežtai draudė tarp apygardų palaikyti ryšius), broliai iš[si]rengė pas svečius.

Šiuo kartu vienam antro ilgai ieškoti neteko. Kai išgirdau grįžtantį pėsčiomis iš Vilniaus po viešnagės pas Markulį, susigavau dalinyje, su kurio vyrais ir anksčiau pasispausdavome rankas.

Susitikus pirmas įspūdis: karžygis, kuriam ant galvos betruksta skutėjo puoduko. Nors džiaugėsi, kad ...u⁵⁸ ir drabužius gavęs, tik tie drabužiai ant aukšto, liekno vyro lyg tai dovanoti piemenuko, kuriuos rengias [jis] paspirti kaip galutinai sunešiotus. Iš veido ir pats buvo panašus į beganant su viso kaimo šokiais apsikūlusį – visas apibintuotas, apraišiotas.

Lydėjo nusivylimas: ir aš nebuvo nūdieniu kunigu. Tik tai netrukdė Šventosios krantų šile išsikalbėti broliais. Prašomas neatsisakė papasakoti ir apie savo viešnagę. Šiurpiausius vaizdus savo vaizdžia gyva kalba piešė prieš mane lietuvio pergyvenimais, kurie skirti bolševikui griaužtis nagus.

Gaila buvo skirtis. Tik jo ryžtas kuo skubiausiai apie išsigelbėjimą pranešti broliams, nebuvo svetimas ir man.

Kaip man susitikus patsai, daug kam ir šiandien anas Šarūno su Miškiniu⁵⁹ žygis atrodo. Tik istorija apie tai kalbės, jog tai išgelbėjo Rytų Lietuvą nuo tos valios, kurią jiems per Markulį stengėsi primesti bolševizmas.

Tais pat metais rudenį susitikus su Šarūnu pilnutinai buvo aptartas Rytų Lietuvoje veikiančių dalinių sujungimo planas. Susirinkusieji galėjom džiaug-

⁵⁶ Karaliaus Mindaugo (Rytų Lietuvos) srities vadu.

⁵⁷ Neaišku, kodėl čia J. Šibaila save vadina kunigu.

⁵⁸ Dvi pirmos žodžio raidės nukirstos spausdinant per kalkę.

⁵⁹ Vincu Kauliniu.

tis Šarūno laime: jo svajonei įvykdyti teliko sušaukti brolių sąskrydis. Sunkus Šarūno sužeidimas tai įvykdyti teleido 1948 metų vasarą. Atvykęs pas jį radau iš likusių archyvo liekanų beatkuriantį Rytų Lietuvoje antibolševikinės veiklos istoriją. Darbe Šarūnui talkininkavo buvusieji mokytojai, studentai.

Sąskrydžio metu, kurio laiku buvo sudaryta Rytų Lietuvos srities veiksminga vadovybė, pas Šarūną išgyvenau mėnesį laiko. Per tą laiką beliko stebėtis neišsenkama jo energija, sveiku lietuvišku entuziazmu. Šiuo kartu buvo gaila žiūrėti tik į jo sveikatą: po daug ir ypatingai sunkių sužeidimų iš gabaus sportininko, buvusio boksininko, buvo telikę tos sveikatos tik procentai. Tik tas netrukde kiek tiesioginiai pareigas atlikti, tiek padėti p[ar]t[iz]anams, kurių su įvairiausiais reikalais pas jį atvykstančių niekad netrūkdavo.

Kiek buvo Šarūnas įtakingas, tai ir man pačiam teko patirti. Pabandžius skųstis žygiu, kuriam neradau jėgų atlikti, nusišypsojo ir ranka parodė žygio kryptį.

Ir tuo laiku jis buvo ramus. Jis tik džiaugėsi, kad pagaliau ir Rytų Lietuva S[ąjū]džio reikalui atiduoda savo pareigą Tėvynei. Šitam jo džiaugsmas paliko ir man įsakymu, kurio nevykdymui net ir sapnas nedrįso gundyti.

Išsiskyrus po dvejų metų sužinojau, Šarūną savo pareigą atidavus Tėvynei už Lietuvos laisvę nebijančiu mirt kariu. Skaudi žinia manęs klausė: „Ar Šarūnas savais darbais nepelnė garbės, kuri iškelus jį pirmuoju Rytų Lietuvos Karžygiu, būtų mums vadovu laisvės kovą užbaigti visos tautos pergale prieš bolševizmą.“

Sergijus Staniškis-Viltis

27.

Paaikškinimai: 1950 m. sausio 6 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui adresuotame pristatyme-teikime Pietų Lietuvos sr. vadu pasirašęs A. Ramanauskas srities atstovui Vyriausiojoje vadovybėje prt. kpt. Litui siūlė suteikti majoro laipsnį.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 404–405.

Pristatomųjų pakelti į p[ar]tizanų laipsnius kandidatų Sąjūdyje nuveiktų darbų trumpa apžvalga

Litas – nuo 1946 m. spalio mėn. 13 d. ėjo Pietų Lietuvos partizanų štabe š[tabo] v[iršininko], nuo 1947 m. rugsėjo mėn. 25 d. D[ainavos] ap[ygardos] š[tabo] v[iršininko], nuo 1947 m. gruodžio mėn. 1 d. D[ainavos] ap[ygardos] Dzūkų r[ie]n[ktinės] v[ado] pareigas. Jo iniciatyva toliau buvo tęsiamas „Už Tėvų Žemę“ laikraštėlio leidimas. 1949 m. gegužės 9 d. buvo išrinktas P[ietų]

L[ietuvos] sr[ities] atstovu į aukštesnįjį org. vienetą, atliko ilgą ir sunkią kelionę, kuri buvo nesėkminga ne dėl jo kaltės. Pavestas pareigas eina labai uoliai.

28.

Paaškinimai: 1950 m. sausio 10 d. Pietų Lietuvos srities, o faktiškai jau patvirtintas eiti LLKS Gynybos pajėgų vado pareigas, A. Ramanauskas ir sr. vado adjutantas Urbantas Dailidė-Tauras pasirašė S. Staniškiui skirtą pažymėjimą (nr. 2) apie tai, kad jis apdovanotas II laipsnio Laisvės kovos kryžiumi.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 3.

PAŽYMĖJIMAS

Pažymima, kad srities atstovas į Vyr[iausiają] vadovybę Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio partizanas **Viltis**, gimęs ...⁶⁰ m., kovoje dėl demokratinės Lietuvos atstatymo nuo 1946 m. pradžios ėjo įvairias pareigas Sąjūdyje. 1947 m. gruodžio 1 d. perėmė Dzūkų rinktinės vadovavimą, atstatė organizacinę padėtį, kuri, žuvus rinktinės vadui ir kitiems pareigūnams, buvo pašlijusi. Be to, tęsė laikraščio „Už Tėvų Žemę“ leidimą. Nežiūrint vyresnio amžiaus, nuo 1949 m. birželio mėn. 6 d. iki 1949 m. spalio 20 d. atliko ilgą ir sunkią kelionę į Vakarų Lietuvos sritį. Viltis yra pasišventęs LLKS labui ir pavestas pareigas eina labai uoliai.

Už nurodytus žygius ir nuopelnus Pietų Lietuvos srities vadas įsakyme sričiai Nr. 11, 1949.XII.24, **Viltį** atžymėjo Laisvės kovos kryžiumi II laipsnio.

Viktoras Vitkauskas-Karijotas

29.

Paaškinimai: 1950 m. sausio 6 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui adresuotame pristatyme-teikime Pietų Lietuvos sr. vadu pasirašęs A. Ramanauskas Tauro apyg. vadui pr. ltn. Saidokui siūlė suteikti kapitono laipsnį.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 404–405.

Pristatomųjų pakelti į p[artizanų] laipsnius kandidatų Sąjūdyje nuveiktų darbų trumpa apžvalga

⁶⁰ Taip originale.

Saidokas – partizanų eilėse nuo 1946 m. rugsėjo mėn. Nuo 1947 m. gegužės mėn. Ž[algirio] r[i]n[ktinės] adj[utantas] ir Ž[algirio] r[i]n[ktinės] Žv[algybos] sk[yriaus] v[iršininkas], nuo 1948 m. gegužės mėn. Žalgirio r[i]n[ktinės] v[ado] pareigose. Nuo 1948 m. gruodžio mėn. iki 1949 m. kovo mėn. 20 d. šalia Ž[algirio] r[i]n[ktinės] v[ado] drauge laikinai ėjo ir T[auro] ap[ygardos] v[ado] pareigas. Nuo 1949 m. lapkričio 1 d. šalia Ž[algirio] r[i]n[ktinės] v[ado] drauge eina T[auro] ap[ygardos] v[ado] pareigas. Nuo 1949 m. kovo 20 d. iki 1949 m. rugpjūčio mėn. šalia Ž[algirio] r[i]n[ktinės] v[ado] drauge ėjo T[auro] ap[ygardos] š[tabo] v[iršininko] pareigas. Jo iniciatyva kartas nuo karto buvo leidžiamas ir šiuo metu leidžiamas laikraštėlis „Laisvės Žvalgas“. Pavestas pareigas eina labai uoliai.

30.

215

Paaškinimai: 1950 m. sausio 10 d. Pietų Lietuvos srities, o faktiškai jau patvirtintas eiti LLKS Gynybos pajėgų vado pareigas, A. Ramanauskas ir sr. vado adjutantas Urbantas Dailidė-Tauras pasirašė V. Vitkauskui skirtą pažymėjimą (nr. 3) apie tai, kad jis apdovanotas II laipsnio Laisvės kovos kryžiumi.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 5.

PAŽYMĖJIMAS

Pažymima, kad laikinai einąs Tauro apygardos vado pareigas Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio partizanas **Saidokas**, gimęs 1920 m., kovoje dėl demokratinės Lietuvos atstatymo nuo 1947 m. gegužės mėn. ėjo įvairias pareigas Sąjūdyje. Nuo 1948 m. gruodžio mėn. šalia rinktinės vado pareigų drauge visą laiką eina antrąsias pareigas Tauro apygardos štabe arba laikinai vadovauja Tauro apygardai. Jo iniciatyva leidžiama spauda. Dėl uolaus savo pareigų atlikimo yra tapęs pavyzdžiu kitiems apygardos pareigūnams.

Už nurodytus žygius ir nuopelnus Pietų Lietuvos srities vadas įsakyme sričiai Nr. 11, 1949.XII.24, **Saidoką** atžymėjo Laisvės kovos kryžiumi II laipsnio.

Jonas Žemaitis-Vytautas

31.

Paaškinimai: 1949 m. liepos 26 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis rūpestingai užpildė savo *Tėvynei pareigų ėjimo lapą* ir du jo egzempliorius pasiuntė

A. Ramanauskui (jam jau buvo pavedęs laikinai eiti LLKS Gynybos pajėgų vado pareigas).

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 12, l. 84–88 (plg.: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 19, l. 269–272 ap. – nuorašas).

I. Bendros žinios

1. Organizacinio vieneto slaptavardis: Laisvė.
2. Naudoti ir naudojami slaptavardžiai:
 - a) sakytiniai: Liudas, Darius, Romas, Andrius, Varis, Simas, Jocius, Matas, Tomas, Lukas, Šermukšnis, Uosis;
 - b) rašytiniai: Giedrys (?), Atomus, Aistis, Ilgūnas, Tylius, Skirgaila, Žaltys, Vytautas.
3. Gimimo metai: 1909 [m.].
4. Bendras išsimokslinimas: baigęs 6 kl. gimnazijos; turiu brandos atestatą.

II. Karinis parengimas

1. Kiek laiko ėjo karinį parengimą: 15 metų.
2. Kokių teisių pareigas vykdė paskutiniu laiku:
 - a) kariuomenėje: B[atalio]n[o] v[adas];
 - b) Šaulių sąjungoje: –
 - c) kitokiose karinio pobūdžio formacijose: –

III. Atžymėjimai: padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, apdovanojimai, gauti Lietuvos nepriklausomybės laikais, iki 1940 m. birželio 15 d. (Eilės Nr. / Data / Kas atžymėjo / Atžymėjimo pobūdis (rūšis) / Už ką atžymėtas / Pastabos)

1. [19]28 [m.] / [Karo Mokyklos viršininkas] / Apdovanotas Nepriklausomybės medaliu.
2. [19]29 [m.] / Karo Mok[ymklos] v[iršinink]as / Pakeltas į j[aun.] psk. laipsnį.
3. [19]29.09.? / Resp[ublikos] Prezidentas / Pakeltas į j[aun.] ltn. laipsnį.
4. [19]33.11.23 / Resp[ublikos] Prezidentas / Pakeltas į ltn. laipsnį.
5. [19]37.11.23 / Resp[ublikos] Prezidentas / Pakeltas į kpt. laipsnį.

IV. Veikla Sąjūdyje pirmosios bolševikinės ir vokiečių okupacijų metu

1. Kada ir į kokią org. vienetą įstodamas prisiekė, prisaikdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos Sąjūdyje:

a) [19]41.06.23 kartu su apie 150 lietuvių, buvusių Raud[onosios] Armijos karių, įsijungiau į atkuriamosios Lietuvos kariuomenės rinktinę, vadovautą mjr. Vazonio;

b) [19]41.06.29 kartu su apie 2 500 lietuvių, buvusių Raud[onosios] Armijos karių, įsijungiau į atkuriamąją Lietuvos kariuomenę (buv. 29-tą liet[uvių] korpusą), vadovautą gen[eralinio] št[abo] pulkininko Dabulevičiaus;

c) 1943 m. pavasarį drauge su kitu asmeniu ...⁶¹ valsči[uje] suorganizuome pagrindžio komitetą; betarpiškai priklausiau k[omite]to pirminink[ui];

d) 1943 m. rudenį kartu su ...⁶² valsčiaus pagrindžio k[omite]to visa sudėti įsijungiau į pagrindinės Lietuvos Šaulių sąjungos sudėtį; betarpiškai priklausiau: pradžioje gen[eralinio] št[abo] pulkininkui ...⁶³, vėliau – kpt. ...⁶⁴;

e) [19]44.03.15 įstojau į Lietuvos Vietinę rinktinę; betarpiškai priklausiau br[igados] gen[erolui] Plechavičiui; prisiečiau [19]44.04.30 kartu su mano vadovauto b[atalio]n[o] karių daliniu, kurį aš pats prisaikdinau.

Pastaba: pastraipose a–d nurodytose formacijose priesaikos davimas nebuvo praktikuotas.

2. [Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti:] –

3. Nuo kada iki kada buvo išsiskyęs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties:

a) nuo [19]41.06.24 iki [19]41.06.29 buvau vokiečių nelaisvėje, į kurią patekau kartu su visa mjr. Vazonio vadovauta rinktine;

b) [19]41.07.26, išformuojant atkuriamąją Lietuvos kariuomenę, paleistas atostogų neribotam laikui;

c) iš Lietuvos Vietinės rinktinės sudėties išsiskyriau [19]44.05.18; priežastis: r[i]n[ktinė] vokiečių buvo klasingai likviduota, jos kariai suimti.

4. Santykiai su okupantais ir veikla jų naudai (dalyvavimas jų organizacijose, agitacija, užverbavimas šnipinėti ir kt.):

a) nuo 1940 m. rugsėjo mėn. iki [19]41.06.23 buvau Raud[onosios] Armijos sudėtyje; bolševikinių pareigūnų bei bolševikinio teroro verčiamas, kelis kartus esu kalbėjęs pulko karių mitinguose ir daug kartų esu kalbėjęs mano vadovauto dalinio karių pamokose bei susirinkimuose;

b) nuo [19]41.10.01 iki [19]42.06.30 dirbau durpynų techniku;

c) nuo [19]42.10.01 iki [19]44.03.15 dirbau kooperatyvo vedėju.

5. Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su jo veikla Sąjūdyje:

a) 1940 m. vasarą okupacinės bolševikų valdžios potvarkių pasekmėje netekau visų savo santaupų (apie 1 500 Lt);

⁶¹ Taip originale.

⁶² Taip originale.

⁶³ Taip originale.

⁶⁴ Taip originale.

b) 1940 m. rugsėjo mėn. bolševikiniam terorui Lietuvoje siautėjant, be jokio atsiklausimo, noriu ar nenoriu, buvau inkorporuotas į Raud[onosios] Armijos sudėtį;

c) [19]41.06.14 į Rusijos gilumą ištremt...⁶⁵;

d) [19]41.06.25 būnant vokiečių nelaisvėje, du buvę to pat pulko karininkai (kpt. Masiulis ir kpt. Juozaitis) apkaltino mane esant bolševiku ir reikalavo įduoti vokiečiams; kitiems karininkams šio kaltinimo nepalaikius, likau neįduotas;

e) [19]41.06.24–29 būdamas vokiečių nelaisvėje keliais atvejais buvau apiplėštas vokiečių karių;

f) 1943 m. pavasarį, vokiečiams šaukiant lietuvius karininkus į vokiečių kariuomenę, nesiregistravau; dėl to vėliau visą laiką turėjau saugotis, kad nebūtų įvykdyta man grėsusi bausmė – kalinimas kalėjime ar piniginė bauda, arba abi bausmės kartu;

g) [19]44.05.15–20 vokiečiams likviduojant Lietuvos Vietinę rinktinę, laimingo sutapimo dėka (buvau atostogose) suėmimo išvengiau; to sąmyšio metu nežinia kas pagrobė iš buto visą mano ir šeimos mantą;

h) nuo [19]44.05.18 iki pat vokiečių okupacijos pabaigos slapčiausi nuo suėmimo (gyvenau pusiau legaliai).

6. Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos (Eilės numeris / Data / Kieno įsakymu / Organizacinis vienetas / Pagrindinės pareigos / Pastabos):

1. [19]41.06.23 / Savo iniciatyva / Atkuriamos Liet[uvos] kar[uiomenės] R[i]n[ktinė], vadovaujama mjr. Vazonio / Artil[erijos] dalinio (20–50 karių) vadas.

2. [19]41.06.29 / Pulko vado / Atkur[iamosios] L[ietuvos] kar[uiomenės] pulk[as] (buv. 617 haub[icų] AP) / Pulko št[abo] ūkio dalyje įv[airiose] pareigose / Tiksliai pareigų neprisimenu.

3. [19]43 m. pavasarį / ... v[alsč.] pogr[indinio] k[omite]to nutarim[u] / ... v[alsč.] K[uo]p[a] / K[uo]p[os] v[adas].

4. [19]43 m. rudenį / pagrindinės L[ietuvos] Š[aulių] s[ąjungos] vado / dviejų (... ir ...) v[alsč.] kuopa.

5. [19]44.03.15 / Lietuvos Viet[inės] rinktinės vado / Lietuvos Vietinės rinktinės 310 b[atalio]n[as] / B[atalio]n[o] [vadas].

V. Veikla Sąjūdyje antrosios bolševikinės okupacijos metu

1. Kada ir į kokį org. vienetą įstodamas prisiekė, prisaikdinusiojo asmens tuometinis slaptavardis ir pareigos Sąjūdyje: prisiekiau [19]45.03.31 įstodamas į LLA Žebenškšties R[i]n[ktinę]; prisaikdino Vasaris, LLA Centro vadovybės pareigūnas.

2. Kada ir kokio org. vieneto sudėtyje pradėjo partizanauti: [19]45.06.02 LLA Žebenškšties R[i]n[ktinės] št[abo] sudėtyje.

3. Nuo kada iki kada buvo išsiskyręs ar išskirtas iš organizacinio vieneto sudėties (nurodyti priežastis):

⁶⁵ Taip originale.

a) iš ...⁶⁶ valsčiaus pagrindžio komiteto sudėties išsiskyriau 1944 m. gale; priežastys: okupanto priverstas pereiti į nelegalią būklę, nebegalėjau su komitetu palaikyti reikiamo ryšio; be to, ir komitetas jokios veiklos bei iniciatyvos palaikymui su manim ryšio nerodė, nors tuo reikalu ir buvau išsikvietęs komiteto atstovą;

b) iš pagrindinės L[ietuvos] Š[aulių] s[ajun]gos (Vytauto Didžiojo rinktinės) sudėties išsiskyriau [19]45.03.31; priežastys: aplinkybės reikalavo veikti, o r[i]n[ktinės] vadovybė ne tik nerodė jokios veiklos, bet ir pati buvo nesurandama (kaip 1948 m. paaiškėjo, r[i]n[ktinės] v[adas] nuo 1944 m. gruodžio mėn. pabaigos dėl nežinomų priežasčių iš pareigų pasitraukė, izoliavosi nuo r[i]n[ktinės] ir pats vienas apsigyveno slėptuvėje pas savo gimines; r[i]n[ktinės] v[ado] padėjėjo pagal duotąjį ryšį taip pat nebuvo galima nei rasti, nei išsiviesti susitikimui ir iš viso nebuvo žinoma, ar jis dar tebėra gyvas; daugiau ryšių kelių su r[i]n[ktinės] vadovybe neturėjau).

4. –

5. Kokiu laipsniu partizanas moraliai bei materialiai okupantų paliestas ir ar tai turi ryšį su veikla Sąjūdyje: visi artimieji ir net kai kurie tolimesni giminės bei visai pašaliniai asmenys, kurie mano artimiesiems yra suteikę bet kokią pagalbą ar paramą, okupacinės valdžios organų žiauriai persekiojami; šie persekiojimai yra tiesioginė pasekmė mano dalyvavimo Sąjūdyje (okupanto tardytojų pareiškimais, tardant mano gimines).

6. Paskyrimai į organizacinių vienetų sudėtis ir pareigos (Eilės numeris / Data / Kieno įsakymu / Organizacinis vienetas / Pagrindinės pareigos / Pastabos):

1. [19]45.06.02 / R[i]n[ktinės] v[adas] / LLA Žebenkštis r[i]n[ktinė] / R[i]n[ktinės] š[tabo] v[iršininkas].

2. [19]45.06.? / R[i]n[ktinės] v[adas] / LLA Žebenkštis r[i]n[ktinė] / R[i]n[ktinės] v[ado] padėjėjas.

3. [19]45.06.30 / Org[anizacinio] komiteto (ap[ygardai] steigti) nutarimu / Žaibo ap[ygarda] / Ap[ygardos] v[adas].

4. [19]46.09.25 / R[i]n[ktinės] v[a]d[o]v[ybės] kvietimu / LLA Šerno R[i]n[ktinė] / R[i]n[ktinės] v[adas].

5. [19]47.06.02 / J[ungtinės] K[ęstučio] ap[ygardos] Taryb[os] nutar[imu] / Jungtinė Kęstučio apygarda / Ap[ygardos] v[adas].

6. [19]48.06.05 / P[risikėlimo] ir Ž[emaičių] apygardų vadų nutarimu / Vakarų Lietuvos sritis / Sr[ities] v[adas].

7. [19]48.06.19 / Sr[ities] Tarybos nutarimu / Sąjūdžio Vyr[iausioji] v[a]d[o]v[ybė] / V[akaru] L[ietuvos] sr[ities] atstovas Sąjūdžio Vyr[iausiajai] vadovybei atkurti.

8. [19]48.06.20 / savo iniciatyva / VLKSO⁶⁷ vadovybė / e[inantis] VLKSO p[irminin]ko p[areigas].

⁶⁶ Taip originale.

⁶⁷ T. y. Vieningos laisvės kovos sąjūdžio organizacijos.

9. [19]48.11.12 / V[akaru] L[ietuvos] Sr[ities] ir R[ytų] L[ietuvos] Sr[ities] atstovų nutarimu / BDPS Prezidiumas / BDPS V[yriausiasis] g[inkluotųjų] p[ajėgų] v[adas].

10. [19]49.02.16 / LLKS Tarybos nutarimu / LLKS Tarybos prezidiumas / LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas.

7. Dalyvavimas kautynėse bei susirėmimuose (Eilės numeris / Data / Vieta / Kautynių pobūdis / Kuo pasižymėjo / Pastabos):

1. [19]45.07.22 / Virtukų mšk., Kelmės–Šiluvos v[alsč.] riba, Raseinių a[pskritis] / Rusai-stribai puolė 45 k[ovotojų] stovyklą ir besiginančius apsupo / – / Kautynės truko apie 2,5 val.

2. [19]46.02. ... (rinkimų išvakarės) / Rimkiškių I km., Viduklės v[alsč.], Raseinių a[pskritis] / 15 k[ovotojų] puolė rusų ir stribų d[alinį], saugojantį rinkiminę būstinę / – / Kautynės truko apie 10 min.

3. [19]46.07.06 / Palapiškių⁶⁸ mšk., Šiluvos–Tytuvėnų v[alsč.] riba, Raseinių a[pskritis] / Rusai-stribai apsupo 26 k[ovotojų] stovyklą / – / Kautynės truko apie 1,5 val.

4. [19]47.04.25 / Talkininkų km., Viduklės v[alsč.], Raseinių a[pskritis] / 15 rusų-stribų apsupo sodybą, kurioje buvo 12 k[ovotojų] / Padėjo nešti iš kautynių lauk[o] sunkiai sužeistą k[ovotoją] / Kautynės truko apie 15 min.

5. [19]47.07.09 / Gudelių k., Skaudvilės v[alsč.], Tauragės a[pskritis] / 2 rusai atsitiktinai užėjo 6 k[ovotojų] stovykl[ą] krūmuose / – / Susirėmimas truko kelias m[in.].

6. [19]47.10.18 / Kalniškių k., Skaudvilės v[alsč.], Tauragės a[pskritis] / 2 rusai atsitiktinai užvažiavo į sodybą, kurioje buvo 8 k[ovotojai] / – / Susirėmimas truko kelias minutes.

8. Sužeidimai, kontūzijimai ir sunkūs susirgimai (Eilės numeris / Data / Aplinkybės / Apibūdinimas ir rūšis / Pasekmės / Kokį ryšį turi su laisvės kovotojo pareigų atlikimu / Pastabos):

1. [19]45.07.22 / Kautynių metu arti sprogo r[a]nk[inė] granata / Kontūzijimas lengvas. Kurį laiką buvau netek[ęs] sąmonės / Neprigirdžiu / – / – /

9. Atžymėjimai: padėkos įsakymuose, pakėlimai į aukštesnius laipsnius, leidimai nešioti sužeidimo ženklus, apdovanojimai ir garbės vardo suteikimas (Eilės numeris / Data / Kas atžymėjo / Atžymėjimo pobūdis (rūšis) / Už ką atžymėtas / Pastabos):

1. [19]47.02.16 / Jungt[inės] Kėstučio ap[ygardos] v[adas] / Apdovanojimas pasižymėjimo ženklu / Už ypatingus nuopelnus organizacinėje veikloje ir sumanų vadovavimą.

2. [19]49.02.16 / LLKS Taryba / Pakeltas į prt. generolo laipsnį.

10. Teismo bausmės ir didžiosios drausmės pabaudos (pažeminimas vietoje, laipsnio bei pasižymėjimo ženklų atėmimas ir pašalinimas iš Sąjūdžio): Nebaustas

⁶⁸ Turi būti Palapišių.

D u b l i k a t a s

23

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SĄJŪDŽIO TARYBOS

A K T A S Nr 1

Remiantis LLKS statuto straipsniu, LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininkas laisvės kovotojas partizanas V y t a u t a s pakeliamas į laisvės kovotojo partizano g e n e r o l o laipsnį.

M. Ramanauskas
l. e. LLKS Tarybos prezidiumo
pirmininko p.

LLKS Tarybos
nariai

Jonas Korolius
Stanislas
Uspalis
Janas
Ladgaile

1949 m. vasario mėn. 16 d.
Okupuotoji Lietuva

II. LLKS tarybos nutarimai, kreipimaisi ir sveikinimas

32.

Paiškinimai: 1949 m. vasario 12 d. datuoto pirmojo LLKS Tarybos nutarimo turinys būdingas labiau taisyklėms ar instrukcijoms – čia kalbama apie dviejų šalių teises, pareigas, apie laisvės kovotojų taikomas poveikio priemones, galimybę gyventojams skųstis aukštesnei partizanų vadovybei.

Remiantis 1949 m. vasario 11–17 d. LLKS Tarybos posėdžio protokolu, šio nutarimo projektas buvo apsvarstytas ir priimtas vasario 16-ąją (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 218).

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 16, l. 12–12 ap. (nuorašas).

Publikacijos: *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys.* Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 308–311.

222

DĖL LAISVĖS KOVOTOJŲ IR GYVENTOJŲ SANTYKIAVIMO TVARKOS
(LAISVĖS KOVOTOJŲ IR GYVENTOJŲ ŽINIAI)

LLKS taryba, remdamasi Sąjūdžiui reiškiamu tautos pasitikėjimu, kaip aukščiausias tautos valios vykdomasis organas, šiuo bolševikinės okupacijos metu didesniai laisvės kovos sėkmingumui, Sąjūdžio laisvės kovotojų bei dalyvių ir gyventojų didesniai saugumo užtikrinimui atsiekti ir galimiems nesuipratimams jų tarpusavio santykiuose išvengti, nutaria:

1.

Sąjūdžio laisvės kovotojai partizanai, laikydamiesi statuto ir aukštesnės vadovybės nustatytos tvarkos, turi teisę reikšti visiems gyventojams savo pageidavimus, siekiančius laisvės kovotojų partizanų buitinio aprūpinimo ar pagalbos jiems atitenkančių laisvės kovos uždavinių įvykdymui.

Gyventojai, savanoriškai įvykdantieji tuos pageidavimus, laikomi laisvės kovotojų **bičiuliais** ir traktuojami kaip Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio dalyviai.

Reiškiamus pageidavimus įvykdyti atsisakantiems ar Laisvės kovos sąjūdžiui nelojaliems gyventojams, o kai reikalas yra labai svarbus ar skubus, ir bet kuriems gyventojams, gali būti pastatomi būtiniausio Sąjūdžio laisvės kovotojų partizanų aprūpinimo ar pagalbos, be kurios laisvės kovos įvykdymui išsiversti nėra galima, siekiantieji reikalavimai.

Reikalavimai turi būti pagrįsti ir gyventojui įmanomi įvykdyti. Draudžiama statyti reikalavimus, siekiant nereikalingų (pvz., svaigalų, kokių nors patogumų, malonumų ir pan.) ar nebūtinų dalykų. Turi būti žiūrima, kad reikalavimai gyventojams būtų galimai lygiau išdėstomi, proporcingai jų pajėgumui ir atsižvelgiant į jų duotą įnašą laisvės kovai.

Gyventojui atsisakius vykdyti teisėtus Sąjūdžio laisvės kovotojo partizano reikalavimus, šis, negalėdamas kitaip to pasiekti, gali panaudoti prievartą, o ypatingais atvejais ir ginklą, neatsakydamas už jų panaudojimo pasekmes.

Pageidavimais ar reikalavimais išgaunamos ūkinės vertybės ir pagalba šiuo metu neatlyginama, jų panaudojimo tikslas nenurodomas. Stambesnės vertės dalykus perimant gyventojui to panorėjus, gali būti išduodami atitinkami pakvitavimai. Atskaitomybė apie visų tų dalykų panaudojimą ne organizacijos pareigūnams galės būti pateikiama tik išsilaisvinus iš priešų okupacijos.

2.

Sąjūdžio gynybos pajėgų vadui, atskirai veikiančių organizacinių vienetų vadams ir atskiriems Sąjūdžio laisvės kovotojams bei dalyviams suteikiama teisė jiems pavestose veikimo apimtyje įsakymais žodžiu ar raštu statyti gyventojams bet kokius Sąjūdžio laisvės kovotojų bei dalyvių ir gyventojų saugumą užtikrinti siekiančius reikalavimus.

Gyventojai, nesąmoningai nusižengę jiems žinomiems, šiame straipsnyje aptartiems reikalavimams, gali būti baudžiami iki tūkstančio (1 000) rb pinigine ar dvigubos vertės daiktine bauda.

Gyventojai, sąmoningai nusižengę ar sulaužę tuos reikalavimus Sąjūdžiui priešiškais tikslais, gali būti baudžiami mirties bausme.

Sąjūdžio laisvės kovotojai partizanai neatsako už gyvybę bei saugumą tų gyventojų, kuriuos, nesilaikant saugumą užtikrinti siekiančių reikalavimų, ištinka nelaimingi atsitikimai.

3.

Sąjūdžio laisvės kovotojų partizanų santykiuose su visais gyventojais turi būti laikomasi abipusio saugumo priemonių, prisilaikant Sąjūdžio gynybos pajėgų vado ir Sąjūdžio organizacinių vienetų vadų tuo reikalu duotų nurodymų.

Gyventojai turi teisę reikšti Sąjūdžio laisvės kovotojams partizanams objektyvius ir pagrįstus reikalavimus savo saugumui užtikrinti, kurių vykdymas, atsižvelgiant į galimybes, Sąjūdžio laisvės kovotojams partizanams yra privalomas.

4.

Sąjūdžio veikloje nedalyvaujantieji, kad ir nuo okupantų besislapstantieji, asmenys tegali naudotis tik gyventojų teisėmis ir parama bei prieglobsčiu tų gyventojų, kurie tai jiems savo noru teikia. Jiems griežtai draudžiama laisvės kovotojų partizanų ar kokių kitokių vardu prisidengiant, statyti reikalavimus gyventojams, o taip pat atlikinėti veiksmus, kurie galėtų pakenkti Sąjūdžio laisvės kovotojų bei dalyvių ir gyventojų saugumui ar trukdytų laisvės kovą.

Asmenys, nesilaikantieji šiame straipsnyje išreikšto nutarimo, baudžiami kaip savo veiksmais kenkiantieji tautos laisvės kovai.

5.

Visiems Lietuvos piliečiams (turintiems Lietuvos pilietybę pagal nepriklausomos Lietuvos įstatymus arba teisę tai pilietybei įgyti), nežiūrint jų tautybės, tikybos ir įsitikinimo, savo veiksmais nenusikaltusiems prieš lietuvių tautos teises ir siekimus, užtikrinamas gyvybės, saugumo ir turto neliečiamumas iš Sąjūdžio laisvės kovotojų pusės. Toks pat neliečiamumas užtikrinamas ir visiems svetimų valstybių piliečiams, kurie į Lietuvos teritoriją atvyko tautai nepriešiškais tikslais ir nepažeidžia lietuvių tautos teisių ir siekimų.

Šiame straipsnyje aukščiau išvardintų asmenų nusikaltimų prieš tautą ir sąjūdį bylas sprendžia ir nusikaltėlius baudžia Sąjūdžio teismai pagal LLKS okupacijos meto Baudžiamąjį statutą.

Asmenys, užtikti bevykdant nusikalstamą darbą, numatytą okupacijos meto Baudžiamajame statute, gali būti baudžiami vietoje be teismo.

VKP(b) nariai, ginkluoti okupacinės valdžios pareigūnai bei kariai ir visi kiti tautai priešiškais tikslais apginkluoti asmenys skaitomi lietuvių tautos priešais ir todėl iškrinta už neliečiamumo ribų.

Laisvės kovotojai neatsako už gyvybę ir saugumą kartu su ginkluotais priešais esančių asmenų, išskiriant sulaikytuosius, kai Sąjūdžio laisvės kovotojai be žalos sau negali jų išsaugoti.

6.

Gyventojai, pažeisti šiems nutarimams prieštaraujančiais Sąjūdžio laisvės kovotojų ar kitų asmenų veiksmais, turi teisę per bet kuriuos Sąjūdžio laisvės kovotojus bei dalyvius ar kitus patikimus asmenis skųstis atitinkamiems Sąjūdžio organizacinių vienetų viršininkams.

Sužinojus apie Sąjūdžio laisvės kovotojų bei kitų asmenų neteisėtus veiksmus ar nusikaltimus, kiekvieno Sąjūdžio organizacinio vieneto viršininko ar laisvės kovotojo pareiga yra įvykį ištirti ir kaltininkus (jei jie yra priklausomi) nubausti arba tarpininkauti, kad jie būtų nubausti.

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO TARYBA

33.

Paaškinimai: 1949 m. vasario 16 d. buvo priimtas antrasis LLKS Tarybos nutarimas, kuriame kalbama apie kovos su alkoholizmu svarbą, būdus ir priemones. Žinoma, kad posėdyje Tarybos nariai pirmieji, sudurdami nykščius, iškilmingai pasižadėjo nevartoti alkoholio. „Mes prisiekėm blaivius darbus Lietuvai“, – po trejų metų rašė šių įvykius dalyvis J. Šibaila (↑ **87**); tokiu pačiu būdu pasižadėti buvo raginami visi laisvės kovotojai partizanai.

Beje, alkoholis kai kurių partizanų būdavo interpretuojamas tik kaip stiprūs svaiginantieji gėrimai, bet ne alus. Pamažu daliniuose imta gerti *krikštytą* alų (sumaišytą su degtine), o slapta nuo vadovybės – ir naminę⁶⁹.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 230–230 ap.

Publikacijos: Neperiodinis LLKS *Prisikėlimo apygardos P ir OSN biuletenis*, 1949 m. balandžio 17 d., nr. 2, p. 31–32.

LLKS Taryba, apsvarsčiusi ir priėmusi įvairias realias priemones pašalinimui blogybių, kurios pasireiškia Sąjūdyje, priėjo išvadą, kad alkoholis yra viena iš didžiausių negerovių, kuri dar ir dabar gana giliai turi įleidusi savo šaknis kai kurių laisvės kovotojų ar net jų vadų tarpe. Tokie kovotojai ar vadai, būdami paveikti alkoholio, savo elgesiu ar veiksmais kai kuriais atvejais yra pažeminę laisvės kovotojo, o tuo pačiu ir viso Sąjūdžio vardą ir garbę. Nere-tai yra buvę atsitikimų, kai alkoholiui užvaldžius savo garbintojų protus, įvyko skaudžių nelaimių, kurių aukomis tapo jie patys ir kiti toje aplinkoje buvusieji.

LLKS Taryba, skaitydama, kad kova su visomis Sąjūdyje pasireiškiančiomis blogybėmis yra kiekvieno laisvės kovotojo, juo labiau viršininko, pareiga, o taip pat norėdama padėti realų pagrindą sėkmingesnei kovai su alkoholizmu išvystyti, pareiškia:

1. Visi 1949 m. vasario 16 d. LLKS Tarybos posėdžio dalyviai imasi iniciatyvos kovai su alkoholizmu išvystyti bei tai kovai vesti reikalingoms formoms įgyvendinti ir duoda iškilmingą pasižadėjimą iki baigsis laisvės kova visiškai susilaikyti nuo degtinės ir kitų⁷⁰ stipriųjų alkoholinių gėrimų.

2. LLKS Taryba yra giliai įsitikinusi, kad didelė dauguma laisvės kovotojų ir vadų, kurie laisvės kovų metu įrodė savo pasiaukojimą ir pasiryžimą garbingai tęsti kovą iki laimėjimo, tikslu atpirkti nesusipratusių kovos brolių alkoholio įtakoje padarytas klaidas ir tuo būdu galintieji ir norintieji prisidėti prie laisvės kovotojo vardo paaukštinimo visuomenės akyse, savo laisva valia taip pat įsipareigos visiškai susilaikyti nuo stipriųjų alkoholinių gėrimų iki tęsis laisvės kova.

3. Sėkmingesniai kovos su alkoholizmu išvystymui leisti Sąjūdžio Vyr. vadovybėje ir visuose org. vienetuose iš šiai kovai vesti būtinus reikalavimus atitinkančių laisvės kovotojų sudaryti KOMITETUS KOVAI SU ALKOHOLIZMU.

4. Visiems atskirai veikiančių LLKS org. vienetų vadams pavesti KOMITETŲ KOVAI SU ALKOHOLIZMU veiklą derinti su bendrąja Sąjūdžio veikla ir kovoje su alkoholizmu teikti jiems visokeriopą įmanomą pagalbą.

⁶⁹ V. Ivanausko teigimu, 1949 m. pabaigoje Jūros srityje alkoholį vėl vartojo apie 80–90 proc. partizanų – dauguma galbūt saikingai, tačiau tai vėl tapo vieša (*L Tarybos biuletenis*, 1950 m. liepos mėn., nr. 2, p. 1–2).

⁷⁰ „Degtinės ir kitų“ įrašyta ranka.

54 227

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos
1949 m. vasario mėn. 16 d.
nutarimas

Lietuvos taryba, apgyvendinusi ir priėmusi įvairias realias priemones pa-
salinimui blogybių, kurios pasireiškia sąjūdyje, prisiėmė įsipareigojimą, kad al-
koholis yra viena iš didžiausių negerovių, kuri dar ir dabar gana gi-
liai turi įleidusi savo šaknis kai kurių laisvės kovotojų ar net jų va-
dų tarpe. Tokie kovotojai ar vadai, būdami paveikti alkoholio, savo
eigėsiu ar veiksmais kai kuriais atvejais yra padėdami laisvės kovotojų
o tuo pačiu ir viso sąjūdžio vardą ir garbę. Nereta yra būvę atsitikimų,
kad alkoholiui užvaldžius savo garbintojų protus, vyko skaudūs, nelai-
mių, kurių aukomis tapo jie patys ir kiti toje aplinkoje būvusiai.

Lietuvos taryba, skaitydama, kad kova su visomis sąjūdyje pasireiškiančiomis
blogybėmis yra kiekvieno laisvės kovotojo, juo labiau visuomenės pa-
reiga, o taip pat norėdama padėti realų pagrindą sėkmingesnei kovai su
alkoholizmu, išvystyti, p a r e i š k i a:
1. 1949 m. 3 mėn. 16 d. LKS tarybos posėdžio dalyviai
prasiūpė iniciatyvą kovai su alkoholizmu išvystyti bei tai kovai vesti
realialingomis formomis įvyvendinti ir duoda iškilmingą pasižadėjimą iki
baigsis laisvės kova visiškai susilaikyti nuo stipriųjų alkoholinių ge-
rimų.

2. LKS taryba yra giliai įsitikinusi, kad didelė dauguma laisvės ko-
votojų ir vadų, kurie laisvės kovų metu įrodė savo pasiaukojimą ir pasi-
rūpinimą garbingai tęsti kovą iki laimėjimo, tikslu apibrėžti neusipratu-
sių deves brolių alkoholio įtakoje padarytas klaidas ir tuo būdu sa-

V2230ad

Minieji ir norintieji prisidėti prie laisvės kovotojų vardo pasukūti
naiso visuomenės akyse, savo laisvą valią taip pat įsipareigoję visiš-
kai susilaikyti nuo stipriųjų alkoholinių gėrimų iki tos laisvės
kovos.

3. Septyniolikos kovos su alkoholiu ilgyvystei leisti esančio vyr-
vadyvėle ir visuose oty. vietuose ir šiai kovai vesti būtinus rei-
kalavimus atitinkančių laisvės kovotojų sudaryti KOMITETUS KOVAI SU AL-
KOHOLIZMU.

4. Visiems atskirai veikiantiems LKS oty, vietų vadams pavesti KO-
MITETŲ KOVAI SU ALKOHOLIZMU veikla derinti su bendrąja sąjūdžio veikla
ir kovoje su alkoholiu teikti jiems visokeriopą žmogišką pagalbą.

5. KOMITETAMS KOVAI SU ALKOHOLIZMU leisti panaudoti reikalingas an-
tiakolineles propagandas priemones ir pademonstruoti panaudoti moralinio
paskatino bei žaidimo priemones KOMITETŲ KOVAI SU ALKOHOLIZMU nus-
tatomiems laisvės kovotojams, kuriais jau iš anksto žinodami savano-
riškai duoda pasidėjimus susilaikyti nuo alkoholio.

Ulyants *Fainstein*
Stalinskis *Stalinskis*
Keravins *Keravins*
Keravins *Keravins*
Keravins *Keravins*
Keravins *Keravins*

5. KOMITETAMS KOVAI SU ALKOHOLIZMU leisti panaudoti reikalingas antialkoholines propagandos priemones ir nedrausti panaudoti moralinio paskatinimo bei baudymo priemonių KOMITETŲ KOVAI SU ALKOHOLIZMU nustatoma tvarka tiems laisvės kovotojams, kurie jas iš anksto žinodami savanoriškai duoda pasižadėjimus susilaikyti nuo alkoholio.

[Parašai:]

Vytautas

Faustas

Kardas

Merainis

Naktis

Užpalis

A. Vanagas

Žadgaila

34.

Paaikškinimai: Remiantis 1949 m. vasario 11–17 d. posėdžio protokolu, vasario 16-ąją dar buvo apsvaistytas ir priimtas P. Bartkaus parengtas LLKS Tarybos kreipimasis į laisvės kovotojus (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 218 ap.).

Žinoma, kad Prisikėlimo apyg. Maironio rinkt. štabe šis kreipimasis buvo padaugintas 24 egzempliorių tiražu, taigi kreiptasi į visas rinktinės organizacinių vienetų vadovybes, tekstas turėjo būti perskaitytas daliniuose⁷¹.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-5, ap. 1, b. 10, l. 39–42 ap.

Publikacijos: Neperiodinis LLKS Prisikėlimo apygardos P ir OSN biuletenis, 1949 m. balandžio 17 d., nr. 2, p. 4–22; *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos*. Sud. Nijolė GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ. Vilnius, 1998, p. 362–375.

KREIPIMASIS Į VISUS LAISVĖS KOVOTOJUS

Raudonajam marui antrą kartą užklupus mūsų kraštą, šimtai tūkstančių pajėgiausių tautiečių, skatinami visos lietuvių tautos vieningo nusistatymo – visomis išgalėmis priešintis švenčiausias mūsų tautos ir žmogaus teises

⁷¹ Plg. „Išplatinti laisvės kovotojų tarpe“ (LYA, f. K-5, ap. 1, b. 52, l. 11), „Siunčiu LLKS Tarybos kreipimąsi į visus laisvės kovotojus [...] kaip medžiagą pasikalbėjimams su partizanais ir t. t.“, – rašė Kęstučio apygardos vadas A. Bakšys rinktinių vadams (KVA).

pamynusių okupantų užmačioms – pakilo į nelygią, bet garbingą ir teisingą kovą su viso pasaulio žmonijos priešu bolševizmu.

Vieni su ginklu rankoje, nežiūrėdami, kad dėl to turėjo paaukoti savo namus ir savo artimųjų laimę ir gerovę ir turėjo kiekvienu momentu pasirengti netekti savo gyvybės, stojo į atvirą ir nelygią kovą. Jie panūdo paaukoti visa, kad tik nors kuo galėtų padėti be galo skaudžioje padėtyje atsidūrusiai savo tautai ir parodyti tiek visam kultūringajam pasauliui, tiek ir niekingam okupantui, kad lietuvius geriau mirt, negu kad taps vergu ir tarnaus savo priešų tikslams.

Kiti, kurie dar rado galimu dalyku kitokiais būdais saugoti savo ir tuo pačiu tautos jėgas sprendžiamajam tautos išsilaisvinimo kovos momentui, tautos išsilaisvinimo pastangas vykdyti ėmėsi slaptu laisvės kovotojų partizanų veiklos reikšmei prilygstančiu pagrindiniu veikimu. Dar kiti sau įmanomomis pastangomis ėmėsi talkininkauti išsilaisvinimo kovoje.

Iš sveikiausio tautos kamieno spontaniškai išsiveržusios laisvės kovotojų pastangos, visomis išgalėmis paremtos ištikimų ir pasišventusių tautiečių – laisvės kovotojų bičiulių – krašte išugdė gausų, galingą ir jokiomis okupantų pastangomis neįveikiamą laisvės kovotojų Sąjūdį.

Tūkstančiai karžygiško pasiaukojimo pavyzdžių, ar tai tampant laimėtojais kautynių su daug skaitlingesniu priešu, ar tai beviltiškoje padėtyje ginantis iki paskutinio šūvio ir pačiam sau nutraukiant gyvybės siūlą, kad tik gyvas nepatektų priešui, buvo ne tik puikus įrodymas, jog tautos dvasia dar tebėra gyva, bet ir pačioje tautoje laisvės kovotojams užtikrino tinkamą vardą ir pagarbą. Su priešą niekinančia pajuoka sutiko laisvės kovotojai okupanto vilionės ir klastingus pažadus, kurie vienas po kito buvo duodami, kai jie patyrė laisvės kovotojų partizanų suduotus smūgius ir suprato jų reikšmę. Lietuviams charakteringu atkaklumu ir žalčio gudrumu laisvės kovotojų organizaciniai vienetai nepalaužiamai grūmėsi ir tebesigurmia su keliasdešimt kartų gausesniu, ilgą naikinimo praktiką turinčiu ir paskutiniais technikos laimėjimais besinaudojančiu priešu.

Nueitas kovos kelias laisvės kovotojus daug ko išmokė, gi jame patirti sunkumai bei smūgiai dar labiau užgrūdino. Šioje Šventoje kovoje savo galvas padėjusių kovos brolių ir sesių pralietas kraujas dar labiau sutvirtino priesaiką tesėti kovą iki galutinės pergalės.

Jausdami, kad visame krašte vykstanti kova turi tą patį tikslą, ir gerai suprasdami plačiai organizuoto veikimo reikšmę, laisvės kovotojai, negailėdami tam aukų ir pastangų, būrėsi vis į didesnius organizacinius vienetus. Patirta prieš klasta ir nežmoniškos pastangos organizuotumui palaužti, ryžtingais veiksmais jas nugalėjus, dar labiau išryškino vieningai organizuoto veikimo svarbą, kas sudarė dar tvirtesnę pagrindą tolimesniems siekimams.

Ir taip šiandien jau viso krašto laisvės kovos Sąjūdžio jėgos, tik su nedidelėmis išimtimis, yra suburtos į vieną organizaciją. Jai vadovauja visų organizacinių vienetų pastangomis sukurta Vyriausioji vadovybė, kaupianti visų organizacinių vienetų per ilgą kovos laiką įgytą patirtį. Tai yra didžiulis, seniai trokšamas, per kraujo aukas ir vargą atsiektas laimėjimas, kuris sudaro kuo rimčiausią laidą ne tik Sąjūdžio egzistencijai, bet ir jo paskirčiai tinkamai atlikti.

Kovų sukuriuose išaugusio ir subrendusio Sąjūdžio svarbiausi uždaviniai yra kiek galint gelbėti skaudžioje būklėje atsidūrusią tautą ir organizuoti, paruošti bei galimai daugiau išsaugoti tautos jėgas aukščiausiam kovos tikslui – laisvos, nepriklausomos, demokratinės Lietuvos Respublikos atkūrimui. Tam aukštam tikslui atlikti Sąjūdžio vadovybė darys visas galimas pastangas tiksliai įvertinti tautos padėtį krašto viduje ir užsienio veiksnių atžvilgiu patirti tautos nuomonę ir kaupti visas tautos gyvąsias jėgas jos reiškiamai Sąjūdžio Vyriausios vadovybės atitinkamai iškristalizuotai bei apiformintai valiai vykdyti.

Sąjūdžio laisvės kovotojų paskirtis yra visomis išgalėmis kovoti su tautos valią žiauriausiu būdu užgniaužiančiais okupantais bei savo tautos išdavikais, derinti kovojančios tautos išsilaisvinimo pastangas ir palaikyti tvarką bei drausmę, vykdant tautos valią. Kad tai kiek galint pilniau ir be priekaišto galima būtų įvykdyti, laisvės kovotojams prieš akis dar stovi didžiuliai besąlyginio pasiaukojimo ir įtempto darbo reikalaujantieji uždaviniai. Jiems atlikti yra būtinas tinkamo lygio organizuotumas, vieningumas, susiklausymas, gera valia, pasiaukojimas ir sąžininga, bet kartu ir griežta drausmė.

Jei tam įgyvendinti nebus išvystytos tinkamos pastangos, tai mes ne tik neatliktume savo paskirties ir tuo pačiu nepateisintume savo buvimo, bet sugriautume ir suterštume net tai, kas per tokias didžiules ir brangias aukas yra atsiekta. Vietoje laukiamo mūsų darbų įvertinimo, mes susilauksime tautos pasmerkimo, kaipo tie, kurie matydami jos kančias ir galėdami tas kančias palengvinti, ne tik kad tik apvylė ją, bet dar net ir pasunkino jos padėtį. Amžina gėda būtų už tai mums visiems, kurie visai kitokius pasiryžimus turėjome, pakildami į šią kovą.

LLKS Taryba, gerai matydama ir realiai vertindama esamą padėtį, randa būtinu reikalu čia iškelti bei išnagrinėti Sąjūdžio laisvės kovotojų tarpe pasitaikančias negeroves ir laisvės kovotojų partizanų vardu prisidengusių arba į jų eiles Sąjūdžiui visai svetimais tikslais prisiplakusių asmenų daromą žalą ar net skriaudas tautai bei Sąjūdžiui ir labai didele dalimi mažina tautos pasitikėjimą laisvės kovotojais, išniekina kovoje žuvusių brolių ir sesių pralietą kraują ir negina tautos išsilaisvinimo kovai dedamas viltis. Blogybių buvimas yra ne paslaptis ne tik mums ir mūsų bičiuliams, bet ir daugumai gyventojų. Jų išnagrinėjimas savo tarpe ne tik nebus joks pažeminimas tikrų laisvės kovotojų, kurie savo pilnutinio pasiaukojimo reikalaujančiais darbais užsipelnė

prideramą tautos meilę ir pagarbą, bet dar labiau iškėlė jų vertę ir, reikia tikėti, kad grąžina į tikrą kelią tuos laisvės kovotojus, kurie siekdami užsibrėžto tikslo įsivėlė į jas arba buvo įvelti kitų, laisvės kovos Sąjūdžiui svetimų asmenų arba priešų agentų, kurie kai kur buvo įsispraudę net į vadovaujamas vietas. Mūsų kova prieš okupantus ir savo tautos išdavikus bei tautai jų daromas skriaudas tapti beprasme, jei bus leista išaugti ir bujoti kitoms blogybėms, kurios sau dirvą randa dėka mūsų išglebimo ir kurias okupantai, keleriopai išpūsdami, panaudojo tautos dvasios palaužimui ir tautos fiziniui naikinimui.

Tinkamam organizuotumo ir veiklos lygiui atsiekti nemaža kliūtimi yra kai kurių laisvės kovotojų menkas organizuotumo supratimas ir dar iš baudžiavos laikų užsilikusi pažiūra į vadovybes bei viršininkus. Tarp laisvės kovotojų ir jų viršininkų dirbtinai padaroma kažkokia užtvara. Juk visi gerai suprantame, kad be tvarkos, be vadovavimo, nėra įmanomas joks rimtesnis darbas, kad ir nedidelės grupės asmenų. Puikų pavyzdį parodo gyvenimas tų šeimų, kuriose nepripažįstama vyresniųjų elgiama, kaip kas nori. Tad ką jau bekalbėti apie plataus masto organizaciją, turinčią labai svarbius uždavinius. Pasitikėjimas ir sąmoningas paklusnumas turi pasireikšti ypač dabartinėms Sąjūdžio vadovybėms, kurios neatsirado iš kažkur, o susidarė iš tą pačią kovos naštą nešančių laisvės kovotojų, visų gerus norus turinčių laisvės kovotojų pastangomis. Imtos vadovavimo darbo yra pareiga kiekvieno, kas tik tam turi jėgų, sugebėjimo ir reikalingą patirtį, visiškai neatsižvelgiant į tai, kuo jis yra buvęs, koks jo cenzas ir panašiai. Geri norai ir ryžtingos pastangos nugali viską. Šiandien Sąjūdžio ir, tikėkime, ateityje tautos kiekvienas bus vertinamas ne pagal tai, ką jis galėtų padaryti, bet pagal tai, ką gero tautai per Sąjūdį šiandien jis padaro. Šiandien tinkamai vadovauti nepakanka vien žodžių, bet visame kame tenka aukotis ir dirbti kur kas daugiau už kitus. Gi tie, kurie nevertina kitų pastangų, patys vengia imtis vadovavimo, teieško kitų klaidų (kurios dirbant yra neišvengiamos), yra tarsi kirvarpos Sąjūdžio pastate, su kuriais, kaip su parazitais, reikia kovoti.

Žinoma, viršininkai taip pat negali piktnaudoti savo teisėmis, turėti kokių nors asmeniškumų tarnybiniuose reikaluose ir bendrai panaudoti piktam savo tarnybinę padėtį. Kiekvienas savo pareigas atliekantis laisvės kovotojas yra savęs vertas ir neturi jaustis priklausomas nuo kieno nors malonės ar nemalonės. Laisvės kovotojo asmeninis bendradarbiavimas tiek su viršininkais, tiek su sau lygiais ar su valdiniais, turi būti broliškas, nuoširdus ir mandagus. Kas nemoka gerbti kito, tas ir pats nebus gerbiamas. Iš kiekvieno laisvės kovotojo sąmonės su šaknimis turi būti išrauta baudžiavos tikrojo lietuvių dvasią užteršusi piktžolė – vergiškas pataikavimas.

Tačiau negalima viršininką paversti išmaldaujančiu vargšu, kuris neturėtų jokios galios, o teneštų atsakomybę. Tarnybiniuose santykiuose vis viena teisėtas viršininko įsakymas yra šventas ir be jo pakartotinių paraginimų turi

būti vykdomas. To nevykdantis, turi būti baudžiamas visu griežtumu. Sąmoninga, iš bendrų tikslų supratimo, pasitikėjimo ir geros valios kylanti drausmė yra reikalinga tam, kad bet kurio organizacinio vieneto ar partizanų dalinio vadas galėtų įvykdyti jam skiriamus uždavinius. Nepašalinus nedrausmingumo ir palaidumo – tos didžiausios kliūtis organizuotam veikimui, lygiai taip, kaip neatsivalius šiukšlių bei griuvėsių pastato pamatams padėti, išugdyti ką nors rimtesnio yra neįmanoma.

Laisvės kovotojų nesusiklausymas tarpusavio santykiuose taip pat įneša nemaža nesklandumo. Sunku suprasti, kaip gali rasti vietos tuščios ambicijos, apkalbinėjimai, tarpusavio neapykanta ir kitokio nesugyvenimo reiškiniai, kada visus riša ne tik siekimas bendro tikslo ir bendra kova, bet kada kiekvienas bet kuriuo momentu turi būti pasirengęs kad ir numirti ginant vienas kitą. Tai savo niekingumu kur kas pralengia tuos bylinėtis pamėgusius kaimynus, kurie susikivirčiję dėl gaidžio abu neteko savo ūkių.

Kartais pasitaiko ir tokių laisvės kovotojų, kurie vengia bet kuo prisidėti bendram reikalui. Jis tikrųjų laisvės kovotojų tarpe laikosi tik tam, kad išsaugotų savo kailį, kautynėse prisidengdami kitų prilaikoma ugnimi, pabėgtų iš kautynių lauko, neatlikdamas beveik jokių laisvės kovotojo pareigų, naudotųsi laisvės kovotojo vardu ir teisėmis. Beveik jie visada mato nenumaldomus pavojus ir sunkumus vadovybės statomuose uždaviniuose, nors pilnai užtenka drąsos ten, kur randa kokių nors asmeniškų interesų. Tokių asmenų nusižengimų bei nusikaltimų toleravimas yra neleistinas. Ką galima norėti ir reikalauti paramos ar pasiaukojimo iš gyventojų, jei partizanų daliniuose randa galimybę bujoti tie, kurie nieko gero neatneša nei tautai, nei Sąjūdžiui, ir savo buvimu tesudaro tik apsunčinimą. Atitinkami viršininkai turi rasti būdų bei priemonių bendram reikalui panaudoti visų laisvės kovotojų jėgas, priklausomai nuo jų sugebėjimo. Mažai atsakingus uždavinius vykduojantieji turi pakelti daugiau kasdieniniam gyvenimui būtinų darbų. Laisvės kovotojų tarpe negali būti tokių, kurie vienokiu ar kitokiu būdu išvengtų duoti savo įnašą bendram tautos labui.

Esant nuolatiniam apsupime kiekvienas viršininkas ar laisvės kovotojas partizanas negali pamiršti budrumo ar, reikalui esant, imtis reikalingų apsisaugojimo priemonių. Tačiau daug kur pasireiškia pareigingumo jausmo trūkumas. Kuo galima pateisinti tai, kad yra partizanų dalinių, kuriuose sargyba, sekimas ar budėjimas visiškai nevykdoma arba vykdoma ne visą laiką ir neatliekami kiti žygiai savo pačių betarpiškam saugumui užtikrinti. Yra nusikaltimas, kad bent trijų ar daugiau partizanų grupė būna be sargybos, sekimo ar budėjimo tarnybos. Bet kokiame pastovyje, nežiūrint ar tai miške, ar sodyboje. Jei civiliniame gyvenime esantieji per parą dirba nemažiau kaip aštuonias valandas, tai partizanas, kuris turi būti pasiryžęs ne tokiems⁷² sunkumams, turi

⁷² Penkios pirmos raidės neįskaitomos.

tvirtai įsisąmoninti, kad jo šventa pareiga yra be jokio nepasitenkinimo atlikti jam atitenkančios apsaugos tarnybos dalį. Nedidelių dalinių (mažiau kaip 7 laisvės kovotojai) sudėtyje esą ir visi viršininkai, jei jie nėra tuo laiku užimti kitais svarbiais tarnybos reikalais, apsaugos tarnybą turi vykdyti lygiai su kitais dalinio laisvės kovotojais. Bet kuriuo laiku ir bet kokiose sąlygose turi būti užtikrintas dalinio ir kartais tiesioginiai su juo surištų asmenų saugumas. Šaltis, lietus ar nuovargis – tai tikrai tinginių ir išglebėlių, nevertų partizano vardo, pasiteisinimas. Viršininkams tenka didelė atsakomybė, jei jie [...] ⁷³ neįvykdo savo pareigos laiku ir tinkamai organizuoti apsaugos tarnybą dalinio saugumui užtikrinti [nesugeba]. Skaudžią žalą tautai ir Sąjūdžiui daro laisvės kovotojų girtavimas. Jei toji yda gana skaudžius padarinius atneša žmonėms civiliniame gyvenime, tai laisvės kovotojams ji yra tolygi patiems ant kaklo neriamai kilpai. Kiek jau daug laisvės kovotojų partizanų žuvo be reikalo per tai, kad alkoholiui paveikus, nustoję tinkamo protavimo, budrumo ir atsargumo, netikėtai buvo užklupti priešo. Kiek per tai buvo paimta gyvų, kurie sulaužę priesaiką, išdavė daug paslapčių ir net nuėjo tarnauti priešui. Kiek daug paslapčių išplepėta gera valia ir padaryta įvairių kitokių nesąmonių, esant neblaiviam stovyje. Gilus nusivylimas ir siaubas ima stebinti iš šalies, kai mato tuos, į kuriuos sudėtos visos tautos viltys, girtaujančius ir dūkstančius.

Nežmoniškas kančias kenčiančios tėvynės vardu LLKS Taryba ragina ypatingai tvirtą valią išsiugdžiusius laisvės kovotojus ir jų vadus, tikslu atpirkti nesusipratusių kovos brolių alkoholio įtakoje padarytas klaidas ir šia priemone galinčius prisidėti prie laisvės kovotojo vardo paaukštinimo visuomenės akyse, visiškai atsakyti nuo alkoholio vartojimo iki tęsis laisvės kova.

Iš visų kitų, o ypač iš vadovaujančių pareigūnų, [LLKS Taryba] reikalauja griežtai nusistatyti tokį alkoholio vartojimo saiką, kurį panaudojus, nebūtų pažeistas garbingas laisvės kovotojo vardas, nesumažėtų pajėgumas kautis, blaivus protavimas ir saugumo reikalavimas. Griežtai draudžiama reikalauti alkoholio ar jo įsigijimui panaudoti bet kokį Sąjūdžio turtą.

Gyventojų akys atkreiptos į laisvės kovotojus. Jų elgesyje laukiama gražių pavyzdžių. Sunku ir pagalvoti, kad tie, kurie moka aukotis dėl kitų laisvės, nemokėtų pavyzdingai ar bent prideramai elgtis. Tačiau kiek daug kartų nusivilta. Beprasmiškai tarpusavio ginčai, nešvankios kalbos, neleistinas, kartais gyvuliškumu dvelkiantis elgesys per daug skaudžiai užgauna tuos, kurie tiki laisvės kovotojo idealizmu bei išsilaisvinimo kovos šventumu. Argi galima tvirtai tikėti idėja, jeigu ją įgyvendinantieji žmonės nesukelia jokio pasitikėjimo? Argi nevilioja tuos netinkamai besielgiančius laisvės kovotojus tas gražus ir dvasią pakeliantis vaizdas, kai partizanų gražaus elgesio, maldos ir dainos pakeltais jausmais gyventojai, nekreipdami dėmesio į pavojus, laukia partizanų

⁷³ Neįskaitomas žodis.

apsilankymo, kaip tik įmanydami juos myli ir su ašaromis akyse išleidžia į kelią, linkėdami Dievo palaimos ir sėkmės.

Ką jau ir bekalbėti apie žalą, kurią Sąjūdžiui atneša kai kurių laisvės kovotojų netinkamas elgesys su savo bičiuliais, nešančiais nemažą išsilaisvinimo kovų naštos dalį, o taip pat ir su kitais nepriešiško nusistatymo gyventojais. Šie nėra kokie laisvės kovotojų tarnai, bet taip pat laisvės kovos dalyviai, kurie savo noru arba pagal įsipareigojimą duodantieji savo įnašą bendros kovos reikalui. Laisvės kovotojas partizanas taip pat neprivalo pasiversti elgeta ir viso, kas reikalinga, prašyti tarsi išmaldos. Būdami tautos valios vykdytojais, laisvės kovotojai partizanai gali naudotis savo teise statyti gyventojams teisėtus savo reikalavimus ir, kai kitaip to pasiekti nėra galima, jų įvykdymui panaudoti net ir prievartą, tačiau niekada laisvės kovotojas partizanas negali įžeidinėti kito asmens garbės arba jausmų, jį žeminti arba kolyti, tuščiai prieš jį demonstruoti savo teises ar pranašumą ir bendrai elgtis atstumiančiai arba užgauliai. Net priešišškai nusistatęs žmogus gali pasidaryti palankus, jei jis matys kovai šventai atsidavusius, turinčius tvirtą savo nusistatymą ir mokančius kitą gerbti laisvės kovotojus. Tačiau nuo savęs, tuo pačiu ir nuo išsilaisvinimo kovos gali būti atstumti bičiuliai ir šiaip patikimi gyventojai, kurie laisvės kovotojuose matys tik tuščią didžiavimąsi, patirs iš jų įžeidinėjimus, paniekinimą, turės vykdyti nepagrįstus ar patogumų siekiančius reikalavimus ir pastebės kita, kas rodytų, kad laisvės kovotojai neturi tikro pasišventimo ir pasiaukojimo bendram tautos labui, o tėra tik kilniu vardu besidžiaugiantieji tuštybių mėgėjai. Tai būtų skaudi, tautą skaldanti ir Sąjūdžiui pražūtį nešanti klaida. Taip elgtis nenaudinga net ir su priešišškai nusistačiusiu elementu. Iš pasaulinio masto įvykių puikiai žinome, kiek laikinas dalykas yra ginklu ar kuo kitu įvaroma baimė. Skriauda anksčiau ar vėliau grįžta kerštu... Argi maža dalimi Vokietijos pralaimėjimo priežastimis – aukšta didybė spinduliuojančių ir į taip netolimą laimėjimą žengiančių vokiečių elgesys su kitataučiais? Nedarykime ir mes klaidų, dėl kurių sužlugo kur kas galingesni už mus. Stenkimės visais galimais būdais pritraukti prie kovos kuo plačiausias tautos mases, griežtai neatsiribojant net nuo tų, kurie kada nors ir buvo susvyravę, bet nenusikalto tiek, kad dabar turėtų būti baudžiami. Čia netenka nurodinėti saugumo užtikrinimo metodų, kurių ypač kruopščiai reikia laikytis tokiaime veikime, bet primygtinai tenka pabrėžti, kad kiekvieno, su savo tauta visų tiltų dar nesudeginusio tautiečio pritraukimas prie išsilaisvinimo kovos (nors jo dvasia) nedavus jam galutinai patekti priešų įtakon, yra dvigubas laimėjimas. Gi atėjus laisvės laikui bus pilna galimybė pasverti kiekvieno gerus ir blogus darbus ir iš to daryti reikiamas išvadas.

Griežtai turi būti vengiama neteisingų veiksmų, kurie pažeistų gyventojų gyvybės, saugumo ir turto neliečiamumą. Neteisingi veiksmai ne tik kad neišvengiamai paveikia viešąją nuomonę mūsų atžvilgiu, bet kartu uždeda ir didelę

atsakomybę už juos. Tai nereikia suprasti kaip kliūtį bausti ir naikinti priešams, priešų agentams bei šnipams ir kitokiems savo tautos išdavikams. Griežta kova su jais yra šventa kiekvieno laisvės kovotojo pareiga. Taip pat nereikia vengti, kai reikalinga bausti net bičiulius ar patikimus gyventojus, kai jie nusižengia ar nusikalsta laisvės kovos saugumui, tvarkai ir drausmei. Tačiau visa tai turi būti vykdoma pagal nustatytą tvarką, griežtai išlaikomas teisingumas, nenusikaltusių gyventojų saugumas iš laisvės kovotojų partizanų pusės turi būti pilnumoje užtikrintas. Negali būti naudojamos fizinės baudmės, kurios dažniausiai pilnai subrendusį žmogų veikia tik iššaukiančiai. Taip pat negali būti naudojami žiaurumai bei daromi kūno sužalojimai, tardant ar baudžiant nusikaltusiuosius, nes tai visuomenės akyse žemina Sąjūdžio vardą ir duoda medžiagos priešų propagandai.

Laisvės kovotojo vardą žemina ir kartais verčia iš viso suabejoti tūlų laisvės kovotojų pasiaukojimu tautos labui, kai kur gerokai įleidęs šaknis ir net tam tikrų teisių įgijęs savanaudiškumas. Tiesiog skaudu pagalvoti apie tuos reiškinius, kurie parodo ne tik paskirų laisvės kovotojų laisvės kovos nesupratimą, bet ir jų pačių dvasinį menkumą ar kartais net plėšikiškus palinkimus.

Paniekos verti tie laisvės kovotojai, kurie visokiausiais būdais siekia kuo geriausio asmeniško apsirūpinimo, tuo būdu skriausdami visus kitus laisvės kovos dalyvius, ypač savo dalinio kovos brolius, kurie neturi tokio akiplėšiškumo. Negalima būti visiškai tikriems, kad tas, kas akiplėšiškumu nustelbdamas kitų poreikius ar mainikaudamas gali apgauti savo kovos brolius, progai pasitaikius, juos pačius neišmainys į Judo grašius.

Kiekvienas gerai suprantame, dėl kurių priežasčių šiuo metu nėra galimas laisvės kovotojų aprūpinimas visos organizacijos mastu. Tai tenka atlikti atskirų dalinių pastangomis. Gana dažnai ir tokiu būdu vykdomas apsirūpinimas būna nepilnas, turintis tokių trūkumų, kuriuos nugali tik besąlyginis laisvės kovotojų pasiaukojimas. Bet tatau kaip tik ir iškelia laisvės kovotojų ir visos laisvės kovos didingumą.

Dalinio aprūpinimui bet koku būdu įgytos ar aukomis iš bičiulių gautos ūkinės gėrybės, pinigai ir kitoks turtas yra viso dalinio bendra nuosavybė, tad jokių būdu jį įgyjant ar pergabenant negali būti plėšikiškai grobstoma. Kas ir koku būdu turi būti įgyjama, nurodo dalinio vadas. Aprūpinimas turi būti skirstomas dalinio tarybos nuožiūra, pirmos eilės uždaviniu laikant dalinio aprūpinimą būtiniausio reikalingumo dalykais. Tačiau čia neturi būti pamiršami ir kiti išsilaisvinimo kovos dalyviai. Parama ypač reikalinga laisvės kovotojų partizanų išlaikytiniams ir tiems, kurie dėl aktyvaus dalyvavimo laisvės kovoje ar jos rėmimo nukentėjo ir pasekmėje to patys bei jų šeimos atsidūrė skurde. Dėl tėvynės laisvės ir kartais net sąryšyje su mūsų pačių darytomis klaidomis patekusių į Sibiro katorgą ir ten ar kitur iš bado mirstančiųjų vaizdas tegali

nejaudinti tikrai niekšo sąžinės, kad neleistiniems dalykams (pav., svaigalams arba nereikalingam puošnumui, ar kitokiems tuščio prabangiškumo tikslams) laisvės kovotojai išleidžia nors kokias organizaciniam aprūpinimui įgytas gėrybes, kas nors pasisavina [gėrybes], kam nors atiduoda ar pasideda, kaip sakoma, „tam laikui, kai laisvė ateis“. Gražinimas turto, kurį iš ko nors atėmė okupantai bei vietiniai svetimo turto grobstytojai bus atitinkamais valstybės įstatymais tvarkomas, gi šiandien bet kurių laisvės kovotojų pastangomis, pasinaudojant savo padėtimi, iš bet kur įgytos gėrybės yra Sąjūdžio, tuo pačiu ir krašto nuosavybė, kurios pasisavinimas tiek dabar, pagal okupacijos meto nuostatus, tiek ateityje, pagal nepriklausomos valstybės įstatymus, bus baudžiamas visu griežtumu, kartu atimant laisvės kovotojo vardą ir teises. Gi laisvės kovotojų išlaikytinių rėmimas turi būti vykdomas nustatyta tvarka, dalinio tarybos nutarimu, atžymint dalinio atskaitomybės dokumentuose.

Be jokio pagrindo, o kartais ir su piktomis tendencijomis, yra atskirų laisvės kovotojų partizanų kartais reiškiamas prieštaravimas tvarkingam aprūpinimo reikmenų skirstymui, motyvuojant, kad tai yra partizanų veiklos sąlygose nenaudingas ir net sunkiai įmanomas biurokratizmas, popierizmas ir kad tuo viršininams suteikiama galimybė piktam išnaudoti savo padėtį. Bet juk gi vis tiek visos tos pačios gėrybės paskirstomos dalinio tarybos nuožiūra, kiek galint tikslingesniam dalinio laisvės kovotojų aprūpinimui. Tokiu būdu, vykdamas paskirstymą ir tam atžymėti vedant atskaitomybę, kaip tik yra užkertamas kelias pasireikšti sukčiavimams, savanaudiškumui. Gėrybės sunaudojamos tam, kam jos labiausiai reikalingos ir be to, sudaromas tvirtas pagrindas bet kokiems užsipuolimams, priekaištams bei šmeižtams dabar ir ateityje iš bet kieno pusės atremti.

Negalima rasti pateisinimo tam, kad dėl pamėgimo tinginiauti ar apsisileidimo, kai kurie laisvės kovotojai ne kruopščiai valo ir neprižiūri ginklus, vaikščioja neišvalytais ir apdriskusiais drabužiais, nesilaiko švaros ir bendro tvarkingumo. Laisvės kovotojų puošia ne puošnūs rūbai, ne kokios nors dirbtinės puošnumo priemonės, bet jo tvarkingumas. Turint gerų norų, tinkamai susitvarkyti yra nesunku bet kokiose sąlygose. Išorinis apsileidimas gadina žmogaus būdą ir parodo, kad jo dvasinė būsena taip pat yra žemame lygyje.

Dėl kai kurių asmenų visiško ar dalinio neturėjimo atsakingumo jausmo ar dėl jų turimos liguistos ydos plepėti, daug organizacinių paslapčių per juos sužino asmenys, neturintys jų žinoti. Paslaptys patenka į visuomenę ir iš ten gana dažnai pasiekia priešo ausis. Bet jokių būdų negalima leisti, kad tie, kurie tik nedidele dalimi prisideda prie bendro didelės reikšmės darbo, savo plepumu naikintų tai, ką padaro ištisi daliniai ar net visas Sąjūdis tik per ilgesnį laiką išvystydami didžiules pastangas. Kas tos ydos suvaldyti neįstengia, geriau visai tenedalyvauja veikloje, nes tada bus ir daugiau nudirbta, ir daugiau bus užtikrintas saugumas dešimčių ar net šimtų laisvės kovotojų ir jų bičiulių. Kad

ir į mažiausius nusižengimus paslapties laikymui, kurie siekdami organizacinių paslapčių saugojimą imasi kaip vieną iš svarbiausių įsipareigojimų, turi būti reaguojama visu griežtumu, neatsižvelgiant į tai, kiek ir ką gero Sąjūdžiui jis būtų padaręs praeityje. Viršininkai, nekovoja ir nepakankamai griežtai kovoja su šia blogybe, imasi sau per didelę atsakomybę.

Savo niekšingumu sau lygaus pavyzdžio neturi sulaužymas priesaikos, išduodant priešui organizacines paslaptis. Tie niekšai, nežiūrint kuo jie – partizanais, slapukais ar talkininkais būtų buvę, ne tik kad skaudžiais ir bereikalingais nuostoliais labai silpnina tautos ir Sąjūdžio jėgas, bet ir pakerta organizuotai veiklai būtiną tarpusavio pasitikėjimą. Tie niekšai priešui suteikia ne tik galimybę suduoti Sąjūdžiui skaudžius moralinius smūgius, bet ir atlikti gyvybingiausios tautos dalies naikinimą. Jei kas jaučiasi per silpnos valios, tenešiima laisvės kovotojo pareigų. Partizano šventa pareiga yra gyvam nepatekti priešui. Gi slapukai ir talkininkai tegul tvirčiausiai įsisąmonina, jog teigimas, kad esą žmogaus jėgos negalinčios išlaikyti tardymo, tėra tik bailių ir bevalių niekšų plepalai. Kas tai kalba ar tuo tiki, tas jau iš anksto dvasioje ruošiasi pasidaryti išdaviku. Tūkstančiai buvusių pavyzdžių rodo visai ką kitą – pasiryžėliai šventai ištesėjo priesaiką, nežiūrint jiems patiektų kaltinamųjų įrodymų. Bet ką gi mano tie juodos sąžinės niekšai. Patys sau jie nieko nelaimi: juos ir priešas, norėdamas kuo daugiau paslapčių išgauti iš pačiupto išglebėlio, daugiau net už kitus prikankina, o tuo sulaužę priesaiką jie tampa savo kovos brolių ir savo tautos išdavikais. Už tai juos, jei ne dabar Karo lauko teismas, tai ateityje išsilaisvinusios tautos teismas nubaus pačia sunkiausia bausme. Tie niekšai niekur ir niekada neras sau pasiteisinimo ar pagailos. Visas čia anksčiau išnagrinėtas blogybes ir tų blogybių viršūnę – niekšiškus išdavimus beveik be išimties visuomet padaro tie, kurie į laisvės kovotojo eiles atėjo ne tėvynės meilės ir pareigų šaukiami, bet savo bėdų verčiami, ar kokiais nors kitais Sąjūdžiui svetimais tikslais. Tokių asmenų laisvės kovotojų tarpe dar ir šiandien yra ir juose gana nesunku pastebėti tai, kas juos skiria nuo tikrų laisvės kovotojų. Tai visų ar bent didesnės dalies anksčiau išnagrinėtų blogybių juose pasireiškimas. Jie piktai išnaudodami tą sunkią dabartinę padėtį, kurioje dėka menko organizuotumo, vadovaujančių kadro menko pasiruošimo bei neryžtingumo (arba net visiško išglebimo) ir mažos kontrolės, remdamiesi savo kai kuriems neišmanėliams įskiepyta mintimi, kad negalima imtis drausmės priemonių prieš savo noru kovon prisidėjusius, sudaro palankias sąlygas savo piktai valiai pasireikšti. Kartais jų tokį veikimą bandoma pateisinti ta aplinkybe, kad jie yra karingi ir atskirais atvejais pasižymėję kautynėse. Visu tuo pasiremdami, nors savo blogybėms [bei] blogiems veiksams tikro pasiteisinimo ir patys nerasdami, ir į visus bet kurių viršininkų įspėjimus numoja ranka, ir savo praigaištingą darbą varo toliau.

Su tokiais reiškiniais visu rimtumu turi kovoti visi, kurių priklausomybėje tokie asmenys yra. Viršininko bet kokias pastangas tai kovai turi pilnutinai paremti visi tikrieji laisvės kovotojai. Kas iš to, kad į laisvės kovotojų eiles jie atėjo savo noru, jei savo veiksmais jie nepadeda, o tik pakenkia Sąjūdžiui, ir tuo pačiu tautai. Tvirtai įsidėmėkime: jei Sąjūdžio sveikosios jėgos neprivers susitvarkyti arba nepašalins iš savo tarpo tų prisiplakėlių ir neužkirs kelio jų pragaištingai veiklai, tai Sąjūdis arba visai pairs, arba jis visos tautos tebus vertinamas taip, kaip pagal savo veiksmus tegali būti vertinami Sąjūdžio eilėse esantieji prisiplakėliai. Tad su bloga valia kovokime visose smulkmenose.

Čia nebuvo įsigilinta į tai, kas darosi tuose daliniuose, kurie save dangsto laisvės kovotojų partizanų vardu, bet sąmoningomis pastangomis vengia organizuotumo ir daro visa, kad jis tebūtų tik toks, jog jie liktų niekeno nevaržomi ir nekontroliuojami savo veiksmuose. Beveik be išimties visi tokiuose daliniuose susibūrę asmenys tesiekia tik kuo geresnio pragyvenimo bei malonumų ar net asmeninės naudos, atlikinėja nemaža asmeninėmis sąskaitomis ir tuščiomis užgaidomis pagrįstų veiksmų, terorizuoja lojalius gyventojus ir visur elgiasi taip, už ką juos visiškai pagrįstai galima pavadinti banditais ar plėšikais. Jų buvimas yra didžiulis apsunkinimas tautai ir skaudi žala Sąjūdžiui. Pasitaiko pavyzdžių, kad pilnai ištikimi lietuviai, per daug įskaudinti tokių faktų ir matydami padėties beviltiškumą, ieško pagalbos pas okupantus. Tematydami tik tokiais veiksmais teužsiimančius ir partizano vardu besidengiančius banditus, gyventojai iš viso nustoja tikėti tikrųjų partizanų organizuotumu, arba juos, kaip blogų veiksmų nedarančius skaito tik savo kailį tesaugančiais vargšeliais. Ir ne be pagrindo. Atėjus nepriklausomo gyvenimo metui, visi tie gyventojai, kurie dėl grėsmės tiek iš okupantų, tiek iš tokių banditų pusės dabar tyli dantis sukandę ir kenčia, aišku, iškels savo pagrįstus ir teisėtus kaltinimus. Visi tie asmenys už savo darbus, nežiūrint kokiais vardais jie bandytų dangstyti, išsilaisvinusios tautos teismo bus nubausti kaip kriminaliniai nusikaltėliai ypatingu griežtumu, kaipo savo nusikaltimus įvykdę pasinaudodami sąlygomis, kurios susidarė tautai atsidūrus skaudžios okupacijos sąlygose. Gi visiems Sąjūdžio laisvės kovotojams teks tik pasiaiškinti prieš visuomenę, ar tai neturėjo kokio nors sąryšio su jais ir ar buvo išnaudotos visos galimybės tiems blogiems reiškiniams užkirsti kelią. Visa tai matydama, LLKS Taryba kviečia ir tuos sunkiai klystančius tautiečius kuo greičiau atitaisyti padarytas klaidas ir savo jėgas pagaliau paskirti kovai dėl savo tautos laisvės ir nepriklausomybės. Tegul pagalvoja kiekvienas, ko vertas yra tas, kas tautai atsidūrus tokioje sunkioje padėtyje dar padidina jos kančias.

Prieš tuos užkietėjusius sąžinės niekšus, kurie nepaklausys gero žodžio ir toliau, gilins tautos žaizdas, reikia imtis visų mūsų jėgoms įmanomų priemonių. Kiekvieno save gerbiančio laisvės kovotojo bei piliečio pareiga yra su visišku atsidavimu ir visais būdais bei priemonėmis kovoti prieš tokius niekšus, kurie

apgaulingai dengiasi laisvės kovotojų vardu ir tuo būdu daro keleriopai didesnę žalą, negu kad jie būtų prieš eilėse. Mūsų pareiga arba atvesti juos į tautai tikrai naudingą laisvės kovos kelią, arba pašalinti kaip kliuvinį tai kovai. Tame būkime ryžtingi. Nei kiek nesvyruokime prieš jų pastangas imponuoti triukšmu tepasi-reiškančia drąsa ir akiplėšiškumu. Žinokime, kad teisingumas yra visa nugalin-ti jėga, tik reikia tvirtai pajauti jos atramą. Gi moralinio pagrindo neturintieji temoka savo tariamą drąsą demonstruoti tik prieš beginklius, bailius ir tuos, kurie neturi tikro ryžtingumo. Delsimas, svyravimas tik leidžia jiems įsišaknyti. Žiūrėkime, kad jie, pajutę savo niekšiškos veiklos galą, nesusidėtų su priešu ir nepadarytų skaudžios žalos. Nepasitikėkime nė vienu, kas yra negrynos sąžinės ar neturi tvirtos moralės. Tariamu žmogiškumu ir gailėsčiu vienam kitam niekšui pražudoma šimtai ir tūkstančiai geriausių laisvės kovotojų ir jų bičiulių. Tokių pavyzdžių praeityje yra buvę nemaža. Tad visi už tai atsakingieji tepanagrinėja tą atsakomybę, kuri tenka už pasireiškiantį jų neryžtingumą bei apsilaidimą.

LLKS Taryba tvirtai tiki, kad žiaurioje priespaudoje nepalaužtą savo dva-sią išlaikiusioje tautoje yra pakankamai jėgų, kurios mokės visapusiškai apginti savo tautos reikalus. Pirmas svarbus uždavinys yra pašalinti visas tas kliūtis, kurios tarsi smėlis ratų ašyse, jeigu laiku nepašalinamas, ne tik aštriai graužia ašis, bet kuo toliau, tuo labiau veliasi ir gali patį vežimą padaryti nepavelkamu.

Nuo to, kaip nuodugniai ir iki galo mes atliksime savo uždavinį, tiesiogini- niai priklauso viso mūsų darbo vertė. Tuščiažodžiavimais ir gyvenime neįkū- nijimais užsimojimais neklaidinkime kitų ir savęs. Jeigu mums, laisvės kovo- tojams, atitenka pareiga būti didvyrišką išsilaisvinimo kovą vedančios tautos avangardu, tai tą pareigą garbingai ir atlikime.

Sąjūdžio uždaviniams atlikti vienintelis užtikrinimo laidas yra kiek galint geriau apgalvota, esamoje padėtyje gerai organizuota ir visų laisvės kovoto- jų sukauptomis jėgomis su pasišventimu drausmingai ir kruopščiai atliekama veikla. Uždavinių atlikimo sėkmė lemiamai priklauso nuo to, kiek gerų norų, pastangų ir iniciatyvos parodys visi laisvės kovotojai. Tam kiek galint stipriau sucementuokime visas sveikąsias Sąjūdžio jėgas. Didelio tikslo šaukiami, už- mirškime visas tas smulkmenas, kurios mus skiria ir žadinkime vieni kituose tai, kas mus jungia. Praeitį prisiminkime tiek, kiek ji yra pamokanti ateičiai. Nekartokime klaidų, kurios jau ir taip pakankamai brangiai kainavo. Neleiski- me savo ir kitų tautiečių jėgoms žūti veltui ar jas išiekvoti tuščiam. Tik tada, kai viskas bus statoma ant tvirto ir pastovaus pagrindo, kiekvienas su apdairumu ir visišku atsidavimu tautos labai sieks pasistatyto tikslo ir save tam paauko- damas, pareikalaus iš priešo keleriopai didesnių kraujo ir kitokių aukų, tautos gyvybė iki lemiamo išsilaisvinimo kovos momento užtikrintai bus išsaugota.

LLKS Taryba, kviesdama visas sveikąsias laisvės kovotojų jėgas ryžtingai vykdyti Sąjūdžio pasistatytus uždavinius, lenkia savo galvas žuvusiųjų kovos

brolių bei sesių nemirštamam atminimui ir reiškia giliausią padėką visiems tiems kovos broliams bei sesėms, kurie nebodami nei kieto vargo, nei kančių, nei pavojaus gyvybei, drąsiai ir nepalaužiamai žengia pavergtos mūsų Tėvynės išsivadavimo keliu. Tėvynės laisvė ir išsilaisvinusios tautos meilė, pagarba ir amžina padėka tegul bus atpildas visiems, kas su pasišventimu aukojasi jos labui. Tegul Aukščiausias laimina mūsų darbus ir mūsų žygius.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Taryba

35.

240

Paaiškinimai: 1949 m. vasario 16 d. proga LLKS Tarybos nariai laisvės kovos broliams ir sesėms dar parengė sveikinimą-atšisaukimą. Sprendžiant iš to, jog Prisikėlimo apyg. Maironio rinkt. štabe jis buvo padaugintas 24 egzempliorių tiražu, taip buvo kreiptasi į rinktinės organizacinių vienetų vadovybes, tekstas turėjo būti perskaitytas daliniuose. 1949 m. vasario 11–17 d. posėdžio protokole nurodyti šio atšisaukimo projekto autoriai – A. Ramanauskas ir V. Gužas (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 218 ap.).

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-5, ap. 1, b. 27, l. 14–14 ap.

Publikacijos: *Neperiodinis LLKS Prisikėlimo apygardos P ir OSN biuletenis*, 1949 m. balandžio 17 d., nr. 2, p. 2–3.

KOVOS BROLIAI IR SESĖS,

Šimteriopai gausingesnis ir moderniomis technikos priemonėmis apsirūpinęs bolševikinis priešas, pasinaudodamas klaida ir smurtu, okupavo mūsų Tėvynę.

Bolševikams pradėjus baisų tautos naikinimo darbą, tauta pakilo į žūtibūtinę kovą, kuri pareikalavo gausių aukų. Priešas, matydamas mus vedant organizuotą kovą, stengėsi sutrukdyti kovos grupuočių susijungimą ir Vyriausios vadovybės sudarymą. Pasinaudodamas provokatoriaus Dr. J. A. Markulio-Erelio patarnavimais, bandė įsibrauti į Vyriausiąją vadovybę. Dėl to Laisvės kovos sąjūdis patyrė skaudžių nuostolių. Tačiau prieš provokatorius pavyko išaiškinti ir erelinių bei sokolovinių gaujų veiksmus paversti nepavojingais.

Po didelių pastangų 1949 m. vasario mėn. įvyko Vyriausios vadovybės, Pietų, Rytų ir Vakarų Lietuvos sričių vadų ir atstovų sąskrydis, kurio metu Sąjūdžio taryba padarė esminius nutarimus Vyr. vadovybės papildymo ir svarbių uždavinių išsprendimo reikalais. Sąjūdžio taryba, atsižvelgdama į tai, kad priešas savo tikslams panaudojo ligšiolinį pavadinimą „Bendras demokratinis pasipriešinimo sąjūdis“ (BDPS), nutarė jį pervadinti į „Lietuvos laisvės kovos sąjūdis“ (LLKS).

Kovos broliui ir sesei,

siuntėsi gaudingomis ir moderniomis technikos priemonėmis apėriūpines bolševikinio priesas, pasinaudodamas klasta ir smurtu, okupavo mūsų tėvynę.

Bolševikams pradėjus baisų tautos naikinimo darbą, tauta pakilo į būtutinę kovą, kuri pareikalavo gaudyčių aukų. Priesas, matydama, kas mas vedant organizuotą kovą, stengėsi sutrukdyti kovos grupas, pačias susijungimą ir Vyriausios Vadovybės sudarymą. Aisinaudodama kas provokatoriaus Dr. J. A. Markulio - brolio patarnavimais, bandė išbrauti iš Vyriausiąją Vadovybę. Dėl to laisvės kovos sąjūdis patyrė smūdžių anostolių. Tačiau prieš provokatorius pavyko išaiškinti ir ezclinių bei sokolovinių gaudyčių veiksmus paversti nepavykimais.

To didelių partaigų 1949 m. vasario mėn. įvyko Vyriausios Vadovybės, Lietuvių ir Vakarų Lietuvos Bričių Vadų ir atstovų sąsąrydis, kurio metu sąjūdžio Taryba padarė esminius nutarimus Vyr. Vadovybės papildymo ir sverbių sądavių išsėrandimo reikalais. Sąjūdžio Taryba, atsižvelgdama į tai, kad priesas savo tikslams pasinaudojo liūdiniais pavadinimais "Bendras demokratinis pasivirėšini mo sąjūdis" / LRS /, nutarė jį pervardinti į "Lietuvos Laisvės kovos sąjūdį" / LRS /.

Lietuvos Laisvės kovos sąjūdžio Taryba, Nepriklausomybės šventės progą, atskleidė kovos brolius ir seses, sąjūdžio dalyvius ir vienas kitą valios tautiečius, kviesdama giliai susikaupimui pagerbti šventę ir, išsiančius dėl tėvynės, dar su didesnia pakilimu, pasiūkšdama tėvynę ir helle artimui žengti laisvės kovos kelu, prie priėjusių laisvės idealų niekintojų - bolševizmą, priešdėti

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Taryba Nepriklausomybės šventės proga sveikina kovos brolius ir seses, Sąjūdžio dalyvius ir visus geros valios tautiečius, kviesdama giliu susikaupimu pagerbti karžygius, žūstančius dėl Tėvynės, dar su didesniu pakilimu, pasiaukojimu Tėvynei ir meile artimui žengti laisvės kovos keliu, prieš žmonijos laisvės idealų niekintoją – bolševizmą, prisidėti ir remti Sąjūdžio Tarybos užsibrėžtų tikslų įgyvendinimą, kovoti su visomis blogybėmis, žeminančiomis Sąjūdžio garbę.

Kovos būtinumu netenka abejoti, nes Vakarų pasaulio valstybių vyriausybės yra pripažinusios, kad lemtingiausiu pagrindu Lietuvos laisvei atgauti yra ši mūsų vedamoji kova. Mes pasauliui įrodėme, kad esame laisvi⁷⁴ laisvės ir nepriklausomybės, nes ją perkame savo krauju ir kančiomis, atskleisdami žmonijai baisią raudonosios tironijos tikrovę.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Taryba dėkoja kovos Broliams ir Sesėms už pasiaukojimą ir nuopelnus Tėvynei, gilią užuojautą reiškia žuvusiųjų ir kėnčiančiųjų laisvės kovotojų artimiesiems.

Laisvės kovoje žuvusių brolių ir sesių pralietas kraujas, kalėjimuose ir ištėrime esančių kančios ir ašaros įpareigoja mus tęsti kovą iki laimėjimo.

Šalin bolševikinės vergijos pančius.

Okupuotoji Lietuva

1949 m. vasario mėn. 16 d.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Taryba

36.

Paaiškinimai: Remiantis 1949 m. vasario 11–17 d. posėdžio protokolu, vasario 16-ąją buvo priimtas dar vienas P. Bartkaus parengtas LLKS Tarybos kreipimasis, adresuotas Sąjūdžio dalyviams ir visiems krašto gyventojams (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 218 ap.). J. Žemaičio baudžiamojoje byloje išlikęs nuorašas yra datuotas 1949 m. kovo mėn., tačiau diena likusi neįrašyta (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 284 ap.).

Partizanų daugintas, platintas, Prisikėlimo apyg. Maironio rinkt. archyve išlikęs ir čia skelbiamas kreipimosi egzempliorius yra datuotas kovo 1-ąja. Beje, pačioje pabaigoje jis turi ir originalų prierašą: „Gera saugok ir saugokis. Perskaitęs duok kitam ir čia patirtas mintis žodžiu papasakok savo patikimiems, kurie šio kreipimosi nebus skaitę.“

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-5, ap. 1, b. 10, l. 37–38 ap. (kopija).

Publikacijos: *Neperiodinis LLKS Prisikėlimo apygardos P ir OSN biuletenis*, 1949 m. balandžio 17 d., nr. 2, p. 22–30; *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys*. Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 314–320.

⁷⁴ Taip originale. Turi būti verti?

KREIPIMASIS Į SAJŪDŽIO DALYVIUS IR Į VISUS KRAŠTO GYVENTOJUS

Devintus metus nešdama sunkų okupacijos jungą, lietuvių tauta ryžtingai ir nepalaužiamai priešinasi okupantų užmačioms pavergti visa siela laisvės trokštančio žmogaus dvasią, nuskurdinti bei kolonizuoti kraštą ir amžiams išbraukti mūsų mažos tautos vardą iš laisvai gyvenančių tautų tarpo. Nustelbiama šešėlyje grumtynių dėl visos žmonijos likimo, šimteriopai gausesnių ir žmogiškumo neturinčių pavergėjų kruvinai draskoma, ji drąsiai grumiasi dėl savaime suprantamų ir viso kultūringojo pasaulio pripažintų tautos ir žmogaus teisių.

Vokiškųjų nacių okupacijos metu plačiu mastu vykęs tautos pasipriešinimas, kraštą antrą kartą užėmus daug žvėriškesniems okupantams – bolševikams, įgavo naują pobūdį ir formas.

Šimtai tūkstančių pačių pajėgiausių tautiečių, norėdami, kiek tik leido jų jėgos, padėti skaudžioje padėtyje atsidūrusiai savo tautai, nežiūrėdami jokių sunkumų bei pavojų, atvirai su ginklu rankoje ar slapto-pogrindiniu veikimu stojo į kovą su pradėjusiais nevaržomai šeiminkauti pavergtoje mūsų Tėvynėje bolševikiniais okupantais bei savo tautos išdavikais. Visa sveikoji tautos dalis sau įmanomais būdais parėmė laisvės kovotojų pasiryžimą ir darbus.

Okupantų pastangos pasmaugti tautą savo pačios rankomis tapo suparaližuotos. Tautos išdavikai, nuėję tarnauti priešams ir prieš savo brolius atsukę priešo duotą ginklą, veik kiekviename Lietuvos valsčiuje partizanams juos kelis kartus užklupus, buvo sumušti. Jų bandomas charakteringas plėšrumas ir šuniškas paklusnumas savo lakintojams tapo palaužtas. Savo tautiečių kančiomis ir krauju mitę dykaduoniai, vos pirmųjų smūgių paliesti, pajuto gyvulišką baimę ir spruko kur tik kuris išmanydamas. Nedaug tepasidžiaugė ir kiti svetimu prakaitu uždirbtos duonos mėgėjai. Šnipai, skundėjai ir kiti grašiniai parsidavėliai partizanų veikimo rajonuose pasijuto tarsi utėlės po krosnimi kaitinamuose rūbuose. Kai vieni susilaukė atpildo už savo darbus, kiti jau pabūgo siurbti kraują iš tautos kūno.

Laisvės kovotojų partizanų buvimo ir veiklos dėka bolševikinių okupantų valdžią pilnai veikiančią mūsų krašte tegalima skaityti tik miestuose ir apskričių bei valsčių centruose.

Ši didinga tautos išsilaisvinimo kova, kad ir kiek stipria geležine užtvara atitvertame krašte, nelieka be atgarsio ir laisvajame pasaulyje. Iš tos mažos dalies informacijų, kurios ten gaunamos, pasaulis jau spėjo įvertinti tautos išsilaisvinimo pastangas, kas ne tik užtikrina Lietuvai prideramą vietą būsimajame laisvų tautų bendradarbiavime, bet labai ir labai pakėlė mūsų tautos vardą ir pastatė ją į lygią gretą su kitomis didvyriškomis tautomis.

Ilgą laiką užtrukusi išsilaisvinimo kova neišvengiamai turėjo pareikalauti ir pareikalavo daug skaudžių ir brangių aukų. Jas ypač padidino tai, kad veikusių organizacijų vadovybėms bei svarbesniems vadovaujantiems pareigūnams pasišalinus iš savo krašto arba žuvus pačioje kovos pradžioje, į kovą pakilusi tauta liko be vadovavimo. Bolševikai išnaudojo tą padėtį. Stipriau pasireiškusius atskirus organizacinius vienetų daužė dalimis, įvairiausiais būdais išprovokuodami, naikino jų vadovybes. Atskirų organizacinių vienetų pastangos burtis, organizuoti, pasikeisti įgyta patirtimi, susidūrė su įvairiais sunkumais ir didžiausiais trukdymais iš priešų pusės. Trukdymų viršūnė buvo tai, kad priešas, pasinaudodamas plačiuose visuomenės sluoksniuose pasitikėjimą turėjusiu Lietuvos Judu (dr. J. A. Markuliu) ir jo bendrininkais, paėmė į savo rankas centrinį Laisvės kovos sąjūdžio vadovavimą BDPS Centro komiteto vardu, kas ne tik sustabdė tikrojo susijungimo pastangas, bet labai didele dalimi sugriovė ir tai, kas jau buvo padaryta. Sąjūdį griaujančiais įsakymais, sąmoningai paruoštomis klaidinančiomis informacijomis tie judai Sąjūdžio organizacinių vienetų vadovybėms davė beprasmių darbo, iššaukė klaidingus jų veiksmus, demoralizavo kai kuriuos Sąjūdžio laisvės kovotojus bei dalyvius. Pigiais pažadais užmigdę naivesnių Sąjūdžiui vadovaujančių asmenų budrumą, atitraukė juos iš Sąjūdžio eilių ir, paėmę savo tariamą globon, sulikvidavo. Į Sąjūdžio narių eiles, o kartais net ir į vadovybes įspraudė savo agentus, per kuriuos rinko sau reikalingas žinias ir pagal jas sudarė puikiausias sąlygas piktos valios asmenų ir nesąmoningo elemento savavaliavimams. Beprasmiškai kentėjo gyventojai, žuvo laisvės kovotojai, eikvojosi tautos jėgos. Tautos laisvės kovos sąjūdžiui atėjo kritiškas momentas.

Tačiau sveikosios Laisvės kovos sąjūdžio jėgos tą krizę nugalėjo. Kupini skaudžios patirties, Sąjūdžio organizaciniai vienetai vėl pasuko į sunkų, priešų didžiausiomis pastangomis trukdomą savarankiškos centralizacijos siekimo kelią.

Po įtempto, didelių aukų pareikalavusio darbo tas siekimas buvo įgyvendintas: visos krašto Laisvės kovos sąjūdžio jėgos sujungtos į vieningą visuomeninę karinę organizaciją – Lietuvos laisvės kovos sąjūdį (LLKS), valdomą Sąjūdžio Tarybos per jos Prezidiumą.

LLKS tikslas yra atstatyti laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos Respubliką. Tam tikslui atsiekti LLKS svarbiausieji uždaviniai yra slopinti okupantų bei savo tautos išdavikų daromas tautos fizinio ir dvasinio naikimo, krašto nuskurdinimo ir kolonizacijos pastangas, visais įmanomais būdais padėti skaudžios okupacijos kančias pernešančiai tautai ir organizuoti, parengti bei išsaugoti jos jėgas galutiniam išsilaisvinimo kovos žygiui.

Siekdamas savo tikslo, LLKS okupacijos metu yra tautos valios reiškėjas ir vykdytojas. Tautos valiai reikšti LLKS Taryba bei jos Prezidiumas darys visas galimas pastangas tautos nuomonei patirti ir tiksliai vertinti tautos padėtį krašto viduje bei užsienio veiksmų atžvilgiu. LLKS uždaviniams įvykdyti LLKS Gynybos pajėgų vadovybė išvystys galimas ir momentui atitinkančias kuo tikslesnės karinės veiklos pastangas, o LLKS Visuomeninės dalies vadovybė – tautos dvasios bei moralės palaikymo ir ugdymo, informavimo ir kultūrinimo bei švietimo pastangas.

Sąjūdis bei jo vadovybė imasi vykdyti sunkius, bet tautos egzistencijai užtikrinti ir laisvam nepriklausomam gyvenimui atsiekti būtinus uždavinius. Jiems kuo tinkamiau atlikti bus panaudota visa anksčiau turėta ir išsilaisvinimo kovoje įgyta laisvės kovotojų patirtis, kiek galint tinkamesnės organizacinės formos ir tautai kuo mažiausius nuostolius atnešantieji laisvės kovos būdai. To siekdama, LLKS Vyriausioji vadovybė, nesivaikydama toli siekiančių ir kartais tam tikras tendencijas turinčių užsimojimų, savo darbą pradeda nuo organizacijos vidaus tvarkos ir parengimo tobulinimo, stengdamasi padaryti visa, kad laisvės kova būtų pastatyta ant rimtų ir tvirtų pagrindų ir kad ji visame kame būtų kuo naudingiausia bendram mūsų tautos reikalui.

Kad visa tai būtų galima atsiekti, tauta privalo visais įmanomais būdais paremti LLKS daromas pastangas. Nuo to, kokią tautos paramą ateityje patirs LLKS savo veiksmuose bei užsimojimuose, tiesioginiai priklauso laisvės kovos sėkmingumas, tuo pačiu ir tautos ateitis.

LLKS Taryba laukia, kad visi gyventojai kiekviena proga (per Sąjūdžio laisvės kovotojus bei dalyvius ar kitais būdais) pilnai ir objektyviai reikštų savo nuomonės bei realius pageidavimus visais tautą bei sąjūdį liečiančiais klausimais. Tikima, kad tokiu būdu patiriant kuo platesnių gyventojų sluoksnių nuomonės svarbesniais klausimais, bus sudarytos galimybės reikšti tikrąją tautos valią ir parenkami geriausi būdai Sąjūdžio uždaviniams atlikti.

LLKS Taryba kviečia visus šiose okupacijos sąlygose pajėgius kovai tautiečius, o ypač tuos, kurie gali savo išsilavinimą bei patirtį panaudoti Sąjūdžio veiklos vadovavimui pagerinti, įsijungti į Sąjūdžio laisvės kovotojų eiles. Taip jaučia pasiaukojimo didingumą kiekvienas, kas laisva valia, atsisakydamas savo asmeniškos laimės ir gerovės, gali pašvęsti savo jėgas visos tautos, o ypač jos priaugančios kartos, gerovei. Didžiulis darbas reikalauja kuo daugiau naujų, besąlygiškai pasišventusių, sąmoningų ir energijos pilnų laisvės kovotojų.

Kas nesijaučia pajėgus ar negali besąlygiškai pasišvęsti laisvės kovai, tas tegul sau įmanomais būdais talkininkauja laisvės kovotojams, visomis išgalėmis padėdamas atlikti jiems atitenkančius uždavinius.

Kiekvieno ištikimo krašto gyventojo pareiga yra medžiagiškai, morališkai ir savo darbu remti laisvės kovotojų pastangas. Tenepasijaučia laisvės kovotojai vieniši savo darbe. Tenežlugdo jų pastangų medžiaginiai nedatekliai. Tegul kiekvienas ne tik žodžiais, bet ir darbais įrodo, kad laisvės kovotojų pasiaukojimas bei veikla yra tinkamai suprantama, įvertinama ir paremiama.

Prieš imdamasis bet kokio darbo Laisvės kovos sąjūdyje, kiekvienas tegul iš anksto gerai pagalvoja, ar jį tesės. Ar ištikus nesėkmei jis, prieš tar-domas, savo neatsparumu nepadarys tautai bei Sąjūdžiui daugiau žalos, nei kad visu savo ankstyvesniu darbu bus padaręs naudos? Ar kritiškoje padėtyje atsidūręs nesuteps savęs išdavimu, dėl ko ne tik nusipelnys tautos paniekos, bet ir už padarytą nusikaltimą jei ne dabar, Sąjūdžio teismo, tai ateityje išsilaisvinusios tautos teismo bus griežčiausiai nubaustas. Priklausomai nuo to, kiekvienas tesiima darbo bei pareigų pagal savo pajėgumą ir išgales.

Šios sunkios ir skaudžios okupacijos laikotarpyje LLKS Taryba tiki pasireiškiant kuo didžiausią tautos vieningumą. Buvusios nesantaikos, vaidai, rietenos tepalieka mums prisiminimu, kad laisvoje Lietuvoje gerai gyvendami kai kas jau buvo spėję pareikšti savo išpaikimo žymes. Dabar gi visi dori tautiečiai privalo laikytis prieš audras tvirtai susikabinę, bet kokioje nelaimėje gelbėti vienas kitą, padėti vargstantiems, reikalui esant – aukotis vienas už kitą. Ypač turi būti nepamirštami tie, kurie dėl dalyvavimo laisvės kovose, jų rėmimo ar dėl kitokios tautos labai pareikštos veiklos buvo paliesti raudonojo teroro ir šiuo metu būdami Tėvynėje ar už jos ribų – kalėjimuose, ištėrime ar nelegalaus gyvenimo padėtyje – atsidūrė varge bei skurde. Kiekvieno doro tautiečio pareiga yra padaryti visa, kas tik galima, kad žiauriausius okupantų kankinimus, skaudžius dvasinius sukrėtimus, vargą, badą ir šaltį pergyvenančių tautiečių kančios būtų sumažintos visų jiems padėti galinčių pastangomis, pasireiškiančiomis materialine ir kitokia pagalba.

Kiekvienas, kas išnaudodamas skaudžią tautos padėtį siekia sau nau-dos ar savo užgaidų patenkinimo arba, pasinaudodamas okupanto pagalba, daro skriaudas kitiems, yra bjaurus tautos parazitas, kuriam ne vieta ant mūsų tautos kūno.

Primindamas, kad okupantai, ilgokam laikui paraližavę Sąjūdžio organi-žuotumą per savo agentus ir, pasinaudodami kai kur į Sąjūdžio laisvės kovo-tojų eiles įsiskverbusių piktos valios elementu, yra iššaukę kai kur nepateisi-namų, Sąjūdžio dvasiai svetimų veiksmų, LLKS Taryba randa būtina pareikšti, kad Sąjūdžio vadovybė, remiama visų sveikųjų Sąjūdžio jėgų, visomis įmano-momis priemonėmis kovos su laisvės kovotojų partizanų tarpe esančių ar tuo vardu prisidengiančių asmenų piktos valios pasireiškimais ar savavaliavimais.

Sąjūdžio veikla bus išvystoma remiantis Sąjūdžio statuto nurodoma tvarka ir formomis. Laisvės kovotojų santykiavimo su gyventojais tvarka ir

gyventojų bei laisvės kovotojų teisės ir pareigos tame bus nustatomos LLKS Tarybos ar jos Prezidiumo nutarimais, viešai paskelbiamais gyventojų žiniais. Bet kokie savavaliavimai ar nustatytos tvarkos nesilaikymas bus griežčiausiai baudžiami.

LLKS Taryba prašo gyventojus, giliau neištyrus visų sąlygų ir aplinkybių, per daug lengvabūdiškai nesmerkti laisvės kovotojų už tai, kur pasitaikančias ar tariamas klaidas, o stengtis patiems padėti, patarti, kad tokių klaidų būtų kiek galint daugiau išvengta. Kiekvienas, kas jaučiasi galįs padaryti – teateinie ir tedarai, o tauta bei Sąjūdis liks jam už tai dėkingi. Bet tegul pagalvoja kiekvienas, ką darąs, kas savo viską neigiančia kritika teprisideda tik prie naikinimo to, kas yra perkama brangiausiomis tautos aukomis.

LLKS Taryba kviečia visus gyventojus savo teigiama įtaka dalyvauti laisvės kovotojų auklėjime bei jų dvasios stiprinime. Tegul kiekvienas susitikimas su gyventojais pakelia jų dvasią, skatina ryžtingumą, pasiaukojimą, drąsą. Pasikalbėjimai su gyventojais, gražūs gyventojų pavyzdžiai, laisvės kovotojams suteikiamos atitinkamos knygos bei žurnalai terpraturtina laisvės kovotojų asmens kultūrą.

Tebūnie iš šaknų išrautas paprotys pataikavimu, kad ir gerbtino asmens blogiems palinkimams, teikti pražūtį nešančių nuodų – tariamų malonumų. Kaip gali būti rami sąžinė tų žmonių, kurie, tariamai rodydami vaišingumą, nugirdo silpnesnės valios laisvės kovotojus partizanus. Juk tuo tiesiog žudomos mūsų tautos jėgos, žlugdomas tautos gyvenimas. Nuo tokio darbo vaisių tauta kenčia didžiausias kančias, skaudžiai retinamos laisvės kovotojų eilės.

LLKS Taryba šiuo sunkiu ir skaudžiu momentu laukia visos tautos kuo didesnio santūrumo, rimties ir susikaupimo.

Kokią milžinišką žalą daro plepėjimas apie paslaptįje laikytinus dalykus, tačiau kiek daug gyventojų daro tame nusižengimų. Skaudu pagalvoti apie tas aukas, kurios krito tik dėka nevaržomo plepumo, bet dar skaudžiau, kad daugelis gyventojų iš to nepasimoko ir toliau nuolat sudarinėja galimybes okupantams pigiu būdu sunaikinti gyvybingiausias tautos jėgas.

Nemažą žalą daro ir tautoje pasireiškiantis lengvabūdiškumas, pasiduodant okupantų specialiai skleidžiamų ir jų tikslams tarnaujančių gandų sudaromoms nuotaikoms. Kultūringojo pasaulio žygis prieš bolševizmą, nors ne per daug sparčiai, bet nuosekliai bręsta, ir dėl to netolimas bolševizmo žlugimas yra neišvengiamas. Tauta tik privalo laikytis rimties, protingai organizuotis, apdairiai sekti priešų kėslus ir ryžtingai, visomis pastangomis gintis.

Sunku suprasti, ar nors kiek pagalvoja, ką daranti, toji tautos dalis, kuri, drumsdama kritiškoje padėtyje tautos rimtį, apsvaigusi naminės degtinės, kitokių svaigalų ir okupanto atnešto ištvirtimo nuodais, viskam užmerkia akis ir siunta iki pašėlimo.

Tautos ir Sąjūdžio moralinė jėga bus neįveikiama tiek, kiek šventai ir iki smulkmenų bus atsidedama didžiam tautos išsilaisvinimo siekimui įgyvendinti.

LLKS Taryba, kviesdama visus tautiečius nulenkti savo galvas laisvės kovoje žuvusių brolių bei sesių nemariam atminimui, prašo kiekvieną dorą tautietį savo širdyje prisiekti, jog padarys visa, kas tik galima, kad tauta savo gyvenimu ir darbais liktų verta kovoje sudėtų aukų, pakeltų kančių ir pralieto kraujo.

Telaimina Aukščiausias mūsų mažos, darbą ir taiką mylinčios tautos teisingą savo laisvės ir nepriklausomybės siekimą.

Okupuotoji Lietuva
1949 m. kovo mėn. 1 d.

37.

Paiškinimai: Remiantis LLKS Tarybos narių balsavimo rezultatais, 1949 m. rugsėjo 18 d. buvo įformintas trečiasis Tarybos nutarimas, kuriuo A. Ramanauskas buvo patvirtintas Gynybos pajėgų vadu.

A. Ramanauską šio nutarimo dublikatas, pasirašytas J. Žemaičio ir Prezidiumo sekretoriaus pareigas ėjusio L. V. Grigonio, pasiekė 1950 m. liepos 19 d.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 16, l. 299 (dublikatas).

NV⁷⁵ Vanagą išrinkti LA⁷⁶ vadu.

Pagrindas: LLKS Tarybos narių pasisakymai raštu: Vytauto ir Žadgailos – 49.07.01; Merainio, Užpalio, Nakties ir Rimanto – 49.08.02; Vairo – 49.08.15; Tvano – 49.08.16; Etmono – 49.09.11.

⁷⁵ Nemuno sr. vadą.

⁷⁶ LLKS Gynybos pajėgų.

III. LLKS Tarybos deklaracija

38.

Paiškinimai: 1946 m. balandžio 23 d. pirmą politinę deklaraciją priėmė į suvažiavimą susirinkę Pietų Lietuvos srities partizanų vadai: Lietuvos kariuomenės plk. ltn. Juozas Vitkus, mjr. Zigmas Drunga, kpt. Sergijus Staniškis ir kiti. Deklaracija arba jos nuorašai iki šiol nesurasti, tačiau tekstas, remiantis pasirašytu originalu, 1946 m. gegužės 5 d. buvo paskelbtas A apygardos (vėliau ji bus pavadinta Dainavos vardu) partizanų laikraštyje.

Publikacijos: *Laisvės varpas*, 1946 m. gegužės 5 d., nr. 6 (8), p. 1; *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys*. Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 249–250.

249

LIETUVOS PARTIZANŲ VADŲ SUVAŽIAVIMO DEKLARACIJA

1946 metų balandžio mėnesio 23 dieną Lietuvos partizanų vadai, pasiėmę vadovauti lietuvių tautos kovoms bolševikų išplėštai nepriklausomybei atstatyti ir vadovaudamiesi tautos valia, pripažino esant būtina paskelbti lietuvių tautai ir kitoms tautoms bei užsienio valstybėms principus, pagal kuriuos atstatytoji Lietuva turėtų ateityje tvarkytis ir kuriuos Lietuvos ginkluotieji partizanai, visos tautos padedami, ir visomis priemonėmis remė.

1. Lietuvos valstybinė santvarka – laisva demokratinė.
2. Suvereninė Lietuvos valdžia priklauso tautai.
3. Lietuvos valdymas vykdomas per laisvais demokratiniais rinkimais išrinktą Seimą ir jo sudarytą Vyriausybę.

4. Seimo rinkimai pravedami laisvais demokratiniais principais, tiesioginiu slaptu visuotiniu balsavimu – proporcinge rinkimų sistema, balsuojant ne už sąrašus, bet už partijų ar sąjungų išstatytus atskirus kandidatus.

5. Seimo atstovai atsakingi ne prieš partijos vadovybę, bet prieš savo rinkikus.

6. Krašto vidaus statutą bei reformų reikalą ir ryšius su užsienio valstybėmis sprendžia Seimas, vadovaudamasis tautos daugumos pareikšta valia, priimdamas dėmesin išmintingus mažumos pageidavimus ir derindamasis su Sąjunga Nacijų pareikštais principais.

7. Lietuvos komunistų partija negali būti pripažinta teisine partija, nes jos siekimai nedemokratiniai, bet diktatūriniai ir ji, klausydama lietuvių tautai svetimos Sovietų Sąjungos komunistų partijos ir vyriausybės, prisidėjo prie

lietuvių tautos nepriklausomybės atėmimo ir tapo dešimčių tūkstančių geriausiųjų Lietuvos sūnų nužudymo bei ištrėmimo kaltininke.

Pastarasis Lietuvos partizanų nusistatymas galėtų būti atšauktas tik su sąlyga, jei Lietuvos komunistų partija viešai pareikštų atsisakanti nuo diktatūrinio ir revoliucinio principo ir priklausomybės svetimai valstybei. Be to, dar savo kaltę tautai išpirktų, paveikdama Sovietų Sąjungą, kad ši:

a) taikingu keliu išvestų iš Lietuvos visas Sovietų Sąjungos ginkluotąsias tiek karines, tiek vidaus apsaugos pajėgas;

b) tuoj paleistų visus politiniais sumetimais suimtuosius, pasmerktuosius ir ištrėmtuosius;

c) pripažintų Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto sudarytą laikinąją Lietuvos vyriausybę;

8. Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas visomis išgalėmis remia Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto pastangas atkurti sutrukdytą Lietuvos nepriklausomybę.

Lietuvos partizanų vadai, paskelbdami šią deklaraciją, kreipiasi į lietuvių tautą ir toliau dar uoliau remti partizanų pastangas kuo greičiau atstatyti Lietuvos nepriklausomybę.

39.

Paaiškinimai: 1946 m. birželio 6 d. Lietuvos partizanų ir antisovietinių organizacijų atstovai įkūrė Bendrą demokratinio pasipriešinimo sąjūdį. Matyt, tuo pačiu metu buvo įkurtas Vyriausiasis Lietuvos atstatymo komitetas, kurio vardu birželio 10 d. priimta ir birželio 11 d. pasirašyta politinė deklaracija.

Tiesa, čia skelbiamą egzempliorių pasirašė tik Jonas Deksnys (slap. Alfonsas Hektoras) ir Juozas Markulis (slap. Juozas Erelis). Neatmestina, kad jie deklaracijos nuorašą galėjo pasirašyti vėliau, saugumui siekiant savo tikslų⁷⁷.

Šaltinio saugojimo vieta: KTRM (neinv.).

Publikacijos: *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys.* Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 256–258.

VYRIAUSIOJO LIETUVOS ATSTATYMO KOMITETO DEKLARACIJA

1946 m. birželio 10 d. Vyr. Lietuvos atstatymo komitetas, sudarytas iš kovojančių partizanų, Bendrojo pasipriešinimo sąjūdžio ir demokratinių

⁷⁷ 1946 m. birželį J. Markulis jau buvo saugumo agentas, 1949 m. gegužę buvo suimtas, palaužtas ir J. Deksnys.

Lietuvos partijų atstovų, reikšdamas tautos valią, imasi sunkios, kruvinos kovos metu vadovauti Lietuvos nepriklausomybės atstatymui ir deklaruoja lietuvių tautai ir visam pasauliui sekantį:

1. Vyr. Lietuvos atstatymo komitetas yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujās politiniam ir kariniam valstybės atstatymo darbui.

2. Vyr. Lietuvos atstatymo komitetas randasi krašte, kur vyksta sunkiausia tautos laisvės kova.

3. Vyr. Lietuvos atstatymo komiteto ir Lietuvos atstatymo reikalams atstovauti ir juos ginti užsienyje skiriama Užsienio delegatūra. Jai suteikiami pilni įgaliojimai atstovauti Lietuvos reikalus Sąjunginių tautų organizacijoj, Taikos konferencijoj ir kitose tarptautinėse institucijose ir konferencijose. Savo uždaviniais įgyvendinti VLAK Užsienio delegatūra koordinuoja užsienio lietuvių veiklą sėkmingam krašto išlaisvinimo darbui ir bendradarbiauja su Lietuvos diplomatiniais atstovais, akredituotais prie Vakarų demokratijų valstybių.

4. VLAK Užsienio delegatūros nariai skaitomi lygiateisiais VLAK'o nariais.

5. Bendrojo abiejų institucijų – krašto ir Užs. Delegatūros – pirmininko pareigas eina pirmininkas krašte. Užsienio delegatūros nariai iš savo tarpo išsirenka Užsienio delegatūros pirmininką. Abiems institucijoms susijungus, Lietuvos Nepriklausomybę atstačius, balsų dauguma renkamas nuolatinis pirmininkas.

6. Valstybinė Lietuvos santvarka – laisva demokratinė.

7. Suvereninė Lietuvos valdžia priklauso tautai.

8. Lietuvos valdymas vykdomas per laisvais, demokratiniais, lygiais, slaptais, proporcingais rinkimais išrinktą Seimą ir sudarytąją Vyriausybę.

9. Iki bus išrinktas § 8-me nurodytas Seimas, jo funkcijas eina VLAK, kurio narių skaičius, atsižvelgiant reikalo ir galimybių, gali būti proporcingai jį sudarančių kovos organizacijų ir sąjūdžių bei politinių partijų praplėstas.

10. Laikinoji Lietuvos vyriausybė yra sudaroma susitarimo keliu koaliciniais pagrindais VLAK'e. Laikinoji vyriausybė en-block atsakinga prieš VLAK'ą.

11. Iki demokratinio Lietuvos seimo išrinkimo, įstatymų leidžiamoji galia priklauso VLAK'ui, įstatymų vykdomoji galia – sudarytajai laikinai vyriausybei.

12. VLAK'o pirmininkas, iki Seimo išrinkimo, paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, eina prezidento pareigas.

13. Valstybės atstatymas, kol Seimo nebus priimta ir paskelbta tautos laisvės ir demokratijos siekimams atitinkanti Valstybės konstitucija, vykdomas pagal šioje deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m. Lietuvos konstitucijos dvasią.

14. Lietuvos komunistų partija yra diktatūrinė, revoliucinių politinės kovos metodų partija, be to, kaip priešinga pagrindiniam lietuvių tautos siekimui ir kertiniam Konstitucijos nuostatui – valstybiniam Lietuvos nepriklausomumui, ateities Lietuvos politiniam gyvenime negalės būti skaitoma teisine partija.

15. VLAK reiškia padėką visų okupacijų metu veikusiems organams – Laikinajai Lietuvos vyriausybei 1941 m., Vyr. Lietuvos išlaisvinimo komitetui vokiečių okupacijos metu, kovos organizacijoms, politinėms partijoms, pasaulio, ypač J. Amerikos Valstybių⁷⁸, lietuviams ir diplomatiniams Lietuvos atstovams, prisidėjusiems prie Lietuvos nepriklausomybės atstatymo.

16. VLAK kviečia visus lietuvius ir Lietuvos laisvės siekimui lojaliaus piliečius, pirmoje eilėje krašte, kur bolševikiniam terore ir priespaudoj vedama sunki, herojiška kova, ir visame plačiame pasaulyje sutelkti visas jėgas krašto nepriklausomybei ir laisvei atstatyti.

17. VLAK prašydamas pagalbos savo tikslų įgyvendinimui iš viso demokratinio pasaulio, vienkart remia pastangas sukurti pasaulyje teisingumu ir laisve pagrįstą pastovią taiką, kuri remiasi pilnutiniu tikrosios demokratijos principų įgyvendinimu, išplaukiančių iš krikščioniškosios moralės supratimo ir paskelbtų Atlanto Chartoje, Keturiuose laisvėse, 12-je Prez. Trumano punktų ir kitose teisingumo ir laisvės deklaracijose.

Tegyvuoją laisva, nepriklausoma, demokratinė Lietuva!

Parašai [ranka]:

Juozas Erelis
Alfonsas Hektoras

Lietuva,
1946 metų birželio 11 d.

40.

Paažiškinimai: Trečioji Lietuvos partizanų politinė deklaracija, BDPS Prezidiumo narių pavadinta antrąja, sprendžiant iš jos preambulės, galėjo būti parengta 1947 m. gegužės paskutinėmis dienomis ar jau birželiui prasidėjus. Tuo metu Kaune buvo laukiama atvykstančių Lietuvos partizanų vadų, o kokį vaidmenį čia vaidino saugumas, dar nėra tiksliai žinoma.

Manytina, kad, be Deklaracijos nr. 2, BDPS Prezidiumo nariai dar buvo parengę ir atsišaukimą į lietuvių tautą septintųjų okupacijos metinių proga. Tačiau birželio 12-ąją per Kauną pradėjo risti areštų banga⁷⁹, galimybių susitikti nebeliko.

⁷⁸ Taip originale, turi būti *Valstijų*.

⁷⁹ Išsamiau žr.: POCIUS, Mindaugas. Antisovietinis pasipriešinimas Kaune 1946–1947 m. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, nr. 2, p. 67–69, 72–74.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 16, l. 286 (nuorašas).

Publikacijos: Nenugalėtoji Lietuva. Lietuvos partizanų spauda (1944–1949). Sud. Algimantas LIEKIS. Vilnius, 1995, t. 3, p. 307; BLOZNELIS, Mindaugas. Lietuvių frontas. Lietuvių frontas sovietinės reokupacijos metais (1944–1953). Kaunas, 2012, t. 2, p. 280–282.

BENDRO DEMOKRATINIO PASIPRIEŠINIMO SAJŪDŽIO DEKLARACIJA NR. 2

BDPS Prezidiumas, atstovaudamas Lietuvos karines ir politines grupuotes, tai yra reikšdamas lietuvių tautos valią, pakartodamas Vyriausiojo Lietuvos Atstatymo Komiteto 1946.VI.10 Deklaracijos pagrindinius principus ir juos papildydamas nutarimais, priimtais 1947.V.28, skelbia:

1. BDPS Prezidiumas, remiantis BDPS įsteigimo aktu ir BDPS suvažiavimo, įvykusio 1946.VIII.12, deklaratyviniais nutarimais ir BDPS Prezidiumo nutarimu iš 1948.V.28, okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujantis politiniam ir kariniam tautos išsivadavimo darbui.

2. BDPS Prezidiumo būstinė yra Lietuvoje.

3. Valstybinė Lietuvos santvarka – demokratinė respublika.

4. Suvereninė Lietuvos valdžia priklauso tautai.

5. Lietuvos valdymas vykdomas per laisvais, demokratiniais, visuotiniais, lygiais, slaptais, proporcingais rinkimais išrinktą Seimą ir sudarytą Vyriausybę.

6. Nuo okupacijos pabaigos ligi susirenkant demokratiniam Lietuvos seimui įstatymų leidžiamąją galią turi Laikinoji Tautos Taryba.

7. Laikinąją Tautos Tarybą sudaro: visų vieningoje Vadovybėje Lietuvoje ir užsienyje kovojančių apygardų, rinktinių, aukštųjų mokyklų, kultūrinių religinių organizacijų bei sąjūdžių ir tautoje atramą turinčių politinių partijų atstovai, prisilaikant proporcingo atstovavimo principo.

8. Atstačius Lietuvos Nepriklausomybę ligi susirenkant Seimui, Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas eina BDPS Prezidiumo Pirmininkas.

9. Laikinoji Lietuvos Vyriausybė sudaroma BDPS Prezidiumo Pirmininko pavedimu. Vyriausybė atsakinga prieš Laikinąją Tautos Tarybą.

10. Lietuvių veiklai užsienyje ir Lietuvos atstatymo darbui koordinuoti BDPS Prezidiumas sudaro Užsienio Delegatūrą, kuri, bendradarbiaudama su Vakarų valstybėse akredituotais Lietuvos atstovais, sudarinėja komisijas bei delegacijas ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus Suvienytų Nacijų Organizacijoje, įvairiose konferencijose ir kitose tarptautinėse institucijose.

11. Užsienio Delegatūros nariai iš savo tarpo išsirenka Užsienio Delegatūros Pirmininką, kuris skaitomas BDPS Prezidiumo Pirmininko Pavaduotoju.

12. Užsienio Delegatūros nariai laikomi lygiateisiais BDPS Prezidiumo nariais.

Bendrojo Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio

DEKLARACIJA Nr. 2

286

BDPS Prezidiumas, atstovaudamas Lietuvos karinės ir politines grupes, tai yra reikšdamas lietuvių tautos valią, pakartodamas Vyriausiojo Lietuvos Atstatymo Komiteto 1946.VI.10. Deklaracijos pagrindinius principus ir juos papildydamas nutarimais priimtais 1947.V.28. skelbia:

1. BDPS Prezidiumas, remiantis BDPS įsteigimo aktu ir BDPS suvažiavimo, įvykusio 1946.VIII.12. deklaratyviniais nutarimais ir BDPS Prezidiumo nutarimu iš 194.V.28., okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujantis politiniams ir kariniams tautos išsivadavimo darbui.

2. BDPS Prezidiumo būstinė yra Lietuvoje.

3. Valstybinė Lietuvos santvarka – demokratinė respublika.

4. Suvereninė Lietuvos valdžia priklauso tautai.

5. Lietuvos valdymas vykdomas per laisvais, demokratiniais, visuotiniais, lygiais, slaptais, proporcingais rinkimais išrinktą seimą ir sudarytą Vyriausybę.

6. Nuo okupacijos pabaigos ligi susirenkant demokratiniam Lietuvos seimui, įstatymų leidžiamąją galią turi laikinoji Lietuvos Taryba.

7. Laikinoją Tautos Tarybą sudaro: visų vieningoje Vadovybėje Lietuvoje ir užsienyje kovojančių apygardų, rinktinių, aukštųjų mokyklų, kultūrinių religinių organizacijų bei sąjūdžių ir tautoje atnamą turinčių politinių partijų atstovai, prisilaikant proporcingo atstovavimo principo.

8. Atstatius Lietuvos Nepriklausomybę ligi susirenkant seimui Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas eina BDPS Prezidiumo Pirmininkas.

9. Laikinoji Lietuvos Vyriausybė sudaroma BDPS Prezidiumo Pirmininko pavėjimu. Vyriausybė atsakinga prieš laikinąją Tautos Tarybą.

10. Lietuvių veiksmais užsienyje ir Lietuvos atstatymo darbui koordinuoti BDPS Prezidiumas sudaro Užsienio Delegatūrą, kuri bendradarbiausdama su Vakarų valstybėmis akredituotais Lietuvos atstovais, sudarinėja komisijas bei delegacijas ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus suvienytų tautų organizacijų, įvairiose konferencijose ir kitose tarp-tautinėse institucijose.

11. Užsienio Delegatūros nariai iš savo tarpo išsirenka Užsienio Delegatūros Pirmininką, kuris skaitomas BDPS Prezidiumo Pirmininko Pavaduotoju.

12. Užsienio Delegatūros nariai laikomi lygiateisiais BDPS Prezidiumo nariais.

13. Šiai Deklaracijai vykdyti nuostatus leidžia BDPS Prezidiumas.

14. Lietuvos valstybės atstatymas, ligi seimo bus priimta ir paskelbta žmogaus laisvės ir demokratijos siekimus atitinkanti valstybės konstitucija, vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922m. Lietuvos Konstitucijos dvasią.

15. Atstatytoji Lietuvos valstybė garantuoja lygias teises visiems Lietuvos piliečiams, nepasikalinusiems lietuvių tautos interesams.

16. Komunistų partija, kaip diktatorinė ir iš esmės priešinga pagrindiniam lietuvių tautos siekimui ir kertiniam Konstitucijos nuostatui – Lietuvos nepriklausomumui – nelaikoma teisine partija.

17. Asmenys, bolševikinės arba vokiškosios okupacijų metu išdavę tėvynę bendradarbiavimu su priešais, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos išsilaikymo kovai, susitepę išdavystėmis ir krauju, yra atsakingi prieš Lietuvos tautos.

18. Konstatuojama teigiama religijos įtaka ugdančios tautos morale

/versti/

- 8 -

287

laikant jos atsparumą sunkiausiu kovos laikotarpiu.
19. Socialinė globa nėra atskirų piliečių ar organizacijų reikalas. bet vienas pirmųjų valstybės uždavinių. Ypatinę globą valstybė trikia išsilaisvinimo kovosė nukentėjusiems asmenims ir jų šeimoms.

20. Socialinių problemų racionalus išsprendimas ir krašto ūkinis atstatymas yra susijęs su žemės ūkio, miestų ir pramonės reforma, kuri vykdoma pačioj nepriklausomo gyvenimo pradžioj.

21. BDPŠ Prezidiumas, glaudžioje vienybėje su kovojančia - krauju ir ašaromis pasruvusia tauta, visus geros valios lietuvius gyvenančius tėvynė, ir už jos ribų pamiršti įsitikinimų skirtumus ir įsijungti į aktyvų tautos išsilaisvinimo darbą.

22. BDPŠ Prezidiumas prašydamas visą demokratinį pasaulį pagalbos savo tikslams įgyvendinti, kartu prisideda prie kitų tautų pastangų sukurti pasaulyje teisingumą ir laisvę pagrįstą pastovia taiką, kuri remiasi pilnutiniu įgyvendinimu tikrosios demokratijos principų, siekiančių iš krikščioniškosios moralės supratimo ir paskelbtų Atlanto Chartos Keturiuose laisvėse, 12-je prez. Trumero punktų ir kitose teisingumo ir laisvės deklaracijose.

Pegyvuoja Laisva, Nepriklausoma, Demokratinė LIETUVA.

255

13. Šiai Deklaracijai vykdyti nuostatus leidžia BDPS Prezidiumas.

14. Lietuvos valstybės atstatymas⁸⁰, ligi Seimo bus priimta ir paskelbta žmogaus laisvės ir demokratijos siekimus atitinkanti valstybės Konstitucija, vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m. Lietuvos Konstitucijos dvasią.

15. Atstatytoji Lietuvos valstybė garantuoja lygias teises visiems Lietuvos piliečiams, neprasikaltusiems lietuvių tautos interesams.

16. Komunistų partija, kaip diktatūrinė ir iš esmės priešinga pagrindiniam lietuvių tautos siekimui ir kertiniam Konstitucijos nuostatui – Lietuvos nepriklausomumui, nelaikoma teisine partija.

17. Asmenys, bolševikinės arba vokiškosios okupacijų metu išdavę tėvynę bendradarbiavimu su priešu, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos išsilaisvinimo kovai, susitepę išdavystėmis ir krauju, yra atsakingi prieš Lietuvos teisumą.

18. Konstatuojama teigiama religijos įtaka ugdant tautos moralę, palai-
kant jos atsparumą sunkiausiu kovos laikotarpiu⁸¹.

19. Socialinė globa nėra atskirų piliečių ar organizacijų reikalas, bet vienas pirmųjų valstybės uždavinių. Ypatingą globą valstybė teikia išsilaisvini-
mo⁸² kovose nukentėjusiems asmenims ir jų šeimoms.

20. Socialinių problemų racionalus išsprendimas ir krašto ūkinis atsta-
tymas yra susijęs su žemės ūkio, miestų ir pramonės reforma, kuri vykdoma
pačio nepriklausomo gyvenimo pradžioje.

21. BDPS Prezidiumas, glaudžioje vienybėje su kovojančia krauju ir aša-
romis pasrūvusia tauta, kviečia visus geros valios lietuvius, gyvenančius tė-
vynėje ir už jos ribų, kviečia pamiršti įsitikinimų skirtumus ir įsijungti į aktyvų
tautos išsilaisvinimo darbą.

22. BDPS Prezidiumas, prašydamas visą demokratinį pasaulį pagalbos
savo tikslams įgyvendinti, kartu prisideda prie kitų tautų pastangų sukurti
pasaulyje teisingumu ir laisve pagrįstą pastovią taiką, kuri remiasi pilnutiniu
įgyvendinimu tikrosios demokratijos principų, siekiančių⁸³ iš krikščioniškosios
moralės supratimo ir paskelbtų Atlanto Chartijos Keturiose Laisvėse⁸⁴, 12-je
prez. Trumeno punktų ir kitose teisingumo ir laisvės deklaracijose.

Tegyvuoją Laisva, Nepriklausoma, Demokratinė LIETUVA

⁸⁰ Lietuvos valstybę atstačius (LIIR, f. 13–287, l. 2).

⁸¹ Sunkiausiu laisvės kovų laikotarpiu (LYA, f. K-12, ap. 1, 1-asis dokumentų kopijų mikrofilmas; be eil. numerių).

⁸² Išsivadavimo (LYA, f. K-12, ap. 1, 1-asis dokumentų kopijų mikrofilmas; be eil. numerių).

⁸³ Išplaukiančių (LYA, f. K-12, ap. 1, 1-asis dokumentų kopijų mikrofilmas; be eil. numerių).

⁸⁴ Atlanto Chartija ir Keturios laisvės – du skirtingi tarptautiniai dokumentai.

Paiškinimai: 1949 m. vasario 11–17 d. LLKS Tarybos posėdžio protokole pasakyta, kad Deklaracijos projektą parengė A. Ramanauskas, J. Šibaila ir L. V. Grigonis; „įnešus kai kurias neesmines pataisas“, jis buvęs priimtas ir nutarta deklaraciją paskelbti (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 218).

1947 ir 1949 m. deklaracijų turinio, formuluočių palyginimas nepalieka abejonių, kad 1949 m. vasario 16 d. deklaracija iš esmės buvo papildyta tik preambule. Beje, 1954 m. vasario 9 d. tardomas J. Žemaitis pasakys, kad Deklaraciją priimti buvo svarbu dėl pakeisto organizacijos pavadinimo; 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos pagrindu tapusi šiek tiek pakeista ir papildyta BDPS deklaracija nr. 2 (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 2, l. 185).

Kol kas nežinoma, kodėl 1949 m. vasario 16 d. deklaracija, kartu ir LLKS Tarybos vasario 12 d. nutarimas dėl laisvės kovotojų ir gyventojų santykiavimo tvarkos, vasario 16 d. nutarimas dėl kovos su alkoholiu, kreipimasis į sąjūdžio dalyvius ir į visus krašto gyventojus bei atsišaukimas į Lietuvos mokytojus viešai buvo pradėti platinti tik gegužės 15-ąją⁸⁵.

Atskirai paminėtina, kad jau kovo ir balandžio mėnesiais V. Gužas, A. Grybinas ir A. Ramanauskas, grįžtantys į savo veikimo rajonus, su Deklaracija ir kitais dokumentais supažindino daugelį Kėstučio, Tauro ir Dainavos apygardų vadovybės narių.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 227–227 ap.

Publikacijos: *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys.* Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 311–313.

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO TARYBOS DEKLARACIJA

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Taryba, atstovaudama visas Lietuvos teritorijoje esančias vieningos vadovybės vadovaujamas karines visuomenines grupuotes, būtent:

- a) Pietų Lietuvos sritį, savo sudėtyje turinčią Dainavos ir Tauro apygardas,
- b) Rytų Lietuvos sritį, savo sudėtyje turinčią Algimanto, Didžiosios Kovos, Vyčio ir Vytauto apygardas,
- c) Vakarų Lietuvos sritį, savo sudėtyje turinčią Kėstučio, Prisikėlimo ir Žemaičių apygardas, tai yra reikšdama lietuvių tautos valią, pakartodama Vyriaus-

⁸⁵ „Iki atskiro parėdymo LLKS Tarybos nutarimą, kreipimąsi ir Deklaraciją laikyti savo žinioje neplatinant. *Pastaba:* Neplatinti abu nutarimus, t. y. išleistus 1949.II.12 ir 1949.II.16 dienomis“, – 1949 m. balandžio 2 d. Prisikėlimo apyg. Varpo rinkt. vadas P. Morkūnas rašė Dangoraižio tėvūnijos vadui J. Paliūnui (LYA, f. K-5, ap. 1, b. 167, l. 90).

Plg. „LLKS Tarybos deklaracijos VA[RPO rinkt.] š[tabe] padauginta 1 100 egz. Iš jų 600 egz. pasiūsta LAŠ [į LLKS Gynybos pajėgų štabą – *aut. past.*], likusieji, t. y. 500 egz., platinami VA[RPO] ribose. Pradėta platinti š. m. 05.15 d.“, – į Prisikėlimo apygardos štabą rašė Varpo rinkt. vadas P. Morkūnas (LYA, f. K-5, ap. 1, b. 52, l. 11).

siojo Lietuvos atstatymo komiteto 1946.VI.10 Deklaracijoje, BDPS 1947.V.28 nutarimuose ir BDPS Deklaracijoje Nr. 2 paskelbtus pagrindinius principus bei juos papildydama nutarimais, priimtais 1949.II.10 BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo Tarybos jungtiniame posėdyje, **skelbia**:

1. LLKS Taryba, remdamasi BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo Tarybos jungtinio posėdžio 1949.II.10 nutarimais, okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujās politinei ir karinei tautos išsilaisvinimo kovai.

2. LLKS Tarybos ir jos Prezidiumo būstinė yra Lietuvoje.

3. Valstybinė Lietuvos santvarka – demokratinė respublika.

4. Suvereninė Lietuvos valdžia priklauso tautai.

5. Lietuvos valdymas vykdomas per laisvais, demokratiniais, visuotiniais, lygiais, slaptais rinkimais išrinktą Seimą ir sudarytą Vyriausybę.

6. Nuo okupacijos pabaigos ligi susirenkant demokratiniam Lietuvos Seimui įstatymų leidžiamąją galią turi Laikinoji Tautos Taryba.

7. Laikinąją Tautos Tarybą sudaro: visų vieningoje vadovybėje Lietuvoje ir užsienyje kovojančių sričių, apygardų, rinktinių, aukštųjų mokyklų, kultūrinių, religinių organizacijų bei sąjūdžių ir tautoje atramą turinčių politinių partijų atstovai, prisilaikant proporcinio atstovavimo principo.

8. Atstačius Lietuvos nepriklausomybę, ligi susirenkant Seimui, Lietuvos Respublikos prezidento pareigas eina LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas.

9. Laikinoji Lietuvos vyriausybė sudaroma LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavedimu. Vyriausybė atsakinga prieš Laikinąją Tautos Tarybą.

10. Lietuvių veiklai užsienyje ir Lietuvos atstatymo darbui koordinuoti LLKS Tarybos prezidiumas turi LLKS Užsienio delegatūrą, kuri, bendradarbiaudama su Vakarų valstybėse akredituotais Lietuvos atstovais, sudarinėja komisijas bei delegacijas ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus Suvienytų Nacijų Organizacijoje, įvairiose konferencijose ir kitose tarptautinėse institucijose.

11. LLKS Užsienio delegatūros nariai iš savo tarpo išsirenka LLKS Užsienio delegatūros pirmininką, kuris skaitomas LLKS Tarybos prezidiumo pirminko pavaduotoju.

12. LLKS Užsienio delegatūros nariai laikomi lygiateisiais LLKS Tarybos nariais.

13. Šiai Deklaracijai vykdyti nuostatus leidžia LLKS Taryba.

14. Lietuvos valstybės atstatymas, ligi Seimo bus priimta ir paskelbta žmogaus laisvės ir demokratijos siekimus atitinkanti valstybės Konstitucija, vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m. Lietuvos konstitucijos dvasią.

15. Atstatytoji Lietuvos valstybė garantuoja lygias teises visiems Lietuvos piliečiams, neprasikaltusiems lietuvių tautos interesams.

16. Komunistų partija, kaip diktatūrinė ir iš esmės priešinga pagrindiniam lietuvių tautos siekimui ir kertiniam Konstitucijos nuostatui – Lietuvos nepriklausomumui – nelaikoma teisine partija.

17. Asmenys, bolševikinės arba vokiškosios okupacijos metu išdavę Tėvynę bendradarbiavimu su priešu, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos išsilaisvinimo kovai, susitepę išdavystėmis ar krauju, yra atsakingi prieš Lietuvos teismą.

18. Konstatuojama teigiama religijos įtaka ugdant tautos moralę ir palaikant jos atsparumą sunkiausiu laisvės kovų laikotarpiu.

19. Socialinė globa nėra vien atskirų piliečių ar organizacijų reikalas, bet vienas pirmųjų valstybės uždavinių. Ypatingą globą valstybė teikia išsilaisvinimo kovose nukentėjusiems asmenims ir jų šeimoms.

20. Socialinių problemų racionalus išsprendimas ir krašto ūkinis atstatymas yra susiję su žemės ūkio, miestų ir pramonės reforma, kuri vykdoma pačioje nepriklausomo gyvenimo pradžioje.

21. LLKS Taryba glaudžioje vienybėje su kovojančia tauta kviečia visus geros valios lietuvius, gyvenančius tėvynėje ir už jos ribų, pamiršti įsitikinimų skirtumus ir įsijungti į aktyvų tautos išsilaisvinimo darbą.

22. LLKS Taryba prisideda prie kitų tautų pastangų sukurti pasaulyje teisingumą ir laisve pagrįstą pastovią taiką, besiremiančią pilnutiniu įgyvendinimu tikrosios demokratijos principų, išplaukiančių iš krikščioniškosios moralės supratimo ir paskelbtų Atlanto Chartoje, Keturiose laisvėse, 12-je prezidento Trumano punktų, Žmogaus teisių deklaracijoje ir kitose teisingumo ir laisvės deklaracijose, prašo visą demokratinį pasaulį pagalbos savo tikslams įgyvendinti.

Okupuotoji Lietuva
1949.II.16

[Parašas ranka] Vytautas
LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas

LLKS Tarybos nariai:

[Parašai ranka]

Faustas

Kardas

Merainis

Naktis

Užpalis

A. Vanagas

Žadgaila

42.

Paaiškinimai: Pirmieji 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją apsvarstė ir su jos formuluotėmis susijusius probleminius klausimus LLKS Tarybos narių rate iškėlė rugpjūčio 24 d. Jūros sr. vadovybės būstinėje įvykusio posėdžio dalyviai: A. Milaševičius, V. Ivanauskas, A. Liesis ir S. Staniškis (nė vienas iš jų nedalyvavo svarstant ir priimant Deklaraciją – A. Milaševičius savo įgaliojimus buvo suteikęs V. Gužui).

Šaltinio saugojimo vieta: KTRM, GEK 2097 (nuorašas).

Publikacijos: *L Tarybos biuletenis*, 1949 m. spalio mėn., nr. 1, p. 3; *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys*. Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 389–391.

260

J⁸⁶ vadovybės ir N⁸⁷ srities atstovo 1949 m. rugpjūčio 24 d. posėdžio protokolas

[...]

3. Iškelti neaiškumus LLKS Tarybos deklaracijos 7-tame straipsnyje:

a) atrodo, kad užsienyje nėra kovojančių sričių, apygardų ir rinktinių, tad negali būti nei jų atstovų;

b) tiek Lietuvoje, tiek užsienyje nėra vieningoje vadovybėje veikiančių aukštųjų mokyklų, kultūrinių, religinių organizacijų bei sąjūdžių;

c) neaišku, ar atstovai į Tautos tarybą renkami ar skiriami ir ar iš kiekvienos srities, apygardos ir rinktinės vadovybių, ar iš tų org. vienetų narių visumos?

[...]

43.

Paaiškinimai: 1950 m. lapkričio 30 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotojas A. Ramanauskas kreipėsi į Tarybos narius su siūlymu keisti Deklaracijos preambulę ir 10 straipsnio formuluotę. Be mažiausios abejonės ši iniciatyva susijusi su J. A. Lukšos atvykimu ir bendro darbo LLKS Gynybos pajėgų štabe lapkričio 25-ąją pradžia.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 324.

Publikacijos: *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys*. Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 537–538.

⁸⁶ Jūros (Vakarų Lietuvos) srities.

⁸⁷ Nemuno (Pietų Lietuvos) srities.

LLKS Tarybai siūlau padaryti šiuos pakeitimus LLKS Tarybos 1949.02.16 Deklaracijoje:

1. Įžanginėje dalyje po punkto „c“ sakinio dalį pakeisti šia: „... tai yra, reikšdama lietuvių tautos valią, esminiai pritardama 1946.IV.23 Pietų Lietuvos srities vadų deklaracijoje, 1946.VI.6 BDPS įkūrimo akte, Vyriausiojo Lietuvos atstatymo komiteto 1946.VI.10 deklaracijoje, BDPS 1947.V.28 nutarimuose ir BDPS deklaracijoje Nr. 2 paskelbtiems pagrindiniams principams bei papildomiems nutarimams, priimtiems 1949.II.10 BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo Tarybos jungtiniam posėdyje, **skelbia: ...**“;

2. 10 straipsnį pakeisti šiuo: „Lietuvių veiklai užsienyje koordinuoti ir politinei-diplomatinei Lietuvos laisvinimo kovai užsienyje vesti LLKS Prezidiumas įgalioja Vyriausią Lietuvos išlaisvinimo komitetą (VLIK'ą), kuris, bendradarbiaudamas su Vakarų valstybėse akredituotais Lietuvos atstovais, sudarinėja komisijas bei delegacijas ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus Suvienytų Tautų Organizacijoje, įvairiose konferencijose ir kitose tarptautinėse [insti]tucijose;

3. 11 ir 12 straipsnius [anuliuoti];

4. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 straipsnių numeraciją pakeisti atitinkama: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 str. numeracija.

Pastaba: 1. Pункte „c“ sakinio dalyje siūlau išvardinti 1946.IV.23 ir 1946.VI.6 dokumentus dėl to, kad juose taip pat išreikšti pagrindiniai principai, kaip kad ir kituose Deklaracijoje išvardintuose dokumentuose.

2. 10 str. siūlau įrašyti VLIK'ą, turintį įgaliojimą vadovauti vedant politinę-diplomatinę Lietuvos laisvinimo kovą užsienyje dėl to, kad tai išplaukia iš Baden Badeno susitarimo, kuriam LLKS Taryba principu pritarė jau 1949 metais, o, pagaliau, šiuo įrašymu žymia dalimi prisidėsime prie VLIK'o juridinės galios sutvirtinimo užsienyje.

3. Apie savo pritarimą ar nepritaringą aukščiau išvardintiems pasiūlymams LLKS Tarybos narius prašau kuo skubiausiai pranešti man. Nepritaringo atveju prašau nurodyti motyvus ir duoti savo pasiūlymus, o taip pat įgalioti mane, susumavus LLKS Tarybos narių pasisakymus, pareikšti galutinį Deklaracijos tekstą, kuris, sutinkamai su LLKS statuto nurodymais, būtų paskelbtas galiojančiu.

[Parašas ranka] A. Vanagas

[LLKS] Prezidiumo pirmininko pavaduotojas

44.

Paiškinimai: 1950 m. gruodžio 9 d. LLKS atstovas užsieniui J. A. Lukša trumpai ir aiškiai pakartojo A. Ramanauskui tai, kas jau buvo žinoma iš 1949 m. gegužę Kazimiero Pyplio atgabentos medžiagos – J. A. Lukša pasitikėjo Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komitetu ir siekė, kad LLKS vadovybė jam suteiktų aukščiausius įgaliojimus.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 150 (nuorašas).

Atsakydamas į Tamstos raštą Nr. 115 iš [19]50.11.30, pranešu apie savo pritarimą Tamstos siūlomoms LLKS Deklaracijos pakeitimams padaryti [...].

262

45.

Paiškinimai: 1951 m. vasario 12 d. Dainavos apygardos vadas J. Gegužis atsiuntė A. Ramanauskui pranešimą apie tai, kad pasiūlytiems Deklaracijos pakeitimams be išlygų pritaria.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 150 (nuorašas)

Į 1950.11.30 raštą Nr. 115

Nurodytiems pakeitimams LLKS Tarybos 1949.02.16 Deklaracijoje pritariu.

46.

Paiškinimai: 1951 m. gruodžio 28 d. Kęstučio apygardos vadas K. Labanauskas LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotojui A. Ramanauskui siūlė savo 10 straipsnio formuluotę.

Gali būti, kad šis K. Labanausko siūlymas A. Ramanausko nepasiekė, nes raporto originalas išliko Žemaičių apygardos archyve.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-5, ap. 2, b. 32, l. 2.

LLKS Tarybos 1949.02.16 Deklaracijoje 10 straipsnio Jūsų siūlomam pakeitimui nepritariu. Minimą straipsnį siūlau tokios redakcijos: „Lietuvių veiklai užsienyje koordinuoti ir politinei-diplomatinei Lietuvos laisvinimo kovai užsienyje vesti, iki LLKS Prezidiumo pavedimu bus ten sudaryta egzilinė vyriausybė, LLKS Prezidiumas įgalioja Vyriausią Lietuvos išlaisvinimo komitetą (VLIK-ą), kuris, bendradarbiaudamas su Vakarų valstybėse akredituotais Lietuvos atstovais, sudarinėja komisijas bei delegacijas, ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus Suvienuytųjų Tautų Organizacijoje, įvairiose konferencijose bei kitose tarptautinėse institucijose“.

L L K S

K V

51.12.28.

Nr. 357.

LLKS T-bos Pr-mo P-ko

Pavadootojui

R a p o r t a s

LLKS Tarybos 1949.02.16 Deklaracijoje 10 straipsnio Jūsų siūlomam pakeitimui nepritariu. Minima straipsnį siūlau tokios redakcijos: "Lietuvių veiklai užsienyje koordinuoti ir politinei-diplomatinei Lietuvos laisvinimo kovai užsienyje vesti, iki LLKS Prezidiumo pavodimu bus ten sudaryta egzilinė vyriausybė, LLKS Prezidiumas įgalioja Vyriausią Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą /VLIK-ą/, kuris, bendradarbiaudamas su Vakarų valstybėse akredituotais Lietuvos atstovais sudarinėja komisijas bei delegacijas ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus Suvienytųjų Tautų Organizacijoje, įvairiose konferencijose bei kitose tarptautinėse institucijose."

Minimo siūlymo motyvai nurodyti mano pasisakyme dėl Baden-Badeno susitarimo rašte Nr. 357a.

Likusiems Jūsų pasiūlymams Deklaracijos reikalu pritariu ir įgalioju Jus, susumavus LLKS Tarybos narių pasisakymus, perduoti galutinę Deklaracijos tekstą.

Ant. Kunotas
K V

Minimo siūlymo motyvai nurodyti mano pasisakyme dėl Baden Badeno susitarimo rašte Nr. 357a.

Likusiems Jūsų pasiūlymams Deklaracijos reikalu pritariu ir įgalioju Jus, susumavus LLKS Tarybos narių pasisakymus, paruošti galutinį Deklaracijos tekstą.

47.

Paaiškinimai: Šiandien sunku pasakyti, kaip, kokiomis aplinkybėmis, tačiau 1952 m. lapkritį LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos biuletenyje buvo paskelbta, kad K. Labanauskas visiems A. Ramanausko siūlomiams pakeitimams Deklaracijoje pritaria.

Publikacijos: LLKS T-bos Pr-mo VLSeK biuletenis, 1952 m. lapkričio mėn., nr. 1, p. 18.

LLKS Tarybos 1949.02.16 Deklaracijos A. Vanago siūlomiams pakeitimams **pritariu** ir tuo pačiu įgalioju, susumavus LLKS Tarybos narių pasisakymus, paruošti galutinį Deklaracijos tekstą.

48.

Paaiškinimai: 1952 m. lapkritį LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos biuletenyje paskelbta, kad Žemaičių apygardos vadas V. Montvydas taip pat visiems A. Ramanausko siūlomiams pakeitimams Deklaracijoje pritaria.

Publikacijos: LLKS T-bos Pr-mo VLSeK biuletenis, 1952 m. lapkričio mėn., nr. 1, p. 18.

Siūlomiams LLKS Tarybos 1949.02.16 Deklaracijoje pakeitimams **pritariu** ir įgalioju A. Vanagą, susumavus LLKS Tarybos narių pasisakymus, paruošti galutinį Deklaracijos tekstą.

49.

Paaiškinimai: 1952 m. lapkritį LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos biuletenyje paskelbta, kad A. Jurkūnas pritaria A. Ramanausko siūlomiams pakeitimams, siūlydamas savo 10 straipsnio redakciją. Ji artima pirmą kartą išsakytai K. Labanausko pozicijai (↑ 46), matyt, tai susiję su tuo, kad 1951 m. rudenį – 1952 m. pavasarį K. Labanauskas ir A. Jurkūnas veikė kartu, užimdami vadovaujančias pareigas Kęstučio apygardoje.

Publikacijos: LLKS T-bos Pr-mo VLŠek biuletenis, 1952 m. lapkričio mėn., nr. 1, p. 18–20.

A. Vanago siūlymui padaryti kai kuriuos pakeitimus LLKS Tarybos 1949.02.16 Deklaracijoje **pritariu**, išskyrus Deklaracijos 10-ąją str., dėl kurio čia noriu kiek plačiau pasisakyti.

Esu tos nuomonės, jog būtų netikslu politinei-diplomatinei Lietuvos laisvinimo kovai užsienyje vesti įgalioti VLIKą, kadangi jis (VLIKas) be min[istro] Lozoraičio ir apamai be diplomatijos atstovų paramos tos veiklos išplėsti ir reikiamai vesti neįstengtų. Gi VLIKui išgauti Vakarų valstybių vyriausybių pripažinimą veikti diplomatinę ir politinę plotmę tokiomis pačiomis teisėmis, kaip kad p. Lozoraitis, nebus taip lengva ir išvis tai būtų bereikalingas ir tuščiai laiką eikvojęs darbas.

Nesant šiuo metu sąlygų įsteigti užsienyje LLKS Užsienio delegatūros, laiku tikslinga, jog politinei-diplomatinei Lietuvos laisvinimo kovai užsienyje vesti LLKS Prezidiumas turėtų įgalioti min. Lozoraitį, kuris, remdamasis turimais įgaliojimais iš anksčiau (turiu omeny Kybartų aktus) ir kaip turintis šioje srityje visų didžiausią patyrimą, šią kovą galėtų vesti kur kas sėkmingiau negu VLIKas.

Tik kraštutiniu atveju, kada nebūtų galima pasiekti susitarimo su min. Lozoraičiu, minėtai kovai užsienyje vesti (tarptautinei padėčiai reikalaujant) būtų galima įgalioti VLIKą. Bet ir tuo atveju Deklaracijos 10 str. redakcija turėtų būti pakeista, mano nuomone, sekančiai (ar bent panašiai):

„Lietuvių veiklai užsienyje koordinuoti ir politinei-diplomatinei Lietuvos laisvinimo kovai užsienyje vesti LLKS Prezidiumas laikinai, t. y. iki LLKS Prezidiumo pavedimu bus sudaryta užsienyje Lietuvos egzilinė vyriausybė, įgalioja Vyriausią Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą (VLIKą), kuris, bendradarbiaudamas su Vakarų valstybėse akredituotais Lietuvos atstovais, sudarinėja komisijas bei delegacijas ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus Suvienytųjų Tautų Organizacijoje, įvairiose konferencijose bei kitose tarptautinėse organizacijose.“

Savo siūlymą įnešti į Deklaraciją 10 str. pataisą paremiu tuo, jog besąlygiškai ir neapriboti VLIKui įgaliojimai įgalintų jį veikti pernelyg savarankiškai, nesiskaitant su LLKS ir bendrai tautos nuomone.

Kaip jau minėjau, mano nepritarimas liečia vien tik 10-ąją Deklaracijos str., gi su kitais siūlomais Deklaracijos pakeitimais sutinku ir tuo pačiu įgalioju LLKS Prezidiumo pirmininko pavaduotoją A. Vanagą, susumavus LLKS Tarybos narių pasisakymus, paruošti galutinį Deklaracijos tekstą.

50.

Paažiškinimai: 1952 m. lapkritį LLKS Tarybos prezidiumo Vakarų Lietuvos sekcijos biuletenyje paskelbta, kad A. Bakšys pritaria A. Ramanauskui, tačiau siūlo originalią 10 straipsnio redakciją. Joje kalbama apie LLKS Tarybos prezidiumo įgaliojimų suteikimą Lietuvos diplomatijos šefui Stasiui Lozoraičiui⁸⁸.

Publikacijos: LLKS T-bos Pr-mo VLSEK biuletenis, 1952 m. lapkričio mėn., nr. 1, p. 20–22.

A. Vanago siūlomiams padaryti LLKS Tarybos 1949.02.16 Deklaracijos pakeitimams **pritariu**, išskyrus 10 straipsnį. Šį straipsnį siūlau pakeisti šiuo:

„Politinei-diplomatinei Lietuvos laisvinimo kovai užsienyje vesti LLKS Tarybos prezidiumas įgalioja Lietuvos diplomatijos užsienyje šefą St. Lozoraičių, kuris, bendradarbiaudamas su Vakarų valstybėse akredituotais Lietuvos atstovais ir ten susikūrusiom lietuvių išeivių bei politinių pabėgėlių organizacijom, sudarinėja komisijas bei delegacijas ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus Jungtinių Tautų Organizacijoje, įvairiose konferencijose bei kitose tarptautinėse institucijose.“

Motyvai: 1. Sąjūdis neturėtų kištis į užsienyje esančių lietuvių politinį gyvenimą, primesdamas savo valią ar proteguodamas kurią nors partiją (ar kelių partijų koaliciją) ir pan., todėl, mano nuomone, Sąjūdžio įgaliojimas VLIKui koordinuoti lietuvių veiklą užsienyje būtų neteisingas žingsnis, ypač dar todėl, kad VLIKas nepajėgia sujungti visus lietuvius, nežiūrint jų politinių, religinių ir kt. įsitikinimų skirtumų, vieningai kovai dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės. Sąjūdis turėtų dėti pastangų, kad užsienyje būtų sukurta organizacija, kurios tikslas būtų toks pat kaip ir LLKS, t. y. iškovojoimas Lietuvai laisvės ir nepriklausomybės, be jokių tolimesnių tendencijų, kas užbaigtų ten visas šiandien vykstančias rietenas ir nesutarimus, ir tik tokios organizacijos vadovaujantį organą Sąjūdis turėtų paremti.

2. Esu toks nuomonės, jog dabartiniu metu sudaryti užsienyje Lietuvos egzilinę vyriausybę nėra reikalo. VLIKo noras sudaryti ką tai panašaus į egzilinę vyriausybę, nemanau, kad atneštų žymesnės naudos išsilaisvinimo kovai, nes:

- a) VLIKui sudarius tariamąją egz. Vyriausybę, reikėtų kovoti dėl pripažinimo jos iš Vakarų valstybių pusės, kas bereikalingai eikvotų daug jėgų ir, kaip parodė praėję 4 metai nuo Baden Badeno susitarimo, kažin ar tai atneštų vaisių;
- b) VLIKo ruošimasis dalinti ministrų portfelius didina lietuvių tarpe skaldymąsi ir partines rietenas.

⁸⁸ Apie šią asmenybę, įgaliojimus ir faktinę veiklą žr.: PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. Diplomatinis šefas: Stasio Lozoraičio įgaliojimai. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2009, nr. 8, p. 96–114.

VLIKas gali kalbėti tik politinių pabėgėlių grupuočių, įeinančių į jo sudėtį, vardu, bet ne visos tautos, nes šiandien sunku pasakyti, ar VLIKas su savo toli siekiančiom tendencijom atrastų tautos daugumoje atramą, todėl Sąjūdis savo įgaliavimu neturi jo primesti tautai.

Bet, žinoma, politinei-diplomatinei Lietuvos laisvinimo kovai užsienyje vesti ir jai koordinuoti turi būti krašto rezistencijos įgaliotas asmuo (ar jų grupė), kuris, glaudžiai bendradarbiaudamas su Lietuvos valstybės diplomatiniais atstovais užsienyje ir ten susikūrusiom lietuvių išeivių bei pabėgėlių organizacijom, gintų ir atstovautų Lietuvos reikalus tarptautinėje plotmėje. Dabar pažvelkim, kas daugiausia turi patirties politinėje-diplomatinėje kovoje ir kas ją vedė, kai VLIKo išvis nebuvo arba buvo vokiečių okupuotame krašte?

Kad Lietuvos aneksija nebuvo pripažinta didžiųjų Vakarų valstybių, turime būti dėkingi **tik** išeiviams ir nepr[iklausomos] Lietuvos diplomatiniais atstovams užsienyje, bet jokių būdu ne VLIKui. Todėl ir siūlau politinei-diplomatinei Lietuvos laisvinimo kovai užsienyje vesti įgalioti Lietuvos diplomatijos užsienyje šefą St. Lozoraitį, nes:

- a) turi didžiulę diplomatinę patirtį ir skaitomas vienu iš gabiausių Lietuvos diplomatų (buvo išrinktas iki gyvos galvos nepr. Diplomato akademijos tikruoju nariu, jam atstovaujant Lietuvą Tautų Sąjungoje),
- b) jau koordinavo Lietuvos diplomatinį atstovų darbą, Lietuvą okupavus bolševikams,
- c) turi tam darbui buv. nepr. Lietuvos vyriausybės įgaliojimus, kuriuos Vakarų valstybės pripažįsta teisėtais, todėl krašto rezistencijos įgaliavimas dar labiau juos sustiprintų.

Lozoraičio priklausymas tautininkų partijai neturėtų būti kliūtim įgalioti jį šiam atsakingam darbui, nes Sąjūdžio reikalas yra žiūrėti ne į partiškumą, bet į asmens sugebėjimą bei pasiruošimą skiriamam darbui.

A. Vanagą įgalioju, susumavus Tarybos narių pasisakymus, paruošti galutinį Deklaracijos tekstą.

IV. „Prie rymančio Rūpintojėlio“: svarstymai apie Sąjūdžio ideologiją ir visuomeninę veiklą

51.

Paaiškinimai: 1949 m. vasario 11–17 d. LLKS Tarybos posėdžio slaptasis protokolas atskleidžia Tarybos narių nuomones Sąjūdžio ideologijos klausimu ir bendrą jų susitarimą. Atkreipdamas dėmesį į originalias, todėl ne visuomet aiškias J. Šibailos formuluotes, J. Žemaitis siūlė teikti du ideologijos aprašus – inteligentijai ir plačiajai visuomenei. LLKS Tarybos prezidiumas, kiek šiandien žinoma, vadovavosi minėtame protokole suformuluotomis tezėmis (2. a–c).

268

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 10, l. 217–218.

Protokolas: *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys.* Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 297–307.

[...] 2. Sąjūdžio ideologijos klausimas

Referavo **Merainis**⁸⁹. Susumavęs savo pareikštas mintis, jis išvedė, kad Sąjūdžio ideologijos pagrindu turėtų būti žmogus, kuris:

- a) nepalinktų prieš likimą,
- b) nebūtų kitų likimo kalviu,
- c) kartu su visa žmonija kurtų sau gyvenimą.

Žadgaila, Užpalis ir Naktis Merainio mintis pripažino Sąjūdžio ideologijos pagrindu.

Žadgaila pasiūlė jas išplėtoti ir siekti jų įgyvendinimo.

Užpalis pasiūlė Merainio mintims suteikti gyvenimiškesnę formą.

Vytauto nuomone, reikėtų patiekti dvi ideologijos formuluotes: vieną inteligentijai, antrą – plačiajai visuomenei.

Žadgaila nurodė reikalą imtis priemonių tautos moralei atstatyti (pakelti). Duoti pagrindus išaugti ateityje naujam sąjūdžiui, kuris vestų kovą kultūros fronte. Kiekvienas sąjūdžio narys turėtų tapti tautos ateities kūrėju, kad tautos egzistencija būtų užtikrinta.

Vanago pasiūlymas: gerinti save; nepasitenkinti vien gražiais žodžiais, bet rodyti pavyzdį.

Kardas pasiūlė pabrėžti idealaus laisvės kovotojo savybes ir idėją, dėl kurios tauta kovoja ir kenčia.

Fausto nuomone, ideologija turėtų kelti kovos dvasią ir žadinti jausmus.

⁸⁹ Visų LLKS Tarybos narių rašytiniai (nuolatiniai) slapyvardžiai yra išvardyti šios publikacijos įvade.

Merainis pasisakė prieš jausmų žadinimą, nes „užsidegimas padaro žmogų gyvuliu, kuris gali eiti per motinos lavoną, o mūsų ideologijoje neturi būti to, kas reikštų žmogaus išsigimimą“.

3. Sąjūdžio visuomeninės veiklos programa

Merainio pasiūlymu, tauta šį kančios laiką per LLKS turi paversti savo didybės amžiumi. Jis perskaitė savo paruoštos visuomeninės veiklos programos pirmąjį skyrį ir tolimesnių skyrių ištraukas.

Žadgaila Merainio mintis laiko visuomeninės veiklos pagrindais. Siūlo jas daugiau išplėtoti.

Po trumpų diskusijų Merainis pabrėžė, kad imdamas visų pareiškimus dėmesin, artimiausiu laiku paruoš visuomeninės veiklos programos projektą [...].

52.

Paiškinimai: 1949 m. kovą tarp LLKS Tarybos narių buvo išplatintas J. Šibailos ir B. Liesio parengtas Visuomeninės veiklos programos projektas. Čia skelbiamas dokumentas pavadinimo neturi, tačiau jo stilistika ir turinys verčia manyti, kad tai ir yra svarstymui teikta LLKS Visuomeninės veiklos programa.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. 3377, ap. 55, b. 224, l. 180–183 (nuorašas).

Publikacijos: *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys*. Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 380–383 (Nemuno srityje atliktas nuorašas).

DVASINIS PARENGIMAS

1. Kovotojų skaičius, medžiaginių priemonių gausumas ir jų galia patys savaimė dar pergalės neužtikrina. Galutinai pergalę nulemia dvasinių jėgų pergalė. Tie, kurių dvasia patvaresnė, visada nugali silpnesnės dvasios priešą, nors šis būtų gausesnis ir geriau ginkluotas. Todėl šalia karinio parengimo kiekvienas kovotojas turi būti ir atitinkamai dvasiniai parengtas.

2. Dvasinių jėgų pagrindą sudaro atkaklumas, pasiryžimas laimėti ir besąlyginis tikėjimas pergale, o taip pat pasitikėjimas savimi, savo ginklu, savo viršininkais, savo draugais, savo pavaldiniais. Tad ta kryptimi pirmiausia dvasinis parengimas ir turi būti vystomas.

3. Kovotojo sąmoningumas turi didžiulės įtakos jo dvasiniam patvarumui. Todėl kiekvienas kovotojas turi gerai žinoti ir suprasti savo kovos tikslą

ir prasmę, tos kovos būtinumą, pasiaukojimo bei pasišventimo reikalingumą, organizuoto veikimo ir tautinio vieningumo svarbą ir kt.

4. Dvasinio parengimo tikslas taip pat parengti kovotojus demokratiniam žmonijos gyvenimui bei kovai dėl tolimesnės nepriklausomos Lietuvos gerovės. Tam tikslui LK-jai⁹⁰ (ir dalyviai) auklėjami krikščioniškosios moralės pagrindais, tautiškoje dvasioje, socialinės gerovės, kultūros ir tikro gėrio supratimo šviesoje, siekiant padaryti juos sąmoningais, dorais, tautiškai susipratusiai ir valstybei nei žmonijai naudingais Lietuvos piliečiais.

5. Dvasinis parengimas pirmiausia turi pasireikšti viršininų duodamu geru ir pamokančiu pavyzdžiu.

Išskilingi minėjimai, sveikos tradicijos, atitinkami pokalbiai, pagrindžio spauda ir kitokios atitinkamai nuteikiančios ir auklėjančios literatūros skaitymas (ypač kolektyvinis) bei tuo būdu iškilusių klausimų bendras nagrinėjimas, susipažinimas su Sąjūdžio, tautos bei žmonijos didvyrių gyvenimu ir darbais ir panašūs dalykai turi neabejotinos reikšmės ir yra visai net ir partizano gyvenimo sąlygose, dvasinį parengimą vykdančios.

6. Smulkesnių nurodymų laisvės kovotojo dvasinio parengimo reikalu duoda Sąjūdžio VD (visuomeninė dalis).

VISUOMENINIS PARENGIMAS

1. Tinkamesniam visuomeninės veiklos išvystymui VD pareigūnai ir bendrai visi LK-jai turi būti atitinkamai parengiami.

2. Visuomeninis parengimas vykdomas nagrinėjant atitinkamus straipsnius, aukšt. vadovybės visuomeninę dalį liečiančius įsakymus, instrukcijas bei nurodymus ir aukštesnės vadovybės spaudos leidinių atitinkamus straipsnius ir rengiant visuomeninės veiklos temomis pokalbius.

3. Stambesnių org. vienetų vadovybių pareigūnų visuomeniniam parengimui vadovauja vyr. vadovybės VD.

4. LK-jų visuomeniniam parengimui vadovauja Gr[andžių] v[adai].

VISUOMENINĖ VEIKLA

1. VD veiklos tikslas – parengti Sąjūdžio, kaip tautos valios reiškėjo, ginklu vedamą kovą, tautos tikslo (laisvos, nepriklausomos – demokratinės Lietuvos valstybės atstatymo) siekiant.

2. VD veikla išvystoma, siekiant šių pagrindinių uždavinių:

a) propaguoti Sąjūdį Lietuvoje ir užsienyje;

⁹⁰ Laisvės kovotojai.

- b) skleisti tautoje ir užsienyje bolševikų valdžią diskriminuojančią ir tarybinės santvarkos tikrąjį veidą atidengiančią medžiagą;
- c) įamžinti Sąjūdžio vedamą kovą ir tos kovos epochą;
- d) propaguoti ir organizuoti nuo raudonojo teroro nukentėjusių Sąjūdžio ir tautos [narių] rėmimą;
- e) ugdyti tautoje bei Sąjūdyje Tėvynės meilę, kovos dvasią, karžygiškumą ir pan.;
- f) rūpintis ir tautos sąmoningumo, kultūros, dorovės kėlimu;
- g) kovoti su Sąjūdyje ir tautoje pasireiškiančiomis ydomis;
- h) informuoti Sąjūdį ir tautą apie vidaus ir užsienio padėtį ir Sąjūdžio veiklą;
- i) instrukuoti Sąjūdį ir tautą, kaip laikytis įvairių galimybių ir netikėtumų atveju;
- j) įspėti tautą apie priešo kėslus;
- k) įrodyti tautai Sąjūdžio vedamos kovos teisę ir kiekvienam būtinumą prie jos prisidėti;
- l) auklėti tautą demokratiniam žmonijos gyvenimui;

3. Straipsnyje 2, pastraipose a, b ir c numatytiems uždaviniams įvykdyti smulkesniuose org. vienetuose renkama Sąjūdį ir jo epochą charakterizuojanti bei tarybinės santvarkos tikrąjį veidą atidengianti medžiaga, kuri persiunčiama Tv VD⁹¹. Čia gautoji medžiaga sutvarkoma: populiarizacijai skiriama jos dalis populiarinama žodžiu ar per spaudą (savo ar aukštesnės vadovybės), užsieniui skiriami dalykai persiunčiami Vyr. vadovybei.

Visa surinkta medžiaga saugoma bent dviejuose (Tv VD ir medžiagą surinkusio org. vieneto) archyvuose.

Stambesnių org. vienetų VD savo betarpiškai surinktą (ne iš kitų org. vienetų gautą) archyvui skiriamą medžiagą pasiunčia dar bent vienai kito org. vieneto (priklausančio ar aukštesnio) vadovybei į archyvinti.

4. Nuo raudonojo teroro nukentėjusių sąjūdžio bei tautos narių rėmimas propaguojamas gyvu žodžiu ir per spaudą.

VD ir org. vienetų vadai žiūri, kad nukentėjusių rėmimas būtų kaip galima lygiau visiems tautiečiams išdėstytas. Savo noru prie to neprisidedantiems gali būti pavartota prievarta.

Be to, VD rūpinasi, kad ir tam tikra organizacinių lėšų dalis būtų tam, nuo raudonojo teroro nukentėjusių, rėmimui skiriama.

5. Straipsnyje 2, pastraipose e, f ir g numatyti uždaviniai vykdomi per spaudos leidinius, ruošiant org. vienetuose atitinkamomis temomis pasikalbėjimus, minėjimus ir pan. Bet geriausia priemonė šiems uždaviniams atlikti yra gyvas vadų ir LK-jų pavyzdys. Todėl šios rūšies veikla pirmiausia į juos turi būti nukreipta.

⁹¹ Tėvūnijos Visuomeninei daliai.

6. Straipsnyje 2, pastraipose h, i ir j numatyti uždaviniai vykdomi gyvu žodžiu ir per spaudą. Tam tikslui spaudą leidžiančių org. vienetų VD renka (be-tarpiškai ar per priklausančių org. vienetų vadovybes) ir ruošia reikalingą in-formacinę bei instrukcinę medžiagą, glaudžiai bendradarbiauja su atitinkamų org. vienetų štabų žvalgybos skyriais, seka tarybinę spaudą ir radiją (vidaus ir užsienio).

7. [Straipsnyje 2, pastraipose k ir l] numatytiems uždaviniams atlikti VD talpina savo leidžiamuose spaudos organuose atitinkamus straipsnių ciklus, kurių mintys plačiau skleidžiamos žodžiu.

8. VD savo veiklą vysto stambesniuose org. vienetuose per tų org. vn. VD, smulkesniuose org. vienetuose per jų visuomenininkus, LK-jams ir daly-viams talkininkaujant.

9. VD savo veiklą vysto glaudžiai bendradarbiaudama su atitinkamo org. vieneto štabo skyriais.

10. Org. vienetų VD (ar visuomenininkai) duoda veiklos atskaitomybę tų org. vienetų vadams ir aukšt[esnių] org. vn. VDV⁹² (ar visuomenininkams).

11. Aukšt. org. vn. VDV (ar visuomenininkai) privalo kontroliuoti žemes-nių org. vn. VD (ar visuomenininkų) veiklą.

53.

Paaškinimai: Susipažinęs su 1949 m. vasario 25 d. LLKS Tarybos prezidiumo nuta-rimu dėl LLKS Vyriausiosios vadovybės spaudos organo *Prie rymančio Rūpintojėlio*, A. Slučka ir jo adjutantė Joana Slučkienė 1949 m. birželio 29 d. parašė J. Žemaičiui laišką, kuriuo prašė paaškinimų dėl leidinio pavadinimo.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-12, ap. 1, 8-asis dokumentų kopijų mikrofilmas (be eil. nr.)

Pagal [19]49.02.26⁹³ nutarimą dėl LLKS organo, kurio pavadinimas yra PRIE RYMANČIO RŪPINTOJĖLIO, [Šis pavadinimas tarp] K⁹⁴ org. vienetų vado-vybės sukėlė stiprų reagavimą. K ApV⁹⁵ nurodo tiesioginiai, kad šio organo pa-vadinimas yra grynai dabartinio redaktoriaus [J. Šibailos] asmeninė nuomonė.

Pagalvojus logiškai, argi ir taip visa tauta ne per ilgai rymojo? Kada ap-linkui verda kova ir Rūpintojėlis tegali palaiminti tą mūsų šventą kovą, bet jo-kiu būdu ne kviesti rymoti prie Jo. Tik kova ir darbai nustatys gyvenimo gaires ir tada Rūpintojėlio laiminami išvysime laisvės rytojų.

⁹² Visuomeninių dalių viršininkams.

⁹³ Turi būti 25.

⁹⁴ *Kalnų* – Rytų Lietuvos srities.

⁹⁵ Kalnų srities apygardų vadai.

Argi L Vdv⁹⁶ neberado tinkamesnio pavadinimo LLKS organui? Jeigu jau nebuvo surastas tinkamesnis, tai galima buvo konkurso būdu ar kaip nors kitaip tą praveisti. Tam nutarimui K Ap⁹⁷ vargiai ar kas pritaro.

Nieko prieš neturėtume, jei dabartinis organo redaktorius ar pavadinimo autorius savo asmeninę nuomonę ar kūrybą išleistų atskirais leidiniais šalia LLKS organo, aišku, dvasinė parama ir tautos dvasinis paruošimas yra svarbus reikalas. Gink, Dieve, tegul tik L Vdv nesirengia rymoti prie Rūpintojėlio, nes tauta ir LK⁹⁸ laukia iš L Vdv daugiau, o mūsų laisvės kovų broliams rymojimas yra svetimas dalykas.

Neverskime visų LK būti LKDP (Lietuvos krikščionių demokratų partijos) nariais, netempkime ant vieno kurpaliaus visų, nes iš tų pačių P vieni mažiau, kiti daugiau tikintys.

Šiuo reikalu prašyčiau paaiškinimų, kad galėčiau tą reikalą išaiškinti ApV⁹⁹.

54.

Paaiškinimai: 1949 m. vasario 25 d. LLKS Tarybos prezidiumo nutarimu leidinio *Prie rymančio Rūpintojėlio* redagavimas ir leidyba buvo atiduota į Visuomeninės dalies viršininko J. Šibailos rankas. Tų pačių metų kovo mėnesį J. Šibaila kartu su B. Liesiu – jie buvo pirmieji redakcijos nariai – rašomąja mašinėle atspausdino pirmąjį leidinio numerį ir parašė įkvepiantį kreipimąsi į kovos brolius.

Prie rymančio Rūpintojėlio buvo skirtas išimtinai tik laisvės kovotojams partizanams, platintas nuorašais iš vieno organizacinio vieneto vadovybės į kitą; šie nuorašai galėjo turėti vis kitokį viršelį.

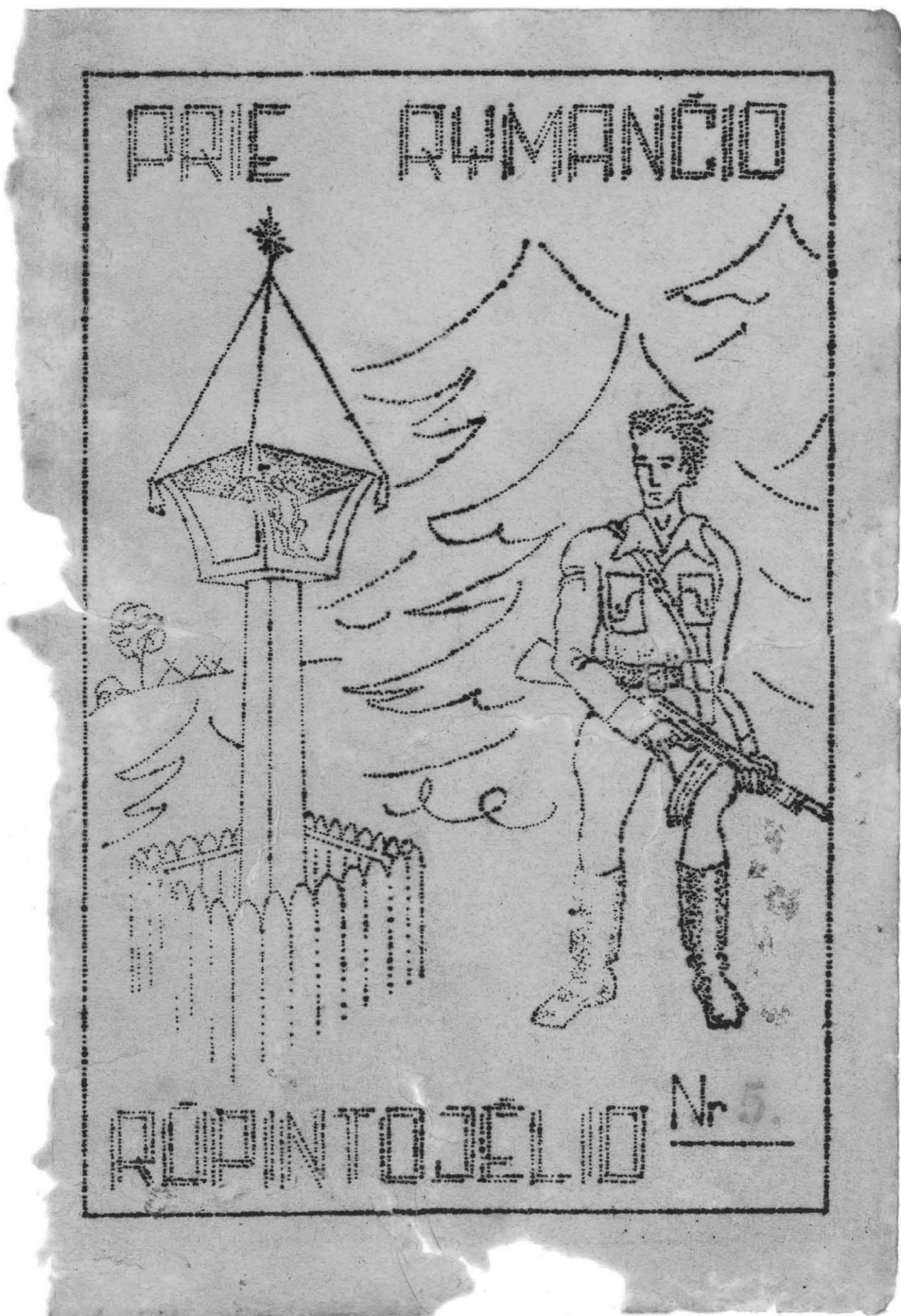
„Laikraštėlio „Prie rymančio Rūpintojėlio“ po vieną egz. gauna kiekvienas partizanų organizacinis vienetas (tiesiogiai priklausęs VI[LEIŠIO tėvūnijos] š[tabui]. Skaitomas visų LK-jų. Minimas laikraštėlis legalių asmenų tarpe neplatintas“, – 1949 m. gegužės 19 d., siųsdamas vieną naujojo leidinio egzempliorių į Vytenio dalinį, rašė Prisikėlimo apyg. Maironio rinkt. Vileišio tėvūnijos vadas Leonas Caporkus (*KTRM*, GEK 3049).

⁹⁶ LLKS Tarybos prezidiumo nariai.

⁹⁷ Kalnų srities apygardos.

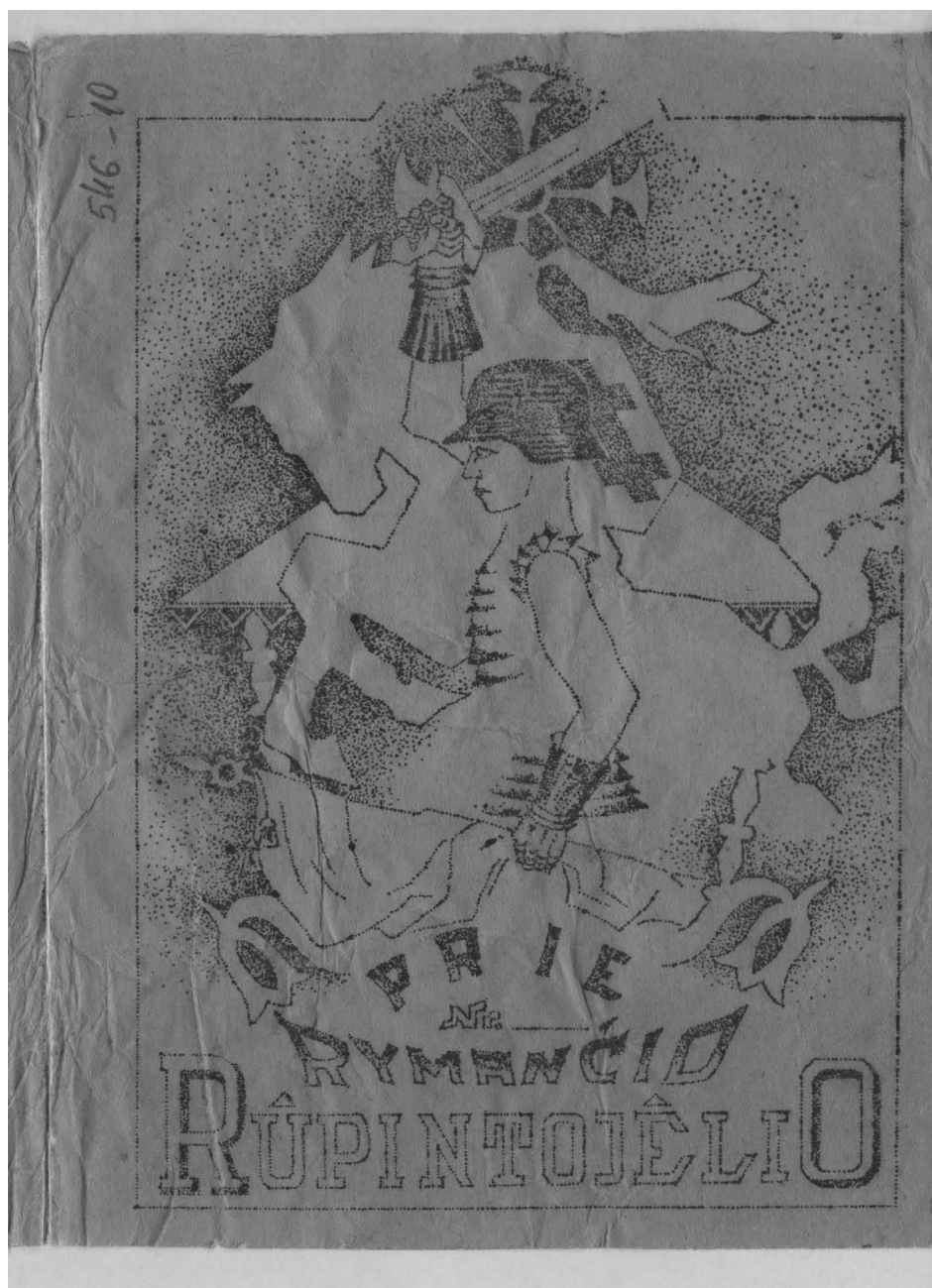
⁹⁸ Laisvės kovotojai.

⁹⁹ Apygardų vadai.

Prie Rymančio Rūpintojėlio viršeliai, 1949–1952.

KTRM, GEK 3963-12 ir LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26514/3, l. 546-10a.

Publikacijos: Prie rymančio Rūpintojėlio, 1949 m. kovo mėn., nr. 1, p. 1–3.

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS BROLIAI!

Nemirėte! Jūsų dvasia nužengė pas laisvą tautų Dievą, kad per jį praneštų žmonijai apie mirtį, kuri per Jūsų lavonus prie jos slenka: Jūsų vardas gyvas – Jūsų žygio tesėjimo gretose.

Keikia Jūsų gyvenimą ir tie, kurie Jūsų išniekinimo geidė: neboję Jūs išniekinimo, šlykščiausio išniekinimo savęs, neleidote išniekinti tautos, per ją ir žmonijos gyvenimą nuo išniekinimo išgelbėjote.

Kad ir kaulai trūnytų po velėna, atminimas nežus tų žmonių, kurie savo gyvenimu nugalėjo mirtį. Nemirsi, tautos sūnau – dukra! Tavo rankoms patikėtas didžiausias žmogaus bičiulis šautuvas; tavo protui – žmogus žmogui gyvenimo teisės gynimas; valiai – tesėti žygį, kuris [yra] tautos ir žmonijos viltis ir gyvenimas; dvasiai – šiandien ir amžinai būti tautos ir žmonijos karžygiu.

Šią teisę paveldi didvyrių ainiai. Jūs jais esate, iš Jūsų žygių ir sekančios kartos sau gyvenimo stiprybę semsis.

Pažinsi Lietuvą iš jos Rūpintojėlio: kuo ji gyva, tą ji savo žvilgsniu išsako; pilku rymojo, giliu rūpesčiu į pakeleivį žvelgė, kai Lietuva buvo svetimiams tikslams siekti įrankiu; lengvu į dangų kilo, spalvomis puošėsi, sulaukus Lietuvai savo dienos.

Ir šiandien Lietuva Rūpintojėlio kraštas: ji verčiama žmonijai kryžiumi būti, jos sūnūs – dukros savo gyvenimu kalba apie tai, kas jos laukia, žmonijos siaubui per didvyrių lavoną peržengus – už visos žmonijos gyvenimą lietuvis mirti nesibijo.

Žmogaus amžinatvę gali suprasti tas, kam tai yra jo gyvenimas – lietuvis savo amžinatvę savais darbais ir paremiais, užtat: prieš komunistą dreba žemė, prieš lietuvį sudrebėjo komunizmas.

Lyg amžiais slenka dienos, per kurias lietuvis su komunizmu žmonijos gyvenimo klausimą sprendžia – žmogus ar komunistas žemės viešpačiu bus...

Tai milžinų grumtynės: šeštos dalies pasaulio sugybulinta jėga Rūpintojėlio dvasią puola ir, teišnyktų iš mūsų žemės įvairių vėjų atpūstas tautos užteršimas, komunizmas pas mus būtų atėjęs kaip pasiutusi audra sau galo gauti.

Tiktai stebuklu galima laikyti tai, kas darosi prie rymančio Rūpintojėlio: jausmu pažvelgus – tikrą žmogaus gyvenimui stichiją Rūpintojėlį iš žemės rauda; protas regi – gyvasis tautos viešpats, į savo vaikų gyvenimą parėjęs, ramus savo žemės viešpačiu keliauna ir nemarus žmogaus vardu kalba.

Iki žmonija nuo akmens amžiaus priėjo radijo laikus, tai labai daug panašių į komunizmą žmogaus išsigimimų pergyveno.

Ir viskas tai vyksta prie rymančio Rūpintojėlio, Rūpintojėlio šalis savo nemarią valią išsako per LLKS; Rūpintojėlis šios valios vyriausias viešpats ir

valdovas; kuo šioje kovoje Rūpintojėlio šalis verta taip didžiu vardu vadintis, LLKS ryžtasi savo laikraštyje išsakyti. Šiam laikraščiui LLKS vardą sieja su tuo, kur visa tai vyksta – prie rymančio Rūpintojėlio.

Tai LLKS visuomeninės minties laikraštis, stambesnių org. vien. vadovybėms. Tik, kiek šias vadovybes iškėlė tautos kovą už savą – žmonijos gyvenimą, tiek šio laikraščio redakcija tiki, kad vadovybės pilnai sugebės šio laikraščio mintis perduoti tautos gyvenimui.

Mintis jame bus ta pati, kuri pareikšta mūsų kovos, – drąsi, tiesi, žmogiška; kiek ginklas apvalymui tautos nuo jai mirtį nešančių, jai mirties apsikrėtusių, tiek čia skelbiama mintis bus kelrodžiu mūsų tautos sąmonės apnuodijimui¹⁰⁰ yra. Šis laikraštis tautos sprendimui: kad gyventų Lietuva, visur ir visada reikia naikinti komunizmas ir jo nešėjai.

Redakcija tiki, kad šio laikraščio bendradarbiais bus visi tie, kurie jam iš savo gretų redakciją išskyrė.

Redakcijos mintis: Laimini, Viešpatie, savo kovotojų būrį! Padėk, Dieve, ir šiame bare! Mes laimingi, kad galime Rūpintojėlio (sūnaus) žemės sūnaus – dukros žygius išskaityti ir jų kalba prakalbėti.

55.

Paaiškinimai: 1949 m. rugpjūčio 1 d. į posėdį susirinkę LLKS Tarybos prezidiumo nariai: J. Šibaila (posėdžio pirmininkas), B. Liesis (sekretorius), P. Bartkus ir L. V. Grigonis aptarė daugelį svarbių klausimų.

Protokolas fiksuoja, kad P. Bartkus kritikavo leidinį *Prie rymančio Rūpintojėlio*, į jo pastabas redakcijos nariai esą atsižvelgė.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 11, l. 83–83 ap.

[...]

4. Vyr. vadovybės veiklos kritika. Žadgaila kritikavo VD organą PRR¹⁰¹. Jo iškeltos mintys priimtose dėmesin.

56.

Paaiškinimai: 1949 m. rugpjūčio 24 d. Jūros sr. vadovybės būstinėje A. Milaševičius, V. Ivanauskas, A. Liesis ir S. Staniškis, be kitų klausimų, apsvaistė ir *Prie rymančio Rūpintojėlio* pavadinimą, siūlydami jį keisti.

¹⁰⁰ Turi būti apvalymui.

¹⁰¹ Prie rymančio Rūpintojėlio.

Šaltinio saugojimo vieta: KTRM, GEK 2097 (nuorašas).

Publikacijos: Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys. Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 389–391.

J¹⁰² vadovybės ir N¹⁰³ srities atstovo 1949 m. rugpjūčio 24 d. posėdžio protokolas

[...]

4. Pasiūlyti Vyr. vadovybei pakeisti LB leidžiamo „Prie rymančio Rūpinotojėlio“ pavadinimą. Šitas pavadinimas, atrodo, ne visiškai tinka karinės organizacijos leidiniui. Pavadinimas turi atitikti Sąjūdžio dvasią. Siūlyti pavadinti „Už Tėvų žemę“, „Kovų keliais“ ar pan.

57.

Paiškinimai: 1949 m. birželį J. Kimštas plačiai rašė J. Žemaičiui ir P. Bartkui apie LLKS Visuomeninės dalies programos projektą, jį kritikavo.

Minėtas J. Kimšto laiškas neišliko, tačiau 1949 m. rudenį LLKS Tarybos biuletenyje buvo paskelbta, manytina, esminė jo dalis.

Publikacijos: L Tarybos biuletenis, 1949 m. spalio mėn., nr. 1, p. 8.

Sąjūdžio VD programos projekto autoriams gyvenimas yra pagrįstas giliu tikėjimu į Dievą, todėl ir Smūtkelis¹⁰⁴ pasidarė vadovu kovoje dėl laisvės. Vienu autoriaus atžvilgiu esu jo brolis, tačiau daugumos atžvilgių – ne. Iš viso, nagrinėjant religinį klausimą, tektų būti atsargesniam, daugiau pagalvoti ir tik vėliau ką nors konkretesnio tuo reikalu pasakyti.

Sąjūdžio VD programos projekte Smūtkelio iškeltas klausimas jau šiuo metu Sąjūdžio narių tarpe sudarė sąlygas skaitlingiems ginčams ir nuomonėms kelti bei pareikšti. Jau šiuo metu Sąjūdžio narių išsireiškima, kad Sąjūdžiui vadovauja ne dvasiškija, kuri mūsų tautą apvylė, bet įvairių įsitikinimų žmonės, be to, Smūtkelis negali būti vadovu žūtbutinės kovos ir tada, kai kraujas upeliais teka. Tauta meldėsi, meldžiasi ir melsis. Mūsų tautos religingumo simboliu Smūtkelis buvo, yra ir bus. Tačiau šiandien tauta nieku būdu nesutiks prisitaikyti prie baudžiavos gadynės, o Sąjūdžio nariai nesimels prie Smūtkelio ir jo neprašys atleisti ponams komunistams už tai, kad jie nežino, ką daro. Šiuo

¹⁰² Jūros (Vakarų Lietuvos) srities.

¹⁰³ Nemuno (Pietų Lietuvos) srities.

¹⁰⁴ Pašiepdamas ar ne, bet J. Kimštas kartais taip vadino J. Šibailą; J. Šibaila irgi nevengė taip save vadinti.

klausimu esu tos nuomonės, kad tautos religingumo laipsnis paeina nuo atskirų tautiečių religingumo laipsnio. Kuo didesnis skaičius religingų tautiečių, tuo religingesnė ir pati tauta. Dėl to religingumo klausimas yra daugiau asmeninis dalykas. Sąjūdžio VD programos projekte Smūtkelio klausimo išskėlimą laikau netikslu, nes tiesiog neleistina, kad mūsų tautos religingumo simbolis – Smūtkelis – būtų kažkokio ginčo objektu ir jo naudai ar nenaudai būtų varoma bet kokia propaganda. VD siūlau surasti vidurkį ir tuo būdu užkirsti kelią bet kuriems ginčams Smūtkelio adresu. Smūtkelis yra mūsų tautos šventoji relikvija, tad ji reikalinga kitokios pagarbos, bet ne ginčų ir propagandos.

58.

Paaiškinimai: J. Kimšto kritiką LLKS Visuomeninės veiklos programos adresu 1949 m. liepos 9 d. J. Šibaila atsakė pasiųsdamas jam asmeninį laišką su nuorašais J. Žemaičiui ir A. Slučkai.

279

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 69–70 (nuorašas).

Gerbiamasis Tamsta!

Savo laiku parašei LV raštą, kuriuo nagrinėjai VD programą, ant mano asmens pasirėmęs (nuorašą gavau 49.06.20). Turėjau pasidaryti išvadas iš to, bet savotiškoje padėtyje esu. Toje pačioje padėtyje ir Tamsta atsidūrei. Ne mano teisėje ir Tamstai pasiūlyti daryti iš to išvadas, bet mūsų šventam reikalui Tamsta grubiai pasitarnavai. Žinoki, kad su asmeniškumais mes čia kišti savo trigrašių negalime. Aš sirgau Tamstos laišką skaitydamas, aš įsipykau savo Broliui¹⁰⁵, bet niekaip negaliu suprasti, kuriais motyvais remdamasis tai padarei. Neprisimenu, kad kuo būčiau Jums įsipykęs. Žinai, aš rimtai pradėdau įtarti, kad ne veltui patsai virš metų tebuvai tariamu vadu. Man mano garbė asmeniai neapeina, bet aš privalau prieš man brangios atminties tėvus gerbti Jų sūnų. Mano garbės reikalas reikalingas patsai žinai kam. Pažiūrėk, aš panauginėsiu jūsų siūlymus paraidžiui.

¹⁰⁵ Kartu gyvenusiam ir dirbusiam B. Liesiui.

2.

Po šitų pareiškimų reiškia savo nuomonę religijos klausimu. Tikrai, ne aš vienas nesupratau, ko nori. Po to jau į isteriją įkrinti, — Smutkelis kaltas. Asmeniui tegaliu suprasti, jog atsimoki man, kad išdriesei savo nuomonę pareiškiant. Bet kuo šia kaltas Smutkelis? Jei iš įsibėgėjimo užbraudi: Smutkelis yra mūsų tautos šventoji relikviija...

Tari: "VD siūlau surasti vidurkį..." Gal, & kai prisiūsi išnagrinėtąją temą, gal tada ir rasime vidurkį.

Į duotus klausimus prašau atsakyti nedelsiant. Mano garbė ne man vienas.

Kodėl rašau asmeniui laišką, išvadas gali pasidaryti. Laiško nuorašus siunčiu LV ir UV.

1-1 Merainis

Nuorašas tikras: *OK*

49.07.10

LBTSKV

a) Mano stilius yra mano gyvenimas. Ar Tamsta bent pagalvojai apie VD programą? Aš dėkoju tik savo Viešpačiui, kad jis man rodė kelius, kuriais Sąjūdis turi eiti. Aš nesibijau ir prieš visą tautą atsakomybės už šį rašinį. Sujungi negyvenimiškumą su nūdieninėmis sąlygomis. Paradoksas gavosi. Dėl darbo pasekmių rašai kaip koks profesorius. Tuo duodi suprasti, kad patsai tai jau visuomet nemiglotai kalbi, rimtas esi. Pažiūrėsime.

b) Papini minčių, kad kalbėtumei. Dėl bendrų išvadų save įsikinkei. Ar manai, kad Tamstų atsakomybė mažesnė už mano dėl mūsų aiškumo. Juk Tamsta buvai visko viltis. Aš... nebuvo ko siųsti, pasitenkinot manimi. Aš gi tuo negaliu slėptis. Tai štai, temą pasirinkai „Geriau žūti, negu vergauti“. Įprasmink!

c) Rašai: „...tektų būti atsargesniam, daugiau pagalvoti“. Tai dėl ko aš turiu galvoti? Argi mano gilus tikėjimas nesuderinamas su mano gyvenimu? Žiūrėk, aš ne vien Dievą tikiu, aš Jo ir ieškau, krikščioniško mokslo pagrindais remdamasis. Et, didelė kalba...

Dėl šito prašau atsakyti aiškiai, nes aš turiu padaryti atitinkamas išvadas. Negalvojančiam čia ne vieta.

Šakei: „...Smūtkelio iškeltas klausimas jau šiuo metu Sąjūdžio narių tarpe sudarė sąlygas skaitlingiems ginčams...“. Sakinį nutraukiu. Tai kas čia bloga? Argi geriau, kai ginčijamasi prie kortų? Argi tauta didžiuoju savo kančios metu negali ginčytis ir tuo ieškoti savo nemarumo kelių?

Sakinį baigiu: „...ir nuomonėms kelti bei pareikšti“. Ačiū Tau, Viešpatie, kad mane nuo tokio vado saugojai! Ar žinai, Tamsta, juk taip kalba grubus diktatorius. Ar komunistų agitatoriai leidžia per mitingus kam nuomones kelti?!

Prašau atsakyti, ar galimas Sąjūdy reiškinys, kad p[artizanų] dalinio vyrai tik pasityčiotų iš savo v[ado] ir juos vizituojančio vadovybės pareigūno dėl to, kad jis ateina Brolių nuomonės išgirsti, Broliams savo nuomonės pareikšti.

Kietą nusistatymą šiuo reikalu patvirtindamas, kaip Tamstai nepernešamą dalyką, iškeli Sąjūdžio narių išsireiškimus sąryšy su Smūtkeliu. Kalbi Brolių vardu, kurių gyvenimas man davė tikėjimą Lietuvos nemarumu. Brolių valia čia atsiradau, Brolių dalis man šventas reikalas. Dėl to prašau man pranešti: kodėl iškilo reikalas jums pasisakyti, kad Sąjūdžiui vadovauja ne dvasiškija? Kas juos verčia taikytis prie baudžiavos gadynės? Kas ten juos varo prie Smūtkelio melstis? Kas siūlo atleisti ponams komunistams?

Po šitų pareiškimų reiškiu savo nuomonę religijos klausimu. Tikėk, ne aš vienas nesupratau, ko nori. Po to jau į isteriją įkrinti – Smūtkelis kaltas. Asmeniai tegaliu suprasti, jog atsimoki man, išdrįsau savo nuomonę pareikšti. Bet kuo čia kaltas Smūtkelis? Jei iš įsibėgėjimo užraudi: „Smūtkelis yra mūsų tautos **šventoji relikvija**...“.

Tari: „VD siūlau surasti vidurkį...“. Gal, kai prisiūsi išnagrinėtają temą, gal tada ir rasime vidurkį.

Į duotus klausimus prašau atsakyti nedelsiant. Mano garbė ne man vienam. Kodėl rašau asmeniu laišku, išvadas gali pasidaryti. Laiško nuorašus siunčiu LV¹⁰⁶ ir UV¹⁰⁷.

59.

Paaškinimai: LLKS Tarybos biuletenyje į J. Kimšto kritiką J. Šibaila atsakė kartu su B. Liesiu – Visuomeninės dalies programos projektas buvo parengtas jų abiejų.

Publikacijos: *L Tarybos biuletenis*, 1949 m. spalio mėn., nr. 1, p. 8.

282

111¹⁰⁸ ir 455¹⁰⁹ į 444-tojo¹¹⁰ iškeltas mintis atsako: religinis klausimas Sąjūdžio VD programos projekte visai nėra paliestas. Smūtkelis čia figūruoja kaip tautos dvasios simbolis. Todėl 444 daroma kritika išplaukia iš jo per daug paviršutiniško susipažinimo su minimu projektu.

444 bauginasi, kad Sąjūdžio VD programos projekto keliama klausimai „jau šiuo metu Sąjūdžio narių tarpe sudarė sąlygas skaitlingiems ginčams ir **nuomonėms kelti bei pareikšti**“.

Išgirsti tokį pareiškimą iš L¹¹¹ vadovybės nario tikrai nuostabu. Sąjūdžio VD niekad nevengė, o priešingai – stengėsi ir stengsis skatinti Sąjūdyje savų nuomonių reiškimą, nes Sąjūdžio narių nuomonių nežinant, neįmanoma Sąjūdžiui atstovauti.

Šia proga taip pat turime pareikšti, kad nelaikom dvasiškijos mūsų tautą apvylusia.

111 Sąjūdžio VD programos reikalu rašo: parengus statutui atitinkamus skyrius Nakčiai, kiti visi dalykai galės talpintis „P.R.R.¹¹²“ ar bendraraščiuose. Atskiros leisti nėra prasmės.

60.

Paaškinimai: 1950 m. lapkritį trečiojo Tarybos biuletenio puslapiuose J. Šibaila dar kartą sugrįžo prie J. Kimšto, taip pat kitų LLKS Tarybos narių kritikos ir pareiškimų minčių apie Sąjūdžio ideologiją, Visuomeninės dalies programą ir kt.

Publikacijos: *L Tarybos biuletenis*, 1950 m. lapkričio mėn., nr. 3, p. 17–22.

¹⁰⁶ LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui.

¹⁰⁷ Karaliaus Mindaugo srities, kuri tuo metu dar buvo vadinama ir *Kalnų* slapyvardžiu, vadui A. Slučkai.

¹⁰⁸ 3 (1+1+1) – J. Šibailos numeris LLKS Tarybos narių sąrašė.

¹⁰⁹ 14 (4+5+5) – B. Liesio numeris.

¹¹⁰ 12 (4+4+4) – J. Kimšto numeris.

¹¹¹ L – *Laisvės*, t. y. LLKS Tarybos prezidiumo.

¹¹² Prie rymančio Rūpintojėlio.

Prieš akis „L.T.B.“¹¹³ vedamasis ir jam pateisinti – L Tarybos narių kalba. Vedamasis – lietuvių kalba nūdienai, kad milžinais bolševikinę piktybę pergyventume. Broliu tiesdamas ranką autoriui, savo regėjamą paremiu „L.T.B.“ kalba. Vedamojo autorius sako:

– Galbūt kai ką piešiu ir per juodomis spalvomis, matau visur tik neigiamas puses...

Juodos spalvos – prt.¹¹⁴ nemigo naktys. Per liūdnius, per tamsius miškus naktį žengia prt. Tai vienintelis lietuvių kelias, kad nūdienoje nepaklydus, lietuvių vardą išgelbėjus. Ir paskutinį kraujo lašą nulašindamas į savo tėvų žemę, partizanas laimingas – miršta savo dvasios nesuteršęs MVDisto tvaiku. Jeigu prt. nebūtų laimingas, juo tūkstančiai lietuvių nesektų, tauta savo gyvenimu prt. dalies nelaikytų.

Prt. – lietuviško gyvenimo uola. Į ją atsimušusios bolševikinės jūros bangos virsta ašaromis. Prt. – žmogaus balsas, kuris kelia ašaromis virtusį bolševizmą nuo žemės veido nušluostyti.

Smūtkelis... tik Smūtkelis lietuvių lietuviu iš baudžios tvano išvedė, tik prt. lietuvių lietuviu per bolševikmetį veda.

Dėl šitokio sprendimo „L.T.B.“ sako:

– Vieno autoriaus atžvilgiu esu jo brolis, tačiau daugumos atžvilgiu – ne¹¹⁵.

Kažkas panašu į du draugu, kurie miške susitiko lokį. Bet draugai galėjo būti ir nūdienos pirkliai – lokio medžiotojai. Argi prt. vaikas? Juk dienos laimikiu prt. regėjo amnestiją, registraciją. Argi užsiregistravusiam prt. grėsė baisėnis likimas, negu visai tautai?

Nūdienoje atsižadėjimas brolio – prt. nemigo naktys. Sutikti, kad prt. nūdiena, argi nebūtų tautos išdavimas? Argi prt. nėra kelias apginti tautos gyvenimą, kad svetimi nedrįstų jo savo purvinomis rankomis liesti? Prie prt. kelių parimus dauguma. Prt. yra mūsų praeitis, kuri per nūdieną didvyrių žemės sūnų žingsniais eidama, savęs vertą tautos gyvenimo ateitį kuria.

Prt. žvilgsnis ir į savo praeitį. Vytautas – Lietuvos didybė. Vis tik, ieškoti prt. žygiams kunigaikščių, kažkas būtų panašu į ieškojimą Lietuvos dvarų, kurie, užmigę baudžios puotoje, neatsikėlė net tautos prisikėlimo varpams skambant. Kunigaikščiai – Lietuvos nemarumas visvaldžių laikais, prt. iš tų amžių, kai kunigaikščių ir bajorų užmiršta Lietuva kilo sau gyventi.

Savanoris kūrėjas – neginčytina Lietuvos didybė. Jos žadintojas Knygnešys – Lietuvos prisikėlimo žadintojas ir pranašas. O kas gi baudžiauninko dvasios sūnų – dukrą išvedė būti tautos prisikėlimo pranašu?

¹¹³ Kalbama apie V. Ivanausko straipsnį „Sąjūdžio nuostoliai ir priemonės jiems sumažinti“, paskelbtą *LLKS Tarybos biuletenyje* (1949 m. spalio mėn., nr. 1, p. 1–3).

¹¹⁴ Partizano.

¹¹⁵ Eilutė iš J. Kimšto pasisakymo apie Visuomeninės dalies programos projektą (*LLKS Tarybos biuletenis*, 1949 m. spalio mėn., nr. 1, p. 8).

Mirę Lietuvos ponai mokyklų nepaliko. Iš anų laikų įtvirtintos bažnyčios sienose lentos kalba į lietuvių jam nesuprantama kalba. Ant tų laikų kunigų antkapių raštas lietuviui taip pat neišskaitomas. Parymojus dėl lietuviško gyvenimo kilimo, atskylant nuo tautos ponams, belieka išvada: kiek šiandien nežinomas lietuviui vardu ir pavarde prt. kelrodis nepaklysti bolševikmety, tiek prie nežinomo autoriaus Smūtkelio suklupęs lietuvis savo vargus žmogui regėjo, tik čia radęs dvasios sustiprinimą išėjo į Prūsus ir savo artimui dvasios peno parnešti¹¹⁶ – Lietuvai šviesaus gyvenimo – Rūpintojėliu paliko.

Kas protėvius teisingu keliu išvedė į prisikėlimą, kad tėvų pasiektą gyvenimą apgynus, prie to parimo ir prt. Dėl to „L.T.B.“ sako:

– Šitas pavadinimas, atrodo, ne visiškai tinka karinės organizacijos leidiniui. Pavadinimas turi atitikti Sąjūdžio dvasią. Siūlyti pavadinti „Už Tėvų žemę“, „Kovų keliais“ ir pan.¹¹⁷

Dėl pirmo siūlymo: tikrai, prt. kova už tėvų žemę, kurioje Rūpintojėlis rymo. Jei mes, laikydami savais tėvais kunigaikščius, jų žemių siektume, gyvenime mes nebūtume realūs.

Antras [siūlymas] „Kovų keliais“. Reikėtų būti gyvenimui aklu, kad LLKS nelaikytume kovų keliu. Bet šitas kelias iš prt. reikalauja tiek kantrumo, kiek to kantrumo turėjo lietuvis, Rūpintojėlyje išsakęs lietuviui prisikėlimo tiesas. Tebūnie tam pavyzdžiu LLKS statuto raidė.

GP¹¹⁸ ir VD¹¹⁹ yra lygiateisiai. Ir „L.T.B.“ vedamasis persunktas mintimis, kad nūdienos sąlygos visuomeninę veiklą stato greta karinės veiklos. GP statutu remiantis, laimėti daugumą turi priemonės prt. aukštinti laipsniais, atžymėti garbės ženklais. Esame fakto akivaizdoje, kad mokytojai, studentai netarnavę kariuomenėje, mielai sutinka stoti prie priemonių daugumai laimėti, bet vengia būti vado broliu, kai daugumos atžvilgiu gyvenimo realybė yra brolio atsižadėjimas. Ir šito akivaizdoje VD reikiama daugumai teturi pasiekti priemonės.

– Mano Broli, prt. didybę regėdamas, apie ją skelbti prt. – lietuvių Broliu!

Dabar pažvelkime į tai, ką apie prt. didybę gyvu žodžiu kalba „L.T.B.“.

Stovyklose, sąskrydžiuose ir pan., kreipiantis į viršininką, pridėti laipsnį, pvz., „Tamsta leitenante“ ir t. t. Toks kreipimasis didina drausmę, viršininkų gerbimą ir t. t. Kėlimu į prt. laipsnius juk kaip tik ir siekiama paskatinti prt. vadus ir viršininkus padidinti drausmę, paklusnumą vadams...¹²⁰ Esu nuomonės, kad prt. laipsnių ženklai būtų naudojami raštu. Tai reikalinga organizacijos sustiprinimui.

¹¹⁶ Omenyje turimi knygnešiai.

¹¹⁷ Eilutė iš 1949 m. rugpjūčio 24 d. LLKS Tarybos narių: V. Ivanausko, A. Liesio, A. Milaševičiaus ir S. Staniškio posėdžio protokolo, kuris taip pat buvo paskelbtas *LLKS Tarybos biuletenyje* (1949 m. spalio mėn., nr. 1, p. 3).

¹¹⁸ LLKS Gynybos pajėgos.

¹¹⁹ LLKS Visuomeninė dalis.

¹²⁰ Eilutė iš Aleksandro Milaševičiaus-Vairo pasisakymo apie partizanų laipsnius, kuris paskelbtas *LLKS Tarybos biuletenyje* (1949 m. spalio mėn., nr. 1, p. 7).

Taip suprata LLKS organizacijos stiprybė VD kantrumą tegali laikyti abuoju organizacijos stiprybei. Bus šventa tiesa: lygiateisė VD lygiavertei veiklai išplėsti turi išsikvoti GP teises prt. aukštinti laipsniais, atžymėti garbės ženklais. Dėl garbės ženklų bus teisybė. GP žinioje yra prt. garbės ženklai už narumą, VD – už uolumą.

Ir kas gi bus tada, kai VD teisingą kovą laimės? Aišku, tada Sąjūdis turės politruką.

Gyvename laikus, kai politrukas bolševikinės organizacijos šlovę įprasminęs generalisimūšą.

Sprendžiant, kad Sąjūdžio stiprybė yra „Tamsta leitenante“, gauname, kad VD veiklos pagrindu yra prt. paklusnumo vadams iškovojoimas. O kaip bus su prt. paklusnumu tam vadui, kuris ar tik ne bolševizmo išgąsdintas, panikos apimtas, Smūtkelį teregi tautos relikvija?

Daugiau pagalvoti ir tik vėliau ką nors konkretesnio tuo reikalu pasakyti¹²¹ – tikrai teisingai pataria „L.T.B.“.

Teisybė, LLKS yra organizacija. Bet ir tai teisybė, kad šios organizacijos stiprybė yra santūrus lietuviškumas. Laipsnių žymėjimas, jų reikalavimas anksčiau ar vėliau tų ženklų savininką padaro žinomą mūsų priešui. Iš šito negerovė ta, kad paženklintą medžiodami priešai pirmiausia puola tas prt. laikymosi vietas, kuriose gyvena savo vadui, viršininkui vaišingesni prt. Ir „L.T.B.“ vedamasis tvirtina, kad nukenčiant vaišingiesiems, nukenčia ir mūs organizacijos stiprybė.

Vado pasididžiavimas laipsniu yra ir ta negerovė Sąjūdžiui, kad eilinį prt. gundo didžiuotis prieš savo artimą. Tai tautos tikėjimui pradas, kad LLKS yra kova dėl vietų valdžioje – nuo bolševikinio siekimosi skiriasi tuo, jog nūdieniai valdovai tarp savęs vadinasi draugais, o ateinantieji bus ponai.

LLKS žmogų pagalvoti tikrai verčia. Ir pagalvojus, dėl šitos organizacijos stiprybės dvasia yra LLKS stiprybė. Šitos dvasios atstovas yra prt. Dėl to viršininkas vadu aukštindamas partizanų laipsniu, atžymėdamas garbės ženklu, teatsakingas prieš tautą tik už laipsniu paaukštintą, garbės ženklu atžymėtą, kai vadas visuomeninku gilaus protavimo teisingas išvadas perteikia daliniui – jis atsakingas prieš visą dalinį tuo, kad jo teisingas išvadas jo broliai teisingu tautos gyvenimu padarys. Tai LLKS organizacijos stiprybė, prie kurios amžių lietuvis bylos.

Artojėliai, bet broliai būdami, jie ne vien leitenantų, bet ir generolų pajėgumu atstovavo tautos kovoje prieš pražūtį, prieš bolševizmą.

Eilė ir juodoms spalvoms. Tėvų – protėvių dvasia lietuvių prt. pavadino būti. Broli – užtroškęs urvelio oras, krūme iki kaulų merkiąs lietus – prt. didybės išlaikytojas. Bet tai liečia kūną. O kas per skausmai prt. krūtinėje, kuriuos

¹²¹ Dar viena eilutė iš LLKS Gynybos pajėgų štabo viršininko Jono Kimšto-Žygūno pasisakymo apie Visuomeninės dalies programos projektą (*LLKS Tarybos biuletenis*, 1949 m. spalio mėn., nr. 1, p. 8).

jis pergyvena, regėdamas savuosius Sibire, raudonųjų sukurtoje katorgoje, MVD naguose. Argi išdrįstų kas pasiūlyti, kad prt. šitiems skausmams paliktų abejingas?

Kas jaučiamės prt. vadais, viršininkais, branginkime savo tikrąjį vardą – partizanas. Šitas vardas pirktas lietuvišku krauju tam, kad amžiams lietuvis ir per skausmus, ir savo garbę žmogumi žvelgtų. Šito vardo nemarumas ne vien atsakomybė, bet ir teisėtą pasididžiavimą teikia lietuviui parymoti dėl kiekvieno žingsnio, dėl kiekvieno žodžio.

VD, dėl juodų spalvų nuo prt. nušalinimo, dėl atskyrimo jo nuo bėdos vaiko, parymo prie rymančio Rūpintojėlio – Lietuvai lietuviško gyvenimo, L Tarybos rymojimui biuletenis tiko. Sklaidau šio biuletenio lapus ne pirmą kartą. Tai L Tarybos narių – vadų ir viršininkų – visuomenininkais kalba, mano brolių minčių spiečius, kad LLKS lietuvišku gyvenimu žydėt. Kas mano urvelį pradžiugino, su džiaugsmu prie to prisidedu ir su savo mintimis.

Džiugu dvasioje. „L.T.B.“ vedamojo autorius patsai regi juodas spalvas, bet pro tas spalvas patsai prt. – lietuviško gyvenimo deimantu švyti per „L.T.B.“, žmogumi ieško kelių, kad lietuvis žmogumi per bolševikmetį pereitų. Broliais ranką rankai paduodami, žodžiais vieni antrus paremdami, gyvi žengiam į gyvenimą, kurio nuo svetimųjų apginti išėjo **partizanas**.

61.

Paaiškinimai: 1949 m. rudenį J. Šibaila *Laukšnelio* literatūriniu slapyvardžiu paskelbė bene plačiausią ir išsamiausią lietuvių tautos Rūpintojėlio (*Smūtkelio*) simbolikos aprašą, tuo dar kartą grįsdamas leidinio *Prie rymančio Rūpintojėlio* pavadinimo pasirinkimą ir apskritai religingumo svarbą Sąjūdžio visuomeninėje veikloje.

Publikacijos: *Prie rymančio Rūpintojėlio*, 1949 m. rugsėjo mėn., nr. 4, p. 1–3.

RŪPINTOJĖLIS

Penkių metų kovos žvilgsniu

Parodykite man didesnes tiesas

Už tas, kurias savo gyvenimu apgina

Lietuvos Partizanas, ir aš nebijosiu už jas mirti –

Aš tiesoje gyvensiu per amžius.

Lietuvos Partizanas

Mes neapkenčiame krikščionybės ir krikščionių: jų patys geriausieji yra mūsų pikčiausieji priešai. Mat jie skelbia artimo meilę ir pasigailėjimą, ir tai kaip tik yra priešinga mūsų principams. Krikščionių meilė yra revoliucijos kliūtis. Tad šalin artimo meilę! Mums reikalinga neapykantos. Gerai išmokę neapkęsti, mes nugalėsime pasaulį.

Lunačarskis

Penki metai realaus karo prieš komunizmą realiai leidžia spręsti ir šio karo reikšmę. Tai kova būti ar ne, mums ar komunizmui. Tai[p] apsprendžiama[s] mūsų ar komunizmo nemarumas. Tai gerai regi abi kovojančios pusės, dėl to šioje kovoje priversta naudoti savo visagalias priemones.

Nemarumas, visagalis, žmogaus supratimu, yra dieviška esybė. Tuo būdu į šią kovą įjungta ir dievų klausimas, jų tikrumo reikalas, su mūsų ar komunizmo gyvenimu siejama mūsų ar komunizmo dievo nemarumas.

Stalinas savo dievu pasirinkęs patrankas. Tuo jis tiki, kad komunizmo gyvenimo klausimą išspręs brutalia jėga. Šiuo atveju turime žvelgti į tai, kas gi mūsų gyvenimą įteisins. Kadangi mes savo gyvenimo klausimą siejame su žmonijos gyvenimu, dėl to privalome suprasti, kad nenutoldami nuo žmonijos gyvenimo, mes savo gyvenimą garantuosime.

Nūdieniu žmonijos gyvenimu yra demokratija: valdymas be valdovų tuo gimusiais, be valdinių, kuriuos nuo to tik mirtis išlaisvina. Demokratijos pavyzdžiu gali būti ir ši tiesa: negeisti savo artimui to, ko nenori iš jo patsai susilaukti. Kadangi šita tiesa remiasi ir už nūdienę demokratiją anksčiau gimusi krikščioniškoji meilė, užtat demokratija savo pradus krikščioniško mokslo pagrinduose randa, savo gyvenimo kilimą sieja su krikščioniškojo mokslo plitimu. Dažnai demokratija ir vadinama: krikščioniškoji demokratija.

Kas nebijo pažvelgti į Kristaus gyvenimą žemėje, tie lengvai gali suprasti, kad tai kantrumo pavyzdys žmogaus gyvenimo nemarumui pasiekti. Krikščioniškoji demokratija tik žmogaus kantrumo dėka žmogaus gyvenimu ir palieka. Yra ir šiandien tautų, kurios savo demokratinį gyvenimą skaičiuoja amžiais, bet apie tuos amžius tegalima sakyti, kad tai tų tautų keliai į jų demokratinį gyvenimą. Ten gyvenimo sukurti aukštieji luomai, kurie tų tautų gyvenimą lėmė, palaipsniui turi derintis su mintim, kad kiekvienas žmogus yra žmogumi gimęs, dėl to žmogus žmogui yra artimas, ne niekinamas. Buvusieji valdinių luomai, susigyvendami su artimo sąvoka, aukštesnius luomus regi sau artimais, žmogaus gyvenimui pasiekiamais. To siekti save įgalina, to siekdami savo ir savo tautos valdovais ir palieka, su aukštaisiais luomais susilygina.

Nesunku suprasti, kad tai yra tautos kilimas į tai, kas jos aukštųjų luomų pasiekta; įgalinimas siekti to, ką šios tautos atskiri nariai gali pasiekti. Tai tautos praeities ir dabarties darna tokiai pat ateičiai kurti.

Savo laiku nešusieji atsakomybę už tautos gyvenimą, matydami per žmogaus gyvenimą tiesų pažinimą, prie tos pareigos supratimo kylančius savo tautiečius, savo tautos gyvenimo eiga tegali tik didžiulotis. Buvusieji valdiniai, galėdami ramiai žengti prie visų tautos narių gyvenimo bendrumo, su ta mintimi susigyvena kaip su tautos nuosavybe.

Šiuo keliu vykstantis tarp tautų susipratimas žmonijos gyvenimą privedė prie SNO¹²² – visoms tautoms lygaus gyvenimo žemėje reikalo supratimo.

Šiai demokratijai palikti tautos-žmogaus gyvenimo vertu pavyzdžiu yra Anglija. Tai karalystė su sosto paveldėjimo teise, bet buvusią karaliaus visagalybę šiandien atstovaujantis karalius po kiekvienų krašto parlamento rinkimų [šalies valdymą] iškilmingai perduoda tai partijai, kuriai tauta per rinkimus patikėjo savo gyvenimo saugojimą. Amžiais gerbdama Anglija savo krašto žmogaus žmogumi gyvenimą, žmonijai priėjus demokratinio gyvenimo laikus, ji teisėtai paliko demokratiniam gyvenimui saugoti visagalybę.

Demokratijos visagalybę regi ir tie, kurie tautų gyvenimą patrankų pagelba staigiai nauja linkme pasuka. Dėl to ir jie save vadina demokratais, tautų gyvenimą, kurioms jie stoja likimo kalti, – nauja demokratija. Kadangi šitie nauji demokratai yra mūsų gyvenimo priešai, dėl to savo gyvenimui geriau suprasti ir įvertinti pažvelkime į juos tuo pačiu gyvenimo žvilgsniu.

Naujoji demokratija – komunizmas – tautų gyvenimą staiga nukreipia nauja linkme to priežastimi, kad amžių bėgyje susidariusias gyvenimo neteisybes pašalino staiga. Tai liečia ne vien materialines vertybes, bet ir žmogaus dorines savybes. Aišku, pirmoje eilėje tai turi liesti tuos, kurie šias neteisybes tautai lėmė – tautos gyvenimo vadovus. Tada gyvenimui buvęs niekas, tenka padaryti viskuo – kiek materialės vertybės, tiek ir dorinės žmogaus savybės. Pažvelkime atidžiau ir pamatysime, kad tai tautai duodamas kelias, kuriuo ji privalo savo menkystės – nieko – siekti.

Realiu šios demokratijos atstovu yra Rusija, 1917 metais žengdama į naują gyvenimą su savo praeities šviesa pasielgė kaip su prakeikimu. Tik greitai Rusija įsitikino, kad kuo ji savo praeitį padarė, tuo ana jos naują gyvenimą lydi; kuo nuoširdžiau pradėjo tą praeitį iš naujo gyvenimo rauti, tuo daugiau šitas rovimas pradėjo liesti naujo gyvenimo lėmėjus – praeitimi pasirodė ir tie, kurie iš jos atėjo naujo gyvenimo lemti.

Nūdienis Rusijos gyvenimas žmogui kalba, kad tik šimtmečiais nuo kultūringo gyvenimo atsilikusi tauta gali tokiu barbarišku gyvenimu apsikęsti. Regi jau ir Rusijai likimo kalviai, kad rusiškoji praeitis yra jų ir dabartės pagrindas – išgarbinę praeities nieką, patys gyvenimui nieku virsta. Gelbėdami save nuo likimo tų, kuriuos prakeikė, jie pradėjo rusišką praeitį nacistiniu uolumu garbinti. Tik šitas garbinimas komunizmo gyvenimą, remiamą visų šalių proletarų

¹²² Suvienujų Nacijų Organizacijos, t. y. Jungtinių Tautų Organizacijos.

jėga, padarė priklausomą nuo rusiškos visagalybės; Rusiją – komunizmo pagelba siekiančia žmoniją pavergti. Žmonijos gyvenimo požiūriu regime, kad prie to priėjęs naujas demokratas – pasaulinis komunizmas – tėra rusiškasis nacizmas. Mūsų gyvenimas mums liudininku [yra], kad neprasikaltome tuo, jog netikėjome vokiško nacizmo amžinatve – jo dievu, dėl to ir šiandien su tokiu pat Stalino dievu tegalime skaitytis taip, kaip su neišvengiamu lavonu – padėti žmonijai nuo jo atsikratyti. Kam lietuviui rūpi savas lietuviškas gyvenimas, tai tik šituo požiūriu gali žiūrėti ir į lietuvių bendravimą su komunizmu vergu.

Kadangi šitą lietuvišką nusistatymą komunizmas stengiasi palaužti savo dievo pagelba, už tai lietuvis, kad galėtų sėkmingai priešintis komunizmo pastangoms, privalo klausyti savo Dievo – demokratinio mūsų gyvenimo visagalybės – įsakymo. Stiprybės šiai kovai tęsti privalome semtis iš praeities. Į demokratinę savo praeitį ir žvelgiame.

Pirmieji demokratinį pradą krikščioniškojo mokslo pavidalu, ugnimi ir kalaviju sau kelių skindamiesi, į mūsų gyvenimą žengdami, nešėsi vokiškieji ordinai. Praėjus daugiau kaip septyniems šimtmečiams, kai žmonija Niurnberge teisė vokiškąją prigimimą, kitų tautų gyvenimą tematant vokiečių tautai erdve, žmonija galėjo būti liudininku, kad Lietuva visais amžiais nuo šių mirtininkų likimo savo gyvenimą išsaugojo.

Lenkai, dėdamiesi mums broliais, savo malone rodydami krikščionybę, mums kaip išmaldą teikė, sulenkėdami turėjome įrodyti lenkams broliškumą. Po penkių šimtmečių šito lenkiško gyvenimo kultūros veikimo į mūsų gyvenimą, Lietuva į demokratinę tautų šeimą – Tautų Sąjungą – įėjo lietuviška. Antro pasaulinio karo metu, neatsimokėjusi Lietuva Lenkijai už želigovskinę klastą, gyvenimui įrodė, kad Lietuvos gyvenimu tėra demokratinė teisė.

Rusija, jėga savo teisę remdama, regėjo save mūsų gyvenimo viešpačiu. Kuo savo teisę rėmė, tuo mums savino rusiškos krikščionybės kultūrą¹²³. Kad šią kultūrą laikėme ir laikome priešinga mūsų gyvenimo kultūrai, parodė knygnėsio gadynė ir nūdienė kova. Kad taip elgiamės ne keršto sumetimais rusų tautai, o vien demokratinę žmogaus gyvenimo teisę remdamiesi, liudija mūsų pasielgimas nacistinei Vokietijai organizuojant tautų legionus karui prieš Rusiją.

Tai amžiai, kurių laiku svetimųjų į mūsų gyvenimą nešamas krikščioniško gyvenimo demokratijos pradas turėjo mus vien svetimų įrankiu padaryti. Kai svetimybų paveikti Lietuvos gyvenimo lėmėjai pradėjo tolti nuo tautos gyvenimo, sau išsaugojimo lietuvišką lietuviui gyvenimą teko išsaugoti tiems, kurie iki to laiko savo tautos gyvenimui tik tarnų pareigas ėjo. Tai beteisių praeitis, kad jie tėvų ir protėvių gyvenimą padarytų visos šalies gyvenimo teise. Kad tų laikų lietuvis su savo praeitimi nepasielgė rusiškai, tai tegalima suprasti, jog

¹²³ Neaiški mintis.

lietuviui savu gyvenimu buvo gilus artimo meilės supratimas. Kad tų laikų visų ujamas lietuvis pasuko demokratinio žmogaus keliu – pakilti iki savęs ir savo šalies valdovo, tai tegalima priskirti lietuviškai gyvenimo kultūrai.

Kas šią kultūrą nori pamatyti, tepažiūri į mūsų senelių sektas pasakas, mintas mįsles, priežodžius, patarles, jaunų dainuotas dainas, moterų ir vyrų rankų darbus. Tai šiandien yra lietuvių tautiniu menu, tai buvo ir yra Lietuvai būti lietuviška pagrindu. Kad lietuvis žmogaus kelio nepamestų, jis žmogaus gyvenimas tiesas pačiam sau išsakė **Rūpintojėlyje**.

Tai lietuviškos kultūros gyvenimo kelias, kuriuo eidamas lietuvis parsinešė Lietuvai demokratinį gyvenimą, kuriuo eidama Lietuva įėjo į demokratiinių tautų šeimą. Tik iš Rūpintojėlio laiminamos bakūžės sūnus, tapęs krikščionių kunigu, lietuviui liko savas ir suprantamas būti jo dvasios vadu.

Prieš penkis metus visuotinai komunizmas mūsų šalį aplankė antrą kartą. Jis pareikalavo, kad mes savo gyvenimą auklėtume jo visagalybei. Kas aukso žodžiais šito reikalavimo reikšmę galėtų išsakyti lietuviui, tuos patrankų dievas nuo Lietuvos gyvenimo atskyrė. Amžiais bylos, kad tuo laiku lietuvis nemarų balsą tik iš Rūpintojėlių išgirdo:

– Kas su kalaviju kovoja, tas nuo kalavijo žūsta!

Tik prie Rymančio parimęs lietuvis patsai sau turėjo išsiaiškinti gyvenimo tiesas. Gyvenimas iš lietuvių pareikalavo parodyti, kiek jis gyvas pačiam sau, Lietuvai sava lietuviška kultūra. Vargų artojėlis lietuviškos žemės sūnus regėjo savo praeitį. Į ją kalbėjo, kad ponams nuo Lietuvos gyvenimo nutolus, jo protėvis vargų ir skausmų nebojās, žmogaus kantrumu savo gyvenimą pasiekė. Dabartis tikino, jog komunizmas ima lietuvių savo talkininku eiti su kalaviju kovoti prieš žmonijos gyvenimą – lietuviui ir Lietuvai žūti įsako. Tik lietuviška kultūra lietuviui pasakė, kad pasišvęsdamas lietuvis aukai – kovojant už savą gyvenimą – jisai padės žmonijai parengti kryžiaus karą prieš komunizmą, neš tuo Lietuvai **Prisikėlimą**. Kad lietuvis savo tikėjimą norėdamas pateisinti, privalo jį remti atatinkamais darbais, tuo tikino lietuvių vergėjas komunizmas.

Regėjo lietuvis, kad jeigu komunizmas savo gyvenimo neremtų savo dievo pagelba – brutalia jėga, jis į demokratinį gyvenimą žiūrėtų kaip JAV, Anglija. Tada ir Rusijoje būtų parlamentas, kur su visagaliu balsu dalyvautų ir nekomunistinės grupuotės. Tada, aišku, komunizmo gyvavimas jau ne vien nuo stalininio dievo priklausytų.

To akivaizdoje lietuvis savo tikėjimą parėmė atatinkamais darbais, ko pasekoje po penkių metų ir komunizmas regi, jog jis patsai atnešė į mūsų šalį kalaviją, nuo kurio jo visagalybė pas mus nyksta.

Po penkių metų kovos prieš mūsų mažos tautos švento pasiryžimo tęsėjimą, stuobriu apstulbęs patrankų milžinas. Juk tai jam daugiau negu stebuklas. Mums tai tik žmogaus gyvenimas, kuris kalba: „Ką nori Dievas nubausti,

tai tą įtikina, kad gyvuliška jėga galima žmogus nugalėti.“ Žmonėmis žengiamo ir į šeštuosius kovos metus. Būtieji penki yra mūsų praeitis, kuri garbingai kovai tesėti pakankamai garbinga mums stiprybei semtis. Kovos ir tolimesniu pagrindu palieka mums žmogaus dieviškoji – nemari – prigimtis. Galėjimas atleisti savo artimui.

Dieviška prigimtimi tai tenka laikyti dėl to, kad tuo suteikiama žmogui pasitikėjimas savo jėgomis, pakilus iš paklydimo, grįžti į žmogaus gyvenimą. Šituo keliu eidama žmonija gyvenimui grąžino Tito ir tuo parengė komunizmą, kad jis būsimam kare spręsdamas savo gyvenimo klausimą, savo visagalybę aukotų tarpusavio įsijautinėms. Tik šito dėka turime gyvųjų eilėse ir kritusiųjų skaičiuje karžygių, kurie, kaip ir kiekvienam žmogui gali atsitikti, nuo gyvenimo buvo nuklydę, kurie jei nebūtų galėję viltis iš mūsų atleidimo, būtų žuvę Lietuvai – galėjo ir mūsų priešų eiles sustiprinti. Atleidimas yra Visagalio malonė – tik jausdami savo tautos visagaliais, mes priversime patrankų dievą, tikėjusius prieš mus, atsiklaupiti.

Šita dieviškoji prigimtis telydi mūsų kovoje pirmiausia mus pačius – partizanus. Galėkime ir po penkių metų nuovargio broliškai atleisti tariamus ar tų penkių metų kančios iššauktus palinkimus, paklydimus mūsų Brolio ir mes lengvai galėsime tarpusavy broliškais žvilgsniais dalintis, brolišku gyvenimu didžiulis ir tikrai būsim ta uola, apie kurią mūsų šventraštis tvirtina, kad ant jos pastatytos bažnyčios – Lietuvos gyvenime – ir pragaro vartai nenugalės.

Gera suprastami nūdienės sąlygas, jų požiūriu žvelkime ir į savo artimą. Mūsų protas mums aiškiai rodo, kad kiekvienas iš tų, kuris šiandien yra komunizmo vergu, prieš tai yra buvęs žmogumi. Mes didūs būsim ne iš vardo, kai padėsime lietuviui, iki jis savomis jėgomis gali iš paklydimo pakilti, iki mūsų pagelba gali jam padėti – į žmogaus – mūsų – gyvenimą sugrįžti. Jei mūsų užmirštas lietuvis komunizmo įtakoje pavirs bedvasiu stuburu, tada apie atleidimą kalba bus beprasmė. Apie reikalą atleisti lavonams jokie įstatymai nekalba, kad atleidimas yra nevojimas atsargumo, budrumo. Šiuomi pavyzdžiu tebūnie komunizmas. Mokydamies neapkęsti, komunistai laimėjo sūnų, kuris išduoda partijai savo tėvus. Užtad šita šalis tesiverčia vien prievartos darbu – vergija; tevaldoma tik šautuvo pagelba – žvėrynas.

Penki metai mus gerai įtikino, kad nekantrumas ir kerštas teatima žmogui protą. Kas juo serga, tam rojus tik tenai, kur jo nėra. Nekantrumas keršto nukamuotą nuolat veja į rojų – kur jo nėra, bet kur tik jis atbėga, ten vis save ir savo pragarą randa. Kad ir vien prieš atžvilgiu taikomas kerštas, vis tiek netrunka jis tapti žmogaus įpratimu – prigimimu. Kas kerštu liepsnoja, tam priešų netrūksta. Tam nekantrumas leidžia tą kerštą ir ant savo artimo išlieti. Kuo labiau norime, kad mūsų kova lengvėtų, tuo daugiau kerštą perverskiame į priešų stovyklą. Mes su kerštu pasielkime taip pat, kaip pasielgėme su alkoholiu: Lietuvos labai išguikime jį iš Sąjūdžio gyvenimo.

Mūsų kova – mūsų gyvenimo klausimas: mes ar komunizmas. Komunizmas savo visagalybės siekia per žmogaus suniekinimą, norėdami prieš komunizmą laimėti kovą, gelbėkime lietuvių gyvenimą nuo suniekinimo. Savą, artimųjų gyvenimą apginkime nuo žmogaus menkystės, padėkime lietuviui tikėti, kad jis patsai yra gyvenimo viešpats, ir mūsų gyvenimas bus žmonijos garbė.

Baudžiavos laikų lietuvis matė, kad jis sau gyvenimo vertas žmogus. Tuo tikėjo, jo siekė, kad tikrai šventas lietuvių ryžtas jo ir pasiekiamas, apie tai kalba ir nūdienė mūsų kova – laisvę pažinę, vergijos nepakenčiame. Gerbdami tėvus ir protėvius, mes sekime jų pavyzdžiu ir iš nūdienos nelaisvės namų vaduodamiesi. Tiesas, kurios žmogų į žmogaus gyvenimą veda, teisingiausiai lietuviui išsako **Rūpintojėlis**. Tai mūsų kovos vadovu tebūnie, tai mums pergalę prieš Stalino dievą garantuoja.

V. Ateities Lietuvos sienos

62.

Paaiškinimai: 1949 m. gegužės 1 d. desantu į Lietuvą sugrįžo BDPS Prezidiumo įgaliotinis Kazimieras Pyplys-Mažytis. Birželio 18-ąją jis J. Žemaičiui iš Tauro apyg. erdvės pasiuntė Baden Badeno pasitarimo trumpojo protokolo nepatvirtintą nuorašą, 1949 m. kovo 31 d. J. A. Lukšos raportą nr. 1 ir, matyt, kai kurią kitą medžiagą¹²⁴.

Atrodo, kad būtent J. A. Lukšos raportas turėjo priedą pavadinimu „KELIOS ŽINIOS APIE VLIKą“, kurio baigiamasis skyrius „Lietuvos sienos“ sukėlė trejus metus trukusią LLKS Tarybos narių diskusiją.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 11, l. 21–21 ap.

293

[...] Lietuvos sienos ateityje turėtų atitikti krašto [e]tnografinius duomenis ir valstybės ekonominius interesus. Sieną vakaruose turės eiti ruožu, atitinkančiu vadinamą „Potsdamo liniją“ taip, kad į Lietuvos teritorijos sudėtį įeitų žemės, kurios šiandien sudaro Sov. Sąjungos administruojamą Rytprūsių plotą (su Karaliaučiumi). Rytų siena su nežymiomis, ekonominiais sumetimais padarytomis korektyvomis Lietuvos naudai turėtų eiti pagal 1920 m. Lietuvos–Rusijos sutarties nubrėžtą liniją. Korektyvos būtų šios: 1) Šiaurėje įjungiant Merus¹²⁵, Šarkaučizną¹²⁶, Varpuvą¹²⁷; 2) Įjungiant plotą į vakarus nuo Gorodoko¹²⁸ ligi Zietelos¹²⁹ (Nalibokai¹³⁰–Derevna¹³¹); 3) Patikrinant¹³² Lietuvai abu Nemuno krantus, įjungiant plotą į vakarus nuo Stolpcų¹³³ – nuo Deliatičos¹³⁴ Nemuno žemyn. Sieną pietuose su lenkais turėtų eiti maždaug 1919 m. demarkacijos linija, su nežymia pataisa, vedant sieną pro Augustavą–Štabiną–Sidrą. Tokios yra Lietuvos sienos, kurių siekia VLIKas.

¹²⁴ 1950 m. spalio 3 d. J. A. Lukša rašinė „KELIOS ŽINIOS APIE VLIKą“ dar kartą atgabeno į Lietuvą. Jis kartu su kita dokumentacija buvo saugomas LLKS Gynybos pajėgų štabe, o atkūrus Nepriklausomybę pateko į KTRM (žr.: LYA, f. K-12, ap. 1, 1-asis dokumentų kopijų mikrofilmas, be eil. nr.).

¹²⁵ Miorai (Мёры) – dabar rajono centras Vitebsko srityje.

¹²⁶ Šarkauščizna (Шаркаўшчына) – dabar miestelis Pastovio rajone, Vitebsko srityje.

¹²⁷ Varapajeva (Варапаява) – dabar miestelis Pastovio rajone, Vitebsko srityje.

¹²⁸ Gorodokas (Гарадок) – dabar miestelis Maladečino rajone, Minsko srityje.

¹²⁹ Zietela (Дзятлава) – dabar rajono centras Gardino srityje.

¹³⁰ Nalibokai (Налібаки) – dabar miestelis Stoplų rajone, Minsko srityje.

¹³¹ Derevnoje (Дэраўная) – dabar miestelis Stoplų rajone, Minsko srityje.

¹³² Korektūros klaida, turėtų būti *patvirtinant*.

¹³³ Stolpcai (Стоўпцы) – dabar rajono centras Minsko srityje.

¹³⁴ Deliatičy (Дзяляйчы) – dabar kaimas Naugarduko rajone, Gardino srityje.

63.

Paaiškinimai: 1949 m. spalio 11 d. J. Žemaitis kreipėsi į Gynybos pajėgų vadą, Visuomeninės dalies viršininką, Vakarų, Rytų ir Pietų Lietuvos sričių vadus su prašymu pasisakyti juos, ar pritaria Baden Badeno susitarimui (kartu paminėta, kad Baden Badeno pasitarimo trumpojo protokolo nepatvirtinto nuorašo nuorašą, „Kelias žinias apie VLIKą“ bei žvalgybos žinių klausimynus adresatai jau turį).

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 62 (nuorašas).

[...] Šį rašinį [Kelios žinios apie VLIKą] ištisai (tik be paskutiniojo skirsnio „Lietuvos sienos“) galima pateikti visų stamb[esniųjų] org[anizacinių] v[ie]n[etų] vadovybėms, atitinkamai jas painformuojant ir apie 48.07.07–09 d. d. susitarimą tarp VLIKo ir mūsų sąjūdžio atstovų. Įdomesnes šio rašinio ištraukas galima skelbti apygardų organuose.

Nuo skirsnio „Lietuvos sienos“ platesnio propagavimo susilaikoma dėl to, kad L Vdv¹³⁵ narių tarpe yra keliamas klausimas pasiūlyti VLIKui iš pagrindų peržiūrėti savo nusistatymą būsimų Lietuvos sienų reikalu.

64.

Paaiškinimai: 1949 m. lapkričio 10 d. J. Žemaitis kartu su L. V. Grigoniū rašte, adresuotame Gynybos pajėgų vadui, Visuomeninės dalies viršininkui, Vakarų ir Rytų Lietuvos sričių vadams, pirmieji pareiškė nepritarimą rašinio „Kelios žinios apie VLIKą“ skirsnyje „Lietuvos sienos“ išdėstytoms mintims.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 56 (nuorašas).

[...] Dėl rašinio „Kelios žinios apie VLIKą“ pastraipos „Lietuvos sienos“ laikome būtina pareikšti štai ką:

Mūsų nuomone, Sąjūdis būsimųjų valstybės sienų ir tautiniu klausimais turėtų vadovautis principu „Nebūti kitų likimo kalviu“¹³⁶; iš to sektų, kad Sąjūdis negali pritarti VLIKo nusistatymui būsimųjų Lietuvos sienų klausimu.

Šiuo klausimu L T-ba¹³⁷ turi pareikšti savo nusistatymą, suteikdama jam atitinkamo nutarimo formą. Siūlome visiems L T-bos nariams pareikšti šiuo klausimu savo nuomones ir įgalinti mudu, susumavus ir suderinus L T-bos narių pareikštas nuomones, išreikšti jas atitinkamu L T-bos nutarimu.

¹³⁵ *Laisvės* vadovybės, t. y. LLKS Tarybos prezidiumo.

¹³⁶ 1949 m. vasario 11–17 d. LLKS Tarybos posėdyje tokia J. Šibailos pasiūlyta nuostata buvo priimta kaip Sąjūdžio ideologijos pagrindas (↑ 51).

¹³⁷ *Laisvės*, t. y. LLKS, Taryba.

65.

Paiškinimai: 1949 m. lapkričio 27 d. V. Vitkauskas pirmasis atsakė į J. Žemaičio ir L. V. Grigonio iškeltą klausimą, pasisakydamas už VLIKo siekiamas ateities Lietuvos sienas.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 11, l. 170.

Mano nuomone, VLIKo siekiamos ateities Lietuvos sienos yra teisingos, nes tos žemės Lietuvos istorijos praeity juridiniai ir tautiniai priklausė Lietuvai. Šiandien tą faktą liudija tose žemėse lietuviški vietovardžiai, gyventojų pavardės bei žymaus gyventojų procento dvasia, juos jaučiant lietuviais.

Dėl principo „nebūti kitų likimo kalviu“ mano nuomonė: grobuoniškų didžiųjų kaimynų parblokšta ir suniokota Lietuva, pagaliau atkovojo nepriklausomybę, tačiau tik mažos ir silpnos valstybės rėmuose, negalėjo jai teisėtai priklausomų kraštų atsiimti ir valdyti. Mūsų broliai tautiečiai, gyvenę tose žemėse, liko po svetimųjų letena. Ilgainiui dalis jų nutautėjo, dalis sumišo su svetimaisiais, tačiau jų daugumai ilgą eilę metų likimą kalė svetimieji.

Ir jei tai po būsimojo pasaulinio karo Lietuvos valstybės atstatymas pilnumoj priklausytų nuo lietuvių tautos, kodėl neįjungti tų lietuviškų žemių ir joje gyvenančių brolių į vieną lietuvių šeimą? Mano manymu, svetimšaliai ir nutautėjusieji gyventojai, gyvenantieji tose žemėse, neturėtų užkirsti kelio tom žemėm ir jose gyvenantiems mūsų broliams į išsilaisvinimą bei tikrojo šeimnininko valdymą.

Aš, kaip L T-bos¹³⁸ narys, pritariu VLIKo B[aden] B[adeno] pasitarime nusakytoms ateities Lietuvos valstybės sienoms¹³⁹.

66.

Paiškinimai: 1950 m. vasario 15 d. Visuomeninės dalies viršininko Juozo Šibailos-Merainio rašte nr. 12 pareikštos mintys galėtų būti laikomos atsakymu į LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko Jono Žemaičio-Vytauto ir sekretoriaus Leonardo Vilhelmo Grigonio-Užpalio prašymą pareikšti nuomonę dėl rašinio „Kelios žinios apie VLIKą“ skirsnio „Lietuvos sienos“.

Tačiau 1950 m. liepą LLKS Tarybos biuletenyje J. Žemaitis ir L. V. Grigonis pažymėjo, kad reikšdamas savo nuomonę J. Šibaila „dar nebuvo gavęs informacijos „Kelios žinios apie VLIKą“; tuo paaiškinamas jo reiškiamų minčių atsilikimas nuo duomenų, esančių minėtoje informacijoje“. Toliau buvo pageidaujama, kad „susipažinęs su VLIKo pažiūra būsimųjų Lietuvos sienų klausimu jis savo rašinį atitinkamai papildytų“ (LYA, f. 3377, ap. 55, b. 218, l. 93).

¹³⁸ *Laisvės*, t. y. LLKS, Tarybos.

¹³⁹ Supainioti šaltiniai – diskutuojamos ateities Lietuvos valstybės sienos buvo nusakytos ne Baden Badeno susitarimo protokole, o J. A. Lukšos rašinyje „Kelios žinios apie VLIKą“.

Šaltinio saugojimo vieta: KTRM, GEK 3904 (nuorašas).

Publikacijos: L Tarybos biuletenis. 1950 m. liepos mėn., nr. 2, l. 4–5 (pastraipa „LLKS Lietuvos sienų pakitimas...“ išleista); Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys. Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 501–503; Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos. Sud. Nijolė GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ. Vilnius, 1998, p. 637–638.

Mano nuomonė Lietuvos valstybės sienų klausimu

1) Tarptautiniu požiūriu

296

LLKS tarptautiniu požiūriu tegali būti suprastas kaip pateisinimas Lietuvai suteikto pasitikėjimo, kuriuo pasaulio tautos pripažino Lietuvos valstybei Nepriklausomybės teisę. Šitas pripažinimas įteisina ir Lietuvos valstybės sienas, kurias, sudarant atitinkamas sutartis, Lietuvos valstybės vyriausybė nustatė su mūsų kaimyninėmis valstybėmis.

LLKS Lietuvos sienų pakitimus, kuriuos Lietuvai jos kaimynai stengėsi primesti brutalaus jėgos pagalba, tegali laikyti tiek teisėtais, kiek teisėtą laikome nūdienę bolševikinę Lietuvos vyriausybę. Visa tai tėra tos priežastys, kurios sukėlė antrą pasaulinį karą, kurias pašalins šio karo užbaigimas – su naikinus bolševizmą.

Šiam atvejui įdomus TSRS valstybės diplomatinis triukšmas dėl didžiųjų valstybių pakto sudarymo reikalo ir, šiam triukšmui nuraminti, Atlanto paktas¹⁴⁰. Aišku, TSRS diplomatijos geidavimas yra, kad ir ateityje valstybėms sienas diktuočių jėgų pusiausvyros išlaikymo reikalas. Šitas reikalas savu laiku lėmė ir Vilniaus žemių klausimą – realiai skyrė bolševikinę Rusiją nuo civilizuoto pasaulio.

Kiek šitas bolševikinės valstybės siekimas teisingas, siekiant išvengti vienos valstybės pasaulyje dominavimo, tiek jisai skaldydamas organiškai vieningas valstybes gamina priežastis neramumams, revoliucijoms ir karams kelti. Šioms priežastims pašalinti veikia Europos atstatymo – Maršalo planas¹⁴¹; Maršalo plano įgyvendinimui kliūtims pašalinti sudarytas [A]tlanto paktas. Neabejojant [A]tlanto pakto pergale prieš bolševizmą, netenka abejoti ir tuo, kad jėgų pusiausvyros politika jau yra atgyvenusi. Tai rodo ir tai, kad ir Vilniaus su jo žemėmis atskyrimas nuo Lietuvos valstybės jau yra atgyvenęs.

Klaipėdos žemes nuo Lietuvos bandė atplėšti tie Vokietijos valdovai, kurie vokiškąją jėgą padarė žmonijos gyvenimui prasikaltimu, ją nuvedė į

¹⁴⁰ Šiaurės Atlanto organizacijos sutartis, pasirašyta 1949 m. balandžio 4 d.

¹⁴¹ JAV valstybės sekretoriaus (1947–1949 m.) George'o C. Marshallo vardu pavadintas paramos Europai planas, pradėtas įgyvendinti 1948 m.

Niurnbergą. Aišku, kad Niurnbergo procesas ir dėl šio prasikaltimo yra savo žodį taręs. Visiškai netenka apie tai ir galvoti, kad demokratinė Vokietija bandytų savintis nacistinės Vokietijos laimėjimus, tuo pačiu ir Klaipėdos žemių Vokietijai priklausymą.

2) Lietuvos valstybės klausimas

Maršalo planu atstatoma Europa, iš savo gyvenimo turės išgyvendinti revoliucijoms kelti priežastis. Atskyrimas Vilniaus ir jo žemių nuo Lietuvos težada jam užkampinės provincijos rolę, tuo pačiu ekonominį skurdimą. Kadangi skurdas ir yra pirmoji priežastis revoliucijoms kilti, dėl to apie Vilniaus priklausymą Lenkijai tegali galvoti nebent tie, kuri[ų] pozicijos – Gestapo, MVD pagalba valstybinę jėgą mėgsta demonstruoti.

Kad Klaipėdos žemės natūraliai suaugusios su Lietuvos valstybe, dar 1923 metais pasaulis patvirtino.

3) Lietuvos piliečių klausimas

Gal galėtų kuriam lietuviui kilti pagunda ir tokių Lietuvai sienų siekti, kurios buvo Vytauto Didžiojo laikais. Deja, anais laikais Lietuvos gyvenimą tegalėjo reikšti jos dydis – jėga, dėl to Vytautas Didysis yra, kad to laiko Lietuvos gyvenimo klausimą teisingai išsprendė, šiandien, kai SNO su ypatingu atsidėjimu rengiamas žmogaus teisės įstatymas, Lietuvos gyvenimą teisingiausiai išspręs Lietuvos seimas. Dėl to Lietuvos valstybės sienų nutolinimas nuo lietuvių gyvenamų plotų galėtų ir tokį Lietuvai seimą reikšti, kuris ir be ultimatumų panorėtų valstybės sienų iki Vladivostoko.

Išvados: Mūsų kova dėl Lietuvos Nepriklausomybės. Tuo pačiu – dėl Lietuvos nepriklausomo gyvenimo. Šitas gyvenimas yra paremtas demokratine – žmogaus – tautos apsisprendimo teise. LLKS patvirtina [l]ietuvių tautos apsisprendimą: „Kito negeidžiant[,] savo neapleisti“.

Pastaba: [Pasiūlymui] galutin[e]s išvad[a]s šiuo reikalu padaryti Tamstų rašte nurodyta tvarka pilnai pritariu.

67.

Paaiškinimai: Kaip pageidavo J. Žemaitis ir L. V. Grigonis, 1950 m. gegužės 26 d. LLKS Visuomeninės veiklos vadovas J. Šibaila pareiškė savo nuomonę dėl rašinio „Kelios žinios apie VLIKą“.

Publikacijos: L Tarybos biuletenis. 1950 m. lapkričio mėn., nr. 3, I. 12–13; *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys.* Sud. Dalia KUODYTĖ, Algis KAŠĖTA. Kaunas, 1996, p. 507.

[...] Pasakęs savo nuomonę dėl protokolo¹⁴², gavau informaciją „Kelios žinios apie VLIKą“. Ta proga tenka pasisakyti ir dėl Lietuvos valstybės sienų, kurių per VLIKą siekiama.

Asmeniškai turiu prisipažinti, kad šia kryptimi veikti mano galių apimtis silpna. Man tik atrodo, kad pokario Europos gyvenimą lems ne ti[e]k tautinės ambicijos, kiek ekonominio gerbūvio klausimas. Tuo atveju mes su Vokietija sienos neturėsime, nes Lenkija platesniu ruožu, kaip Dancingo koridorius, turi siekti jūrą.

Kadangi mes negalime geidauti, kad Gudija savo ūkiniu kanalu laikytų Dauguvą ir Rygą, dėl to mums tenka skaitytis su mintimi L[atv]ija – Lietuva – Gudija valstybės ar valstybių sistemos. Šitos valstybės ar valstybinės sistemos ūkinis klestėjimas vien Klaipėd[ą] tenkintis, aišku, negalės. Dėl to per VLIKą Lietuvos siekimas Karaliaučiaus, ginklu kovojantiems dėl vispusės Lietuvos laisvės, palieka tik sveikinti. (Šitas mano nusistatymas atšaukia ankstyvesnę tuo reikalu pareikštą nuomonę) (↑ 65).

68.

Paaškinimai: 1949 m. pabaigoje ar 1950 m. pirmąjį pusmetį V. Ivanauskas ir A. Liesis pateikė bendrą nuomonę apie rašinio „Kelios žinios apie VLIKą“ skirsnį „Lietuvos sienos“. Ją suformulavo V. Ivanauskas.

Publikacijos: L Tarybos biuletenis. 1950 m. liepos mėn., nr. 2, p. 4; *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos.* Sud. Nijolė GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ. Vilnius, 1998, p. 635–636.

1) Dėl vakarinės Lietuvos sienos

Mes pilnutinai pritariam VLIKo nusistatymui, pagal kurį vakarinė Lietuvos siena turėtų eiti vadinamąja P[o]tsdamo linija, paliekant Karaliaučių Lietuvos pusėje. Šis nusistatymas turi istorinį, etnografinį ir ekonominį pagrindą. Kad šis kraštas kadaise buvo gyvenamas lietuvių giminių, kurios ilgainiui liko išnaikintos arba suvokietintos, yra istoriniu požiūriu neginčytinas faktas. Tai liudija šio krašto beveik išimtinai lietuviški vietovardžiai, taip pat ir daugelio gyventojų lietuviškos pavardės. Kad šio amžiaus bėgyje ten maža beliko gyventojų, kurie save laikytų lietuviais, tai dar nereiškia, kad istorinė skriauda vieną kartą negalėtų

¹⁴² Baden Badeno susitarimo.

būti atitaisyta. Tam dabar būtų kaip tik ypatingai patogus momentas. Didesnė dalis Rytprūsių gyventojų yra karo metu žuvę, pasitraukę į vakarines zonas arba deportuoti į Sov[ietų] Sąjungą. Šiuo metu krašte, ypatingai miestuose, vyrauja rusiškas elementas, nemaža yra taip pat ir lietuvių. Sutriuškinus Sov[ietų] Sąjungą ir atstatant naują tvarką šioje Europos dalyje, kalbama teritorija turėtų būti priskirta Lietuvai suvereninės valdžios teisėmis (autonomija būtų labai nepageidautina). Nesunku ją būtų kolonizuoti lietuviais. Likusi[em]s vokiečių tautybės gyventojams turėtų būti pasiūlyta repatrijuoti į naujų sienų ribojamą Vokietijos teritoriją arba likti lojaliais Lietuvos valstybės piliečiais.

Nesant lietuvių gyventojų daugumai, Rytprūsių dalies valdymas nesudarytų ypatingų sunkumų. Atsižvelgiant į in[v]esticijas, kurias Vokietijos valdžia yra padariusi šiame krašte, būtų galima atsakyti reparacijų už vokiečių armijos bei administracijos karo metu padarytus nuostolius mūsų šalyje.

Žinoma, iš anksto sunku spręsti, ar tokios mūsų teritorialinės pretenzijos bus pilnutinai ar bent dalinai patenkintos. Tai priklausys nuo to, kaip iš viso bus sprendžiamas Rytprūsių likimas: ar bus nutarta juos iš Vokietijos, iš karą pralaimėjusios agresinės valstybės, visiškai išskirti ir padalinti tarp kitų valstybių (geografinė Rytprūsių padėtis, Dancingo koridoriui skiriant juos nuo likusios Vokietijos dalies, yra gana nepatogi), ar ypatingai atsižvelgiant į eventuales Vokietijos nuopelnus būsimajam[e] kare, – palikti juos su menkais apkarpymais Vokietijos valdžioje. Šiaip ar taip, mes savo pretenzijas pareikšti turime, nes tuo labiau kad antro uosto reikalingumas mūsų krašto ekonomikai – gyvybiškai svarbu[s]. Jei mes nieko nereikalausime, tai nieko negausime. Jei 1922 m.¹⁴³ nebūtų buvusi padaryta ginkluota intervencija Klaipėdos kraštui atgauti, tai visu nepriklausomybės laikotarpiu būtume turėję verstis be savo uosto. Tad būkime patys savo likimo kalviais, belskime, ir bus atidaryta.

2) Dėl rytinės Lietuvos sienos

Pritariame VLIKo nuomonei, kad rytinės Lietuvos sienos pagrindu turėtų būti imama 1920 m. Lietuvos–Rusijos sutartyje nubrėžta linija. Dėl siūlomų korektyvų ir dėl sienos su lenkais, neturėdami šiuo momentu galimybės šį klausimą nuodugniau išstudijuoti, nuo detalesnio pasisakymo susilaikome, iš principo vienok, pritardami VLIKo užsibrėžtiems siekimams.

69.

Paaškinimai: Žemaičių apyg. vado V. Montvydo nuomonė trumpa, apie ją žinoma iš LLKS Tarybos biuletenio.

¹⁴³ Turi būti 1923 m.

Publikacijos: L Tarybos biuletenis. 1950 m. liepos mėn., nr. 2, I. 5; *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos.* Sud. Nijolė GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ. Vilnius, 1998, p. 638.

VLIKo reikalaujamų sienų klausimu pritariu. Kadangi šitos žemės seniau yra priklausiusios mums, o vėliau buvo iš mūsų atimtos, tai dabar mes turime neginčijamą teisę jų reikalauti.

70.

Paiškinimai: Prisikėlimo apyg. vado P. Morkūno nuomonė taip pat buvo paskelbta LLKS Tarybos biuletenyje.

Publikacijos: L Tarybos biuletenis. 1950 m. liepos mėn., nr. 2, I. 5; *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos.* Sud. Nijolė GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ. Vilnius, 1998, p. 639.

Teisingiausiomis laikau Lietuvos sienas, nusistovėjusias nepriklausomybės metu, su Klaipėdos ir Vilniaus kraštais.

71.

Paiškinimai: 1950 m. lapkritį LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas Jonas Žemaitis-Vytautas į diskusiją Lietuvos valstybės sienų ir kitais politiniais klausimais įtraukė Lietuvos kariuomenės plk. Dominyką Steponaitį – asmenį, su kuriuo partizanai dar 1948 m. siejo dideles viltis, siūlydami jam užimti BDPS Prezidiumo pirmininko pareigas.

1948 m. gruodį D. Steponaitis buvo suimtas, užverbuotas ir tuoj pat iš saugumo akiračio dingo. Vėl buvo susektas 1950 m. spalį Kaune ir tuo pačiu metu atnaujino ryšius su partizanais¹⁴⁴; per Jūros sr. vadą V. Ivanauską D. Steponaičio siuntos pasiekė J. Žemaitį.

Manytina, kad plataus akiračio, skvarbaus mąstymo D. Steponaitis laiškuose ir rašiniuose reiškė savo asmenines mintis, tačiau saugumas laukė progos, kaip šia padėtimi pasinaudoti, ieškant kelių, vedančių pas J. Žemaitį.

Publikacijos: L Tarybos biuletenis. 1950 m. lapkričio mėn., nr. 3, I. 4–7.

¹⁴⁴ GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ, Nijolė. *Žuvusiųjų prezidentas.* 3-ioji laida. Vilnius, 2007, p. 196, 209, 242.

Politiniais klausimais

1) Atstatytos valstybės politikos klausimu

Pagrindinė premisa, iš kurios turi išeiti mūsų vidaus ir užsienio politika pirmame atgautos laisvės periode, turėtų būti faktas, jog lietuvių tauta nuo 1940 m. randasi karo padėtyje su sovietais ir pirmon galvon su rusų tauta, nors formaliai karas ir nebuvo deklaruotas. Iš to išeidami mes 1941 m. sukilimą traktuojame ne kaip esantį rėmuose vokiečių-sovietų karo, bet aparate, nes lietuvių-rusų karas tebesitęsia iki pat šiol, nepertraukiamai nuo 1940 m.

Sovietams karą pralaimėjus, į Taikos konferenciją atvyks, be abejo, nauji rusai. Jie bandys visas piktadarybes suversti ant bolševizmo, t. y. ant nacionalinės (respektyviai, nevalstybinės) platformos, čia lietuviai, čia žydai, kitur lenkai, bolševikai esą kalti. Tai bus daroma norint išvengti reparacijų už padarytus plėšimus, žudymus, deportacijas. Nesunku įrodyti, kad dauguma piktadarybių galutinėje sąskaitoje vienos, būtent rusų, tautos naudon, pagaliau, visus nacionalizmus žiauriai persekiojant, rusiškasis yra isteriškai skatinamas.

Pokarinė Rusija, reikia spėti, eis išvien su Vokietija, abiejų likimas bus toks pat, kaip ir jų kaltė dėl visų įvykių po 1939 m. Jie (rusai ir vokiečiai) bandys išnaudoti visas galimas nesantaikas ir bandys suskaldyti bendrą frontą prieš juos. Reikia spėti, kad bus bandoma vėl sukivirčinti lietuvius su lenkais. Reikės vienai ir antrai pusei parodyti daug politinės išminties, tolregystės ir šalto kraujo, kai iškils sienų klausimas. Lenkai, be abejo, bandys atgauti Vilniją, t. y. kraštą, prie kurio jie dar fantastiškiau¹⁴⁵ prisirišę negu mes.

Šiuo klausimu mano paties pažiūra yra šit kokia:

Vilnį mes turime bandyti išlaikyti, bet ne bile kokia kaina. Dėl Vilniaus mūsųose veikia ne tik šaltas išskaičiavimas, sentimentai. Aš Vilnį, šaltai galvojant, mainyčiau į Rytprūsį ar į jų pajūrio dalį. Viską užmirščiau ir sėsčiau prie vieno stalo su lenkais, kad tik būtų atitaisyta (žinoma, dalinai) istorinė didžioji klaida, kurią padarė praeitis, toldama nuo jūros į galvažudiškuosius Rytus. Gal aš klystu, bet man rodos, kad iš Vilniaus mumsėjo ne vien palaima. Iš ten ar per jį mums taip pat atėjo sulenkėjimas, toliau posūkis šalin nuo Europos ir, pagaliau, valstybės sužlugdymas iš vieno, per Žalgirio sąjungininkų kaltę. Tai, ką dabar pergyvename, yra tolesnė pasieka anų laikų įvykių. Tai liečia tiek mus, ti[e]k lenkus, todėl aš manau, kad su pastaraisiais nebūtų per daug sunku rasti bendrą kalbą susitarimui. Tai, ką vokiečiai padarė prieš žydus ir rusai prieš vokiečius Rytprūsioose, yra nepaprastai reti ir sunkiai atstatomi įvykiai, kurių mes, žmogiškumo požiūriu, nei užginti, nei pateisinti negalėsime, tačiau turime tai tinkamai įvertinti ir išnaudoti. Žodžiu, dėl Rytprūsio išvien su lenkais!

¹⁴⁵ Turi būti *fanatiškiau*.

Užsienio politikoj, iš viso, mums reikia liautis būti vėjiniu gaiduku. Vytautinė čia-su-čia politika prieš vokiečius nepasitvirtino ir smetoninė čia-su-čia politika prieš rusus nepasitvirtino, todėl to daugiau nebekartokime. Mums reikia tvirtai apsistoti tinkamame politikos taške ir dorai jo laikytis. Vaizduotė politikoje daugiau žalinga negu naudinga, todėl meskime svaichioję apie Baltoskandijas, tiltus tarp Rytų ir Vakarų, nes visa tai nerealų. Šit, lyg tyčia, vienas vaizduotosios Baltoskandijos narys – Švedija – vienintelė pripažino *de jure* Pabaltijo kraštų užgrobimą ir gėdingai išdavinėjo tų kraštų pabėgėlius rusams į tikrą mirtį.

Ir vis dėlto, mes turėsime ieškoti užtarytojų ar ramsčių bent per tą laiko tarpą, kol sustiprės Suv. Nacijos (jei tik jos iš viso išsilaikys). Čia mums tikėtų Britų Imperija, net jeigu reiktų ir tam tikrų aukų.

Nuo Rytų turime atsiriboti plačiausia to žodžio prasme, politiškai ir už vis daugiau kultūriškai. Sakiau, ir politiškai, nes per politinius ryšius išsivysto per didelis kultūrinis bendravimas. Kultūra mums turi eiti tik iš Vakarų ir pirmą galvą anglosaksinio atspalvio. Su Rytai mūsų santykiai turi apsiriboti tik prekyba ir... reparaacijomis. Aš kalbu ne neapykantos ar kitokių laikinų sentimentų apimtas, bet išdavoje ilgų galvojimų ir studijų, dar 1919 m. prasidėjusių, neimprovizuotų, subrendusių ir visiškai įvykių eigos patvirtintų. Lietuviai tegali būti Vakarai arba Rytai, bet nieko pusiau, kitaip galvoti nerealų, gromachtiška, taigi mažai tautai – savižudiška [...].

72.

Paaškinimai: 1950 m. lapkričio mėn. buvo paskelbta devintuoju numeriu užkoduoto LLKS Tarybos nario nuomonė.

1949 m. sausio 25 d. būsimų LLKS Tarybos prezidiumo narių Jono Žemaičio ir Petro Bartkaus parengtuose nurodymuose devintasis buvo *Visvaldas* (LYA, f. 3377, ap. 55, b. 218, l. 138), kuris laikytinas iki šiol istoriografijoje nežinomu tuo metu Kęstučio apyg. vado pareigas ėjusio Henriko Danilevičiaus rašytiniu slapyvardžiu. Tų pačių metų liepos 5 d. LLKS Tarybos narių – biuletenio bendradarbių sąrašė *Visvaldą* pakeitė *Granitas* (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 539).

Sprendžiant iš to, kad 1949 m. vasario 16 d. laisvės kovotojo partizano leitenanto laipsnis buvo suteiktas Jūros sr. Kęstučio apyg. Aukuro rinkt. vadui *Granitui* (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 11, l. 83), o tų pačių metų spalio 12 d. LLKS Tarybos narys *Granitas* jau buvo žuvęs (*L Tarybos biuletenis*. 1949 m. spalio mėn., nr. 1, l. 10), čia kalbama apie trumpam Kęstučio apyg. vado pareigas iš H. Danilevičiaus perėmusį Aleksandrą Mieliulį.

A. Mieliulis žuvo 1949 m. birželio 8 d., tad jis negalėjo pateikti atsakymo į klausimus, kuriuos LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas ir sekretorius kėlė spalio ir lapkričio mėnesiais. Pagrįsta manyti, kad nuo 1949 m. rudens 9-ąjį LLKS Tarybos nario mandatą turėjo A. Bakšys.

Publikacijos: L Tarybos biuletenis. 1950 m. lapkričio mėn., nr. 3, p. 14–15.

Atsisakyti nuo mūsų vakarinių sienų praplėtimo Rytprūsių sąskaiton, mano nuomone, nereikėtų. Čia mes tik turėtume vadovautis principu: „Atkask tiek, kiek gali sukramtyti“. VLIKo nusistatymas siekti visos Rytprūsių srities, šiandien įjungtos į TSRS, yra per didelis i[r] negali būti Sąjūdžio pilnumoje paremtas.

Svarstant šį klausimą, pirmiausia kyla klausimas, koks likimas gali ištikti Rytprūsius Taikos konferencijoje.

Žym[į] anglosaksų veikėjų (Trumeno¹⁴⁶, Ačesono¹⁴⁷, Maklajaus¹⁴⁸, Bevin¹⁴⁹) pasisakymuose, padarytuose Prancūzijos užsienio reikalų ministro Šumano¹⁵⁰ vizito Vokietijoje proga, ypatingai pabrėžiama, jog Vokietija tenepamiršta, jog ji yra viena iš svarbiausių Antrojo pasaulinio karo kaltininkų, ir tenemano, kad jai už tai bus dovanota. Iš padarytų pasaulio politikų pareiškimų tegalime prieiti tik vieną išvadą, jog padaryti teritoriniai pakeitimai Vokietijos kaimynų naudai nebus esminiai pakeisti. Todėl sutriuškinus TSRS, Rytprūsių klausimas vėl iškils Taikos konferencijoje. Lenkijos pretenzijos į platų išėjimą Baltijos jūron, aišku, bus patenkintos, todėl, mums nepareikalavus dalies Rytprūsių (į kuriuos mes turime daugiau teisių negu lenkai), jie bus atiduoti lenkams.

Rytprūsių įjungimas Lietuvos teritorijon atitaisytų nors dalinai mūsų tautos praeities klaidas, o be to, reikalingas ir geopolitiniais, ekonominiais, tautiniais sumetimais. Tuo būdu mūsų pretenzijos į Rytprūsius nėra likimo kalbėjimas kitiems, bet **sau**.

303

73.

Paiškinimai: J. Kimštas savo nuomonę dėl rašinio „Kelios žinios apie VLIKą“ skirsnio „Lietuvos valstybės sienos“ pareiškė 1951 m. sausio 12 d. ir tų pačių metų sausio 30 d. (šių raštų turinys nežinomas) – kur kas vėliau negu kiti LLKS Tarybos nariai. Galbūt J. Kimštą pasiekė ne visos 1949–1950 m. siuntos? Galbūt J. Kimštas nerado reikalo anksčiau pateikti savo nuomonę oficialiai?¹⁵¹

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. 3377, ap. 55, b. 224, l. 190 (nuorašas).

¹⁴⁶ JAV prezidentas 1945–1953 m. Harry S. Trumanas.

¹⁴⁷ JAV valstybės sekretorius 1949–1953 m. Deanas Achesonas.

¹⁴⁸ Nenustatytas politikas. Gal turimas omenyje Hectoras McNeilas, 1946 m. paskirtas Jungtinės Karalystės užsienio reikalų sekretoriaus pavaduotoju (valstybės ministru).

¹⁴⁹ Jungtinės Karalystės užsienio reikalų sekretorius 1945–1951 m. Ernestas Bevinas.

¹⁵⁰ Prancūzijos ministras pirmininkas (1947–1948 m.) ir užsienio reikalų ministras (1948–1953 m.) Robertas Schumanas.

¹⁵¹ Ilgam nutrūkęs ryšys tarp J. Žemaičio ir J. Kimšto buvo atkurtas 1950 m. lapkritį.

Pareiškiu savo nuomonę žemiau išvardintais klausimais:

1) „Kelios žinios apie VLIKą“. Faktas, kad VLIKas taip pat kovoja, tik kitomis priemonėmis – diplomatinėmis, politinėmis. Taip pat faktas, kad paminėtomis priemonėmis VLIKas yra atsiekęs labai daug. Imant dėmesin ir tai, kad VLIKo reikalavimui būsimųjų Lietuvos sienų klausimu yra pagrįsti galimybės jiems statyti, savo ankstyvesnę nuomonę būsimųjų Lietuvos sienų klausimu atšaukiu ir tuo klausimu pareiškiu pasitikėjimą VLIKu [...].

Aplamai, Lietuvos būsimųjų sienų ir Baden Badeno susitarimo klausimais nagrinėjimą siūlau užbaigti ir paminėtais klausimais LLKS Tarybos pareikštas nuomones bei iškeltus pasiūlymus išreikšti LLKS Tarybos atitinkamu nutarimu, prieš tai visa tai susumavus ir suderinus. Šį darbą atlikti siūlau paversti LLKS V[a]d[o]v[ybės] Brand[uoliui]. Be to, kalbamą nutarimą, mano nuomone, reikėtų galimai skubiau pasiųsti VLIKui, jei ne vykdymui, tai bent žinoti.

74.

Paaiškinimai: Tą pačią 1952 m. sausio 1-ąją vienas paskui kitą sekė du J. Kimšto raštai, adresuoti V – LLKS Tarybos prezidentui pirmininkui J. Žemaičiui. Paaiškėja, kad J. Kimštas savo ankstesnę nuomonę pakeitė, pritardamas VLIKui ir, su tam tikromis išlygomis, D. Steponaičiui.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-30, ap. 1, b. 212, l. 309.

[...] Diskusiniame straipsnyje „Politiniais klausimais“ [↑ **71**] autoriaus visoms iškeltoms mintims pritariu, išskyrus Vilniaus klausimu. Šiuo klausimu esu pareiškęs savo nuomonę 51.01.12 ir 51.01.30 bei 52.01.01 raštuose Nr. 148, 163 ir 3.

75.

Paaiškinimai: 1950 m. spalio 3 d. desantu į Lietuvą sugrįžęs LLKS atstovas užsieniui J. A. Lukša po mėnesio pasiekė Gynybos pajėgų štabą ir savo nuomonę Lietuvos sienų atžvilgiu oficialiai pareiškė gruodžio 5-ąją.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 17, l. 150 (nuorašas).

Gerbiamaam LLKS Tarybos Prez[idiumo] pirm[ininko] pav[aduotojui]

Atsakydamas į Tamstos raštą Nr. 115 iš 50.11.30 pranešu [...] laikau tikslinga VLIKo užimtą politikos liniją Lietuvos sienų atžvilgiu.

76.

Paaškinimai: Plačiai ir iš esmės būsimų Lietuvos valstybės sienų klausimą J. A. Lukša aptarė LLKS Visuomeninės dalies biuletenyje, kurį kaip minėtos dalies Politinio skyriaus viršininkas ėmėsi rengti ir dauginti pasiekus klaidingoms žinioms, kad 1950 m. liepą J. Šibaila žuvo.

Šio rašinio autorystė nustatyta pagal *LLKS Tarybos prezidiumo X sekcijos (Pietų Lietuvos srityje) LB (Visuomeninės dalies) vardu leidžiamo biuletenio bibliografinių žinių lapą (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 212)*.

Publikacijos: *LLKS LB biuletenis*. 1951 m. sausio 15 d., nr. 1, p. 6–12; *Prisikėlimo ugnis*. 1952 m. sausis, nr. 1 (22), p. 1–4.

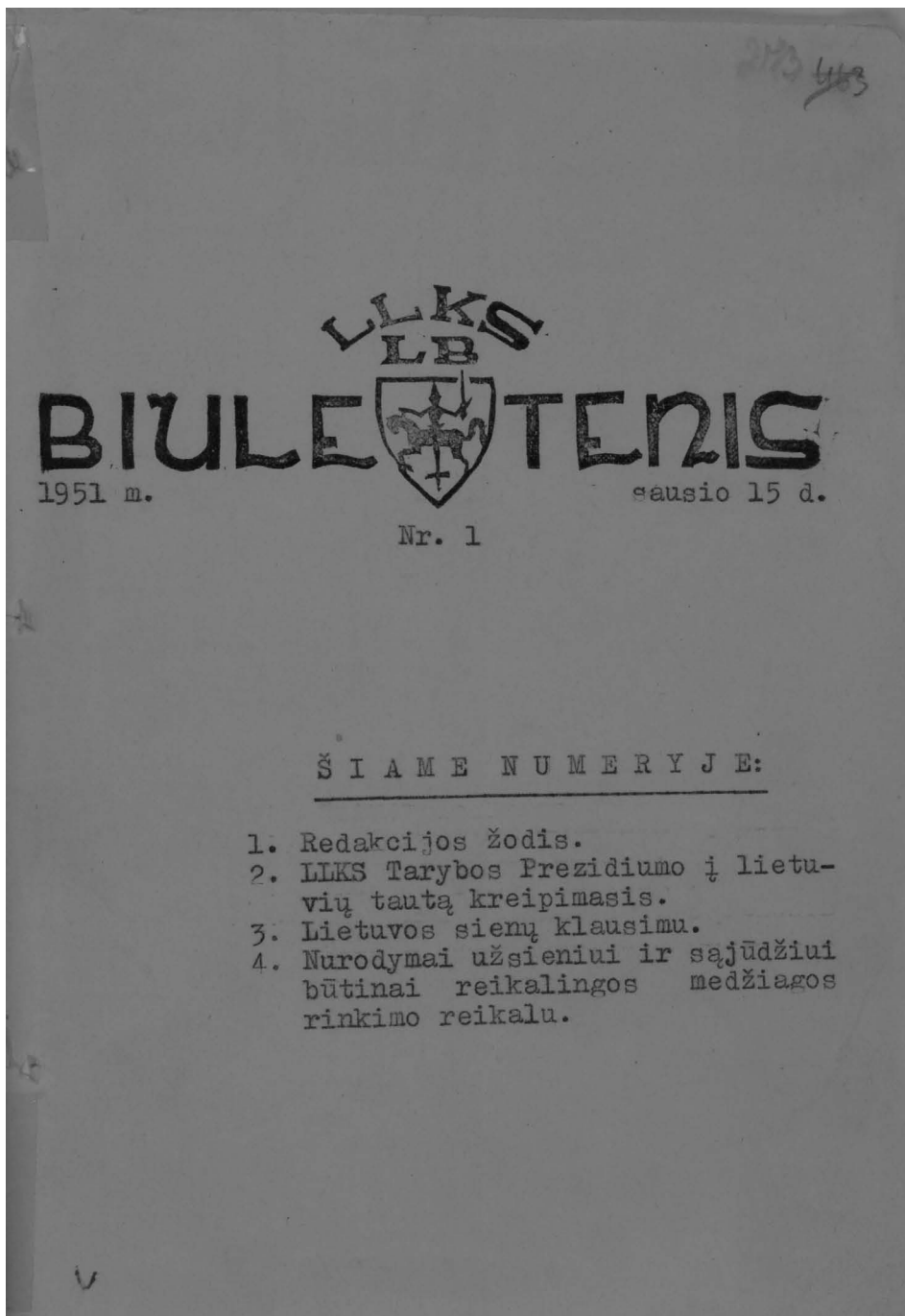
Lietuvos sienų klausimu

LLKS vadovybė 1949 metų vasarą pasiekė pirmos išsamesnės žinios apie lietuviškųjų instancijų veiklą užsienyje Lietuvos išlaisvinimo reikalu. Gautos informacijos dėka išryškėjo Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto (VLIKo) užsienyje užimta pozicija Lietuvos sienų klausimu.

Pažindamas dabartines užsienyje vyraujančias nuotaikas projektuojamo tarptautinio valstybių bendradarbiavimo ateityje reikalu ir išnaudodamas eilės svarių valstybių šiltą nusistatymą lietuviškųjų reikalų atžvilgiu, VLIKas siekia šitokių Lietuvos sienų: vakaruose – įjungiant dalį Rytprūsių pagal Potsdamo liniją; rytuose – Lietuvos–Rusijos 1920 metų sutarties nusakytos sienos su pataisomis: 1) šiaurėje įjungiant Miorus¹⁵², Šarkovčyzną, Voropajevą, 2) įjungiant plotą į vakarus nuo Grodeko ligi Zietelios (Nalibokai–Derevnia), 3) įjungiant plotą į vakarus nuo Stolbcų–Deliatyčių Nemunu žemyn, užtikrinant abu Nemuno krantus Lietuvai. Pietuose su lenkais VLIKo pageidaujama siena turėtų eiti maždaug 1919.VI.18 demarkacijos linija su pataisa, vedant sieną pro Augustavą, Štabinę, Sidrą. Šitokie VLIKo reikalavimai grindžiami, remiantis etnografiniais ir ekonominiais lietuvių tautos interesais.

Atstatant Nepriklausomos Lietuvos valstybę, be abejo, Lietuvos sienų klausimas atsidurs tarptautinėje sprendimų arenoje, kur ekonominiai ir etnografiniai motyvai negalės būti apeinami. Žinoma, gyvename taip vadinamo ap-

¹⁵² ↑ 62 ir patikslinimus nuorodose.

LLKS Tarybos Prezidiumo X sekcijos biuletenio viršelis ir šiame numeryje paskelbto J. A. Lukšos straipsnio pradžia, 1951-01-15. LYA, f. 3377, ap. 55, b. 220, l. 273, 280.

Lietuvos sienų klausimu

LIKS vadovybė 1949 metų vasarą pasiekė pirmos išsamesnės žinios apie lietuviškųjų instancių veiklą užsienyje Lietuvos išlaisvinimo reikalu. Gautos informacijos dėka išryškėjo Vyriausio Lietuvos išlaisvinimo Komiteto /VLIKO/ užsienyje užimta pozicija Lietuvos sienų klausimu.

Pažindamas dabartines užsienyje vyraujančias nuotaikas projektuojamo tarptautinio valstybių bendradarbiavimo ateityje reikalu ir išnaudodamas eilės svarių valstybių šiltą nusistatymą lietuviškųjų reikalų atžvilgiu, VLIKas siekia šitokių Lietuvos sienų: vakaruose - įjungiant dalį Rytprūsių pagal "Potsdamo liniją"; rytuose - Lietuvos-Rusijos 1920 metų sutarties nusakytos sienos su pataisomis: 1/ šiaurėje įjungiant Niorus, Sarkovčyzną, Voropačevą, 2/ įjungiant plotą į vakarus nuo Grėdeko ligi Zietelios /Nalibokai - Derevnia/, 3/ įjungiant plotą į vakarus nuo Stolbcų-Deliatyčių Nemuno žemyn, užtikrinant abu Nemuno krantus Lietuvai. Pietuose su lenkais VLIKo pageidaujama siena turėtų eiti maždaug 1919. VI. 18 demarkacijos linija su pataisa, vedant siena pro Augustavą, Stabiną, Sidrą. Šitokie VLIKo reikalavimai grindžiami, remiantis etnografiniais ir ekonominiais lietuvių tautos interesais.

Atstatant Nepriklausomos Lietuvos valstybę, be abejo, Lietuvos sienų klausimas atsidurs tarptautinėje sprendimų arenoje, kur ekonominiai ir etnografiniai motyvai negalės būti apeinami. Žinoma, gyvename taip vadinamo apsijungimo laikus. Europos kontinento laisvosios tautos, išvargintos eilės tarpusavio karų, pamažu brandina savo tarpe mintį, kad vienintelis kelias išgelbėti krikščioniškosios kultūros lopšį - Europą - yra Europos tautų apsijungimas. Šia linkme europiečių bendradarbiavimui progresuojant, galima tikėtis, kad Europinio Sąjūdžio konferencijų idėjos turės nemenkos reikšmės, tvarkant atkuriamų valstybių sienų nustatymą. Sto-

sijungimo laikus. Europos kontinento laisvosios tautos, išvargintos eilės tarpusavio karų, pamažu brandina savo tarpe mintį, kad vienintelis kelias išgelbėti krikščioniškosios kultūros lopšį – Europą – yra Europos tautų apsijungimas. Šia linkme europiečių bendradarbiavimui progresuojant, galima tikėtis, kad Europinio Sąjūdžio konferencijų idėjos turės nemenkos reikšmės, tvarkant atkuriamų valstybių sienų nustatymą. Stovime prieš laikus, žadančius Europos tautoms glaudų ekonominį, socialinį ir kultūrinį bendradarbiavimą. Galime sulaukti tokios padėties, kad bendram Europos tautų labai į vienos tautos apgyventą plotą gali tekti žiūrėti daugiau kaip į administracinį sujungtos Europos vienetą.

Kad Europa apsijungtų tokiu mastu kaip JAV, sunku tikėti. Mus, europiečius, skaldo eilė istorinių nesusipratimų, kurie bus sunkiai iš mūsų tarpo išgyvendinami. 1950 metų rudenį vykusią Europinio Sąjūdžio konferenciją Strasburge reikia laikyti nepavykusia. Kaltinama Anglija, kuri nukrypusi nuo Europos reikalų. Konferencijos metu iš laisvos Europos susirinkę studentai, demonstratyviai sudeginę sienų barjerus, skiriančius Prancūziją nuo Vokietijos, apsigylė vykusios konferencijos rezultatais. Europos tautos pasiliko ir toliau apsiribojusios vienos nuo kitų sargybuotomis sienomis. Tačiau ir po šios konferencijos Europos apsijungimo idėja pasiliko ir toliau gyva. Apsijungimo iniciatyva perėjo į prancūzų, italų ir vokiečių rankas. Turint omenyje ne tik projektuojamo Europos apsijungimo pasisėkimus, bet ir nepasisėkimus, lietuviams yra svarbu visais momentais, visose pozicijose ir visomis priemonėmis būti pasiruošusiais apginti tautos pretenduojamų sienų interesus. Pasikliauti svetimųjų gera valia ir teisingumu nepakanka.

Svarbu yra lietuviams patiems laiku pažinti Vakaruose vyraujančias idėjas ir tendencijas būsimos santvarkos atžvilgiu ir lygiagrečiai informuoti svetimuosius apie savo teisėtus reikalavimus į lietuviškąsias žemes. Informacinėje srityje jau dabar užsienyje pasiekta žymūs rezultatai. Lietuviai istorikai, geografs, politikai ir teisės žinovai eilėje išleistų knygų supažindina laisvąjį pasaulį su Lietuvos istorija, Lietuvos padėtimi, iškelia kaimynų lietuviams padarytas netolimos praeitės teritorines skriaudas. Iš tokių knygų paminėtinos: Dr. K. Pakšto „Lithuania and World War II“ (Lietuva ir II Pasaulinis karas), Dr. A. Šapokos „Lithuania through the ages“ (Lietuva amžių bėgyje) ir adv. K. Jurgėlos bei [S.] Sužiedėlio istorinis veikalas apie lietuvių ir teutonų ordino santykius.

Dr. Pakštas, nagrinėdamas lietuvių tautos būklę II Pasaulinio karo ir pokario perioduose, gausiais statistiniais duomenimis paliečia kaimynų pagrobtas lietuviškąsias žemes. Pakštas nurodo tose vietovėse varytą ir tebevaromą svetimųjų nutautinimo politiką ir tos politikos rezultatus paskutiniųjų dešimtųjų metų bėgyje. Autorius, remdamasis statistiniais paskutiniųjų dešimtmečių duomenimis, nurodo, į kurias lietuviškąsias žemes (pagal vietovardžius ir pavardes) mes turime teisę. Pakšto veikalas, parašytas anglų kalba, išplatintas

Jungtinėse Valstybėse ir kituose kraštuose, tų kraštų politikų, mokslininkų tarpe, nušvietė Lietuvos sienų klausimą istorinėje-geografinėje šviesoje.

Dr. Šapokos, adv. Jurgėlos ir Sužiedėlio veikalai supažindino Vakarų pasaulį su istoriniu Lietuvos veidu – su lietuvių grumtynėmis prieš ginkluotas Rytų ir Vakarų ekspansijas. Šitoks vakariečių supažindinimas su lietuviškomis problemomis turi jau dabar ir juo labiau artimiausioje ateityje turės ypatingos reikšmės, sprendžiant Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo klausimus.

Be netiesioginio teisių į lietuviams priklausančias žemes kėlimo, konkrečiai tokie reikalavimai VLIKo ir krašto pagrindžio vadovybės buvo išdėstyti Suvienytųjų Nacijų Organizacijai ir didžiosioms valstybėms (JAV, Anglijai ir Prancūzijai). VLIKas tai padarė šimto puslapių memorandume 1948 metais. Krašto pagrindžio vadovybė 1947 metų rudens memorandume Suvienytosioms Nacijoms išdėstė savo pretenzijas į dabartinę sovietinę Rytprūsių dalį. Rytinių Lietuvos sienų klausimu krašto pagrindžio vadovybė minimame memorandume smulkiai nepasisakė.

Lietuvos sienų klausimas užsienyje taip pat gvildenamas Amerikos lietuvių tarpe, Amerikos Lietuvių Tarybos (ALT) rėmuose. 1949 metais vykusiame III Visuotiniame Amerikos Lietuvių Kongrese Lietuvos sienų klausimu buvo priimta speciali rezoliucija. Duomenys Kongreso rezoliucijai buvo imti iš aukščiau minimų šaltinių. Amerikiečių lietuvių sienų Lietuvai reikalavimai sutampa su VLIKo keliamais reikalavimais. Rezoliucijoje buvo reikalaujama JAV švietimo ir kitų įstaigų, gaminant europinio kontinento žemėlapius, teisingai atžymėti Lietuvai priklausytinas žemes.

Tokiu tad būdu supažindinami Vakarai su lietuvių teisėtais reikalavimais. Iš kitos pusės, VLIKas stengiasi jau dabartiniu metu užmegzti santykius su kaimynais, turinčiais su Lietuva ginčytinas sienas, kad jau dabar būtų galima pasiekti preliminarinių susitarimų. Tikimasi, kad šiuo momentu visi kaimynai, praradę nepriklausomybę ir dėl to būdami likimo draugais, bus lankstesni, sprendžiant kadaise buvusias aštrias problemas. Panašiai veikia ir politinės partijos tremtyje. Jos, įeidamos į atitinkamas tarptautines partijas, veikia ta pačia linkme, ieškodamos susipratimo su kaimynais sienų klausimu.

Savo ruožtu VLIKas glaudžiai bendradarbiauja su tremtyje esančiais latvių ir estų atitinkamais laisvinimo organais. Jau dabar ten bandoma visas tris Pabaltijo tautas sujungti į reikiamo laipsnio federatyvinę sąjungą. Per tokią federaciją lietuviai, be abejo, gintų savo tautinius teritorinius interesus. Latviai ir estai neišspręstų sienų problemų neturi. Federacijos atveju Lietuvos sienų klausimas pavirstų visų trijų Pabaltijo valstybių klausimu.

Didelės įtakos, sprendžiant Taikos Konferencijoje Lietuvos sienų klausimą, turės lietuvių tautos įrodytas bendras valstybinis subrendimas ir laisvės vertas pasirodymas. Vakarų pasaulis, ypač anglai ir amerikiečiai, į lietuvių

tautą deda dideles viltis. Pokario laikams lietuviams pramatoma svarbi misija Europos rytuose, tvarkant šį regioną laisvam tautų gyvenimui. Šių rezultatų pasiekėm, reikšdamiesi stipriu pagrindžio pasipriešinimu krašte ir pavyzdingu susiorganizavimu užsienyje kovoje prieš bolševizmą. Taip yra nusakę lietuvių ateities uždavinius 1948 metais anglų vyriausybiniai sluoksniai, panašiai išdėstė savo pažiūrą lietuvių klausimu 1949 metais Jungtinių Amerikos Valstybių įgaliotinis Europos reikalams, o 1950 metais tai papildomai patvirtino Jungtinių Amerikos Valstybių vyriausybiniai sluoksniai. Turime vilčių, kad JAV ir Anglija, taip šiuo metu atsiliepdamos apie lietuviškuosius klausimus, ir ateityje konferencijose gins mūsų reikalą.

Šiuo metu ne tik paskiri asmenys, bet ir dažnas Vakarų valstybininkas aukštai vertina lietuvių tautą. Antai 1949 metais Vasario 16-osios proga JAV Massachusetts valstijos atstovas McCormuck, demokratų daugumos lyderis, pareiškė: „...Amerikiečių tauta yra visa širdimi su lietuvių tauta, ir mes visi laukiame tos dienos, kada geležinė uždanga bus nuplėšta ir lietuvių tauta atgaus savo taip gausiai užsitarnautą nepriklausomybę, o mūsų didžioji šalis galės ko veiksmingiau prisidėti prie jos netektų laisvių atgavimo...“. Marylando senatorius Herbert O'Connor ta pačia proga, palietęs istorinės Lietuvos didybę XIV–XV amžiuje, mini 1920 metų Maskvos sutartį, pripažindamas VLIKo nuskomas Lietuvos sienas. New Yorko atstovas John Rooney apie lietuvius atsiliepia: „...Nėra į mūsų krantus iškopusių šaunesnių piliečių už tuos, kurie atvyko iš Lietuvos...“. Vietos stoka mums čia neleidžia dėti daugiau tokių lietuvių atžvilgiu pasisakymų, rodančių lietuvių tautos įvertinimą ir teisių lietuvių statomiems reikalavimams pripažinimą.

Lietuvius užsienyje aiškiai pasisakyti sienų klausimu iššaukė ten esanti padėtis. Į vakarines ir rytines Lietuvos sienas pretendentų netrūksta. Vakarų Vokietijoje iš Rytprūsių pasitraukę vokiečiai veikia organizuotai. Taip pat organizuotai veikia į Vakarus pasitraukę Rytprūsių lietuviai, sudarydami atsvarą vokiškajai organizacijai. Viena organizacija gina vokiškąsias pretenzijas į Rytprūsius, kita – lietuviškąsias. Rytprūsių gyventojų rietenos iššaukė VLIKą ir kitas lietuviškąsias institucijas pasisakyti Nepriklausomos Lietuvos vakarinių sienų atžvilgiu.

Rytinės Lietuvos sienos ne menčiau ginčijamos. Lenkai tarpusavy nesutaria. Viena politinių partijų dalis sutinka su 1919 metų sutarties su Lenkija nustatytomis sienomis, kita dalis reikalauja Vilniaus krašto Lenkijai. Su lenkais sunkumai priklausys nuo to, kiek dabartiniu metu tremtyje pavyks Vilnijos klausimą išspręsti taikiu būdu tarpusavyje, kiek lenkai savo kovos indėliu pasireikš prieš bolševizmą ir kiek ateityje bus paisoma dalies Lenkijos piliečių nuomonės. Šiuo metu užsienyje lenkai skleidžia Vidurio Europos Intermariumo (nuo jūrų ligi jūrų, t. y. nuo Baltijos ligi Juodosios jūros) idėją, siūlydami Vidurio

Europos tautoms sudaryti federaciją su Lenkija centre. Federacija turėtų apjungti: Lenkiją su plačiu langu į Baltijos jūrą, Lietuvą, Latviją, Estiją, Gudiją, Čekiją, Slovakiją, Rumuniją ir Ukrainą. Nors eile brošiūrų lenkai stengiasi plačiai su šia idėja supažindinti, bet karštų pritarėjų idėjai neatsiranda.

Be lenkų, į Vilniaus kraštą su pačiu Vilniumi pretenduoja užsienyje atsiradusio gudų komiteto atstovai. Neturėdami valstybės istorijos, savo užimta linija ir dideliai romantinėmis nuotakomis gudai pasirodė visiškai politiškai nepribrendę. Su gudais lietuviai ruošė pasitarimus, kuriuose prof. Z. Ivinskis įrodinėjo gudų pretenzijų istorinį nepagrįstumą, o VLIKo atstovai kvietė gudus susiprasti ir tokia pozicija neužkirsti kelio glaudžiam lietuvių-gudų bendradarbiavimui.

Ekonominius reikalavimus tenkinant, Rytprūsių ir Vilniaus kraštai turi priklausyti Lietuvai. Abu Nemuno krantai turi tekti mums, kad Nemuno turimas savybes būtų galima pilnai pajungti Lietuvos ūkio reikalams. Kalbant atskirai apie Vilnių, mes buvome Vilniaus merdėjimo liudininkais. Lenkams Vilnius buvo paprastas provincijos miestas. Lenkai nesirūpino Vilniaus reikalu investuoti didesnių kapitalų. Kai Kaunas per laisvojo gyvenimo dvidešimtmetį pasipuošė gausiais puikiais pastatais, kai jo statyba vyko modernaus urbanistinio planavimo rėmuose, Vilnius tik skurdo¹⁵³. Tik kai Vilnius atsidūrė lietuvių rankose, buvo imtasi miesto augimo planų sudarymo, atsižvelgiant į urbanistinius reikalavimus (generalinis Vilniaus miesto planas buvo paruoštas 1943 metais, vadovaujant architektui [Vytautui Landsbergiui]-Žemkalniui). Savaime aišku, kad ūkiniais sumetimais Vilniaus miestas turi turėti atitinkamą žemės ūkio zoną. To reikalauja ekonominiai-urbanistiniai planavimai. Šie ir kiti sumetimai diktuoja lietuviams reikšti savo pretenzijas į etnografiškai lietuviams priklausančias Rytų Lietuvos dalis.

Visos tačiau užsienyje dedamos lietuvių pastangos ir visi teisėti etnografiniai-ekonominiai reikalavimai nebus vieninteliai lejami argumentai tarptautinėje arenoje, sprendžiant Lietuvos sienas. Didelės įtakos turės tuo momentu iškovota lietuvių ir jų kaimynų politinė padėtis, kuri priklausys nuo lenkų, vokiečių, gudų ir mūsų indėlio, siekiant pergalės. Paskutiniu metu vokiečiai įtraukiami į bendrą Europos gynybą. Visiems aišku, kad tai yra „bėdos“ atvejis. Vokiečiai dar nėra išgyvendinę savo tarpe nacistinių užsimojimų. Tai nėra vakariečių pastebėta. Tik todėl taip ilgai Vakaruose reiškėsi pasipriešinimas vokiečius įtraukti į Europos tautų tarpą lygiateisiais nariais. Kokį svorį vokiečiai turės būsimos taikos metu, šiandien sunku spėti, tačiau yra daug galimų, kad Rytprūšiai nebus Vokietijai grąžinti ir kad ekonominiais sumetimais Lenkija gaus praplatintą Dancingo koridorį.

¹⁵³ Atkreiptinas dėmesys, kad J. A. Lukša – architektas.

77.

Paažiškinimai: 1951 m. rugpjūtį į Vyčio apyg. Žaliosios rinkt. erdvę atvykęs B. Krivickas susipažino su organizacijos, kuriai Biržų krašto partizanai iki tol nepriklausė, įstaigais, dokumentais, leidiniais. Jo dėmesį atkreipė diskusinis D. Steponaičio straipsnis (↑ 71), savo mintimis poetas ir laisvės kovotojas literatūriniu slapyvardžiu *Reikvytis* pasidalijo „Aukštaityje“ – Rytų Lietuvos vadovybių organe.

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. 3377, ap. 55, b. 224, l. 174–180 ap. (nuorašas).

Publikacijos: *Aukštaitis*, 1952 m. II ketvirtis, nr. 1, p. 13–25; *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos*. Sud. Nijolė GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ. Vilnius, 1998, p. 643–652; *Broniaus Krivicko raštai*. Parengė Virginijus GASILIŪNAS. Vilnius, 1999, p. 518–526.

312

[...] 3) Šaltas išskaičiavimas ar sentimentai?

Visiškai nesinorėtų su autorium sutikti dėl Vilniaus klausimo, kai jis šitaip išsireiškia: „Vilnių mes turime bandyti išlaikyti, bet ne bile kokia kaina. Dėl Vilniaus mūsų veikia ne tiek išskaičiavimai, kiek sentimentai.“ Kas tas šaltas išskaičiavimas ir kas tie sentimentai? Atrodo, kad šaltu išskaičiavimu autorius laiko tai, kas teikia materialinės naudos ir yra pateisinama praktiškumo požiūriu. Sentimentai gi visa kita, kas nesiremia praktiniu momentu, atseit, tokie dalykai kaip patriotizmas, kaip tautai įskiepytos įvairios tautinės ir moralinės idėjos, pagaliau kaip visos tautos dvasinių nusiteikimų kompleksas iš viso.

Atrodo, kad autorius linkęs niekinamai, tiesiog kaip į bereikšmį dalyką žiūrėti į visa tai, ką jis vadina sentimentais. Bet ar čia tik ne per daug šaltai skaičiuojama? Iš tikrųjų, argi vien tik praktiniais-materialiniais dalykais remiasi tautos gajumas ir galia? Ar tai, kas žadina tautos dvasią, kas tiesiog sudaro jos sielą, ne daugiau reikšmės turi jos egzistencijai? Jei taip nebūtų, tai labai galimas dalykas, kad ateityje kas nors, pakišęs mum geresnį dubenį, galėtų nupirkti visus mūsų tautinius sentimentus.

Žiūrint grynai iš praktinio požiūrio, žinoma, Vilnius ypatingos naudos mum gal nežada. Vilniaus reikšmė mūsų tautai, be abejo, slypi tame, ką autorius vadina sentimentais. Tai yra vieta, kur sukoncentruota visa mūsų tautos istorija ir jos galybės prisiminimas. Tai yra tautai jos amžinoji sostinė. Tai yra vienintelis lietuvių miestas, kur šimtmečiai paliko savo dvasios vingius jo statybos paminkluose. Tai yra tikras ir tobulas lopšys mūsų menui ir kultūrai klestėti. Tai yra nuolatinė vieta, kur susibėga visų lietuvių religiniai ir tautiniai

troškimai. Pagaliau, ar galima užmiršti tai, kad vilniečiai gyventojai didžiąja savo dauguma yra gyvoji mūsų tautos kūno ir kraujo dalis?

Praktiniu požiūriu žiūrint, visa tai gal ir niekis. Bet tauta savo dvasios gilumu įžiūri visai ką kita. Vilnius jai yra gyvybinis centras ir jautriausias širdies dalykas. Savo pasąmone ji tai jaučia. Tai nėra propagandos įkalimas. Propaganda, kuri nori įpūsti nesamą dalyką, niekad nesukelia tokio jautraus širdies stygų aidėjimo.

Todėl, mano nuomone, nespreskime apie Vilnių grynai iš praktinio taško ir tinkamai įvertinkime reikšmę tų dvasinių veiksmų, kuriais remias tautos gajumas ir kūrybingumas.

4) Dėl slinkimo į rytus

Straipsnio autorius vienoj vietoj kalba apie „galvažudiškuosius“ rytus, teigdamas, kad buvęs slinkimas rytų link sudaro visą mūsų tautos nelaimę. Tam tikrais istoriniais momentais, be abejo, daryta klaidų, per maža įvertinant pajūrį, bet ar iš viso slinkimas į rytus buvo istorinė klaida, tai man rodos, dar klausimas. Jeigu Lietuvos valstybė savo galybei anuomet nebūtų ieškojusi atramos rytuose ir pasitenkinusi savo etnografinėmis sienomis, tai labai galimas dalykas, kad mūsų tautą būtų ištikęs Rytprūsių likimas.

Tai dėl praeities, aišku, čia painios istorinės problemos, ir dėl jų specialiai nesinorėtų leisti į ginčą, bet iš autoriaus teigimų jaučiasi tam tikra aliuzija į dabartį, lyg dabartinis atsigręžimas į rytus, atseit, į Vilniaus kraštą, būtų mums grėsmingas.

Čia vėl tenka grįžtelėti istorijon. Be abejo, slinkimas į rytus turėjo ir praeities vaisių. Bet kodėl tai buvo? Tik todėl, kad lietuviai, sunaikinus jų pagonišką kultūrą, pateko slavų kultūrinėn įtakon. Ne pats poslinkis į rytus buvo pavojingas. Pavojingas buvo savitos krikščioniškos kultūros neturėjimas ir jos skolinimasis iš slavų. Tokiojo padėty daugiausia nukentėjo kultūriniai centrai. Pirmiausia, žinoma, Vilnius.

Tauta jaučia šitą jai istorijos padarytą žaizdą ir atkaklus pasinešimas į Vilnių kaip tik išreiškia jos gyvybingą norą atgaivinti lietuviškumo atžvilgiu gerokai apmirusias sritis. Manychiau, kad tai teisingas ir sveikas tautos instinktas, išreiškiantis norą atkovoti tai, kas pralaimėta. Kartu tai ryžtingas užsimojimas pasipriešinti mums grasančiam slavų tvanui, nė žingsnio prieš jį nesitraukiant atgal. Tai labiau negu kas kita rodo mūsų tautos gajumą ir ryžtą gyventi. Manychiau, kad šitas užsimojimas nereiškia istorinės klaidos kartojimo: lietuviai į šias sritis dabar grįžta kaip kultūriškai pajėgi ir galinti sėkmingai kovoti su svetimom įtakom tauta. Kitaip galvoti reikėtų be reikalo nepasitikėti savimi.

5) Ar būtina mums lenkų draugystė?

Bene svarbiausias čia diskutuojamo straipsnio autoriaus argumentas, dėl kurio lietuviams reikėtų kitokiu požiūriu sužiurti į Vilnių, yra tai, kad mums esą būtinai reikalingi geri santykiai su lenkais. Autorius išsina iš tokių išvadų: pokariniu laiku Vokietija ir Rusija sudarys sąjungą ir tuo pačiu pavojų tarp jų gyvenančioms tautoms. Jungtinių Tautų organizacija gal visai subyrės ar bent tuoj po karo ji bus silpna. Taigi, tokioj padėty lietuviams nieko kito nelieka, kaip dėtis su lenkais, nes viena[i] ir kita[i] užtarytojai tegali būti tie patys.

Pirmiausia įdomu, koku pagrindu remdamasis autorius pranašauja JTO subyrėjimą ar būsimą silpnumą. Atrodo, kad Vakarų valstybės daro viską, kad išlaikytų šią organizaciją tvirtą ir vieningą (kaip laisvųjų tautų sąjungą) ir daug dėl jos aukoja. Dabartinė Vakarų valstybių politika remiasi JTO principais. Atrodo, kad tuo pačiu ji remsis ir ateity. Korėja rodo, kad JTO žymiu mastu prieina prie vieningumo ne tik šaltojo, bet ir karštojo karo srity. Galbūt kam norisi pranašauti JTO silpnumą ar subyrėjimą, lyginant ją su buvusia Tautų Sąjunga, kurią sutampė ir išdraskė joje suburtos priešingos ir vienai galybei nepalenktos jėgos. JTO, būdama vieno didžiulio anglosaksų bloko įtakoj, savo veiklai ir egzistencijai turi visai kitokį pagrindą. Reikia tikėti, kad ji bus ir tvirta, ir veiksminga. Todėl, man rodos, Lietuvos saugumas ateity pirmiausia turės remtis kolektyvinio saugumo principu, už kurį kaip tik ir kovoja Jungtinės Tautos.

Antras dalykas, ar yra pagrindo tikėti, kad ateities Vokietija būtinai stos į revanšistinį kelią ir sąjungoj su Rusija ar kita valstybe vėl drįs kelti ginklą prieš visą pasaulį? Ar vokiečiai jau du kartus skaudžiai nepasimokė? Ar jie pagaliau nesupras, jog prideramą sau vietą ir įtaką Europoj jie tegali iškovoti taikiu kultūringu ir ūkiniu bendradarbiavimu su kitomis tautomis?

Atrodo, kad Vakarai to iš vokiečių tikisi, ir vokiečiai tą tikėjimą pateisins, jeigu Vokietija šiandien jau yra įtraukiama į laisvojo pasaulio gynybos sistemą.

Aišku, labai galimas dalykas, kad gerokai tolimesnėj ateity Vokietija, susidarius atitinkamoms sąlygoms, vėl bandys parodyti savo veržlumą. Tačiau po būsimojo karo viso laisvojo pasaulio vienybės ir mišrinių apsiginklavimo akivaizdžiai jokios agresyvios politikos, kad ir labai norėdama, ji negalės vesti.

Todėl iš viso tektų daryti išvadą, kad Lietuvai artimesnėj ateity po šio karo vargu ar grės tokie dideli pavojai, kad jai būtinai reikėtų įsigyti lenkų draugystę netgi Vilniaus krašto kaina.

Tiek iš politinio požiūrio. Yra dar kultūrinis požiūris. Bet ir čia, man rodos, artimas bendravimas su lenkais mums mažiau eitų į sveikatą, negu su kai kuriom kitom tautom. Straipsnio autorius vienoj vietoj griežtai pasisakė prieš kultūrinį bendravimą su Rytai. Čia norėtųs visai su juo sutikti. Rytų kultūroje mes linkę įžiūrėti tam tikrą dvasios tingumą, o jei aktyvumą, tai chaotišką,

neplaningą, bendrai kažką tokio, kas turi savy daug nedarbumo ir chaotiškumo prad[*o*]. Tuo tarpu Vakarų kultūroj mes įžvelgiam didelį dinamizmą, palinkimą į tvarką ir harmoniją, ir t. t. Savo prigimtim esam Vakarų tauta ir su Vakaraais mums pirmiausia tinka bendrauti. Rytų kultūrinės tendencijos yra ryškios rusų kultūroj ir todėl mums ši kultūra svetima. Lenkai gi, nors yra buvę aiškioj Vakarų kultūros įtakoj, tačiau jų slaviškoji prigimtis savyje turi daug daugiau rytietišų pradų nei lietuvių prigimtis. Pati istorija rodo, kad per lenkus mums yra atėjusi valstybinė netvarka, apsileidimas ūkinėj srity ir t. t. Taigi, tiek lenko, tiek ruso prigimtis ir jų kultūra mums yra kažkas svetimo, kažkas tokio, kas savo įtaka negali mums teigiamai atsiliiepti.

Todėl manau, kad kultūrinio bendravimo srity mes turėtumėm, jei ne griežtai atsiriboti, tai bent būti santūrūs ir atsargūs ne tik su rusais, bet ir su lenkais.

6) Rytprūsiai ar Vilnius?

Kalbant apie Vilniaus mainymą į Rytprūsius, aišku, pirmiausia reikia svarstyti, koks Rytprūsių likimas bus iš viso. Federalinės Vokietijos vyriausybė yra griežtai nusistačiusi atgauti tas žemes, kurias vokiečiams paliko Versalio sutartis. Atrodo, kad šiems vokiečių reikalavimams Vakarų valstybės neprieštaraus. Tai dėl to, kad Vokietiją palenktų bendrajai Europos gynybai ir kad vėliau nekiršintų revanšistinių vokiečių aistrų, nes su naujais Vokietijos teritorijos apkarpymais vokiečiai niekada nesusitaikins. Pažiūrėkim tik, koks triukšmas iš vokiečių pusės keliamas dėl Saro krašto. Nėra prasmės galvoti, kad vokiečiai susitaikytų, pav[yzdžiui], su Rytprūsių netekimu.

Jei Vakarų principinis nusistatymas būtų atimti iš Vokietijos Rytprūsius, vokiečių tauta tam griežčiausiai prieštarautų. Todėl, kai siūloma išsižadėti Vilniaus dėl dalies Rytprūsių, reikėtų atsiminti štai kas: naujas Vokietijos sienų apkarpymas, be abejo, žadina naujas revanšistines vokiečių aistras. Nors, kaip pirma buvo dėstyta, nėra prasmės tikėti, kad tai gali būti artimoj ateity, bet kada nors didžiųjų Europos tautų – vokiečių ir rusų – sąjunga, kaip tai pramato diskutuojamo straipsnio autorius, iš tikrųjų galėtų suardyti kolektyvinio saugumo sistemą, kurią dabar kuria JTO. Tokiu atveju, geru noru atsižadėję Vilniaus, galime netekti ir tos išsimainytos Rytprūsių dalies.

Todėl, man rodos, lietuviškosios Vilnijos teritorijos mes niekada neturėtume paversti main[ų] objektu, kad kartais nepaliktumėm be mainais atiduoto ir be mainais gauto.

Tez[ę] „dėl Rytprūsių išvien su lenkais“, man rodos, dar reikėtų gerai pagalvoti. Kažin tuo atveju, jei lenkai nerodytų pagarbos mūsų teisėms, ar ne naudingiau ir tiksliau mums būtų užsitikrinti vokiečių palankumą Vilniaus

klausimu. Kadangi atrodo, kad vokiečiai dalyvaus kare prieš sovietus, tai, be abejo, ir jų balsas Rytų Europos sutvarkyme nebus be svorio.

Ar galėtų mums kas prikišti dėl politinio bendravimo su Vokietija, jei ji bus kolektyvinio saugumo sistemos dalyvis? Atrodo, kad ne. Vienu ar kitu atveju dėl straipsnio autoriaus peršamo politikos pastovumo manyčiau, kad pirmiausia mūsų atstatytos valstybės politika turėtų likti pastoviai ištikima savo tautiniams siekimams ir JTO principams, o ne vienai ar kitai sąjungai. Federalinės Vokietijos vyriausybė yra deklaravusi naują politiką Rytų Europos tautų atžvilgiu ir dabar mums ji rodo ne vieną palankumo mostą. Kažin ar vertėtų į tai atsakyti iš anksto nusistatytu priešingumu? Ypač atmenant tai, kad Vokietija savo okupacijos metu Vilnių pripažino Lietuvai ir, reikia tikėtis, to nusistatymo nepakeis. Žinoma, jei lenkai savo kombinacijomis neužlys mums už akių ir nemėgins patys kai kurių kitų nuolaidų kaina užsitikrinti sau vokiečių paramos Vilniaus klausimu.

Taigi, atsižvelgdamas į kai kuriuos anksčiau suminėtus faktus, manyčiau, kad jeigu jau bendrauti su kuria didesniąja kaimynine tauta, tai ir politiniu, ir ekonominiu, ir kultūriniu atžvilgiu mums būtų daug naudingiau bendrauti su Vokietija negu su Lenkija. Žinoma, tik tokiu atveju ir tik tol, kol Vokietija bus ištikima JTO ir kolektyvinio saugumo principams. Antras dalykas, kalbant apie draugystę su Vokietija, tikime, kad ji pagal visas teisingumo ir draugiškumo normas atlygins mums už visus Hitlerio okupacijos metu padarytus nuostolius.

7) Bendrai dėl sienų

Manyčiau, kad kalbant dėl atstatytos Lietuvos sienų, pirmiausias dalykas yra išlaikyti Vilniaus kraštą. Be abejo, reikia siekti, gal su kai kuriom pataisom, viso to ploto, kurį nepriklausomybės laikais laikėme lenkų okupuota Lietuvos dalim. Paties Vilniaus miesto ir bent pagrindinio krašto branduolio turime siekti bile kokia kaina¹⁵⁴.

Manyčiau, kad po būsimo karo Vilniaus kraštą išlaikyti savo rankose mes turime daug daugiau šansų negu po pirmo pasaulinio karo. Reikia tikėti, kad jėga, kuri aną sykį laikinai nulėmė Vilniaus reikalą, būsimoj Vilniaus byloj tokio didelio vaidmens nebevaidins. Atsiminkime, kad dabar sovietų valdomi kraštai bus okupuoti tarptautinės Vakarų valstybių kariuomenės. Tokioj padėty, aišku, visą bylą daugiausia lems politinės ir diplomatinės priemonės. Lenkai Vilniaus byloje nėra teisūs. Teisės požiūriu mūsų pozicija bus stipresnė negu lenkų. Ne paskutinės reikšmės yra tas dalykas, kad didžiosios kaimyninės tautos – vokiečiai ir rusai – pripažįsta Vilnių Lietuvai. Vakarų valstybės po šio karo taip pat

¹⁵⁴ Užuomina į D. Steponaitį (↑ 71).

nestojo už tai, kad Vilnius būtų priskirtas Lenkijai. Anuometinis ir dabartinis Anglijos premjeras Čerčilis netgi savo kalboj pareiškė, kad jis niekada nebuvo už tai, kad Vilnius priklausytų Lenkijai. Reikšminga yra ir tai, kad Lietuva, pirmosios Vilniaus bylos metu buvusi mažai kam žinoma valstybė, į kurią žiūrėta su nepasitikėjimu, dabar dėl savo politinės laikysenos ir kovos prieš vokiečių ir rusų okupacijas yra įsigijusi pasaulyje labai daug populiarumo ir simpatijų.

Todėl iš viso reikia tikėti, kad Vilnius bus mūsų. Žinoma, jis mūsų bus tik tuo atveju, jei mes stosime į atkakliausią ir besąlyginę kovą dėl Vilniaus¹⁵⁵, šiai kovai laimėti sutelksime visas jėgas ir panaudosime visas galimas priemones, visiškai neabejodami dėl Vilniaus reikšmės Lietuvai ir niekada nesikėsindami jo paversti kokio nors maino objektu.

Dėl Klaipėdos reikalas savaime aiškus. Jos Lietuva taip pat negali niekados atsisakyti. Bet Klaipėdos išlaikymas mums jokios problemos nesudaro, nes federalinė Vokietija yra pareiškusi, kad ji į Klaipėdą jokių pretenzijų nereikš.

Jei dauguma prieš Vokietiją kariavusių valstybių būtų nusistačiusios apkarpyti buvusias priešhitlerinės Vokietijos teritorijas ir jei būtų kiek tikresnių davinų, kad Rytprūsiai gali būti atskirti nuo Vokietijos, tokiu atveju, be abejo, mes turėtumėm pareikšti savo pretenzijas į istoriškai lietuviškąją Rytprūsių dalį, nes ji mums daug labiau priklauso, negu kuriai nors kitai tautai. Tačiau, kaip pirma sakyta, mažai norėtųs tikėti, kad Vakarai būtų nusistatę apkarpyti versalines Vokietijos sienas. Greičiau galima galvoti, kad lenkai laisvu susitarimu gali dalį koridoriaus žemių pakeisti į Rytprūsius, tačiau tokiu atveju Rytprūsių byloje mes nebūtumėm dalininkai. Bet vargu ar vokiečiai gera valia atsisakys Rytprūsių salos, iš kurios jie gali palaikyti savo įtaką Šiaurės rytų Europoj.

Iš savo pusės manyčiau, kad, jeigu jau mūsų siena su Rytprūsiais eitų ta pačia linija kaip nepriklausomybės laikais, tai mums ir visam mažųjų Pabaltijo tautų blokui būtų daug geriau turėti bendrą sieną su Vokietija, negu būti iš visų pusių apsuptiems slavų. Vienas dalykas, slavų potvynis mums ir kitoms mažosioms Pabaltijo valstybėms ateityje gali būti pavojingesnis negu germanų. Antras [dalykas] – mažosioms tautoms iš viso yra daugiau šansų vesti savarankiškesnę ir nepriklausomesnę politiką, esant kelių didesnių galybių įtakos sferoj negu vienos.

78.

Paaiškinimai: J. Šibaila, kuris 1950 m. vasarį pirmasis plačiai išdėstė savo nuomonę apie būsimos Lietuvos valstybės sienas, 1952 m. vasarą slapyvardžiu *Lietuvytis*¹⁵⁶

¹⁵⁵ Atkreiptinas dėmesys, kad tapęs LLKS organizacijos nariu B. Krivickas sau pasirinko rašytinį, taigi ir nuolatinį slapyvardį *Vilnius*.

¹⁵⁶ Aiškintinas kaip *Lietuvos Vytis*? (plg. *Merainis* < *Merkinės Ainis*).

tarė ir paskutinį žodį. Polemiką norėta tęsti tarp partizanų karininkų, kuriais buvo išplėstas LLKS Tarybos narių ratas, tačiau nespėta: 1952 m. rugsėjį žuvo B. Krivickas, 1953 m. sausį – A. Bakšys, tų pačių metų vasarį – J. Šibaila su P. Žiliu.

Publikacijos: Aukštaitis. 1952 m. III ketvirtis, nr. 2, p. 14–22.

[...] III. ŠALTAS IŠSKAIČIAVIMAS IR¹⁵⁷ SENTIMENTAI

Taip siūloma žiūrėti į Vilniaus klausimą. Kadangi pirmojo straipsnio autorius¹⁵⁸ teatstovauja niurnberginę nuomonę, lieka žvelgti į antrojo¹⁵⁹ tvirtinimą: „Žiūrint grynai iš praktinio požiūrio, žinoma, Vilnius ypatingos naudos mums gal ir nežada.“ Kadangi neaišku, ką autorius turi galvoje, kalbėdamas apie „mums“, kuriems Vilnius ypatingos naudos gal ir nežada, lieka lietuviui pirmoje eilėje žvelgti į tai vadovaujantis šaltu išskaičiavimu.

Savo laiku galėję tikėti lenkai, kad mus į dorą kelią atvedė apkriktįję, kilus bolševikiniam pavojui, legionininkų pagalba siekė mūsų jėgos, kad bolševizmą izoliuotų nuo demokratinio pasaulio. Šiuo kartu lenkų didžiadvasišumą atvėsinus lietuviškai, savo kilniai misijai lenkai pasitenkino vien Vilniaus kraštu.

Šiandien įžvalgus pasaulinių įvykių stebėtojas regi, kaip, gelbėjantis nuo bolševikinio pavojaus, Japonijoje nepriklausomos Lietuvos pavyzdžiu pravesta žemės reforma. Persijos šeichas savo žemės išdalino valstiečiams po aštuonis ha, nustatoma Egipte vienam savininkui aukščiausia žemės norma aštuonios dešimtys ha. Kadangi Japoniją paverst bolševizmui neįveikiama tvirtove padėjo JAV, argi negalimas šitas klausimas: ar Vakarai ir Rytai, saugodamiesi nuo bolševizmo, ne tada pasekė lietuvišku keliu, kai pamatė, kokią bolševizmui užtvarą išugdė nepriklausomos Lietuvos garantuotas žmogui gyvenimas.

Nuo šaltojo išskaičiavimo pereinant prie sentimentų, pirmuoju klausimu kyla: ar legionininkų pagalba siekė lenkai apsaugojimo Lietuvoje dvarų nuo bolševikų, ar tuo lietuvių tautos [jie] nebūtų paraginę laukti bolševikų išskėstomis rankomis? Iš čia dėl sentimentų ir šis klausimas: ar sugundė lenkus regėt doru darbu Vilniaus krašto sulenkinimą, ar tuo nesugundysim savo dorybe apdovanoti ir visą Lietuvą? Kadangi tai žada Kaino ir Abelio istorijos pasikartojimą Lietuvoje, tai kas gali būti tie „mums“, kuriems Vilnius gal ypatingos naudos ir nežada? Iki tai bus atsakyta, tenka žvelgti į kitus klausimus.

¹⁵⁷ Turi būti ar.

¹⁵⁸ D. Steponaitis, ↑ 71.

¹⁵⁹ B. Krivicko, ↑ 77.

IV. DĖL SLINKIMO Į RYTUS

Paėmus terminą „galvažudiškieji rytai“ iš kryžiuočių laikų pamokslininkų terminologijos, tai siejant su mūsų klaida dėl neįvertinimo jūros, dar apgailėstaujant, kad mes nesubrandinom lietuviškos Vakarų kultūros, belieka laukti tvirtinimo, kad didžiausia mūsų klaida buvo mūsų siekimas jūros per Žalgirį, kai galėjom ramiausiai vyžus pinti, pas mus ponaujant kryžiuočiams. Kadangi už šią klaidą, kai tik gali, bara mus vokiečiai, dėl to belieka antrojo autoriaus tvirtinimas: „Pavojingas buvo savitos krikščioniškos kultūros neturėjimas ir jos skolinimas iš slavų.“ Tai kviečia [šių eilučių] autorių atsakyti: kuriais dokumentais remiantis galima įrodyti, kad pasiskolinę iš slavų krikščionišką kultūrą, prie Saulės kalavijuočius raugė¹⁶⁰ ir kūkaliais išrovė iš savo žemės? Taip pat: iš kur pasiskolinę Kristaus mokymą iš už savo užstalės ties Širvintais ir Giedraičiais išmetė nekviestais svečiais lenkus, kad jie brovėsi savo Jadzę¹⁶¹ mums šventąja paskelbti?

Tiesa, daug ko netekę siekdami rytų – slavų pagalba įamžint savo valstybingumą, tesukūrė tiesą: kas neklauso tėvo motkos (motinos), tas paklauso sausos šakos. Žvelgiant į tuos, kurių netekom rytų pagalba, šita tiesa mums kalba: Jeigu neklausius tėvų, mūsų ponų nuo pukšėjimo trečios dienos grybais neišgelbėjo net jų dvarai, dar greičiau sušvinks draugai, kurie šiandien per bolševikinius akinius žiūri į lietuvišką kultūrą, į tą lietuvišką kelią, kurį ir pasaulis regi teisingiausiu bolševizmą nuo žemės raunant.

V. AR BŪTINA MUMS LENKŲ DRAUGYSTĖ?

Regint, kad JTO subyrės, kad po sekančio karo susijungusi Rusija su Vokietija mals tarp jų įsikūrusias tautas, su lenkais draugystė mums būtina gal tam, kad ana sąjunga pirmiausia mala Lenkiją. Taip pat, regint, kad Tautų Sąjunga išdraskė joje suburtos ir vienai galybei nepalenkotos jėgos, menka [tad] ta ir atsispyrimo viltis prieš draugystę su lenkais: ir lietuvis sako, kad prieš vėją nepapūsi. Tik va, kadangi lietuvis ir apie vėjus kalbėdamas tekviečia savo artimą parymoti, parymokime ir dėl draugystės su lenkais, rusais, žmogum.

Pamatęs Stalinas, kad Tautų Sąjungą išdraskys joje suburtos ir vienai galybei nepalenkotos jėgos, išardytos tos sąjungos nariams, lyg žuvims susigaudyti, suyrė¹⁶² bučių savo konstitucijai. Kai Dievulis davė, tai ne tik Stalinas nesulaukė iširimo, bet ir patsai su savo bučium įsmuko į Tautų Sąjungą, kad iš ten tautų medžiotą būtų išmesta.

¹⁶⁰ Raugė – javų piktžolė.

¹⁶¹ Karalienę Jadvygą.

¹⁶² Taip originale.

Jeigu to nenorim regėti, kalbant apie čigoniškas draugystes, tada tenka priminti iš Tautų Sąjungos iškil[ę]s JTO nesavivaldžioms tautoms statutas. Šį statutą pramatant priemone atvest į dorą kelią ir tas tautas, kur galimi visagaliais politiniai plevėsos, dėl to dėl draugysčių mes tegalim apsispręsti lietuviškai: ne tik draugausime, bet ir bičiuliausimės net ir su rusais, kiek tai nežemins mūsų valstybės kaip JTO nario autoriteto.

VI. RYTPRŪSIAI AR VILNIUS?

Prie tokio klausimo lietuvis galima vesti tik užmiršus lietuvišką tiesą: nebūk per saldus – nuris, nebūk per kartus – išspjaus. Kitos išeities lenkui ir nebūtų, jei dėl Rytprūsių, jam paauk[odami] Vilnių, duotume suprasti, jog dėl Mozūrų mūsų laisva valia su kuo nors kitu pasiderėti. Dėl išspjovimo pavyzdžiu mums [yra] SSSR diplomatas, kuris įviliota į JTO patsai iš kailio neriasi.

VII. BENDRAI DĖL SIENŲ

Prieš pasisakant šiuo klausimu, pirmiausia tenka atsiminti: Lietuvos nepriklausomybės atstatymo laiku demokratinio pasaulio pagrindiniu tikslu buvo apsaugojimo reikalas nuo tiesioginio bolševizmo agresijos. Dėl to ir dėl Vilniaus, taip pat ir dėl Klaipėdos prisijungimo prie Lietuvos, demokratinė žmonija galėjo žiūrėti kaip į tą veiksni, kuris konkrečiai pasitarnautų jos pagrindiniam interesui. Kai įrodėm, kiek galime pasitarnauti vokiškam ar rusiškam išsigimimui, kalbėdami dėl sienų, žvelkime į Maršalo planą. Kadangi jo pagrindiniu tikslu yra apsaugoti žmoniją nuo revoliucinių žudynių susidarymo, dėl to dėl Lietuvos sienų mūsų pažiūra tegali sutapti su demokratinio pasaulio pažiūra. Į šitą: kadangi Vilniaus ir Klaipėdos kraštai tik Lietuvos valstybės kūne yra gyvoji jos dalis, dėl to jie negalima dirbtinai paversti kokios nors valstybės užkampiu – revoliuciniu židiniu.

[...] Straipsnio autorius į A¹⁶³ skaitytojus kreipiasi su prašymu: tebūnie tai ta pagunda, kuri, pakvietus parymoti prie Rūpintojėlio, padėtų mums pasisakyti visais klausimais, kaip dera p[ar]t[izanų] karininkui, kad tuo tikrai prisidėtume prie Partizano legendos kūrimo.

¹⁶³ LLKS Rytų srities biuletenio *Aukštaitis*.

VI. Išsilaisvinus

79.

Paiškinimai: 1949 m. birželį pakeitęs antrąjį LLKS Tarybos nario numerį turėjusį Jūros sr. štabo viršininką V. Gužą, V. Ivanauskas parašė kelis išsamius ir vertingus tekstus.

Publikacijos: *L Tarybos biuletenis*. 1950 m. liepos mėn., nr. 2, p. 2–3.

MINTYS, ARTĖJANT IŠSILAISVINIMO MOMENTUI

Kasdien vis mažėjęs Sąjūdžio narių, o ypač LK-jų¹⁶⁴ partizanų, skaičius kelia susirūpinimą. Priešo siautėjimai, milžiniškas šnipų tinklas, pastangos griauti Sąjūdį iš vidaus ir t. t. nepalieka be pasėkų. Ypač pr[ae]ėjusiais metais žuvo daug stambesnių org[anizacinių] vienetų vadovybių narių, daug senų, patyrusių kovotojų bei organizatorių. Aplamai noromis nenoromis tenka pripažinti, kad vadovavimas Sąjūdžio stambesniems org. vienetams sušlubavo ir padėtis juo tolyn, juo blogėja. Susilpnėjęs vadovybių veiklai, susilpnėjo ir bendra partizanų operacinė veikla. Tuo pačiu gyventojų tarpe sumažėjo tikėjimas partizanų pergale, o kai kas net ima prašauti, kad užsitęsusi kovai dar bent metus, partizanai arba visai išnyks, arba tiek sumažės jų skaičius ir kokybė, kad jie nustosią savo reikšmės.

Yra dar Tėvynėje nuošaliai besilaikančių asmenų, kurių įtraukimas į Sąjūdį pakeltų Sąjūdžio lygį, autoritetingumą, kuris mums būtinas santykiuose su užsieniu, išsilaisvinimo momentu ir po jo. Kai kurių stambesnių org. [vienetų] vadovybės dėl kažkokių išskaičiavimų nenori įsileisti savo tarpan asmenų, kad ir be partizaninio gyvenimo patirties, bet aukšto intelektualinio lygio, kad ir ne karinės srities specialistus, bet visuomenininkus ar šiaip veikėjus. Jei jie ir įtraukiami į Sąjūdį, tai laikomi pusiau pastumdėliais, nevertinami, su jų sveika nuomone nesiskaitoma, kas kitus atgraso nuo įsiliejimo į Sąjūdį. Jie geriau slapstosi pavieniui ar rizikuoja gyventi su fiktyviniais dokumentais. Ne paslaptis, kad kai kurie vadai nenori įsileisti į vadovybę asmenų aukštesnio intelekto bijodami, kad valdiniai nebūtų gudresni už juos. Dažniausiai tokie asmenys negali būti vadais dėl vadui reikalingų privalumų stokos, bet organizaciniam ar visuomeniniam darbui jie puikiai tinka.

Sąjūdžio nariais mes tepriskaitome tik kelis tūkstančius asmenų, tačiau norime atstovauti visą tautą, kalbėti jos vardu... Dabar tai veik visi geros valios tautiečiai mums prijaučia, bet atėjus išsilaisvinimo valandai, kuriantis įvairioms partijoms ir organizacijoms, daugelis stos į jas, o LLKS tegalės kalbėti tik gana nedidelės tautos dalies vardu. LLKS per kelerius metus neteko dešimčių

¹⁶⁴ Laisvės kovotojų.

ne labai slapta, tik siaurame tikrų draugų ratelyje, o ūkininkus, pas kuriuos būvo geriamas, įdraudavo, kad niekam nepasakotų. Vėliau saugojosi tik vadai bei viršininkai, gi sušinojų, kad ir šie slapta nugaria, pradėjo girtauti dar smarkiau, negu prieš pasivadėjimų pasirašymą, motyvuodami, kad reikia už pradėjusį laiką atsigriežti. Jei kuris negariga vadas ar viršininkas prisima pasirašyti - jį, jam atšaukia, kad, girdi, pasirašyti būvo priversti lygiai taip, kaip bel - ševikai verčia ūkininkus rašyti į kolchozus. O dėl tokių priverstinių pasirašėjimų sulaužymo bausti jų niekas negalėjo, nes tai esą priverstinis pasirašymas reikalingas. Mėginusieji už pasivadėjimų sulaužymą bausti draugams pabaudomis, sutiko vieningą geriančiųjų pasipriešinimą taip, kad daugiau bausti nebendrėta.

Iš pasikalbėjimų su įvairiais pareigūnais įsitikinau, kad pradėjusių netgi gale vėl gerė 80 - 90 procentų visų pr. žinoma, gal būtų saikingai ir negalima sakyti, kad tai jiems pakenkė. Tačiau faktas, kad slapta gerimas pasidarė visuomenės daugumas vadų, pradėdant SKV ir baigiant RAV ir aukštesniais, geria. Kai kurie vadai dar slapta, bet vis tiek sušino žmonės, jie vadai ir eiliniai. Gi nesant kam girtaujančius sudrausti, gerimas vykta pilnu tempu. Žinoma, kartais viesa tai baigiasi labai liūdnai. Stai, kaip tik gavome žinią, kad per šventes priešas užklupo du partizanus begirtaujančius: abu buvo/viena nudrė net su durtuvu. Ira ir daugiau naujų girtavimo aukų. Tačiau apie alkoholio įtaką tiek jau rašyta ir kalbėta, kad visko nebekartosiu. Viena aišku, kad L Tarybos nutarimas savo tikslo nepasiekė. Gal tik trumpą laiką girtavimas buvo sumažėjęs.

Kadangi ši blogybė sukelia ir kitas blogybes, kurių tiesioginai ar netiesioginai įtakoj - nuostoliai, reikia ieškoti naujų būdų kovai su girtavimu. Gal būtų girtavimą galima būtų išgyvendinti griežtomis pastatomis priemonėmis, tuo tarpu negi už prisigerimą atiduosi KLT?

Su negariniiais vadais esu aptaręs kovos būdus, kai kuriuos mėginu ir įgyvendinti, bet pasėkos tos pačios, nes daugumas vadų patys geria ir toleruoja kitų gerimą, tad priemonės, kokios jos bebūtų, niekada tikslo nepasiekia.

Tačiau dėl to kovos su girtavimu negalima nutraukti. Šiandien ši reikala išskirti L Taryboje, gal atsirastų vertingų pasiūlymų, kuriuos įgyvendinus, bus galima girtavimą sumažinti iki minimumo.

OII-a

/Straipsnis diskusijai/

Mintys, artėjant išsilaisvinimo momentui

Kasdien vis mažėjęs sąjūdžio narių, o ypač LK-jų partizanų, skaičius kelia susirūpinimą. Priešo slaptėjimai, milžiniškas šnipų tinklas, pastangos griauti sąjūdį - iš vidaus ir t.t., nepalieka be pasekų. Ipač br. metais buvo daug stambesnių org. vienetų vadovybių narių, daug senų, patyrusių kovotojų bei organizatorių. Aplamai noromis nenoromis tenka pripažinti, kad vadovavimas sąjūdžio stambesniems org. vienetams sušlubavo ir padėtis juo tolyn, juo blogėja. Susilpnėjus vadovybių veiklai, susilpnėjo ir bendra partizanų operacinė veikla. Juo pačiu gyventojų tarpe sumažėjo tikėjimas partizanų pergale, o kai kas net ima pranešauti, kad užsitęsęs kovai dar bent metus, partizanai arba visai išnyks, arba tiek sumažės jų skaičius ir kokybė, kad jie nestosį savo reikšmės.

Ira dar tėvynėje nuošaliai besilaukiančių asmenų, kurių įtraukimas į sąjūdį pakeltų sąjūdžio lygį, autoritetinę, kuris mums būtinas santykiuose su užsieniu, išsilaisvinimo momentu ir po jo. Kai kurių stambesnių org. vadovybės dėl kai kokių išsakaičiavimų nenori įsileisti savo tarpan asmenų, kad ir be partizaninio gyvenimo patirties, bet aukšto intelektualinio lygio, kad ir ne karinės srities specialistus, bet visuomenininkus ar šiaip veikėjus. Jei jie ir įtraukiami į sąjūdį, tai laikomi pusiau pastumdėliais, nevertinami, su jų eviska nuomone nesiskaitoma, kas kitus atgraso nuo įsileidimo į sąjūdį. Jie geriau slapstosi pavieniui ar rizikuoja gyventi su fiktyviniais dokumentais. Ne paslaptis, kad kai kurie vadai nemori įsileisti į vadovybę asmenų aukštesnio intelekto bijodami, kad valdiniai nebūtų gudresni už juos. Dėl -

niausia tokie asmenys negali būti vadais dėl vadui reikalingų privaltų atstokos, bet organizaciniam ar visuomeniniam darbui jie puikiai tinka.

Sąjūdžio nariams mes topriskaitome tik kelis tikėtinius asmenų, tačiau norime atstovauti visą tautą, kalbėti jos vardu. Dabar, tai veik visi geros valios tautiečiai mums prijauna, bet atėjus išsilaisvinimo valandai, kur rintis įvairioms partijoms ir organizacijoms, daugelis stas į jas, o o LKS tauties kalbėti tik gana nedidelės tautos dalies vardu, LKS per koterius neteko dėsnių tikėtinių savo narių, gabių vadų ir organizato-

tūkstančių savo narių, gabių vadų ir organizatorių. Ar pajėgs nusilpęs mūsų S[ąjū]dis išlaikyti savo vertę, savo reikšmę reikiamame lygyje lemiamam momentui?

Užsienyje šiandien randasi gana daug intelektualų, kurie susiskaldę įvairiose partijose bei organizacijose. Kai kurie mėgina kalbėti tautos vardu. Jie, grįžę į išlaisvintą Tėvynę, stengsis viską paimti į savo rankas. Jie pripažins mūsų kovos reikšmę, sudėtas aukas, bet ar jie nepasakys: „Taip, jei atliko savo uždavinį okupacijos metu, bet dabar LLKS yra nusilpęs, neturi pakankamai jėgų, jis nesugebės vadovauti tautai. Tegul jis pailsi po sunkių kovų, o mes sutvarkysime atstatomą Lietuvą.“

Mums yra labai svarbu, kad užsienio lietuviai, ypač inteligentija, būtų įtraukti į LLKS jau dabar, kad grįžę į Tėvynę kalbėtų mūsų vardu, sustiprintų nusilpusias mūsų jėgas. Tarp Tėvynės ir išeivių-pabėgėlių turi būti vienybė, tik tada LLKS galės atstovauti tautai. Ir tai dar ne visiškai. Reiktų, kad visi S[ąjū] džio dalyviai persilaužimo momentu automatiškai pavirstų LLKS nariais: visi partizanų rėmėjai, bičiuliai, talkininkai ir kt. padidintų LLKS narių skaičių, tuo pačiu ir mes galėtume atstovauti didesnę tautos dalį. Kuo didesnė tautos dalis įsilies į LLKS, tuo svaresnis bus mūsų žodis atgavus laisvę.

Mes ruošiamės Vakarų ir SSSR karo atveju sukilti ir atgauti nepriklausomybę, tad turime pagalvoti apie sunkumus, su kuriais tuo momentu teks susidurti.

Visų pirma mobilizuoti ir apginkluoti didesnį skaičių vyrų bus labai sunku. Ginklų ir šaudmenų jau dabar trūksta partizanams, o ką bekalbėti apie mobilizuojamų savanorių apginklavimą. Gerai, jei ką gausime iš Vakarų, bet skaitykimės su blogiausiu atveju. Neužmirškime, kad su išsilaisvinimu iškils ir Tėvynės sienų apsaugos klausimas. Mes nežinome, ką darys Vakarai: kaip reaguos į mūsų kariuomenės užuomazgų padidėjimą ir, apamai, į mūsų ginkluotąsias pajėgas. Neužmirškime, kad Vilniaus klausimas dar iškils. Nepriklausomybės atgavimo metu mums ypatingai svarbu patiems tinkamai apsaugoti savo pietų ir pietų-rytų sienas. Nors lenkai taip pat okupacijos išvarginti, bet jų siekiai Vilniaus atžvilgiu mums per daug aiškūs. Nieko nesitikėkime iš Vakarų. Neužmirškime skaudžių 1920 m. pamokų, kada, sustabdžius karo veiksmus, buvo nustatyta demarkacijos linija. Jei mūsų kariuomenei būtų pavykę išlaikyti Vilnius savo rankose, iki buvo sustabdyti karo veiksmai, jis būtų mums ir likęs. Tad ir dabar, jei mes savo jėgomis pirmiau už lenkus užimsim Vilniaus kraštą, lengviau bus mums savo šventas teises apginti. Kartu su tuo iškyla ir sienos su Lenkija klausimas. Ar mums reikia saugoti etnografin[ių] sienų [Lietuvą], ar 1939 m. spalio mėn. 28 d. atgautą teritoriją? Galimas dalykas, kad be partizaninių kovų prieš besitraukiančius bolševikus teks susidurti ir su lenkais, kaip kad 1919–20 metais. Tai numatydami, turime pasiruošti ir stambesnių junginių operacijoms.

Dabar partizaniniame kare visi turim pakankamai praktikos, bet kada reikės vadovauti batalionams, pulkams ar dar stambesniems junginiams, partizanai, kurių tarpe karininkijos labai maža, negalės išlaikyti vadovaujamo vaidmens. Teks stambesnių junginių vadovavimą patikėti ar tai čia, Lietuvoje, išlikusiems karininkams, ar Sąjūdžio dalyviams, ar tai iš užsienio grįžusiems. Ypač tie, kurie dabar užsienyje, yra apmokomi anglo-amerikiečių, turės vadovauti susikūrusiai kariuomenei. Tad mums svarbu, kad tie asmenys jau dabar taptų LLKS nariais, kad jie papildytų S[ajū]džio jėgas, o ne jas skaldytų.

Iš aukščiau išdėstytų minčių išplaukia reikalas didesnio LLKS išpropagavimo užsienyje, kartu ir ryšių pagerinimas. Argi taip sunku įsigyti radiją bent ryšiui su užsieniu? Be to, juk ir Lietuvoje dar esama radijo specialistų, kurie siųstuvą pagamintų. Žinoma, būtų idealu gauti pačių moderniškiausių amerikoniškų siųstuvų, naudojamų žvalgyboje, kurių veikimo vietos nustatyti veik neįmanoma.

Tarp kita ko, lemiamu momentu sutriks ir vidaus ryšiai, tada radijo ryšys tarp stamb[esnių] org[anizacinių] v[ie]n[ie]tų (bent tarp ap[ly]gardų v[a]d[ov]ų v[ie]n[ie]tų) [bus] vienintelė patikima ir greita priemonė. Tačiau tam reikia iš anksto būti pasiruošus: įsigyti ir išbandyti siųstuvai, paruošti radistai, sutarti šifrai ir t. t.

80.

Paaiškinimai: 1952 m. rudenį *Rytų Lietuvos vadovybių organe* buvo paskelbtas gilus ir reikšmingas *Reikvyčio* – B. Krivicko rašinys apie gyvenimą laisvę ir nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje. Tuo metu vienas iš Aukštaitijos partizanų vadų, iškiliausias poetas, jau buvo žuvęs.

Publikacijos: *Aukštaitis*. 1952 m. III ketvirtis, nr. 2, l. 8–14; *Broniaus Krivicko raštai*. Parengė Virginijus GASILIŪNAS. Vilnius, 1999, p. 534–537., f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 54–

Išsilaisvinus (keletas minčių ateities klausimais)

Svarstant dabarties rūpesčius ir klausimus, niekadoms negalima užmiršti ateities. Dabartis paruošia kelią ateičiai. Todėl turint aiškesnę ateities perspektyvą, galima tikėti, kad tikslesni bus ir dabarties žingsniai.

Čia norisi persikelti į tas šviesias ateities dienas, kai kraštas bus nusi-metęs okupacijos jungą, ir apsvarstyti, kokia politinė ir visuomeninė padėtis susidarys jo viduje, taip pat, koks vaidmuo galėtų tekti Sąjūdžiui tos padėties akivaizdoj.

Du stambūs veiksniai, kraštui išsilaisvinus, turės sueiti į artimą kontak-tą. Iš vienos pusės iškentėjusi baisius sunaikinimus ir vedusi didvyrišką kovą savo žemėje mūsų tautos dauguma, iš antros pusės toji mūsų tautos dalis,

kuri, pasitraukus į Vakarus, kovoja dėl krašto laisvės ir nekantriai laukia tos dienos, kai galės grįžti Tėvynėn. Du stambūs organizaciniai vienetai šiuo metu apjungia tuos kovojančius veiksnius: užsienyje Vyriausias Lietuvos išlaisvinimo komitetas, o krašto viduje – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis.

Abiejų organizacinių vienetų tikslas yra visiškai bendras, tačiau veikimo bei kovos sąlygos yra visai nepanašios. Todėl natūralu, kad dėl tų sąlygų nepanašumo abiejuose sąjūdžiuose bus esminių skirtumų. Jie neturi ypatingesnės reikšmės šiuo metu, kol abu sąjūdžiai veikia kiekvienas savo platformoj. Tačiau tada, kai šie abu sąjūdžiai ir šios abi tautos dalys susitiks vienoj platformoj, be abejo, tie skirtumai labai išryškės.

Tuos esmingesnius skirtumus galima pramatyti ir šiandien. LLKS tvarkosi nepartinio principu. Suprantama kodėl: jis išreiškia vieningą tautos susitelkimą žūtbūtinėje kovoje, kur partiniai skirtumai iš viso nebeegzistuoja. Padėties sunkumas įkvėpė visiškos vienybės mintį, o laikas vis daugiau nutrina ir užtušuoja tautoje buvusius kadaise ryškius partinius skirtumus. VLIK-as gi atstovauja politinėmis partijomis susiskirsčiusią tautos dalį. Nemaža partinių skirtumų jo veikėjai ir nariai išsinešė. Demokratinuose kraštuose, kur tautos tvarkosi politiniu partiniu principu, tie skirtumai, aišku, negalėjo užsitušuoti. Visai natūralu, kad VLIK-as savo sudėtyje atstovaujamas įvairių partijų ir srovių.

Vakaruose veikia ir VLIK-e dalyvauja kur kas mažesnė mūsų tautos dalis. Tačiau ten suburtosios partijos bei srovės turi sąlygas išsiauginti sau stiprius vadovaujančius kadrus. Jos, be abejo, aktyviai dalyvau[d]amos tautinėje ir tarptautinėje veikloje, turi galimybių tuos kadrus gerai paruošti ir ištreniruoti.

LLKS atstovauja visą krašte likusias ir Rusijon ištremtosios tautos dalį, tačiau veikdamas ilgus metu trunkančios ginkluotos kovos sąlygomis bei aplinkybėmis, kur okupantai ir šalies išdavikai mirtinai naikina kiekvieną laisvą mintį galintį puoselėti žmogų, mūsų Sąjūdis darosi vis kurtesnis kadrtais. Tačiau reikia tikėti, kad galutinėje kovos fazėje tų kadrų bus likęs bent pats menkiausias minimumas.

Savo sudėtomis aukomis ir savo nuopelnais LLKS yra populiarus tautoj. Tauta jam prijaucia visa savo dauguma. Paskutiniu laiku krašte darosi populiarus ir VLIK-as dėl savo kovos užsienyje.

Didžiausias tautos troškimas būtų, kad abi jos dalys ir abu jas atstovaujantys sąjūdžiai, broliškai pasidavę rankas, rastų vieningą kelią visiems ateities žygiams. Nėra jokios abejonės, kad abi tautos dalys ir abu j[ą] atstovaujantys sąjūdžiai susitiks su geriausiais norais ir geriausiomis viltimis. Tiek pabėgėliai iš Vakarų, grįžę į pažadėtąją žemę, tiek krašte baisųjį siaubą iškentėjusios tautos atstovai turės, be abejo, tiek idealumo ir gerą pasiryžimą, kiek iš viso mūsų tautoje to gal niekada nėra buvę. Egoistiniai bei partiniai interesai, reikia tikėti, bus labiau užmiršti negu kada nors anksčiau.

Nežiūrint to, tarp vienu ir kitų gali atsirasti žymių ir net esminių nesusi-pratimų. Tai, kaip pirma sakytą, ne iš blogos valios, bet dėl nevienodo požiūrio į įvairias problemas.

Kraštas, be abejo, jaučia, kad tiksliausiai galėtų išreikšti jo norus ir min-tis tie žmonės, kurie iš jo nepasitraukdami, kartu su tauta kenčia ir kovoja. Juo-se kraštas, be abejo, jaučia ir tą vienybės minties subrendimą, kurio tauta visą laiką ilgėjosi. Tiksliausiai būtų, kad šalis tiek politinė, tiek visuomeninė, tiek ki-tose sferose būtų atstovaujama krašte kovojusio Sąjūdžio žmonių. Grupėms, grįžusioms iš užsienio, normaliai turėtų tekti pagalbinė rolė. Tačiau čia tiktai teorija. Praktikoje tai nebus įmanoma dėl mūsų Sąjūdžio kadro bei bendrai dėl ryškesniųjų inteligentijos atstovų sunaikinimo mūsų krašte.

Gera suprantam, kad ginčas ateity turi eiti ne dėl to, kad užimti postus, bet dėl to, kaip teisingiausiai atlikti savo pareigą tautai. Todėl nėra abejonės: kuo LLKS bus menkesnis kadro atžvilgiu, tuo labiau jis džiaugsis tais kadrtais, kuriuos atsiveš VLIK-e susibūrusios grupės. Esminis dalykas yra ne tas, kokie asmenys ir iš kokių grupių tautą valdys. Svarbu, kad valdančios grupės teisin-gai suprastų tikrąsias tautos nuotaikas ir nesueitų su ja į savotišką koliziją.

Kaip pirma minėta, VLIK-as tautoj darosi populiarus dėl savo kovos už-sienyje. Ypač dėl to, kad jam pavyko suburti vienybės daugumą mūsų tautie-čių grupių. Tačiau VLIK-o vienybė nėra tos pat rūšies kaip LLKS-o. Tuo tarpu kai paskutinis jau savo prigimtim yra vieningas, tai antrasis yra vieningas tik per atskirų savitarpio besiveržiančių grupių laikiną suderinimą.

Nežinia (bent man), ar VLIK-as mėgins tęsti savo veiklą išvaduotoj Lie-tuvoj kaip bendras vienetasis. Tauta, aišku, to pageidautų. Bet kad taip būtų, sunku patikėti. Greičiausiai kiekviena VLIK-o partija išeis su savo programa, kiekviena vilios sau šalininkus ir rinkėjus. Prasidės savitarpio kovos ir vaidai. Demokratijoje kitaip ir nebūna.

Tačiau į partijų varžymąsi tarpusavyje bei į jų rietenas tauta su dide-liu palankumu nežiūrės. Margas partinis susiskirstymas, aršesnės tarpusavio varžybos tautai, bent jau iš pradžios, rodysis net keista. Žinoma, vėliau, jeigu tauta visa savo mase įsitrauktų į tas varžybas ir rietenas, tarpusavio kova turė-tų būti labai aštri ir nemaloni, nes tautos nervų sistema yra be galo sudirginta ir negreitai grįš į normalų stovį.

Koks LLKS uždavinys ir koks jo likimas turėtų būti akivaizdoje tokios pa-dėties?

Pirmiausia čia turėtų kilti klausimas, kokioje padėtyje bus LLKS pačioje okupacijos pabaigoje. Galimas dalykas, kad jis dėl priešo naikavimo bus organiza-ciniu atžvilgiu visiškai apgriautas. Tačiau ir tokiu atveju tai neturėtų sustabdyti jo gyvavimo. Sąjūdžio idėja, jo didieji kovos principai už tautos vienybę, už tikėjimą ir teisingumą bei kitas tautos vertybes, visa tai krašte per daug gyva, kad būtų

galima veikiai sunaikinti. Jei kas ir bus apgriauta, tai ateityje beveik savaime susiburs ir prie menkiausios iniciatyvos susiras sau organizacinę išraišką.

Be abejo, po okupacijos Sąjūdis, norėdamas veikti tautoje, kaip organizacinis vienetas, turės persiorganizuoti ir prisitaikyti prie laisvojo gyvenimo sąlygų. Todėl klausimas: kokias organizacines formas jis turės įgyti? Man rodos, pirmiausia Sąjūdis, ką bedarydamas, visuose savo veiksmuose turėtų išlikti gyvas savo didžiajam **tautos vienybės** principui. Į tai atsižvelgdamas, jis turėtų, iš vienos pusės, padėti darniai bendrauti bei susilieti pabėgėliams ir jų organizaciniams vienetams iš Vakarų su visa tautos mase, iš antros gi pusės, jis turėtų išlaikyti jungtį bei ryšį ir darnų bendradarbiavimą bei rimtį tarp įvairių politinių partijų, kurių pradmenis čia vėl išryškins grįžusieji iš Vakarų.

Atsižvelgiant į tai, man atrodo, kad Sąjūdžiui nebūtų tikslu, bent tuoj po okupacijos, virsti politine partija. Reikia tikėti, kad partijų pas mus ir be to nė kiek ne per maža. Kažin ar bevertėtų jų skaičių dar viena didinti. Įsimaišęs, kaip politinė partija, į rietenas ir nesutarimus, savo apimtim Sąjūdis turėtų susiaurėti. Tokioj padėty daug greičiau, kaip jau yra parodę nepriklausomo gyvenimo pavyzdžiai, jis galėtų sukompromituoti tautinės vienybės idėją, kuri yra dabar tikroji jo stiprybė. Be to, Sąjūdžio kadro silpnumas pookupaciniu laiku ir kartu įsimaišymas į smarkią politinę kovą galėtų duoti per menkai rezultatų ir žymiu mastu kompromituoti tuos didelius principus, kuriais remiasi Sąjūdis. Tai, kitaip sakant, tik trukdytų paties Sąjūdžio augimą.

Jeigu Sąjūdis nepasiskelbtų politine partija, tai dar nereiškia, kad jo nariai neturėtų dalyvauti politiniame gyvenime. Tokiu atveju Sąjūdžio nariai galėtų priklausyti įvairioms politinėms partijoms ir tuo būdu jas kaip tik stipriau ir glaudžiau tarpusavy jungtų. (Panašus principas kaip buvusioj Šaulių sąjungoj). Tie Sąjūdžio nariai, kurie nepriklausytų jokioms politinėms partijoms, galėtų politiniame gyvenime dalyvauti kaip nepartiniai.

Taigi, man rodos, kad Sąjūdis po okupacijos turėtų persiorganizuoti į visuomeninę ar į karišką organizaciją su labai plačia programa, kuri leistų jame bendrauti visiems doriems lietuviams, nežiūrint jų politinių bei religinių įsitikinimų skirtumų. Jis turėtų siekti ištisai įtraukti į save ir kitas nepolitines organizacijas, kaip pav[yzdžiui], Šaulių sąjungą, arba tiesiog su jomis susijungti. Politinėse partijose bei politinių srovių organizacijose (mokyklinėse, jaunimo, profesinių sąjungų ir kt.) Sąjūdis turėtų susirasti sau kuo daugiausia narių. Reikia tikėtis, kad toks Sąjūdžio veiklos išplėtimas viena mintim labiau nei kas kitas galėtų pasitarnauti tautos vieningumui.

Galbūt, galėtų būti momentas, kai Sąjūdžiui būtų tikslu virsti ir politine partija, bet tai, man rodos, turėtų būti tik tada, jei valdančios partijos prieitų bendradarbiavimo krizę, kokią, pav[yzdžiui], matom kai kuriose Vakarų valstybėse. Tačiau toks žygis vertėtų daryti tik tuo atveju, jei Sąjūdis iš tikrųjų jaustųsi savo mintim ir organizacija apjungiąs žymią daugumą tautos.

Be abejo, svarstant tokius klausimus, kaip čia keliamieji, šiuo metu sunku į juos ką tikslesnio atsakyti, aiškiau nežinant ateities sąlygų. Tikiuos, kad čia mesta viena kita mintis galės patarnauti bent kaip priežastis platesnėms diskusijoms. Ypatingai Sąjūdžio pookupacinio persiformavimo klausimas yra tiek svarbus ne tik Sąjūdžiui, bet ir visos tautos ateičiai, kad apie tai turėtų pagalvoti visi Sąjūdžio nariai, o dėl to viešai pasisakyti bent Sąjūdžiui vadovaujantys žmonės.

Gali kam nors pasirodyti, kad šių klausimų kėlimas yra per ankstyvas. Tačiau atminkim, kad kiekviena didesnė mintis turi subręsti iš lėto. Antras dalykas: ateitis neturi mūsų užklupti nepasiruošusių.

81.

328

Paaiškinimai: Pranešdamas apie naujos politinės ir kultūrinės organizacijos – Vyčių sąjungos – įkūrimą, jos santykius su LLKS, šio rašinio autorius, pasirašęs slapyvardžiu *Miškinis* (manyta, tai A. Bakšys), ne tik apžvelgia laisvės kovos istoriją, tikslus, bendradarbiavimo siekius, bet ir kreipia žvilgsnį į ateitį, kai, atstačius Lietuvos valstybę, LLKS savo veiklą sustabdys, o Vyčių sąjunga priešingai – ims plėtoti.

Atkreiptinas dėmesys į šiame tekste pavartotą pasakymą „supuvusi komunizmo dvasia“ ir kai kuriuos kitus, kas netiesiogiai patvirtinta, kad partizanų vadovybė sekė sovietinę žiniasklaidą (prenumeravo *Tiesą* ir pan.) ir šias žinias naudojo kovai su propaganda.

Žinoma, kad 1952 m. vasarą Jūros sr. Kęstučio apyg. partizanai jau kalbėjo apie Vyčių sąjungą, dalinių vadai buvo įpareigojami su sąjungos įstatais supažindinti ir pirmiausia kviesti tapti jos nariais patriotiškai nusiteikusius, legaliai gyvenančius asmenis¹⁶⁵.

Publikacija: Vyčių keliu. 1952 m. lapkričio 10 d., nr. 2, p. 1–8.

Vyčių sąjunga ir jos santykiai su LLKS

Vyčių sąjunga! Kas per nauja organizacija? Koks jos tikslas? Iš kur kilo? Nejaugi įvyko skilimas Lietuvos laisvės kovos sąjūdyje (LLKS)? Tai klausimai, kurie kils kiekvienam lietuviui, susidūrus pirmą kartą su tuo pavadinimu, o ypač atidžiai sekančiam lietuviškojo pagrindžio vystymosi ir kovos eigą. Norint tiksliai ir aiškiai atsakyti į šiuos klausimus, pirmiausia turime nors trumpai pasiekti pagrindžio vystymąsi ir jo tikslus antrosios bolševikinės okupacijos metu.

1944 m. vasarą vokiečių okupacijos metu nepaprastai išaugusį, deja, dėl partinių rietenų ir įvairių intrigų nepajėgusį sudaryti vieningą vyriausią vadovybę pagrindį, vedusį pasyvų pasipriešinimą prieš nacistinius okupantus ir

¹⁶⁵ Plg.: KUODYTĖ, Dalia. Vyčių sąjunga. *Laisvės kovų archyvas*, 1993, nr. 7, p. 130–134.

organizavusį tautą įvairių organizacijų rėmuose leliamais išsilaisvinimo kovai, ištiko skaudus smūgis, nes dauguma jo vadų-organizatorių, nesulaikomi priartėjus prie Lietuvos amerikiečių atgaivintai ir viskuo aprūpintai bolševikų lavinai, paspruko į Vakarus. Tačiau jaudrinta tauta, nors ir palikusi be vadų, be vieningos organizacijos, be vieningo veikimo plano, nepalūžo, bolševikams antrą kartą okupavus kraštą, ir, tikėdamasi greito susikirtimo tarp Vakarų demokratijos ir bolševikų, nugalėjus nacistinę Vokietiją, pakilo į pasyvų ir ginkluotą pasipriešinimą. Tačiau tautos viltys greit nesipildė, ir užsitęsusi kova su sužvėrėjusiu okupantu pareikalavo didžiulių aukų. Jas ypač padidino neturėjimas vieningos organizacijos ir vadovybės. Šį kritišką laikotarpį geriausiai apibūdina LLKS Taryba savo kreipimesi (1949 m. kovo 1 d.) į sąjūdžio dalyvius ir į visus krašto gyventojus: „Bolševikai išnaudojo tą padėtį. Stipriau pasireiškusius atskirus organizacinius vienetus daužė dalimis, įvairiausiais būdais išprovokuodami, naikino jų vadovybes. Atskirų organizacinių vienetų pastangos organizuotis, pasikeisti įgyta patirtimi susidūrė su įvairiais sunkumais ir didžiausiais trukdymais iš priešų pusės. Trukdymų viršūnė buvo tai, kad priešas, pasinaudodamas plačiuose visuomenės sluoksniuose pasitikėjimą turėjusiu Lietuvos judu (dr. J. A. Markuliu) ir jo bendrininkais, paėmė į savo rankas centrinį laisvės kovos sąjūdžio vadovavimą BDPS Centro komiteto vardu, kas ne tik sustabdė tikrojo susijungimo pastangas, bet labai didele dalimi sugriovė ir tai, kas jau buvo padaryta. Griauinančiais įsakymais, sąmoningai paruoštomis klaidinančiomis informacijomis tie judai Sąjūdžio organizacinių vienetų vadovybėms davė beprasmio darbo, iššaukė klaidingus jų veiksmus, demoralizavo kai kuriuos Sąjūdžio kovotojus bei dalyvius. Pigiais pažadais užmigdė naivesnių Sąjūdžiui vadovaujančių asmenų budrumą, atitraukė juos iš Sąjūdžio eilių ir, paėmę savo tariamą globon, sulikvidavo. Į Sąjūdžio eiles, o kartais net ir į vadovybes, įspraudė savo agentus, per kuriuos rinko sau reikalingas žinias ir pagal jas vykdė Sąjūdžio laisvės kovotojų bei dalyvių naikinimą. Padarytoji netvarka sudarė puikiausias sąlygas piktos valios asmenų ir nesąmoningo elemento savivaliavimams. Beprasmiškai kentėjo gyventojai, žuvo laisvės kovotojai, eikvojosi tautos jėgos. Tautos laisvės kovos sąjūdžiui atėjo kritiškas momentas. Tačiau sveikosios laisvės kovos sąjūdžio jėgos tą krizę nugalėjo. Kupini skaudžios patirties, Sąjūdžio organizaciniai vienetai vėl pasuko į sunkų, prieš didžiausiomis pastangomis trukdomą, savarankiškos centralizacijos siekimo kelią.

1949 m. vasario mėn. 16 d. po įtempto, didelių aukų pareikalavusio darbo tas siekimas buvo įgyvendintas, visas krašto laisvės kovos sąjūdžio jėgas sujungus į vieningą visuomeninę karinę organizaciją – Lietuvos laisvės kovos sąjūdį. LLKS įkūrimu ir baigėsi pirmasis pagrindinio vystymosi laikotarpis.

Koks LLKS tikslas? Į šį klausimą aiškiausiai atsakoma anksčiau minėtame LLKS Tarybos kreipimesi: „LLKS tikslas yra atstatyti laisvą, nepriklausomą,

demokratinę Lietuvos Respubliką. Tam tikslui atsiekti LLKS svarbiausieji uždaviniai yra slopinti okupantų bei savo tautos išdavikų daromos tautos fizinio bei dvasinio naikinimo, krašto nuskurdinimo ir kolonizacijos pastangas, visais įmanomais būdais padėti skaudžios okupacijos kančias pernešančiai tautai ir organizuoti, parengti bei išsaugoti jos jėgas galutiniam išsilaisvinimo kovos žygiui.“

Laisvės kovos sąjūdžio centralizacija buvo sunkus smūgis priešui, kuriam, nežiūrint jo įdėtų didžiausių pastangų ir padarytų Sąjūdžiui didelių nuostolių, jau net iki šių dienų nepavyko LLKS visiškai užslopinti. Ši sunki, jau aštuonerius metus užtrukusi kova aiškiausiai įrodo LLKS gyvybingumą, kuris galimas tik turint stiprią atramą tautoje, tačiau, reikia pripažinti, ji per tokį ilgą laiką išsekino ir Sąjūdžio jėgas, ypač intelektualines, kas žymiai sumažino galimybes vykdyti pasistatytus uždavinius, nes LLKS buvo priverstas pasinerti giliau į pogrindį, kad išsaugojus savo jėgas ir organizuotumą paskutiniam išsilaisvinimo kovos žygiui. Todėl kilo būtinas reikalas, kad į Sąjūdžio darbą įsijungtų naujų intelektualinių pajėgų, tačiau didelė dalis mūsų inteligentijos tuo atžvilgiu laikosi pasyviai, net dalis bando neigti laisvės kovos būtinumą. Kuo jie tai motyvuoja? Vieni tvirtina, jog Lietuvos nepriklausomybės atstatymas yra galimas tik Vakarų demokratijai sutriuškinus komunizmą, todėl dabar vykstantis tautos pasipriešinimas, ypač ginkluotas, yra nereikalingas, net žalingas, nes atneša tautai tik skaudžius nuostolius ir iššaukia didesnes priešų represijas, gi Vakarams nugalėjus, Lietuva savaime atgaus laisvę; antri, pateisindami savo pasyvumą, ieško Sąjūdyje klaidų ir juodų dėmių; treči savo pasyvumą aiškina tuo, esą neaišku, dėl kokios Lietuvos ateities Sąjūdis kovoja, todėl šiandien vien tik kova dėl laisvės, kurios galutinė sėkmė priklausys tik nuo tarptautinių įvykių mums palankios raidos, nepateisinanti tolimesnį naujų tautos jėgų eikvojimą, kai ši kova jau iššaukė Vakarų opinijos palankumą ir užtikrinimą dėl laisvos ateities.

Žinoma, lietuvių tauta tegali atgauti savo nepriklausomybę tik laisvųjų tautų bendruomenei, vadovaujamai Vakarų demokratijos, sutriuškinus komunizmą. To niekas ir nemano neigti. Vienos mūsų tautos pastangos, nors ji ir visa pakiltų į ginkluotą išsilaisvinimo kovą, čia, aišku, lemiamo vaidmens nesuvaidins, bet ar tai turi sulaikyti mus nuo kovos dėl tautos bei asmens laisvės ir teisių, kurias mums išplėšė kruvinasis Maskvos imperializmas? Ar vergiškas nusilenkimas dvasioje prieš savo tironą nėra savęs pasmerkimas pražūčiai? Ar lietuvių tauta turi kokią ypatingą teisę, kuri nereikalauja iš jos jokių aukų bendroje žmonijos kovoje su šiuo siaubu? Kas, pagaliau, būtų ištikę žmoniją, jei komunistinio imperializmo pavergtos tautos būtų nesipriešinusios ir sutikusios su savo dalia?

Bent kiek giliau pažvelgus į žmonijos bei mūsų tautos praeitį ir nūdieną, išplaukia aiškūs atsakymai. Be kovos, be aukų nei viena tauta negavo laisvės ir ateityje, aišku, negaus. Ir Didžiojo karo pabaigoje buvo susidariusios palankios

aplinkybės atgauti pavergtom tautom (jų tarpe ir lietuvių) laisvę ir nepriklausomybę, tačiau ar gavome veltui? Ne, tik žūtbutine kova, tik geriausių tautos sūnų krauju išpirkom sau laisvę ir kiekvieną gimtosios žemės pėdą. Bet ar šis laimėjimas buvo tik kelių Nepriklausomybės kovų metų vaisius? Ne! Jis buvo jau pribrandintas keliasdešimt metų trukusios lietuvių tautos sąmoningiausių sūnų ir dukrų (knygnešių, aušrininkų, varpininkų ir kt.) kovos ir jų sudėtų brangių aukų, siaučiant tamsiai ir žiauriai carinės Rusijos vergijai. Tik jų kova ir aukos pažadino tautą iš sustingimo ir nuvedė į Prisikėlimą. Bet carinės Rusijos vergija yra tik šešėlis nūdienės – komunistinės. Šiandien komunistai ne tik begėdiškai išplėšė mūsų tautai laisvę ir žiauriausiai sumindžiojo jos teises, naikina jos žmones, plėšia jos turtus ir griaua žemės ūkį, bet stengiasi įsibrauti ir į kiekvieno lietuvių vidų, išniekindami jo švenčiausius įsitikinimus, ir paversti jį žemiausiu vergu, savo aklu įrankiu. Šiam tikslui pasiekti, neskaitant jau žiauriausio teroro ir ekonominio spaudimo, organizuoja sau talkon įvairiausias tautos padugnes, griebiasi įvairiausių melagingos propagandos priemonių ir kt., kad tik palaužus tautos dvasią, kad tik užslopinus laisvės ir šviesesnio gyvenimo troškulį. Todėl tik kova, nepalaužiama kova su pavergėjais bei tautos išdavikais ir jų skleidžiama pragaištinga dvasia gali išlaikyti tautą sveiką ir nepalūžusią išsilaisvinimo žygiui bei ateities laisvam gyvenimui, o taip pat įduoti į jos rankas svariausią argumentą atgauti visišką laisvę ir nepriklausomybę, laisvajam pasauliui sutriuškinus komunizmą. Žinoma, ši tautos vedama kova pareikalavo ir pareikalaus aukų, bet ar išvengėme jų pirmosios bolševikinės okupacijos metu, nors aktyvaus pasipriešinimo ir nebuvo? Tūkstančiai tautiečių buvo nukankinta ir nužudyta, dešimtys tūkstančių ištremta Sibiran – tai tik vienerių bolševikų veiklos metų balansas mūsų krašte. Be to, jei Maskvos imperializmo pavergtų tautų pasipriešinimas ir kova nebūtų atidengę tikrąjį komunizmo veidą, tai šiandien apie pavergtų tautų išsilaisvinimą ar išlaisvinimą nebūtų galima nė svajoti, nes ir likusios dar laisvos pasaulio tautos jau būtų užkrėstos šiuo raudonuoju maru ir dalis net užvaldyta Kremliaus tironų. Tik pavergtų tautų kančios ir kraujas, prasiveržę pro geležinę uždangą, atidarė Vakarams akis, kurie, pamatę jau ir prie savo gerklės slenkančią kruviną bolševizmo ranką, dar laiku subruzdavo rengtis žūtbutinei kovai, kad tuo išgelbėjus visą žmoniją nuo baisaus pavojaus. Į šią kovą, aišku, turi įsijungti visos tautos, laisvos ir pavergtos, nes komunizmas – visos žmonijos mirtinas priešas, ir jo sutriuškinimui kiekviena tauta turi duoti kuo didžiausią įnašą.

„Kas nedarba, tas neklysta“, – tai gyvenimo nepalaužiama tiesa, kurią turėtų atsiminti ir Sąjūdžio kritikai. Sąjūdis nesėdėjo, susidėjęs rankas, bet dirbo ir kovojo, todėl, aišku, pasitaikė ir klaidų, ir juodų dėmių, bet tegalvoja kiekvienas kame jų priežastys ir kokiose sąlygose tai atsitiko. Teisingai sako Sąjūdžio vadovybė anksčiau minėtame kreipimesi: „LLKS Taryba prašo

gyventojus, giliau neištyrus visų sąlygų ir aplinkybių, per daug lengvabūdiškai nesmerkti laisvės kovotojų už kai kur pasitaikančias ar tariamas klaidas, o stengtis patiems padėti, patarti, kad tokių klaidų būtų kiek galint daugiau išvengta. Kiekvienas, kas jaučiasi galįs ką nors geriau padaryti, – teateinie ir tedarai, tauta bei Sąjūdis liks jam už tai dėkingi. Bet tegul pagalvoja, ką darą tas, kas savo viską neigiančia kritika teprisideda tik prie naikinimo to, kas yra perkama brangiausiomis tautos aukomis.“ Lietuviškojo pagrindžio, palikto savo daugumos vadų likimo valiai, nueitas kovos kelias pirmame jo vystymosi laikotarpyje aiškiausiai parodo priežastis, iššaukusias klaidas ir juodas dėmes, kurių neišvengta ir vėliau, kasdien sunkėjant kovai ir žuvus daugumai intelektualinių pajėgų, bet tai ne liaudies, nešančios visą kovos naštą, kaltė, o mūsų inteligentijos, sergančios „išlikimo“ manija.

Žvilgtterėjus į LLKS tikslą, žinoma, ne vienam asmeniui kyla neaiškumų: žodžiu „demokratija“ šiandien dangstosi kruviniausias istorijos režimas – komunistinis, juo dangstosi ir nepaprastai išsiplėtojęs JAV kapitalizmas, tad kokią demokratiją čia turi galvoj LLKS? Kaip bus sprendžiamos atstatytoj nepriklausomoj Lietuvoje iškilusios politinės, socialinės, ekonominės ir kultūrinės problemos? Tiesa, LLKS Taryba savo 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijoje tais klausimais šiek tiek yra pasisakiusi, tačiau labai miglotai – bendrais žodžiais, pav[yzdžiui], „...20. Socialinių problemų racionalus išsprendimas ir krašto ūkinis atstatymas yra susijęs su žemės ūkio, miestų ir pramonės reforma, kuri vykdoma pačioje nepriklausomo gyvenimo pradžioje“. Kodėl LLKS vadovybė taip pasielgė? LLKS, pasistatydamas vien tik visų sąmoningų tautiečių aukščiausią siekimą – laisvę ir nepriklausomybę – savo tikslu, siekė įtraukti vieningon kovon visus lietuvius, nežiūrint jų politinių, religinių ir kt. įsitikinimų skirtumų. Gi užsibrėžus vienokį ar kitokį iškilusių prieš tautą problemų išsprendimo kelią, be abejo, kaip parodė vokiečių okupacijos meto pagrindžio praktika, o taip pat į Vakarų pabėgusių tarpusavio rietenos, sukeltų skilimą, nesutarimų, kas būtų didžiausiu stabdžiu kovoje dėl laisvės. Todėl LLKS, ypač kaip karinės organizacijos, pasirinktas kelias buvo teisingas ir iš šio kelio neturi iškrypti. LLKS svarbiausias tikslas – atstatyti nepriklausomą, demokratinę Lietuvą ir sudaryti tautai sąlygas laisvai apsispręsti, o jos ateities gyvenimo gaires turi nubrėžti tautos daugumos paramą turintieji ar įgausiantieji politiniai ir kt. sąjūdžiai. Žinoma, šiandien jau negali kilti abejonių dėl netolimo Lietuvos laisvės bei nepriklausomybės atstatymo, tačiau pagrindžio kova dėl laisvės, kova prieš supuvusią komunizmo dvasią, besiskverbiančią į tautos kūną, ne tik negali būti nutraukta, bet priešingai, turi būti dar labiau suintensyvinama, tik, aišku, kaip teisingai pastebi dalis mūsų inteligentijos, ji turi būti dar praplėsta tautos įsisaugojimo bei paruošimo ateities kovai dėl demokratinės, socialiai teisingos santvarkos sukūrimo ir socialinių bei kt. reformų įgyvendinimo

uždaviniais. Mes neturime užmiršti tai, jog ir komunizmą sutriuškinus bus jėgų, norinčių primesti svetimą mūsų žmonėms, siekiantiems naujo laisvo gyvenimo, santvarką, primesti įvairius nutarimus, padarytus šiandien saujelės mūsų pabėgėlių, esančių Vakaruose ir siekiančių išsaugoti savo interesus, be tautos, nešančios visos kovos našta, atsiklausimo. Mes neturime užmiršti tai, jog komunizmo nugalėjimu laisvės kova nesibaigs: ginkluotą kovą pakeis dvasinė. Tautų kultūriniame, ekonominiame lenktyniavime vystysis tolimesnė kova už laisvę ir nepriklausomumą, kurio sėkmingumą kaip tik ir galės garantuoti tik sukūrimas tinkamos santvarkos, išvengiančios praeities bei nūdienos klaidų ir jungiančios visą tautą į vieningą šeimą, siekiančią užtikrinti sau šviesesnį gyvenimą. Visa tai reikalauja, jog jau šiandien tauta būtų ruošiama kovai dėl naujos santvarkos sukūrimo, dėl teisės pačiai spręsti savo ateities likimą, o tai tolimesnis pagrindžio vystymosi etapas, kurio uždavinių vykdymas, kaip parodė patirtis, be ginkluoto pagrindžio bolševikinio teroro sąlygose yra neįmanomas. Todėl, kaip besivystytų pagrindis, kokie bekiltų nauji sąjūdžiai, visi turi remti LLKS ir kuo glaudžiausiai bendradarbiauti.

Kokios gaunasi išvados? Pirma, lietuvių tautos ginkluotas bei pasyvus pasipriešinimas komunizmui ir kova dėl laisvės yra būtini; antra, LLKS pasirinktas kelias, siekiant įtraukti visą tautą vieningon kovon dėl laisvės, yra teisingas; trečia, LLKS, kad tinkamai galėtų įvykdyti pasistatytus uždavinius, šiuo metu reikalingas aktyvios intelektualinių pajėgų paramos; ketvirta, jau pribrendo laikas kilti naujam sąjūdžiui, kuris, glaudžiai bendradarbiaudamas su LLKS, siektų išaiškinti tautos daugumos siekius bei pažiūras būsimos santvarkos ir socialinių bei kt. reformų įgyvendinimo klausimais ir, pavertęs tai savo programos punktais, organizuotų bei paruoštų tautą jų įgyvendinimui. Šios pastarosios išvados pasėkoj ir buvo įkurta Vyčių sąjunga (VS).

VS yra tautinė, visuomeninė, politinė-kultūrinė organizacija, kuri iki paskutinės nepriklausomybės kovos veikia slapta, vadovaudamasi tautiniu ir politiniu sąmoningumu, savitarpiniu pasitikėjimu ir griežčiausios drausmės principais, o atgavus laisvę – viešai, vadovaudamasi lietuviškumo, socialinio teisingumo, krikščioniškosios moralės, demokratijos ir drausmės principais. VS savo svarbiausiu tikslu laiko Lietuvos laisvės bei nepriklausomybės **iškovojimą** ir **išsaugojimą**, tai pagrįsdama tik visos lietuvių tautos vieningomis pastangomis, tautiniu sąmoningumu, Tėvynės meile ir pasiaukojimu. Šios organizacijos pobūdis ir tikslas jau aiškiausiai parodo skirtumus tarp VS ir LLKS. Sąjūdis yra **karinė** visuomeninė organizacija, kurios tikslas – **atstatyti** laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos Respubliką, gi pašalinus iš Lietuvos okupantus ir sudarius tautos pasitikėjimą turinčią Lietuvos Vyriausybę, jos veikia **bus sustabdyta** (pati sustabdys savo veiklą arba bus likviduota įstatymo nustatyta tvarka, kaip yra numatyta LLKS įstatuose), o VS yra visuomeninė

politinė-kultūrinė organizacija, kurios tikslas yra **iškovoti ir išsaugoti** laisvę bei nepriklausomybę, ypatingai **išplečiant** savo veiklą išsilaisvinus iš vergijos. Išsaugojimui bei užtikrinimui ilgalaikės ir tvirtos krašto politinės-ekonominės egzistencijos VS siekia: pirma, vieningesnės, galingesnės, tautinės-demokratinės Lietuvos valstybės atstatymo su Vilniū sostine, Klaipėdos kraštu ir Rytprūsių dalimi; antra, socialinio teisingumo įgyvendinimo, pravedant žemės ūkio, pramonės ir miestų reformas; trečia, sudaryti sąlygas tautinei kultūrai ir švietimui, mokslui bei menui tarpti, tautos dvasiniam bei fiziniui atsparumui ugdyti. Visa tai yra smulkiau išdėstyta VS programoje (laikiniuose VS įstatuose), todėl čia nenagrinėsiu (tai bus dar padaryta atskirais straipsniais spaudoje – Red.). Taigi, VS uždaviniai apima bendrus visos tautos nūdienos ir ateities siekimus, o LLKS – tik nūdienos. Kadangi VS arčiau susidurti ir santykiuoti su LLKS, atstačius Lietuvos valstybę ir sudarius tautos pasitikėjimą turinčią vyriausybę, atrodo, neteks, todėl pažvelkime į jų santykius nūdienoj.

LLKS pagrindiniai uždaviniai: kiek galint gelbėti skaudžioje būklėje atsidūrusią tautą ir organizuoti, paruošti bei galimai daugiau išsaugoti tautos jėgas aukščiausiam kovos tikslui – laisvos, nepriklausomos, demokratinės Lietuvos Respublikos atkūrimui, – yra taipogi ir VS uždaviniai, nes, aišku, tik iškovojus laisvę bei išsaugojus sveiką tautos dvasią tegalima siekti tolimesnio VS tikslo – užtikrinimo tautai šviesesnės, gražesnės ateities. Tiek LLKS, tiek VS aukščiausias šiandien siekimas yra iškovoti tautai laisvę ir nepriklausomybę, taigi bendri siekimai gimdo ir bendrą kovą, kurioje visos tautos jėgos turi būti suburtos vieningon vadovybėn. Todėl VS pripažįsta, jog LLKS Taryba okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujās politinei ir karinei tautos išsilaisvinimo kovai, ir vienu iš savo pagrindinių nūdienos uždavinių yra pasistačiusi visokeriopai remti LLKS jo vedamoje išsilaisvinimo kovoje su bolševikiniu okupantu bei savo tautos išdavikais. VS šiandien siekia kiek galimai glaudesnio bendradarbiavimo su Sąjūdžiu, kad savo suorganizuotom intelektualinėm pajėgom galėtų suintensyvinti LLKS vedamą kovą, o taip pat savo ruožtu paruošti tautą demokratinės, socialiai teisingos santvarkos sukūrimui bei socialinių, ekonominių, kultūrinių reformų įgyvendinimui, atstačius nepriklausomybę.

VII. Lietuvos ir LLKS istorija partizanų lūpomis

82.

Paaiškinimai: Pirmajame Kęstučio apygardos vadovybės biuletenyje buvo išspausdintas įkvepiantis straipsnis apie nepailstantį Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Žemaičių žemės gynėją Kęstutį. Buvo prisimintos visos geriausios valdovo savybės ir galų gale jis tituluotas didžiuoju partizanų.

Straipsnis nepasirašytas, jo autorius gali būti mokytojas, apygardos vadas A. Bakšys arba apygardos laikraščio *Laisvės varpas* redaktorius ir, manytina, Visuomeninės dalies viršininkas Kazimieras Ruibys.

Publikacijos: Kęstučio apygardos biuletenis. 1949 m. gruodžio 20 d., nr. 1, p. 16–21.

335

KAS MUMS D.L.K. KĘSTUTIS

Pažvelgus į Lietuvos gyvenimą žiloje senovėje, tenka tiesiog pasibaisėti dėl nuolatinių kruvinų jo neramumų, dėl to didžiausio, koks begali būti, vargo, kurį teko nuo pat lopšio iki pačios mirties kelti tų laikų lietuviui, niekada negalėjusiam turėti laido to ramaus rytojaus. Ir dar tenka tiesiog nustebti, kad tų laikų Lietuva, kaip valstybė, vis dėlto išliko gyva. Ne tik gyva išliko, bet dar nuolat ir tikrai milžiniškai plėtėsi ir stiprėjo.

Tų laikų Lietuvos atsparumas (valstybinis ir tautinis) tikrai nuostabus. Tai tegalėjo būti tik **sąmoningas visos ir vieningos tautos** atsparumas. Tai tegalėjo būti toks atsparumas, kuris pasiekiamas ne vien tik iš viršaus primesta drausme ir ne visa tik prieš baime, bet tvirtu vidaus įsitikinimu ir geros valios susiklausymu ir lygiai tvirtu pasitikėjimu savo vadais, tokiu pasitikėjimu, kokio tegali pasiekti tik iš tikrųjų visais atžvilgiais idealūs vadai.

Mūsų laimė, likimas, nors ramumo Lietuvai gailėjęs išstisus šimtmečius ir išstisus šimtmečius mur[k]dęs ją nekaltų aukų kraujuose ir pelenais vertęs išstisų kartų triūsą, davė mums tais laikais ir visą eilę vadų, reto dvasios tvirtumo asmenybių. Vienas po kito vadovauja Lietuvai tikri dvasios galiūnai, visiškai verti atsakingos likimo duotos jiems misijos ginti ir apginti savo tautą, kraštą ir valstybę nuo pasiryžusių naikinti Lietuvą jos priešų. Čia ir iškilo didysis Lietuvos kunigaikštis – Kęstutis.

Kęstučio viešpatavimas (1345–1382 m.) toks pats neramiausias laiko tarpas. Nors ir nepasižymėjo tasai laiko tarpas baisiais Lietuvos išnaikinimo žygiais, bet buvo nuolatinis karas su abiem vokiečių ordinais. Beveik keturiasdešimt Kęstučio valdymo metų vokiečiai, Vakarų Europos padedami, metal

po metų kėsinosi užkariauti atkakliai besiginančią Lietuvą. Ir jei tai jiems nepavyko, jei per tuos visus trisdešimt kelis metus jiems nepavyko net, kaip kad seniau pavykdavo, suruošti nė vienos didesnės lietuvių skerdynės – tai ir yra josios kunigaikščio Kęstučio nuopelnas. Tai jo narsumas ir niekad neužmiegas budrumas, tai jo amžinas nepavargimas ir vienodai, nuo jaunystės ligi gilios senatvės, lydinti jį patvara taip sėkmingai gynė Lietuvos žmones ir kraštą. Bet gal labiausiai gynė Kęstučio Lietuvą jo įdiegtas lietuviams kovos entuziazmas, drąsi ir aktinga gimtosios žemės ir laisvės meilė. Ir todėl iš visų senosios Lietuvos vadų Kęstutis buvo mylimiausias tautoje, kuri jį mylėjo dar ir dėl jo sielos, būdo ypatybių, taip artimų kiekvienam lietuviui.

O ar šiandien Lietuvos gyvenimas nepanašus į Kęstučio laikus? Ar šiandien nestūkso griuvėsių krūvos, tušti, išdraskyti ūkiai; ar šiandien nevelkami ir netaškomi lietuvių lavonai; neteka nekaltų žmonių kraujas ir ašaros, ar šiandien neskamba kovų aidai?

Ne tik panašus, bet dar baisesnis! Šiandien mūsų Tėvynę užplūdo jau kiti priešai, tai bausis rytų slibinas, didžiausias Tėvynės meilės, tėvų tikybos ir asmens laisvės priešas komunizmas, tariamosios laisvės vardu nešantis baisiausią pasaulyje vergiją, [už]simojęs kruvinu kūju ir pjautuvu išskersti visą lietuvių tautą. Ir gal niekad taip nereikėjo mums, kaip šiandien, **vieningos minties, aktingos Tėvynės meilės, kilnaus patriotizmo, kovos dvasios, pasiryžimo, entuziazmo**, tų didžiųjų pilietinių dorybių, kuriomis degte degė Kęstučio karių, visos jo tautos širdys.

Tatai šis didysis vadas – karžygis turėtų būti visiems mums šiandien pavyzdžiu, ir tasai pavyzdys turėtų būti mums toks artimas ir žinomas, koks jis buvo artimas jo laikų Lietuvai. Artimiausieji Kęstučio tradicijų paveldėtojai – laisvės kovotojai partizanai ypač turėtų įsidėmėti visas tas kilniasias ypatybes, kurios prieš šešis šimtus metų buvo pavergusios Kęstučiui visą Lietuvą. Ypatingai turėtų būti mums, kęstutėnams, pavyzdžiu, kurie nešiojame jo garbingą vardą. Mes turėtume būti jo tradicijų tesėjais.

Pirmiausia pagrindinė Kęstučio ypatybė, kuri ryškiai matyti iš jojo darbų, tai aiški jo **lietuvybė** ir kaitriai šviečianti iš visos jo asmenybės **Lietuvos meilė**. Kęstutis buvo aiškus **patriotas – lietuvis**, šiandienine tų žodžių prasme ir visa jo veiklos programa buvo grynai **tautiška, lietuviška**. Jo šeima buvo grynai lietuviška, jo Trakų pilis skyrėsi nuo kitų kunigaikščių, kur vyravo svetima tautai jų žmonių (dažniausiai gudžių) tautybės dvasia, kalba ir papročiai. Jis nesiskverbė į rytus, o tenkinosi Trakų kunigaikštija ir Žemaičiais neabejotinai dėl to, kad šią žemę visa širdimi mylėjo, kad ji jam buvo brangiausia iš visų plačių Lietuvos imperijos žemių, kad tai grynai lietuviškos žemės, kad čia gyveno jo širdžiai ir sielai artimiausieji jo tautiečiai lietuviai, kalbą mieliausiąja jam už visas kitas kalbas (Kęstutis, kaip žinoma, mokėjo kelias kalbas).

Mylėdamas Lietuvą tikrojo lietuvių meile, Kęstutis paaukojo jai, josios laisvei, galiai, gerovei ir garbei visą savo gyvenimą; paaukojo tam savo asmens gyvenimo ramumą, nepažindamas jo nė žilosios senatvės metais; aukojo šeimos židinio džiaugsmą, nuolat atitrūkdamas nuo mylimos žmonos, išvykdamas į varginančius karo žygius, kur jis nuolat statė į pirmąjį pavojų ir savo sveikatą, ir savo gyvybę; galiausiai pats tapo **auka**, sudėdamas ant Tėvynės garbės ir gerovės aukuro savo gyvybę. Tikrai, tragiškoji jo mirtis, mirtis dėl jo pasiaukojimo aukštesniems jo mylimos Lietuvos tikslams. Liejęs visą savo gyvenimą tik Lietuvos priešų kraują, nenorėdamas lieti lietuvių kraujo, nenorėjo silpninti tuo ir visos Lietuvos jėgų. Galiausiai ir jo ištikimybė senajai lietuvių tikybai, kuriai jis vienintelis iš visų jo epochos Lietuvos kunigaikščių ligi pat mirties išbuvo ištikimas, rodo jo didžiausią ištikimybę savo tautai, kuri, kad jau ir gerokai buvo jo laikais sukriekščioninta, savo pagrindu vis dėlto buvo ištikima Perkūnui.

Be to, Kęstutis pasižymėjo dar visa eile kūniausių ypatumų ir kaip valdovas, ir kaip karys, ir iš viso kaip žmogus: buvo labai teisingas, nemėgo klastos ir apgaulės, tačiau nekerštingas, visuomet duotąjį žodį išlaikydavo, nesiekė asmeninės naudos, garbės, nesiekė didesnės valdžios.

Kęstutis, kaip karys, buvo reto drąsumo, nepalaužiamo patvarumo ir nuostabaus sumanumo. Jo drąsumą palaikė jam neišsenkanti energija, neleidžianti jam nė sunkiausiais atvejais nusiminti, kas ryškiausiai matyti iš jo daromų karo žygių į vokiečių valdomas žemes, žygių, visada daromų tuojau po sunkiausių jų puolimų arba tuo metu, kada tų puolimų kaip tik buvo bijoma. Nepalaužiama patvara žymi jo visą gyvenimą, nė kiek nesusilpnėjusi nė giliosios senatvės susilaukus. Per visą savo gyvenimą Kęstutis tikrai daugiau dienų išbuvo karo žygiuose ant žirgo ir lauke, palapinėje, negu ant medžių kailių, puošnioje savo pilyje. Ir tie karo žygiai reikalavo iš jo ne tik strateginio jo minties darbo, ne tik rūpestingiausiai kiekvieną kartą galimų būdų svarstymo, bet ir raumenų nuovargio. Juk tais laikais kariuomenės vadai turėjo patys tiesiog dalyvauti kovose, patys savo akimis visą eigą matyti, visus pranešimus savo ausimis girdėti, dažnai pačiame kautynių sūkury. Įsivaizduokit dabar šitokiomis sąlygomis apie porą šimtų karo žygių atlikusį Kęstutį, tą prisiekusį karį, nuo dvidešimties, jei ne anksčiau, metų ligi gilios senatvės beveik nepadedančio kardą iš rankos, beveik nenulipančio nuo kovos žirgo. Iš tikrųjų, ar nenuostabi, tiesiog antžmogiška tai patvara! Ar ne dvasios milžino – titano tai ryžtumas ir aukščiausias pasiaukojimas Tėvynės laisvei ir jos žmonių gerovei!

Kas metai ir kas metai brovėsi mūsų kraujo ištroškę vokiečiai į Lietuvos žemelę. Kas metai vis daugiau buvo alinamas kraštas. Padėtis, rodos, jau be išei- ties. O betgi visi tie priešų žygiai kiekvieną kartą atremiami, ir dar mūsų pulkai nužygiuodavo iki Karaliaučiaus, Rygos! Kas gi tai darė, kokia nuostabi neišsemiama jėga. Toji jėga tai buvo Kęstučio galia, toji jėga tai buvo didi jo Tėvynės meilė, kuria

jisai, tartum koks burtininkas, mokėjo uždegti jau, rodos, jėgų nebetenkančių iš kovų nuovargio savo karių širdis. Kęstutis visą lietuviškąją Lietuvą, ir jaunimą, ir senius, bet tik pakeliančius kardą, buvo išauklėjęs tokius pat kaip pats jis karius. Ne prievarta, ne gąsdinimu, grasinimais ir bausmėmis, bet **savo paties pavyzdžiu**, niekad nusiminimo nežinančiu savo pasitikėjimu ir jokio pavojaus nepaisančia savo drąsa kėlė Kęstutis į kiekvieną naują žygį Lietuvos karius.

Ar ne tokie kariai, Kęstučio kariai, turime būti ir mes – laisvės kovotojai! Ar ne toji pati Kęstučio dvasia turi ir dabar visiems Lietuvos sūnums ir dukroms vadovauti! Ar ne Kęstučio pavyzdys turi ir mums įkvėpti jėgų tęsti šią sunkią kovą prieš bolševizmą! Tad kilnus didžiojo karžygio pavyzdys nenustoja ir šiandien tos didelės reikšmės, kokią jis kadaise turėjo prieš šešis šimtus metų. Todėl visi turime pažinti jį ir pamilti, pažinti visas tas kilnias jo sielos ypatybes, jomis sekti ir, kaip jis, dieną naktį budėjančiai degti didžia Lietuvos meile, ta didžia galybe, kuri, įsiliepsnojusi tautos širdyje, pajėgs nugalėti ir bolševizmą. Čia dar pažymėtina, kad Kęstutis ir jo kariai buvo tikriausi mūsų pirmtakai. Kęstučiui neteko pakelti nė vienos tokios didelės kovos su vokiečiais, kurias teko pakelti Gediminui ir Vytautui. Visi tie Kęstučio karai buvo partizaninio pobūdžio kovos. Greitas žaibiškas puolimas su daug mažesnėmis pajėgom ir toks pats greitas pasitraukimas; šiandien kautynės su priešu čia, rytoj kitur, toliau. Kęstučiui vadovaujant žemaičių ir aukštaičių kariams – priešas visur, kiekviename žingsnyje, galėjo būti ir būdavo puolamas, kiekviena Lietuvos giria buvo tvirtovė, kiekvienas kelelis buvo priešui mirties kelias, nes visur jis galėjo sutikti ir sutikdavo Kęstučio karius-partizanus. Kęstutis tad tikras patronas Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio ir geriausias jo garbės šefas.

Nuolatinis budėjimas, didžiausias paslankumas ir vikrumas, geriausias vietos sąlygų pažinimas, būtina prie viso to drąsa ir patvara – visi tie ypatumai, kuriuos turėjo Kęstutis ir jo išauklėtos ir vadovautos lietuvių kartos, – ar tai nėra ypač mums, partizanams, būtini ypatumai!

Tai toks buvo D.L.K. Kęstutis, tas didysis partizanas, pusę šimto metų sėkmingai gynęs Lietuvą nuo pikčiausių jos priešų. Šitoks žmogus, karys ir valdovas, nors ir miręs jau prieš kelis šimtus metų, turi būti gyvas mumyse kilniomis savo dorybėmis, būti gyvas su mumis bendroje didžioje Tėvynės Lietuvos meilėje. Šitoks vyras yra ir turi būti amžinas pavyzdys kiekvienam tikrai mylinčiam savo žemei ir gerbiančiam savo vardą lietuviui.

83.

Paaiškinimai: 1949 m. liepos 20 d. A. Slučka, pasirinkęs Mindaugo slapyvardį, iš Voruta pavadintos būstinės, Karaliaus Mindaugo srities kovotojams pasiuntė kalbą (žodį), skirtą penktosioms partizaninio karo metinėms pažymėti. Iki šiol nebuvo žinoma, kad Aukštaitijos partizanai turėjo (ir minėjo) konkrečią laisvės kovos pradžios dieną.

Šaltinio saugojimo vieta: LVA, f. K-12, ap. 1, 8-asis dokumentų kopijų mikrofilmas (be eil. nr.).

LLKS K[ARALIAUS] MINDAUGO SRITIES VADO BROLIO MINDAUGO ŽODIS
PENKIŲ KOVOS METŲ SUKAKTIES PROGA

Brangūs mūsų Šventos kovos už Lietuvos laisvę pradininkai ir tęsėtojai
Broliai, Sesės Partizanai!

Jau penki metai praslinko nuo tada, kai Lietuvos žemė suvaitojo raudonojo slibino prislėgta. Penki metai antižmogiškose kovos sąlygose.

Visa Lietuva teisingai suprato Maskvos tikslus. Ji suprato, laiku pajuto ir atitinkamai reagavo; pasaulį stebinančiu atkaklumu ir drąsa Ji stojo prieš brutaliąją jėgą ir žmonijai negirdėtą smurtą. Jos narsieji sūnus Didvyriai Partizanai su ginklu rankoje išėjo kovoti, Didžiosios Karžygės Sesės su broliška meile ir idealiu pasiaukojimu įsijungė į pradėtą žūtbūtinę kovą, visa Tauta – ir tvirtas žaliųjų laukų artojas, ir sulinkęs senelis ir sengalvėlė močiutė, ir šviesuolis inteligentas, ir jaunas mokslėvis, ir net mažieji mokyklinio amžiaus vaikai, – visi sujungė savo likimą ir būvį su Tautos Kovos avangardu – partizanais. O **priešui ir yra baisi ir nenugalima ta tauta, kuri nuo vyriausio iki jauniausio sudaro vieningą kovotojų armiją**. Tad laikome didelius egzaminus, kuriais įrodome pasauliui, kad mūsų tauta yra tikrai verta turėti vietą laisvųjų tautų tarpe. Lietuvis niekad ir niekam vergu nebuvo ir nebus, ir **mirtis tiems, kas iš lietuvio nori turėti sau vergą!**

Aukų begalės, tūkstančiai aukų... Kovos žiaurumai ir priešo klastos pasiekė zenitą. Tą liudija išdygę tūkstančiai naujų kapų, tą liudija pilni kalėjimai mūsų tauriųjų tautos sūnų ir dukrų. Tą patvirtina Sibiro taigose pasklidęs tremtinių vaitojimas, kurio nenuslopina laukiniški azijatų šauksmai apie „gerovę“ broliškose respublikose. Tad mes, kurie su ginklu rankoje tęsiame Jų kovą ir vykdome Jų paliktus testamentus, su skausmu širdyje lenkiame galvas prieš mūsų kritusiuosius Karžygius Brolius ir Seses, su ginklu rankoje grindžiame kelią, kuri[uo] turės sugrįžti išvargę ir iškankinti kaliniai ir tremtiniai į Laisvei atgimusį mūsų žaliąjį kraštą – Tėvynę Lietuvą.

Ne viena mūsų Tauta neša tą raudonąją jungą, daug mažųjų Rytų Europos tautų ilgesingai žvelgia pro geležinę uždangą į Vakarus, kur po karo audrų gyvenimas grįžta į normalias vėžes, kur žmonės nepažįsta šaltųjų Sibiro kapinynų, baisių kalėjimo rūsių ir baisiųjų čekos¹⁶⁶ kankinimo būdų bei priemonių, kur nereikia bijoti išauštančios dienos. Mūsų baisyos vergijos metai baigia išstumti iš atminties laisvo gyvenimo prisiminimus. Aišku, pabodo besiklausant diplomatinių rietenų asamblėjų ir konferencijų serijose¹⁶⁷. Ka[i] kas pradeda net nustoti vilties...

Padarius bendrą išvadą iš pasaulio politinių įvykių raidos, drąsiai galima konstatuoti tikrąjį faktą, kad pasaulyje, norinčiam viską išnaikinti, kas gera ir

¹⁶⁶ Paplitęs pirmosios Sovietų Rusijos politinės policijos darbuotojų pavadinimas.

¹⁶⁷ Taip originale, turi būti *sesijose*.

kilnu, socialinių audrų pagimdytam komunizmo raudonajam slibinui ateina galas, visiškas galas, ir jo pradžios tikrai nebeilgai teks laukti. Šiuo metu politinis padėties įtempimas įgavo aštriausią formą, ko pasekoje Rytų–Vakarų konfliktas nebeišvengiamas tapęs ir net visai nebeslepiamas priešininkų stovyklose.

Komunizmas, kurie dar tikrai jo nepažįsta, yra apraizgęs savo voratinkliu daug tautybių ir įvairaus išsilavinimo žmonių, todėl jo pašalinimui reikia ilgesnio ir kruopštaus pasiruošimo, kad amžiams jo nei sėklos neliktų. Jis gerai supranta, kad žmonija, daug pergyvenusi nusikaltimų ir kančių, pergyvens ir šitą, kad lietuvių tauta, eidama drauge su visu kultūringuoju pasauliu, drauge su juo ir pergale prieš komunizmą švęs.

Lietuvis negali pasirinkti mirties. Jis renkasi sau gyvenimą, gyvenimą pirkdamas savo krauju.

Kovų Broliai, Sesės Partizanai! Reikšdamas gilią padėką už iki šiol išlaikytą aukštą kovos dvasią, vienybę ir pasiaukojimą ar tai kovos lauke, ar savo darbuose bei žygiuose, švenčiant šią liūdnąją mūsų Tautai sukaktį, tikiu, kad būsite dar tvirtesni, dar narsesni, dar labiau nepalaužiami, garbingi ir ištikimi kritusiųjų šioje žiaurioje kovoje už brangiąją Laisvę Testamento vykdytojai. Garbingai išlaikysite Kovos vėliavas savo tvirtose partizaniškose kovose užgrūdintose rankose iki visiškos Pergalės – Laisvės.

Būkime tikri savo laimėjimu, remkime, kuo galėdami, mūsų Laisvės kovos sąjūdžio vadovybę, klausykime Jos nurodymų, pilnai pasitikėkime Ja, ir vieną dieną baigsime kovos kančias ir su visa žmonija švėsime Didžiąją pergalės Šventę, laisvai beplevėsuojant trispalvei virš taip žiauriai iškankintos mūsų brangios Motinos Tėvynės sodybų.

TEGYVUOJA DEMOKRATINĖ, LAISVA IR NEPRIKLAUSOMA LIETUVA!

84.

Paaškinimai: 1949 m. tik pradėjusi darbą LLKS Visuomeninė dalis, vadovaujama J. Šibailos ir B. Liesio, paragino visus organizacinius vienetus rinkti istorinę medžiagą, parašyti istoriją – apygardų, rinktinių, tėvūnijų apybraižas ar kronikas. 1949 m. gruodžio 31 d. datuotas Piktilčio – tai netoli nuo Sarapinų k., Kazlų Rūdos sav., esanti miško vietovė – partizano Felikso Žindžiaus-Tigro rašinys, skirtas Tauro apyg. Žalgirio rinkt. istorijai.

F. Žindzius nuo 1948 m. buvo Žalgirio rinkt. štabo Organizacinio skyriaus viršininkas, lydėjo A. Ramanauską pas A. Grybiną, vėliau – atgal pas Geležinio Vilko rinkt. laisvės kovotojus. 1949 m. F. Žindžiui suteiktas prt. ltn. laipsnis, o 1950 m. iki pat žūties rugėjo 27 d. jis ėjo Žalgirio rinkt. vado pareigas.

Pirminio šaltinio saugojimo vieta nežinoma.

Publikacijos: Žaltvykslė. 1992 m., nr. 9–10, p. 63–71.

[...] Šie metai¹⁶⁸ iš pat pradžių pareikalavo tiek daug aukų, brangių gyvybių, o laisvės vis dar nėra. Ypatingai Žalgirio rinktinėje, kuri buvo Tauro apygardos ašis, apie kurią sukosi viskas. Delegatų išsiuntimas į užsienį, ryšys su visos Lietuvos partizanais, žemaičiais ir aukštaičiais, o visa tai priešas žinojo, todėl dantis sukandęs griežė ir spaudė savo leteną. Buvo prieita išvados, kad reikia supasyvėti veikime, kad dėmesys būtų nukreiptas nuo viso Suvalkijos organizacinio centro. O dirbti tik organizacijos darbą.

Praktika parodė, kad kas lieka formaliai neuždokumentuota, žuvus atsakingiems aukštiems pareigūnams, žūdavo visiškai. Nes likdavo neuždokumentuoti įvairūs, atsakingi ir sunkūs civilių asmenų, ryšininkų ir rėmėjų darbai. Todėl rinkt. vadas Saidokas¹⁶⁹ labai daug energijos ir jėgų pašventė šitam reikalui, kad istorija ir ateinančios kartos turėtų aiškų dokumentinį vaizdą, kaip gyveno, kovojo tauta ir gyvybes aukoję tautos sūnūs – partizanai. Bet priešas nesnaudė, ruošė įvairias provokacijas: vienas Šakių kalėjimo kriminalinis kalinys Vytautas Karlovas, buvęs sribas, komjaunuolis, užmušęs kirviu kalėjimo sargą, pabėgo iš kalėjimo ir per žmones įvairiai prisimelavęs, pateko pas partizanus jau turėdamas rekomendaciją kaip taurus lietuvis, reiškė norą partizanauti.

Pradėjus tirti reikalą nuodugniau, paaiškėjo, kad viskas – MVD gudriai sugalvota provokacija, o tas „pasiryžėlis“ gavo, ko norėjo, ir tikėjosi gauti, jeigu nepavyks kombinacija.

Agentų darbas virė, garnizonas nesnaudė ir išgamų agentų niekšišku išdavimu spalio mėn. žuvo Vaičiaiū kuopos 5 partizanai, kurių rajonas buvo Žvirgždaičių–Šakių valsčiai. Apsidienavojo pas neaiškų pilietį, kuris klatingu būdu pranešė rusams. Įvyko žiaurios kautynės, partizanai kovojo iki paskutinio šovinio, ir tik kluonui baigus degti, liko visi ugnyje.

Kombinuotu agentų išdavimu prie Aleksoto rugpjūčio mėn. žuvo apygardos vadas Rymantas¹⁷⁰. Toliau apygardai vadovauti paskiriamas vadas Faustas¹⁷¹.

Artėjant žiemai, buvo tobulinama Laisvės kovotojų sąjūdžio organizacija. Atgaivintas Pietų Lietuvos srities štabas ir srities vadu išrinktas Dainavos apygardos vadas Vanagas¹⁷², vėliau vadovavęs abiem apygardom.

Srities vadas Vanagas lapkričio pabaigoje vizituoja apygardų partizanų dalinius ir, baigęs darbą gruodžio mėn., kartu su Tauro apygardos vadu Faustu,

¹⁶⁸ 1948-iejai.

¹⁶⁹ V. Vitkauskas.

¹⁷⁰ J. P. Aleščikas.

¹⁷¹ A. Grybinas.

¹⁷² A. Ramanauskas.

persikelia per Nemuną ir vyksta į visos Lietuvos 1 partizanų dalinių vadų susirinkimą. Iki šio laiko visas susižinojimas ėjo paštu arba per civilius pasiuntinius, bet pagrindinį tautos atstatymo reikalą išsprendimą, kaip dabar, taip ir išsivadavimo momentu, buvo galima atlikti tik bendrame posėdyje. Anksčiau sukurta laikinoji Lietuvos vyriausybė¹⁷³ iš civilių asmenų, profesorių, inžinierių pasirodė netinkama. Viena, kad jie, gyvendami skirtingose gyvenimo sąlygose, nesupranta partizaninės kovos ir tautos reikalų. Antra, nėra kaip juos kontroliuoti, ar nesusideda su priešais, kas buvo praktiškai padaryta Erelio – prof. Markulio, kuris, sušaukęs apygardų vadus į posėdį, visus išdavė rusams ir keletas jų žuvo. Turėdami tai omeny, pilni pasiryžimo vadai Vanagas ir Faustas, lydimi dviejų partizanų, leidosi į nežinomą pilną pavojų kelionę pas asmeniškai nepažįstamus partizanus. Bet vardan Tėvynės, Dievui padedant, viskas pavyko kuo laimingiausiai.

Artinantis žiemai, partizanai vėl ruošėsi su viltimi, kad tai paskutinė žiema, ir stengėsi, negailėdami darbo, įsiruoti slėptuves, kad peržiemotų laimingai. Rinkt. štabui buvo įrengta slėptuvė žemėje, padarytas atsarginis išėjimas, nuvestas žemėje kanalu apie 50 metrų, kad užpuolimo metu būtų galima išsiveržti laukan. Tokios slėptuvės priešas dar nebuvo radęs. Slėptuvė saugi, patogi dirbti, įrengta virykla valgiui ruošti, tik oras kiek jaučiamas kaip senam mūre. Atėjo 1949 – daug žadantys metai. Džiugu širdyje, pažiūrėjus į nuveiktus darbus, tikimasi šiais metais tikrai sulaukti išsvajotosios laisvės. Bet klatingas priešas nesnaudžia, iškritus daugiau sniego, vasario mėn. 10 dieną niekšo išdaviko padedamas priešas atranda slėptuvę, kurioje gyvena 5 partizanai. Visi žūva. Iš kitų slėptuvių tik po kautynių partizanams pavyksta ištrūkti.

Pavadojęs apygardos vadą rinktinės vadas Saidokas gauna „telegramą“, kad jau grįžta išvykusieji Vanagas ir Faustas ir kad reikia sušaukti rinktinių vadus į bendrą posėdį.

Kovo mėn. iškrito daugiau sniego, ir štai, prie Agurkiškės km., Kazlų [Rūdų] valsč., žūva Birutės rinktinės vadas Mindaugas¹⁷⁴ ir penki partizanai, nes pasnigus MVD siaučia po miškus, be to, yra ir išdavikų, pasakiusių slėptuvės vietą Karčiauskynės miške, Jankų valsč. Skyriaus vadui žuvus, vienas partizanas ir anksčiau žuvusio partizano žmona patenka gyvi priešui ir tuoj išduoda kitą slėptuvę, kurioje gyvena pasidavusiojo partizano brolis ir dar du partizanai. Įvyko kautynės, bet iš slėptuvės išsiveržti neįmanoma, todėl visi žuvo, sudainavę „Tėvynės laukuos saulė leidžiasi jau“. Priešas laimi tik tris lavonus, iš kurių jau nieko negali išpešti, išgamos brolio „dėka“ jie jau viską atidavė Tėvynei.

¹⁷³ BDPS Prezidiumas.

¹⁷⁴ 1949 m. vasario 8 d. Girininkų II km., Veiverių valsč., žuvo Birutės rinkt. vadas Stasys Jaloveckas (VILUTIENĖ, Aldona; SAJAUSKAS, Justinas. *Ištark mano vardą*. Vilnius, 1999).

Priešas, laimėjimo apakintas, išgamos partizano vedžiojamas po miškus, kur jo nujautimu gali būti daugiau slėptuvių. Rusai, apsiginklavę ilgais specialiais durtuvais, ardo žemės kiekvieną metrą, ir aišku, kad ras. Rinktinės štabo slėptuvė gauna žinią, kad priešas čia pat ir jau kaunasi su išbėgusiais partizanais iš kitos slėptuvės. Griebiamas archyvas, rašomoji mašinėlė, popierius ir kitoks reikalingiausias inventorių ir dar spėjama be kautynių ištrūkti, sniego daug, žiema gili.

Priešas siautėja, ir štai randa slėptuvę, kurioje gyvena kuopos vadas ir trys partizanai¹⁷⁵, kurie ir vėl be kovos nulenke galvas ir gyvi pasidavė į MVD-istų nagus. Kaip replėmis širdį drasko, kada šitokius laimėjimus suteikia priešui, sulaužydami šv. priesaiką, ir veda prie slėptuvės, kur gyvena kiti partizanai. Auštant rytui, jau vyksta kautynės. Pasidavęs gyvas priešui kuopos vadas Tarzanas¹⁷⁶ atvedė sunaikinti, pardavė priešui savo kuopos partizanus. Kaip niekšiška, ir tik dėl savo pigaus kailio. Iš slėptuvės pavyksta išsiveržti būrio vadui, kuris, pastebėjęs savo viršininką tarp mongolų ant virvės pririštą, likusiems sušunka: „Rusas!“ Ir prasidėjus kautynėms sužeistas pasitraukia. Antras partizanas, tik iššokęs iš slėptuvės, žūsta. Likusi slėptuvėje mergaitė, kad gyva nepatektų priešui, pati nutraukia savo jaunos gyvybės siūlą. Atsivalaidavęs būrio vadas duoda žinią kitiems partizanams. Ir vėl priešo persekiojimais, per dieną keliskart susikauna ir tik vakare gauna atsipalaiduoti.

O apjakėlis išdavikas vedė rusus prie kitos slėptuvės, kurioje buvo apygardos štabo būstinė ir archyvas. Tuo metu būstinėje randa tik vieną partizaną Žemuką¹⁷⁷, kuris, kaip tikras Lietuvos sūnus, dar dirba: naikina archyvą ir visa, kas vertingesnio, apipila benzinu, uždega ir pats žūna. Čia priešas laimi tik apdegusį lavoną ir sugadytą, apdegusių archyvo popiergalių krūvą. Įnirtę dar spardo partizano lavoną, bet daugiau nieko negali iš jo atimti, nes jis jau viską atidavė. Lavonai, kaip paprastai, vežami į valsčius, kur dar kraugeriai, keldami orgijas, stengiasi juos išniekinti. Kokia žiauri tikrovė, bet ji yra pergyventa į laisvę besiveržiančios lietuvių tautos.

Grįžta iš savo kelionės srities ir apygardos vadai. Koks skirtumas! Išeidami paliko Žalgirio rinktinės partizanų nors nelabai skaitlingą būrelį, bet vieningą, pasišventusį, daug žadantį. O dabar kas, visi sukrėsti tik praleistų¹⁷⁸ išdavysčių pasekmių. Kiek nekaltų aukų, kiek gėdos prieš visuomenę, kuri turi šimtus pavyzdžių, kaip suimta jauna mergaitė ryšininkė arba senutė moteris, partizanų šelpėja, kantriai tyli, o čia... Dar nepakankamai išvalytas branduolys.

¹⁷⁵ Stasys Puskunigis-Tarzan, jo žmona Elena Samuolienė-Stirna, Antanas Dėnas-Lapas ir Jonas Poderis-Vėjelis (žr.: JUODSNUKIS, Vytautas. *Suvalkijos partizanų takais*. D. 2. Kaunas, 2011, p. 294).

¹⁷⁶ S. Puskunigis.

¹⁷⁷ Norbertą Mikucką.

¹⁷⁸ T. y. išgyventų.

Gyvenimas – tai kova, ir dėl nelaimių pasiryžimas nesilpnėja, o priešingai – dar pakurstomas. Laimingai sugrįžusieji vadai – Vanagas ir Faustas, užduotį pavyko išspręsti su kaupu – susirinko visos Lietuvos aukštųjų partizanų vadovybių atstovai. Išrinko LLKS Tarybą, Prezidiumo pirmininką, kuris laikinai eina Prezidento pareigas. Nustatė gaires ateitin. Viskas suvienodinama, susitariama ir laikoma pagrindu. Aišku, ką visa tauta darys, su tuo ir bus skaitomasi. Sutvarkyti ryšiai su užsienio delegatūros skyriumi, gauna įgaliojimus iš partizanų teisėtos Lietuvos vyriausybės. Taryba posėdžiaudama, tarp kitų reikalų numatydama alkoholio daromą žalą partizanų tarpe, priėmė rezoliuciją: „Kol tęsis laisvės kova, nei vienas partizanas nevarioja svaiginamųjų gėrimų.“ Šita rezoliucija rado didelį pritarimą partizanų tarpe. Žalgirio rinktinės partizanai šį nutarimą stropiai vykdė.

Kada Vilniuje vyko LKP(b) suvažiavimas, kaip griauti Lietuvą iki pačių pamatų, tuo pat metu dirbo išrinktoji partizanų taryba, dėdama kertinius akmenis Lietuvos valstybės atstatymui. Tik priešas tuo metu to nežinojo.

[1949 m.] kovo mėn. pabaigoje išleidžiam srities vadą¹⁷⁹, kuris kupinas pasiryžimo, pakeliui vizituodamas partizanų dalinius, išvyko į savo būstinę, o mes griebėmės atstatyti ir užgydyti padarytas žaizdas. Kovo mėn. pabaigoje raudonasis okupantas suruošė masinę žmonių trėmimą, kuris tęsėsi savaitę laiko ir tiek įjautrino visuomenę, kad žmonės tikrai puolė neviltin. Priešas triumfavo, daug šeimų išvežta arba šiaip teroro paliesta, daugelis bastėsi, iš namų pasitraukę. Laukai dirvonuoja, todėl priešas griebėsi klasta ir smurtu likusius gyventojus suvaryti į kolchozus, kad galėtų galutinai pasijungti. Ilgai besitęsiančio teroro įvargintiems, nakties metu užpultiems gyventojams pastatydavo sąlygą: „Rašykis į kolchozą arba viską palik, per 15 minučių apsirenk – važiuoju į Sibirą.“ Šitokiomis priemonėmis skatinami gyventojai „laisvu noru“ rašėsi, parduodami viską, ką tik turėjo, ir savo paskutinės laisvės likučius. Dar ankstyvas pavasaris, ganyklų nėra, ištremtųjų ūkiuose paimti gyvuliai pateko į kolchozus. Valsčių sribai, visokie aktyvistai – visagaliai trėmimo viešpačiai, prisiplėšę įvairaus turto, girtuokliavo ir tarp savęs pešėsi, nepasidalindami laimėtu grobiu. O tikrieji turto savininkai užkaltuose vagonuose „savanoriškai“ bėgo nuo fašizmo į Sibiro prieglobstį.

Aušo pavasaris, gyvenimas tekėjo pasroviui, tik partizanai kiek su drumsdavo „ramų pokarinio atstatymo darbą“, vienur kitur besistengiančiam kolchozo statytojui palengvindami gyvenimo kelią, kitą draugiškai perspėdami. Dienos slinko,ėjo pertvarkymas, bet pagrindas liko tas pats. Kovok dėl brangios Tėvynės išlaisvinimo, atiduok Tėvynei, ką privalai, – pagal savo sugebėjimus, nelaužant priesaikos.

Priešas, jausdamas visur partizanų ranką, o jų ieškodamas ir nerasdamas, niršo ir nesigailėdamas nieko ruošė niekšingiausius planus, tam

¹⁷⁹ A. Ramanauską.

panaudodamas savo agentus: partizaninei kovai reikalingi patikimi, atsidavę tai kovai civiliai asmenys, kurie pristato iš miestų reikalingų pramonės gaminių, ypatingai spaudos reikalams. 1948 m. vasarą su pažįstamu asmeniu atvyko viena „panelė“ iš Kauno, žadėdama visu kuo partizanams patarnauti. Žinoma, labai atsargiai naudotis jos pagalba, bet ji duodamus uždavinius išpildė sąžiningai. Kadangi dvasios tėvas kapelionas buvo žuvęs, o vietiniai parapijų kunigai partizanus laikė netikinčiais „banditais“, ir neatsirado nė vienas, kuris būtų sutikęs atvykti į mišką padėti susitvarkyti sielos reikalus, tai buvo kreiptasi prie „panelės“ iš Kauno, kuri atliko tai, ko buvo pageidaujama. Laikas bėgo, „panelė“ iš Kauno lankėsi su įvairiausiais patarnavimais ir beveik įgijo pasitikėjimą. Beveik metai praėjo, o nieko ypatingo. Šiemet vėl buvo pažadėjusi kunigą, tam reikalui buvo atvežusi net bažnytinių rūbų. Bet kaip žaibas giedą dieną kilo įtarimas dėl „panelės“. Ištyrus reikalą pasirodė, kad visą laiką dirbo su MVD žinia, jų mokinama, kad įsigytų pasitikėjimą, už ką jai rusai atlygindavo ir žadėjo didelę premiją. Per ruošiamą išpažintį, kada susirinks daug partizanų, kunigo pagalba (taip pat išdaviko) ketino juos apnuodyti, kad kuriam laikui užmigtų. Jai būtų duota skysčių bonkutė, iš kurios ji nežymiai laistytų, eidama keliu iki stovyklos. Tada rusai šunų pagalba atranda stovyklą ir miegančius partizanus gyvus paima. Bet, deja, Aukščiausias prie šito nedaleido, laiku viskas pavyko išaiškinti, ir „panelė“ gavo pelnytą užmokestį. Atvykę iš Kauno MVD areštavo tik 3 civilius asmenis, pas kuriuos šnipė gaudavo prieglaudą ir ją suvesdavo su partizanais. Paaiškėjo, kad kaimynystėje, Geležinio Vilko rinktinėje, panašiu būdu apnuodyti ir gyvi pateko į priešo nagus du partizanai. Tokių „panelių“ buvo ir daugiau, tik šitai negrįžus, kitos buvo atsargesnės.

1949 m. gegužės mėn. 1 d. grįžo iš užsienio per geležinę uztvarą prasisiveržusi Lietuvos partizanų delegacija, ką ir priešas pajuto, todėl sustatė ant kojų visą MVD-tų branduolį kaip nors pagauti taip jiems brangią žuvį. Košė miškus ir kaimus, pasalavo per vasarą dienomis ir naktimis. Įtartinas vietas miške išbadė ilgiausiais iešmais, agentų primėtė visur, bet jų daugumas pateko į partizanų rankas. Tūkstantinės „ablavos“ mažai ką davė, nors partizanai šiemet daug aktyviau veikė, keršydami už padarytas ir daromas skriaudas.

Priešas jautė, kad už Lietuvos šviesesnę ateitį kovojančių partizanų eilės praretintos, bet pasiryžimas ir organizuotumas dūkino okupantą ir jis nesigailėjo lėšų ir nesivaržė priemonių. Specialūs daliniai, valsčių garnizonai, gyvena stačiai karo padėtyje, tik niekaip negalėjo užčiuopti, kur yra tos geležinės energijos priešas. MVD daliniai skrajojo iš vietos į vietą, saugodamiesi gyventojų, kad nebūtų nustatoma jų persikėlimo kryptis. Dienas ir naktis gulėjo prie kelių, net takelių arba šiaip miške pasislėpę, tikėdamiesi, gal šiandien tikrai sulauks. Partizaninės kovos poreikiai reikalavo, kad būti visur – ir niekur nebūti.

Ypatingai¹⁸⁰ aukštiesiems pareigūnams tekdavo šimtus kilometrų vaikščioti vizituojuo dalinius ir kitokiais organizaciniais reikalais. Tokioje kelionėje 1949 m. rugsėjo 28 d. užėina ant pasalaujančio priešo nakties metu netoli Viliūšių km., Jankų valsč., apygardos vadas Faustas. Įvyksta kautynės ir, sunkiai sužeistas, per naktį kankinasi, naikindamas dokumentus, ir tik rytui auštant, vėl atakuojamas, žūsta, dar daug užsimojęs nudurbti didelių darbų Tėvynės išlaisvinimui.

Apygardai vadovauti skiriamas Žalgirio rinkt. vadas Saidokas, pilnas energijos, nežiūrįs net savo silpnos sveikatos, savo darbštumu išjudino visus partizanus, kad visi stengėsi dirbti ir už tuos savo draugus, kuriems sutrukdė mirties šmėkla. 1949 m. spalio mėn. 17 d. Gražiškių km., Barzdų valsč., pasaloje, įėję į ūkį, nakties metu žuvo apygardos štabo pareigūnai Kariūnas¹⁸¹ ir Klajūnas¹⁸², ilgai ir atkakliai kovą vedę partizanai.

1949 m. lapkričio mėn. 11 d. prie Agurkiškės km., Lukšių valsč., miške žuvo nuo klastingo priešo ilgą ir atkaklią kovą vedęs, iki širdies gelmių persunkęs neapykanta bolševizmui gr[andies] vadas Šernas¹⁸³ ir du partizanai – Vairas¹⁸⁴ ir Rūta¹⁸⁵.

Nors panaudotos visos atsargumo priemonės, bet kadangi priešo buvo visur pilna, o organizaciniai reikalai verčia judėti, tai šie metai¹⁸⁶ iš partizanų eilių paėmė nemažą aukų. Nors negausūs skaičiumi, bet stiprūs dvasioje partizanai ruošiasi žiemai.

Lietuvių tauta amžių bėgyje nešė įvairiausių priespaudų, bet daugiausia fizinių ir moralinių kančių teko patirti iš besiveržiančių barbarų.

Tautiškai atgimusi Lietuva per pasiryžimą kraujo ir gyvybės kaina 1918 m. iškovojo savo Tėvynei vietą laisvų ir nepriklausomų tautų tarpe. Pačios tautos auklėti milžinai ir galiūnai pribudino savo Tėvynei iš šimtmečius trukusio letargo miego, pilkasermėgiai tautos sūnūs, pažadinti Tėvynės balso, būrėsi krūvon, statė krūtines prieš žiaurius priešus, dėjo savo gyvybes, kad išvaduotų Tėvynę, kad bočių kapų netryptų atėjūnai. Pilkųjų arimų sūnūs savo gyvybių kaina stengėsi atpirkti tą, ką ištižusi Lietuvos bajorija savo noru buvo amžiams palaidojusi. Lietuva tapo išvaduota. Saulutė švietė maloniai, gyvenimas klestėjo.

Daug triūso padėtam Lietuvos atgimimui pradėjo grėsti pavojus. Atsirado svetimųjų, kurie šaukdami kaip alkani vilkai „išvaduojam!“ tiesė savo aštirus nagus į jaunutį tautos kūną ir brutalia jėga primetė savo „išvadavimą“. Galingo Rytų kaimyno „rojus“ buvo vargo, ašarų, kraujo ir nežmoniško vergijos teroro

¹⁸⁰ T. y. ypač.

¹⁸¹ Liudvikas Juodkojis.

¹⁸² Jonas Brazys.

¹⁸³ Pranas Valys.

¹⁸⁴ Jonas Jonikis.

¹⁸⁵ Bronė Valytė.

¹⁸⁶ 1949-iejį.

jūra, žydų ir jų agentų vadinama „rojumi“. Turtinga rusų tauta skurdo, nes ji buvo apiplėšiama, žmonės laikomi alkani ir nudrįsę, o už jų uždirbtą kapeiką bolševikai samdė užsieniuose visokius valkatas agentais, kad jie triukšmautų ir gavę komandą šauktųsi išvaduojami.

Tokiomis gudrybėmis 1940 m. buvo „išvadauta“ Lietuva. Bet iš ko Lietuvą išvadavo? Iš ramaus, sotaus gyvenimo, iš rūbų, duonos ir laisvės. Išvadotojams sukūrus iš savo bernų-samdinių „liaudies vyriausybę“, didelė dalis tautiečių pataikavo. Ypatingai suklaidytieji mažžemiai, o jau miestų darbininkai iš džiaugsmo kadrilį šoko. Pataikautojų buvo visur, nes norėjo ir manė, kad galės gyventi, bet kai suleido nagus ir parodė tikrąjį savo veidą, pradėjo visi gyventojų sluoksniai cypiti. Triumfavo tik žydai ir gyvenimo padugnės, gerai apmokami agentai. Bet jau buvo vėlu...

Laikas keitėsi: nugalimieji pavirto į nepavejamuosius. Vėl išdavimas, kurio žmonės laukė, nes raudonasis teroras buvo didžiausia pabaisa pasaulyje. Vienas raudonas kaip šėtonas, kitas rudas kaip šuva, sako liaudies dainelė. Buvo visokių bėdų... bet slinko ketvirtieji metai, pabaisa artėjo – nei rėkt, nei bėgt.

Pirmą kartą nusikaltusiam bausmė lengviau amnestuojama, nes dar žmonės nematę ir nepažinoję, daugelis plojo iš džiaugsmo, kiti – iš baimės.

Bet kokį prakeikimą Tėvynė turi duoti jau antrą kartą paklydusiems vaikams.

Šitie apakėliai, išgamos, tautos duobkasiai, dirbantieji išdavikišką darbą, vieną kartą kauks kaip vilkai pamiškėj, bet tauta su panieka stengsis negirdėti, šalinsis kaip nuo raupsuotųjų, ir pats likimas juos nubaus.

Laimėje gyvenusi tauta negalėjo suprasti, kodėl reikia vergauti. Ir jos sąmonėje liko nenumaldomas troškulys laisvės. Per keletą praėjusių metų buvo ir keletas „išvadavimų“. Bet praktiškai patirta, kad svetimųjų „išvadavimas“ tik jiems į naudą eina. Vilčių ir pažadų buvo iš viso kultūringojo pasaulio, kad bolševizmas tuoj bus sutriuškintas. Tas aišku kaip dieną. Bet jeigu tauta nedės pastangų, nedirbs, nereikalaus, dovanai niekas nieko nedavė ir neduos. Dirbk, ir Dievas padės. Tautiečiai, pamatę Tėvynės išniekinimą, persisunkę neapykanta okupantui, paskelbė griežtą ir atkaklią kovą – kovą iki pergalės, nežiūrint į jos kainą.

Tautos žiedas, energijos kupinas, aktyviai stojo su ginklu rankose, budėjo dieną ir naktį, ir tūkstančius kartų gausėnis ir galingėnis priešas nepajėgė jų sunaikinti, į kirtį atsakė kirčiu. O visa tauta, seneliai, vyrai ir moterys, net vaikai, išskyrus saujelę tų, kurie už judišką grašį, už nugrauztą kaulą, alkani, paniekinti vergavo savo budeliui.

Visa tauta, vieningai susibūrusi, vieni kitus guosdami ir stiprindami, sudarė rimtą kliūtį priešui, kuris per penkerius metus nesiskaitydamas su

priemonėmis nepajėgė palaužti tautos pasiryžimo.

Kur ta jėga glūdi? Vienybėje – taip. Vienybė – galybė, yra sena išmintis. Ir jeigu mūsų neskaitlinga tauta tikrai būtų buvusi vieninga, tai būtų nepaimama tvirtovė. Bet, deja, vienybės labai nėra.

Viena dalis tautiečių paklydėlių atsisakė savo teisių į lietuvių tautybę ir nuėjo priešui vergauti. Tai buvo daugiausia gyvenimo apvilti, be moralės, be savigarbos žmonės. Jie stojo į atvirą kovą prieš savo tautą, čilpė dar iš gyvos tautos kūno gyvybės sultis.

Antroji dalis: lietuvių inteligentai, kurie grįžo į bolševikines tarnybas, ir didelė jų dauguma pasidavė laiko vėjams, apkerpėjo, apaugo samanomis ir užliūliuoti bolševikinės propagandos, užsimiršo, kas jie tokie, ką jie veikia ir kiek lieka skolingi Tėvynei. Net nepagalvodami, kad ir jų laukia bendras frontas ir ginklas – parama, viena mintis, meilė vienų kitiems.

Dvasiškija: senaisiais priespaudos laikais buvo jai svetimi lietuvių tautos siekiai į šviesą ir laisvę. Tai ir šiuo sunkiu laisvės kovų metu daugelis kunigų šalinasi ir net viešai išstoja priešų paraginti, juodina tuos, kurių visai nenori pažinti, nuo jų šalinasi. Net šaukiami atsisako suteikti pagalbą pagal galimybes, savo, kaip dvasiškio, patarnavimus. Atsakydami, kad jiems iš dvasiškos vyriausybės tai užginta.

Laisvės kovų metu jų dalyviams partizanams daugiausia tenka bendrauti su kaimo gyventojais. Niekas neginčys, kad samanotoji bakūžė išlaikė po savo stogu neiškraipydama visa, kas tautiška, lietuviška, kas sava. Samanotoji bakūžė davė tautai žadintojus-galiūnus. Samanotoji bakūžė ir dabartiniu laiku, laisvės kovų metu, nepaimama tvirtovė.

Lietuvos kaimo gyventojai pagal bolševikų sugrupavimą yra: mažažemiai, vidutiniai ir stambūs ūkininkai. Stambiųjų ūkininkų dalis prie progos reikėtų pakaltinti per dideliu subiuokratėjimu, į darbininką žiūrėjimu kaip į daug žemesnį sutvėrimą ir bendrai panieka į samdomą darbą. Dabar, laisvės kovų metu, partizaniniam judėjimui jie mažiausiai pritarė. Atsilankantiems partizanams nurodinėjo, kad jie dar turtingi, tai juos persekioja – jie bijo. Kai kas drįsdavo net pasiūlyti MVD-istams pasiduoti, nes iš to nieko neišeis, tik veltui duonos valgymas, bet kad pasiteirauti, gal ko trūksta, gal nevalgę, labai retas dalykas, nes jiems reikėjo sribai vaišinti, kad išgelbėtų savo turto dalį. Užėjęs pas turtingą ūkininką, nerasdavai tos šilumos, bendros minties, nes jis tik laukdavo ko paprašant ir iš anksto atverdavo savo bėdų ir nepriteklių šaltinį, nors buvo aiškiai žinoma, kad tos dvejonės tik tam, kad nereikėtų nieko duoti.

Pradėjus vykdyti kolektyvizaciją, turtingieji ūkininkai pirmieji leidosi suklaidinti save, pasiteisindami, kad negali atlikti uždedamų prievolių, bet tikslu, kad ilgiau išlaikytų prie savęs turtą. Skaudžiausi apsisivylė. Pasirašiusieji jau rytojaus dieną neteko turto, kurį taip brangino. Viskas ir jie patys atiteko kolchozui.

Kad noriau dėtusi į kolchozus, iškart buvo praleidžiami į valdybas, nors ir kažin kaip stengėsi, tuoj buvo pašalinti ne tik iš valdybos, bet ir iš kolchozo, palikdami viską kaip valdišką turtą. Priešui buvo svarbu turtą išplėsti ir žmones tarpusavyje sukiršinti. Kaip pavyzdį pateikiu vieną vaizdelį. 1949 m. balandžio mėn. pradžioje nulydėjus vizituojantį srities vadą¹⁸⁷ į Geležinio Vilko rinktinę ir sutikus tos rinktinės štabo pareigūnus, jiedu pradėjo tarpusavy tartis, pas kurį ūkininką būtų geriausia perdienavoti. Pagaliau vienas pareiškia savo nuomonę: „Eisime į N kaimą, ten nėra „dvikaminių“, tai visur gerai“. Paaiškėjo, kad „dvikaminiais“ vadina turtinguosius ūkininkus, kurie tik prievarta verčiami atlieka bet kokią paslaugą, be to, jais ir pasitikėti rizikinga.

Daug žmonių, kurie nekreipdami dėmesio į gresiantį pavojų, noriai atlikinėjo svarbius, atsakingus ir rizikingus uždavinius. Tiesiog aukojasi, kada leidžia savo namuose įrengti slėptuvę. Daug nusipelnė pagarbos mergaitės ir moterys, atlikdamos ryšininkų pareigas, kada su gautu paštu, kurio būna net keletą kg svorio, keliaudavo po keliasdešimt kilometrų, neturėdamos kur pasislėpti [...].

85.

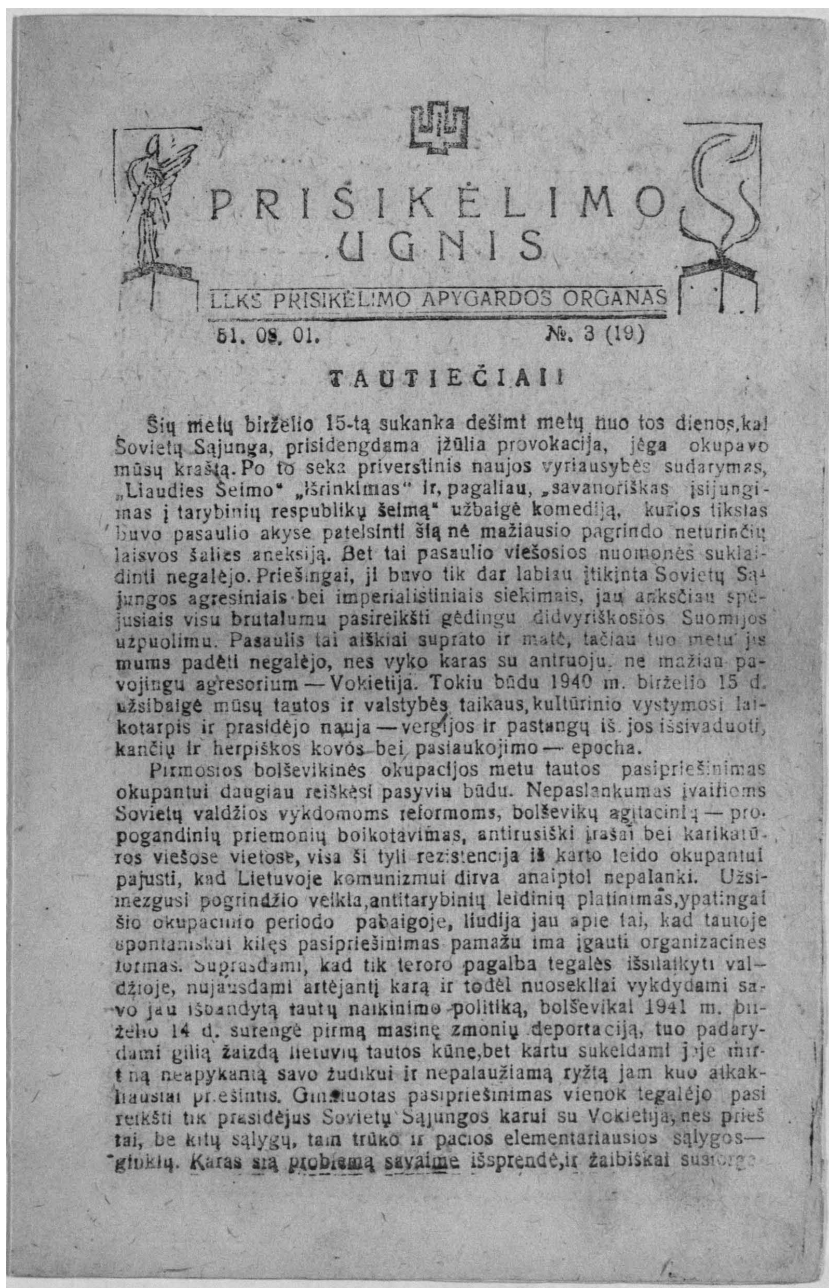
Paaiškinimai: Pirmosios Lietuvos sovietinės okupacijos 10-ųjų metinių proga LLKS Prezidiumas parengė kreipimąsi, kuriame apžvelgiamas kovos už laisvę dešimtmetis, kalbama apie nūdieną, laisvės kovotojams linkima ištvermės.

Nėra jokių duomenų, kad šia proga, kiek anksčiau ar vėliau, Prezidiumo nariai būtų susirinkę į posėdį, todėl manytina, kad teksto autoriai yra tuo laikotarpiu kartu gyvenę ir veikę J. Žemaitis ir L. V. Grigonis. Tai, kad kreipimasis Prisikėlimo apyg. laikraštyje buvo paskelbtas tik po metų, rodo sutrūkinėjusius ryšius, verčia spėti, kad galbūt tik 1951 m. pavasarį ar vasarą J. Žemaičiui atsirado proga kreipimosi tekstą perduoti P. Morkūnui arba J. Paliūnui.

Paminėtina, kad dėl partizaninio karo pradžios datos tarp J. Žemaičio ir J. Šibailos (taip pat LLKS Prezidiumo nario) dar 1949 m. vasario 11–17 d. kilo karštas ginčas, mat J. Šibaila laikėsi nuomonės, jog partizaninis karas prasidėjo su bolševikų sugrįžimu 1944 m.¹⁸⁸

¹⁸⁷ A. Ramanauską.

¹⁸⁸ 1944 m. liepos 20 d.? ↑ **83**.

LLKS Tarybos Prezidiumo kreipimosi pradžia, 1951. *Prisikėlimo ugnis*.

1951 m. rugpjūčio 1 d., nr. 3 (19), p. 1.

Publikacijos: Priskėlimo ugnis. 1951 m. rugpjūčio 1 d., nr. 3 (19), p. 1–3.

TAUTIEČIAI!

Šių metų birželio 15-tą sukanka dešimt metų nuo tos dienos, kai Sovietų Sąjunga, prisidengdama įžūlia provokacija, jėga okupavo mūsų kraštą. Po to seka priverstinis naujos vyriausybės sudarymas, „Liaudies Seimo“ „išrinkimas“ ir, pagaliau, „savanoriškas įsijungimas į tarybinių respublikų šeimą“ užbaigė komedią, kurios tikslas buvo pasaulio akyse pateisinti šią nė mažiausio pagrindo neturinčią laisvos šalies aneksiją. Bet tai pasaulio viešosios nuomonės suklaidinti negalėjo. Priešingai, ji buvo tik dar labiau įtikinta Sovietų Sąjungos agresiniais bei imperia-listiniais siekimais, jau anksčiau spėjusiais visu brutalumu pasireikšti gėdingu didvyriškosios Suomijos užpuolimu. Pasaulis tai aiškiai suprato ir matė, tačiau tuo metu jis mums padėti negalėjo, nes vyko karas su antruoju, ne mažiau pavojingu, agresorium – Vokietija. Tokiu būdu 1940 m. birželio 15 d. užsibaigė mūsų tautos ir valstybės taikus, kultūrinio vystymosi laikotarpis ir prasidėjo nauja – vergijos ir pastangų iš jos išsivaduoti, kančių ir herojinės kovos bei pasiaukojimo – epocha.

Pirmosios bolševikinės okupacijos metu tautos pasipriešinimas okupantui daugiau reiškėsi pasyviu būdu. Nepaslankumas įvairioms sovietų valdžios vykdomoms reformoms, bolševikų agitacinių-propagandinių priemonių boikotavimas, antirusiški įrašai bei karikatūros viešose vietose, visa ši tyli rezistencija iš karto leido okupantui pajusti, kad Lietuvoje komunizmui dirva anaip tol nepalanki. Užsimezgusi pogrindžio veikla, antitarybinių leidinių platinimas, ypatingai šio okupacinio periodo pabaigoje, liudija jau apie tai, kad tautoje spontaniškai kilęs pasipriešinimas pamažu ima įgauti organizacines formas. Suprasdami, kad tik teroro pagalba tegalės išsilaikyti valdžioje, nujausdami artėjančią karą ir todėl nuosekliai vykdydami savo jau išbandytą tautų naikavimo politiką, bolševikai 1941 m. birželio 14 d. surengė pirmą masinę žmonių deportaciją, tuo padarydami gilią žaizdą lietuvių tautos kūne, bet kartu sukeldami joje mirtiną neapykantą savo žudikui ir nepalaužiamą ryžtą jam kuo atkakliausiai priešintis. Ginkluotas pasipriešinimas vienok tegalėjo pasireikšti tik prasidėjus Sovietų Sąjungos karui su Vokietija, nes prieš tai, be kitų sąlygų, tam trūko ir pačios elementariausios sąlygos – ginklų. Karas šią problemą savaime išsprendė, ir žaibiškai susiorganizavusių Lietuvos partizanų kovinė veikla efektingai prisidėjo prie greitesnio raudonųjų gaujų iš Lietuvos išvijimo. Tuo baigėsi pirmoji bolševikinė okupacija, ir mūsų tauta iš vienos vergijos pateko į kitą.

Hitlerinė Vokietija, suprasdama ir įvertindama mūsų tautos priešbolševikinį nusistatymą, stengėsi jį panaudoti savo tikslams. Todėl vokiečiai, įžengę į Lietuvą, iš pradžių leido mums sudaryti savo vyriausybę, tikėdamiesi tokiu būdu lietuviško kraujo sąskaita greičiau susidoroti su Raudonąja armija Lietuvos teritorijoje. Tačiau kai tik jų žygio sėkmingumas tokią pagalbą padarė nebūtiną, minėtoji vyriausybė

be jokio pagrindo buvo paleista ir apie nepriklausomybės suteikimą bet kokia forma daugiau nebebuvo nei kalbos. Mūsų šalis, lengviau atsidususi iš po bolševikinio jungo, pajuto ant pečių naują našta, ne mažiau sunkią kaip pirmesnioji. Lietuviai tada vėl beliko vienas garbingas kelias – pasyvios rezistencijos kelias. Bolševikinės okupacijos meto patirtis ir padidėjęs tautos vieningumas leido platesniu mastu išvystyti pagrindinę veiklą. Apie jos apimtį galima spręsti jau vien iš skaičiaus tuomet veikusių pagrindžio organizacijų. Iš jų čia paminėsime tik žymesniausias, būtent: LLA¹⁸⁹, ELK¹⁹⁰, LLG¹⁹¹, LP¹⁹², TSS¹⁹³. Taip pat iš visų nepriklausomoje Lietuvoje egzistavusių politinių partijų atstovų, kaip vienijantis ir tautai atstovaujantis organas, buvo sudarytas Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas (VLIK). Pagrindžio spaudos leidimas, palyginus su rusų okupacijos meto padėtimi, nepaprastai išaugo. Kaip priemonė tautos informavimui ir antinacistinei išsivadavimo judėjimo propagandai buvo panaudojamos ir kilnojamos radijo stotelės. Nors gestapo pastangų dėka įvairioms organizacijoms bei jų vadovybėms teko patirti skaudžių aukų bei nuostolių, tačiau tai neįstengė nutraukti veiklos, kuri su nemažėjančiu intensyvumu tęsėsi iki vėl sugrįžtant į Lietuvą bolševikams, kada daugelis šių organizacijų narių kaip politiniai bėgliai pasitraukė iš Tėvynės, o likusieji dėl vadovybių pasitraukimo arba susidarymo jose žymių spragų daugiau ar mažiau išskydo, iš centralizuoto veikimo pereidami į lokalinio pobūdžio – kai kur, tiesa, iškart gana sėkmingą – veiklą.

Matome, kad antroji bolševikinė okupacija atrado mūsų tautą jau bent dalinai pasiruošusią. Todėl, vos spėjus įžengti Raudonajai armijai, visuose Lietuvos kampuose grupelės jaunų pasiryžėlių paliko tėviškes ir su ginklu rankoje išėjo į miškus, pasirinkdami [geriau] garbingą kovą negu gėdingą vergiją okupantui. Pirmieji kovos metai pasižymėjo gyva partizanų operacine veikla, pradedant smulkiais baudžiamaisiais veiksmais ir baigiant organizuotais miestelių puolimais, kas turėjo didelės reikšmės, slopinant nežabotą komunistinio elemento savivaliavimą krašte, ypačiai kaimuose. Vis dėlto vieningos vadovybės nebuvimas neleido tinkamai derinti bei koordinuoti šią veiklą. Nors šis reikalas iš karto buvo visų teisingai suprastas, tačiau jo išsprendimas pareikalavo didelių pastangų, kartu – nemaža laiko. Vis dėlto, turint galvoje itin sunkias sąlygas, palyginti trumpu laiku pavyko suorganizuoti centrinę vadovybę BDPS Prezidiumo vardu, patį sąjūdį pavadinus Bendru demokratinio pasipriešinimo sąjūdžiu (BDPS). Centralizuotas sąjūdis išplėtė savo veiklą už mūsų valstybės ribų, užmegzdamas ir per savo Užsienio delegatūrą palaikydamas ryšius su lietuvių išeivija užsienyje. Deja, Sąjūdžio veiklai tuo metu ypačiai žalos padarė įsibrovęs centrinėn vadovybėn išgama provokatorius – dr. A. Markulis-Erelis. Jo išdavysčių rezultate smarkiai nukentėjo ir pati centrinė

¹⁸⁹ Lietuvos laisvės armija.

¹⁹⁰ Nenustatyta organizacija.

¹⁹¹ Nenustatyta organizacija.

¹⁹² Nenustatyta organizacija.

¹⁹³ Nenustatyta organizacija.

vadovybė, nebegalėdama toliau veiksmingai vadovauti tautai ir Sąjūdžiui. Iškilio būtinasis reikalas pagrindinai performuoti Sąjūdžio vadovybę, kas po sunkių, daug pasišventimo ir net aukų pareikalavusių pastangų (turint galvoje ryšių sunkumą tarp įvairių Lietuvos sričių partizanų vadovybių) ir buvo padaryta. 1948 m. rudenį Sąjūdžio priešakyje atsistojo vadovybė, sudaryta iš rinktų Lietuvos sričių partizanų atstovų. Sąjūdžio veikla įgavo naują impulsą ir naują kryptį. 1949 m. vasario 11 d. įvykusiame jungtiniame BDPS Prezidiumo ir Karo Tarybos posėdyje, kuriame dalyvavo visos Lietuvos partizanų atstovai, buvo priimtas nutarimas pakeisti Sąjūdžio pavadinimą, pervardinant jį iš BDPS į LLKS (Lietuvos laisvės kovos sąjūdžiu). Analogiškai tam BDPS Prezidiumas buvo pavadintas LLKS Tarybos prezidiumu. Vasario mėn. 11–17 d. d. vykusioje LLKS Tarybos Prezidiumo [sesijoje] buvo padaryta visa eilė svarbių nutarimų, nustatančių pagrindines gaires tolimesnei Sąjūdžio veiklai. Iš jų pažymėtina LLKS Tarybos programinės deklaracijos priėmimas. LLKS Tarybos vasario mėn. 11–17 d. d. sesijos darbų rezultatai teigiamai atsiliepė į visą Sąjūdžio veiklą, kuri, nežiūrint didžiausio priešo spaudimo, tais pačiais pagrindais ir dvasia nenustabdomai vystoma iki šiai dienai.

Tokia, pačiais bendriausiais bruožais, yra mūsų tautos ir Sąjūdžio dešimties metų kovos su okupantais istorija. Tai istorija, kupina neįsivaizduojamų kančių ir aukščiausio herpiškų laukinių priešo siautėjimų ir didvyriškos su juo kovos. Tai istorija Rainių miškelio kankinimų ir į Sibiro taigas išvežtųjų, kalėjimų ir koncentracijos lagerių, lavonų miestų gatvėse ir kruvinų kautynių, kuriose masės raudonųjų azijatų ir jų pakalikų puola didvyriškai besiginančią saują partizanų. Šios istorijos visus puslapius atskleis ateitis. Bet jau dabar ji parodo visam pasauliui, kad lietuvis myli savo Tėvynę ir kad yra jos laisvės vertas. Ji parodo taip pat, kad kas dešimt metų sunkiausiose sąlygose įstengė kovoti su nepalyginamai stipresniais priešais, tas įstengs ir tą kovą tęsti¹⁹⁴ iki galo – iki pergalės.

LLKS Prezidiumas dešimties kovos metų sukaktuvių proga sveikina visus dorus tautiečius, vienokiu būdu prie šios kovos prisidėjusius, ir linki jiems kovinės laimės, išstvermės ir jėgų paskutiniam ir lemiamam šios kovos ruošui. Prezidiumas, konstatuodamas nepalaužiamą tautos nusistatymą ir atkaklumą priešintis okupantui, o taip pat tų pastangų sėkmingumą, reiškia tvirtą įsitikinimą šios kovos laimėjimu ir gilią viltį, nes laimėjimui būtinų sąlygų susidarymas ilgai nebeužtruks.

Garbė žuvusiems ir žūstantiems dėl Tėvynės!

Valio, kovojanti dėl Laisvės ir Nepriklausomybės Lietuva!

LLKS TARYBOS PREZIDIUMAS

Okupuotoji Lietuva

1950 m. birželio mėn. 15 d.

¹⁹⁴ Turi būti tęsti.

86.

Paaiškinimai: 1951 m. vasarį LLKS Karinės veiklos vadovas A. Ramanauskas prisiminė visos Lietuvos partizanų vadų ir įgaliotų atstovų susitikimo ir LLKS įkūrimo dvejų metų sukaktį.

Šio rašinio autorystė nustatyta pagal *LLKS Tarybos prezidiumo X sekcijos (Pietų Lietuvos srityje) LB (Visuomeninės dalies) vardu leidžiamo biuletenio bibliografinių žinių lapą (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 212)*.

Publikacijos: *LLKS LB biuletenis*. 1951 m. vasario mėn., nr. 2, p. 8–12; *Nenugalėtoji Lietuva. Lietuvos partizanų spauda (1950–1956)*. Sud. Algimantas LIEKIS. Vilnius, 1996, t. 4, p. 292–296; *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos*. Sud. Nijolė GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ. Vilnius, 1998, p. 327–331.

354

Organizacinė sukaktis

1949 m. vasario mėn. 10 d. įvyko jungtinis Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (BDPS) ir BDPS Karo tarybos posėdis. To posėdžio metu buvo surašytas ir visų posėdyje dalyvavusiųjų asmenų parašais patvirtintas sekančio turinio protokolas:

„Posėdžio dalyviai, susipažinę su Lietuvos pagrindžio Vyriausios vadovybės sudarymo bei jos atkūrimo dokumentais, išnagrinėję tautos Laisvės kovos sąjūdžio nueitą kovos kelią bei dabartinę jo padėtį, siekdami tinkamiausios Laisvės kovos sąjūdžio veiklos išvystymo, pasikeitę nuomonėmis tautai bei Sąjūdžiui gyvybiškai reikšmingais klausimais ir, jas suderinę, visi vieningai nutarė:

1. Pritarti Vakarų Lietuvos srities ir Rytų Lietuvos srities atstovų Lietuvos pagrindžio Vyriausios vadovybei atkurti 1948 m. lapkričio mėn. 10–12 d. ir BDPS Prezidiumo 1948 m. lapkričio mėn. 12 d. posėdžių nutarimams.

2. Atsižvelgiant į tai, kad priešas savo tikslams panaudojo ir ateityje gali panaudoti ligšiolinį Sąjūdžio pavadinimą, o taip pat, kad priešas agentų įsiskverbimo į Sąjūdžio Vyr[iausią] vadovybę laikotarpyje tuo pačiu vardu išleisti statutai, instrukcijos bei kitokie raštai įneša nemaža klaidinimų, Sąjūdį pavadinti nauju vardu – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS).

3. Patvirtinti pateikto LLKS Statuto I ir II skyrius.

4. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio valdymą perduoti Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybai, kuriai Sąjūdžio valdymo tvarka nustatoma LLKS Statuto II skyriuje Valdymas.“

Nuo 1949 m. vasario mėn. 11 d. iki vasario mėn. 18 d. vyko Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos posėdis, kurio metu buvo išnagrinėta 22 Sąjūdžiui

aktualiausieji klausimai. Tame posėdyje nuveiktas darbas ir padaryti sprendimai atspindi dokumente „LLKS Tarybos posėdžio, įvykusio 1949 m. vasario mėn. 11–17 d. d., protokolas“, kurio turinio saugumo sumetimais čia paskelbti negalima. Šiame mūsų Sąjūdžiui istoriniame posėdyje, kuriame buvo atstovaujamos Pietų, Vakarų ir Rytų Lietuvos sričių Dainavos, Tauro, Kęstučio, Prisikėlimo, Žemaičių, Vyčio, Algimanto ir Didžiosios Kovos apygardos, įvyko pilnutinis, vieningas, tvirtas ir realus kovojančių dėl laisvės organizacinių vienetų susibūrimas po viena kovos vėliava, paskelbta Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos deklaracija.

Nuo minimo LLKS Tarybos posėdžio praslinko dveji metai. Šia proga yra galima bent trumpai peržvelgti šiuo laikotarpiui nužengtą Sąjūdžio kovos kelią. Šiandien gana ryškiai matyti, kas yra pasiekta ir kokie dar yra trūkumai LLKS Tarybos iškeltuosius uždavinius įgyvendinant.

Iš LLKS Tarybos narių, dalyvavusių 1949 m. vasario mėn. vykusiam posėdyje, jau ne vienas yra kritęs šventoje kovoje, tačiau laisvės kovos vėliava tebeplevėsuoja šiandien ir plevėsuos, iki ateis laisvės valanda. Visose srityse esantieji organizaciniai vienetai savo organizacinėje, karinėje ir visuomeninėje veikimo plotmėse įgyvendina ir griežtai laikosi principų, kurie buvo nusakyti to posėdžio metu.

Organizaciniu atžvilgiu Sąjūdis tebevaldomas Sąjūdžio Tarybos per jos prezidiumą, kuris yra Sąjūdžio Tarybos vykdomasis organas. Sąjūdžio Tarybą sudaro: Sąjūdžio Tarybos prezidiumo pirmininkas ir nariai, sričių vadai ir sričių tarybų nariai, ne žemesnių kaip apygardos vado teisių.

Sąjūdžio dalyviai skirstomi į Sąjūdžio narius ir Sąjūdžio bičiulius. Sąjūdžio nariais laikomi asmen[y]s, davę nustatyto turinio priesaiką ar iškilmingą pasižadėjimą. Sąjūdžio nariai vadinasi laisvės kovotojais. Laisvės kovotojai skirstomi į laisvės kovotojus partizanus, slapukus, kandidatus, talkininkus ir garbės laisvės kovotojus. Sąjūdžio nariu gali būti kiekvienas doras, santūrus ir susipratęs Lietuvos gyventojas, savo noru sutinkąs ir galįs vykdyti atitinkamas Sąjūdžio nario pareigas. Sąjūdžio nariu negali būti, kas yra įvykdęs nusi kaltimą, už kurį Sąjūdžio Baudžiamajame statute numatyta[s] pašalinimas iš Sąjūdžio ar aukštesnė bausmė, nepilnaprotis ar yra jaunesnis kaip 18 metų amžiaus. Už priesaikos ar iškilmingo pasižadėjimo sulaužymą ir už kitus nusikaltimus bei nusižengimus Sąjūdžio nariai atsako prieš atitinkamą Sąjūdžio teisumą arba baudžiami drausmės baudomis.

Sąjūdžio bičiuliai laikomi asmenys, savanoriškai vykduojantieji teisėtus laisvės kovotojų partizanų pageidavimus, siekiančius Sąjūdžio tikslų įgyvendinimo. Pasižymėję Sąjūdžio dalyviai atžymimi Sąjūdžio statuto nustatyta tvarka. Sąjūdžio dalyviai privalo laikytis visų konspiracijos reikalavimų.

Sąjūdis gali turėti ūkines gėrybes, kurios gali būti įgytos kaip grobis, konfiskuotos, rekvizuotos, aukotos bei kitaip gautos. Ūkinės gėrybės tvarkomos

ir naudojamos pagal Sąjūdžio statutą bei aukštesnės vadovybės nurodymus. Ūkinių gėrybių sąskaitybą kontroliuoja aukštesnė vadovybė.

Dedamos visos įmanomos pastangos visuomeninei veiklai plėsti. Tenka pažymėti, kad šiuo metu vien tik Pietų Lietuvos srityje yra leidžiami trys periodiniai spaudos organai: „Partizanas“ (6 psl.), „Laisvės Žvalgas“ (4 psl.) ir „Laisvės Varpas“ (4 psl.). Kiekvieno išvardintų spaudos organų atskiras numeris išleidžiamas didesniu kaip 1 000 egzempliorių tiražu. Kai kurie stamb[esnieji] org[anizaciniai] vienetai leidžia biuletenius. Kartas nuo karto tūkstančiais egzempliorių spausdinami įvairaus turinio atsišaukimai, proklamacijos, karikatūros ir kt. Stengiamasi dar daugiau išplėsti Sąjūdžio propagavimą miestų ir partizanų nelankomų vietovių gyventojų tarpe.

Sąjūdis savo kovos taktiką pritaikė prie esančių ypatingų aplinkybių. Pasinerta dar daugiau į pagrindį, vengiama demonstruoti savo jėgas. Tautos moralinės ir fizinės jėgos stengiamasi išsaugoti lemiamai kovos fazei.

Tenka pabrėžti, kad per šiuos dvejus metus su ypatingais uždaviniais tris kartus buvo prasiveržta pro geležinę uždangą. Tuo būdu buvo pasiektas darbus LLKS ir VLIKo laisvės kovos vedimas krašte ir užsienyje. Šį kartą paliesti kitus klausimus, kurie yra susieti su šiais prasiveržimais pro geležinę uždangą, saugumo sumetimais yra negalima.

Per šį laikotarpį Sąjūdis pasiekė žymių laimėjimų kovoje su negerovėmis, kurios Sąjūdyje pasireiškėdavo. Visa tai turėjo žymios reikšmės Sąjūdžio autoritetui dar daugiau pakilti visuomenės akyse.

Dvejų metų laikotarpyje nuveikta nemažai, pasiekta gražių darbo vaisių, tačiau tenka pažymėti vis dar kai kada pasikartojančias negeroves ir trūkumus, kurie ateityje turi būti pašalinti. Reikia ateityje ypatingai sustiprinti smulkesnių organizacinių vienetų kovotojų veiksmų ir darbo kontrolę. Tenka taip pat pažymėti, kad vis dar pasitaiko paskirų partizanų, kurie yra apsileidę tarnybinėse pareigose, didelę laiko dalį praleidžia bereikalingai bastydamiesi ir tuo pačiu save ir gyventojus išstatdami nuolatiniam pavojui. Dar vis atsiranda tokių, kurie, nusižengdami vadovybės įsakymams, vartoja, kad ir mažais kiekiais, degtinę. Tokie kovotojai pažemina ne tik save, bet ir viso Sąjūdžio vardą visuomenės akyse ir nusipelno griežtos bausmės, kurios jie anksčiau ar vėliau, nusižengimui išaiškėjus, neišvengs.

Nepriklausomybės metais karių gretose pasitaikydavo nusikaltimų, kurių kaltininkus ne visuomet vadovybei pavykdavo susekti. Šių nepaprastų kovos aplinkybių metu partizanų vadovybei juo labiau yra sunku visuomet sužinoti padarytus nusižengimus ir kaltininkus atitinkamai nubausti. Sąjūdyje alkoholis iš esmės jau yra nugalėtas, ir partizanų gretos neleis, kad paskiri partizanai savo išgerdinėjimu sugriautų visuomenės akyse tai, kas visų sąmoningų partizanų buvo daroma organizacijos autoritetui pakelti. Gyventojai tegu žino, kad partizanas, kuris slapta išgerdinėja, daro nusižengimą, teršia laisvės

kovos vardą, ir kas siūlo partizanui degtinės, pats tampa nusižengimo bendrininku ir už tai gali būti taip pat atitinkamai nubaustas.

Ateityje privalo būti atkreiptas dar didesnis dėmesys į spaudos platinimo darbą. Laisvės kovotojų ir visų spaudos platintojų pareiga yra spaudos platinimo darbą atlikti taip, kad sunkiose sąlygose pagaminta spauda pasiektų ne vien Sąjūdžio narius ir bičiulius, bet ir ypač tuos, kurie dėl ypatingų sąlygų neturėjo platesnės galimybės iki šiol susipažinti su pogrindžio spauda ar dar nėra tvirtai savo nusistatymu.

Šios sukakties proga prisiminę LLKS Tarybos 1949 m. vasario mėn. padarytuosius nutarimus ir trumpai, kiek tik saugumas leidžia, peržvelgę dvejų metų laikotarpį nueitą laisvės kovos kelią, Tarybos narių mintimis išreikštus siekius įgyvendinant, žuvusių vardan dar glaudžiau susiburkime kovos gretose, nekartokime klaidų ir visu rimtumu ruoškimės sutikti bandymo valandas, kurias skubiais žingsniais priartina nepaprasta tarptautinė politinė padėtis.

87.

Paiškinimai: 1952 m. birželio 7 d. Tarušų miške (Panevėžio r.) įvykusiame LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos narių pasitarime LLKS Visuomeninės veiklos vadovas J. Šibaila perskaitė pranešimą, kuriuo atsiskaitė už trejų metų laikotarpį (1948 m. spalį – 1951 m. lapkritį), kai Vyriausiojoje vadovybėje jis dirbo kaip Rytų Lietuvos partizanų išrinktas atstovas.

Minėtame pasitarime buvo nuspręsta visus pranešimus *Aukštaityje* paskelbti, kas neilgai trukus ir buvo padaryta.

Publikacijos: *Aukštaitis*, 1952 m. II ketvirtis, nr. 1, p. 5–9; *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos*. Sud. Nijolė GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ. Vilnius, 1998, p. 331–334.

BROLIAI MINDAUGĖNAI

Nesiimdamas kartoti tai, ką jums brolis Žygūnas¹⁹⁵ jau yra pranešęs apie pirmuosius mūsų Sąjūdžio centralizacijos klausimu atliktus darbus, pateikiu partizaninę ataskaitą iš tų darbų, kuriuos nudirbant mindaugėnus atstovavau vienas. Ataskaitą pateikiu turėdamas prieš akis:

- a) bendroji veikla ir KM¹⁹⁶ atstovavimas;
- b) grįžimo priežastys ir tikslai.

¹⁹⁵ Jonas Kimštas, kuris 1948 m. lapkričio 12 d. buvo išrinktas BDPS Vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų štabo viršininku.

¹⁹⁶ Karaliaus Mindaugo srities.

Kaip prie br[olio] Žygūno, taip ir jam išvykus, pirmuoju pagrindiniu klausimu buvo savais darbais pateisinti Vyr[iausios] v[a]d[o]v[ybės] egzistenciją. Į šį darbą buvau įjungtas pagalbinio pareigūnu. Regėdamas ir tą uždavinį, kuriam ryžos br[olis] Žygūnas, prabilau *Smūtkelio* atstovu.

Įnikus į darbą, sulaukiam N¹⁹⁷ atstovų. Jų buvo du: sr[ities] ir ap[ygardos] vadai. Susirinkus bendram posėdžiui, teko pasidaryti išvadą, ir iš N atstovų mindaugėnui daug ko tenka mokytis.

Tą išvadą pasidarius, vasario 16-tą[ją] jau išrinktas LLKS T[ary]bos pr[ezidiu]mo pirmininkas šios didžios šventės proga KM atstovą paprašė prabilti į T[ary]bos narius, į visos už laisvę kovojančios Lietuvos a[t]stovus.

Dėl to partizanui nebuvo ko išsigąsti. Tik kilus žodžiui, kažkas gailaus pradėjo veltis gomuryje.

Broliai, kad dėl to netektų stebėtis, tenka pateikti to meto vaizdo bent atšvaistas.

Tą dieną pasirašyta LLKS T[ary]bos deklaracija. Tuo laiku Vilniuje posėdžiaujant LKP(b) Lietuvos laidojimo klausimu, mus, susirinkusius lietuviškoj ramovėj¹⁹⁸, sveikino prt. tėvai, seserys. T[ary]bos nariams dainuojant „Ar tau saldi kančia nuo priešo, vardas bandito motina – mama“ prieš save regėjom savo motiną Tėvynę... Joje siausdamos, nesuskaitomos MVD, KGB armijos saugojo LKP(b) nuo mūsų, bridusius per žiemos pusnis šimtus kilometrų, sprendimo. Kad tu, gude, nesulauktum, nebus, kaip tu nori!

Mano mieli broliai, nesistebėkit, jei tokiu momentu negalima susilaikyti nuo ašarų ir tam, kuris iki to laiko jas telaikė žmogaus menkybės atstovu. Tokiais atvejais negalima pasakyti ir šios paprasčiausios tiesos žodžiu: kas mus, lyg ašarą nuo žemės veido, pašoko nušluoti, tie nuo lietuvių valios mūsų žemėj tik skausmo ašaras paliko.

Tuo laiku niekas negalėjo pykti ir ant raudančio: tą dieną, partizaniškai sudurdami nykščius, mes prisiekėm blaivius darbus Lietuvai¹⁹⁹. Visi suprato tai: KM turėjo atitekti VV²⁰⁰ vadovavimo baras. Baras, kuriam, pateisinant Lietuvą tarptautiniu mastu, turėjo vadovauti diplomatas, LLKS [turėjo] pateisinti prieš tautą bent aukštojo mokslo atstovas. Tuo gi tarpu KM atstovavo, jei jau ir ne *Smūtkelio*, tai tik lietuviško *Rūpintojėlio* sūnus.

T[ary]bos posėdžiai vyko įprastine tvarka: kai lempa nešviesdavo, tada tik tardavomės. Kai kada širdį nugeldavo tik tai, kad jaunatvėje bendruose ariuose obuoliukais prasiridinėję, po tiek metų susitikę, negalim, neturim laiko pasidalyti pergyvenimais bendrų pažįstamų iš didžiojo partizano laikų.

¹⁹⁷ Nemuno srities.

¹⁹⁸ Nuoroda į slaptą Miknių sodyboje, Minalčių k. (Radviliškio r.), įrengtos Prisikėlimo apyg. vadovybės būstinės pavadinimą *Ramovė*.

¹⁹⁹ Nuoroda į 1949 m. vasario 16 d. LLKS Tarybos nutarimą nr. 2 apie kovą su alkoholizmu ir išskilmingą Tarybos narių pasižadėjimą, suduriant nykščius (↑ 33).

²⁰⁰ Visuomeninės veiklos.

Dirbom pasiskirstę komisijomis. Bendruose posėdžiuose komisijų darbus sutikslinę, juos tvirtindavome. Darbo sėkmingumui daugiausia padėjo J²⁰¹ ir N tam reikalui sukaupia medžiaga, turimas patyrimas.

LLKS T[ary]bos sprendimai, broliai, jums žinomi. Prie to tepriededu tik tai: už nuopelnus centralizacijos darbe, LLKS T[ary]bos pr[ezidiumo] pirmininkas atžymėjo Laisvės kovos pirmos rūšies II laipsnio [kryžiais] šiuos LK-jus p[a]rt[izanus]: N br[olij] Vanagą²⁰², J – br[olij] Karda²⁰³, KM – br[olij] Žygūną²⁰⁴.

Kas išrinkta į LLKS T[ary]bos pr[ezidiumą], laikau jums visiems irgi aiškiu reikalu.

Tarybai darbą baigus, konkrečios sąlygos pr[ezidiumo] nariams tekusį darbo barą verta nudirbt savistoviai, išsiskirsčius. Kad VV deramai galėtų pasireikšti, tam tikslui iš J išskirta ypatingai stipri pajėga – br[olis] Naktis²⁰⁵.

Jau irgi žinoma, kad VV iš pirmų dienų parimo prie Rūpintojėlio. Tai ne atsitiktinis reiškinys; lietuvių tautos dvasia amžiais Rūpintojėliu rymo.

Šiuo, aišku, visuomenininkas buvo griežtai apsaugotas nuo politruko likimo. Belikus įrodyti, kad visuomeninė veikla nėra fašistinis ar nacistinis kelias, KM visu savo autoritetingu patikino S[ajū]džio vadovybę, kad VV²⁰⁶ yra giliai religingas partizanas. Sulaukus vasaros, VV vadovai galėjo rimti savo dvasioje: iš X²⁰⁷ gavus žinią, kad jiems pavyko susisiekti su laisvuoju pasauliu, mūsų kovos visuomeninės veiklos baras tarptautiniu mastu buvo galima pilnai patikėti mūsų išeiviams.

Tuo pat laiku pradėjo ryškėti ir tai: N svarių įnašų prisidėjus prie Vyr. v[a]d[o]v[ybės] išsilaikymo, įrodžius puikų organizuotumo laipsnį, jos vadui pilnai buvo galima patikėti pr[ezidiume] vieta. Tai lėmė GPV²⁰⁸ išrinkimą. LLKS T[ary]bos pr[ezidiumui] pradėjus veikti pilnoje savo sudėtyje, iškilo reikalas VV perkelti į KM. Tai padaryti vertė ir atitinkamai palengvinimas naštos, kuri atiteko J. Konkrečiai tam žygiui paragino 1949 m. rugpjūčio mėn. 13 dienos kautynės, kurių metu su br[oliu] Naktim žuvo beveik visi VV artimiausi bičiuliai, tuo laiku buvusieji PRR²⁰⁹ bendradarbiai. Tik tai atidėti pavasariui vertė šios neįveikiamos kliūtys:

a) neišaiškinamas KM atitrūkimas;

b) prie Vyr[iausios] v[a]d[o]v[ybės] KM atstovo katastrofinė sveikatos būklė.

²⁰¹ Jūros srities.

²⁰² A. Ramanauską.

²⁰³ V. Gužą.

²⁰⁴ J. Kimštą.

²⁰⁵ B. Liesis.

²⁰⁶ LLKS Visuomeninės veiklos vadovas.

²⁰⁷ Tai šifruotas LLKS Tarybos prezidiumo pirmosios, arba Pietų Lietuvos, sekcijos pavadinimas.

²⁰⁸ LLKS Gynybos pajėgų vado.

²⁰⁹ Prie rymančio Rūpintojėlio.

Tik laikui galint pasisakyti apie tai, kodėl tuo laiku KM rinkosi izoliacionistinį kelią, įvertindamas susidariusią padėtį, Pr[ezidiu]mo pirmininkas VV perkėlimą į jai pramatytą sritį atidėjo iki tam susidarys tinkamos sąlygos.

Kad kuris nors bet nesutrukdytų VV pradėto darbo²¹⁰, teko tenkintis kuo turime. Nenustojus vilties, ypatingai skaudžiu momentu, VV susilaukė tikro pragiedrėjimo: be gausių sumų, kurias Pr[ezidiu]mo pirmininkas skyrė iš savo pajamų VV egzistencijai, tam tikslui iš J išskyrė visais atžvilgiais tinkamą br[olį] Tvaną²¹¹.

Laikas darė savo. Kad ir KM su visa Lietuva išsikovojo laisvę prieš tautą galėtų daryti ataskaitą karžygiams iš karžygiams gyventų laikų, padarant įmanoma panešti J atitekusių našta, į KM apsisprendė keltis Pr[ezidiu]mo branduolys. To apsisprendimo pasekmės jums, broliai mindaugėnai, puikiai žinomos. Man tai sakė: jei ir toliau regėsiu neįveikiamas kliūtis, apvilsiu manim pasitikėjusius.

Antrą kartą palikus kiek skaudesnėje padėtyje negu vienišas, įsigyventoje vietoje galėjau pasilikti nebent prileisdamas mintį, kad esu nepakeičiamas. Kad šiuo neužtraukčiau ant savęs šešėlio prieš kieno nors akis, beliko paprašyti pas Visagalį bent kiek sveikatos sustiprėjimo. Įžengus į vado būstinę, tai buvo pasiekta.

Svečias sulaukė svečio, kuriuo buvo PT²¹². Man tai nuostabos nesukėlė: užmiršus mūsų išsilaikymo pagrindą, tai lieka neišvengiama. Tegalėdamas tarti, jog ne kiti mane išmokė atstovauti Rytų dvasią, tepajutau kvietimą, kuriam kasmet vis įsakmiau rengė ilgesys tos dvasios, su kuria jaunatvėje tarp kalnų kalnelių susidainavau.

Šitas ilgesys nenumaldomas. Kas Dievo – Dievui, kas ciesačiaus – ciesačiaui, kviesdamas atiduoti, jis kelia amžius, nuo kurių trūnėsių dulkėmis byra visi, visoki įvairiausi žmogaus likimo kalviai. Šitas ilgesys – ne svaja svajužė: ji nūdiene, kad broliais padavę rankas ją verstume tautos didinga praeitimi. Šitas ilgesys mus šiandien sukvietė posėdžiui. Teliaka jis mūsų apsisprendimui:

Mūs visos jėgos Lietuvai Tėvynei. Visos jėgos nužengt gyvai, didingai Lietuvai nuo kryžiaus, kurį jai atnešė klaidus bolševizmas, ant kurio ją marina bolševizmo nužemintieji.

Partizanų jėgos tautai. Kad atgavus Lietuvai laisvę, partizanai karžygių darytų apyskaitą iš savo darbų prieš savo tautą.

88.

Paaiškinimai: Praėjus dviem savaitėms po arešto, 1953 m. birželio 12 d., įkalintas J. Žemaitis sutiko rašyti LLKS istoriją – *Apybraižą apie pagrindžio organizaciją nuo BDPs*

²¹⁰ Nesuprantama mintis.

²¹¹ A. Liesj.

²¹² Klaida, turi būti PV, t. y. Priskėlimo apyg. vadas. Nuo 1951 m. rugpjūčio 1 d. šias pareigas ėjo J. Paliūnas. Su juo J. Šibaila 1951–1952 m. žiemą praleido Devynduonių k. (Kėdainių r.) – Priskėlimo apyg. paribyje su Vyčio apygarda.

sužlugimo iki pastarojo meto. Neišgaudami konkrečių parodymų, čekistai tenkinosi tuo, ką rašė pats J. Žemaitis, ir šiuo pagrindu rengė ataskaitas.

Anot N. Gaškaitės-Žemaitienės, J. Žemaitis rašė iš viso 8 dienas, čekistai jam netrukdė, tik įkyriai skaičiavo ir atimdavo prirašytus lapus, kiekvieną kartą liepdami išbraukti žodį *kovotojas* ir įrašyti *banditas*. Birželio 17 d. vidaus reikalų ministras į Maskvą pranešė, kad J. Žemaitis yra pasirengęs viską pasakyti apie save ir pagrindį; po trijų dienų buvo gautas įsakymas skubiai J. Žemaitį atgabenti pas L. Beriją. Nežinoma, ar J. Žemaitis, prirašęs 20 dvipusių didelio plėšomo bloknoto lapų²¹³, toliau rašyti atsisakė, ar likusi *Apybraižos* dalis liko neįdėta į baudžiamąją bylą (išsamiau žr.: GAŠKAITĖ-ŽEMAITIENĖ, Nijolė. *Žuvusiųjų prezidentas* (3 leid.). Vilnius, 2007, p. 357–359).

Likusi *Apybraižos* dalis buvo parašyta – taip manyti verčia faktas, kad paskutinis J. Žemaičio sakinytis ir mintis nutrūksta ne šiaip, sudvejojus, ką toliau rašyti, ar norint kažką nutylėti, tačiau jau prirašyto (apversto) lapo kamputyje ir netgi padėjus po žodžių „atbuline data“ kablelį.

Stebėtiną *Apybraižos* teksto švarumą būtų galima paaiškinti, jeigu tai būtų iš juodraščio perrašytas tekstas. Kita vertus, ir šiuos *Apybraižos* lapus J. Žemaitis skaitė dar mažiausiai du kartus, abu kartus tikslindamas ir įterpdamas vieną kitą trūkstamą žodį, išbraukdamas kai kuriuos sakinius, taisydamas kai kuriuos žodžius (taip pat minėtą *kovotoją* į *banditą*²¹⁴).

Analizuojant rūpestingai apgalvotą struktūrą – nuo santraukos-turinio prasidedančią – ir galbūt net pirmuoju bandymu taip sklandžiai parašytą LLKS istorijos apybraižą, peršasi mintis, kad panašų rašinį J. Žemaitis jau kartą ar net kelis buvo rašęs laisvėje. Galbūt toks rašinys buvo padėtas į dar neatrastą archyvą ar atiduotas saugoti Sąjūdžio bičiuliui, kuris nesulaukė Nepriklausomybės atkūrimo?

Netenka abejoti, kad J. Žemaičio galvoje tikrai būta LLKS pasakojimo, veikusių ir lemiamą reikšmę turėjusių laisvės kovotojų vardų ir slapyvardžių. Kalėjime beliko visa tai užrašyti istorikams būdingu mąstymu, braižu.

Atskiras dėmesys atkreiptinas į sąvokas *pogrindis*, *pogrindinė organizacija*, kurios vylauja J. Žemaičio rašinyje, užimdamos partizanų tekstuose dažniausiai aptinkamo *Sąjūdžio*, kaip visuotinio pasipriešinimo, kovos už laisvę pavadinimo, vietą. Įdomu, kad jau 1949 m., pildydamas savo *Tėvynei pareigų ėjimo lapą*, J. Žemaitis daugelį kartų rašė žodį *pogrindis* (↑ **31**)²¹⁵. Be jo LLKS Taryboje šį žodį rašė tik du asmenys – J. A. Lukša (plg. ↑ **76**) ir A. Bakšys (plg. ↑ **81**).

²¹³ Pastebėtina, kad tai nebūdinga, kalbant apie popierių, kuris buvo naudojamas tardymo protokolams ir kitoms procedūroms įforminti.

²¹⁴ Beje, šie taisymai būdingi tik *Apybraižos* pradžiai, vėliau nuosekliai rašoma *banditas*.

²¹⁵ Beje, *pogrindis* (originalė *подполье*) mirga ir J. Žemaičio tardymo protokoluose.

b 54

Apybraiža apie požymdžio organizacijos nuo B&PS sužlugtino iki pastarojo metų

- Turinys: 1. Požymdžio organizacijos statusas B&PS sužlugtino
momentu (1948. V.)
2. Partijos atkurta požymdžio centralizacija.
VLKSO ir naujai pagrindais atkurto B&PS
vyr. vadovybės veikla (1948. VI - 1949. II. 10).
3. Naujai atkurto B&PS Prezidiumo ir Karo
Tarybos bendras posėdis. Požymdžio organizacijos
pavadinimo pakeitimas. LLKS Tarybos posi-
dis (1949. II. 10-23).
4. LLKS veikla (1949. II. 23 - 1953. V. 30).

Pastaba: toliau nurodijami šie sutrumpinimai:

PL -	Pietų Lietuva	Pi-mas	- Prezidiumas
VL -	Vakarų Lietuva	P-kas	- Pirmininkas
RL -	Rytų Lietuva	B&PS	- Bendras Demokratinis Sąjūdis
vyr.	- vyriausiasis	VLKSO	- Vieningasis Karo Sąjūdis
vdv.	- vadovybė	LLKS	- Lietuvos Karo Sąjūdis
sr.	- sekretis	S-dis	- sąjūdis
apg.	- apygarda	sk.	- skyrius
zn.	- žiniotinė	v-kas	- vietojinkas
org.	- organizacinis	rs.ig.	- ryšių įgalybių
vy.	- vienetas	rs.ig.	- ryšių įgalybių
slaptav.	- slaptavardis	poqr.	- požymdžio
		rs.	- ryšiai
		st.	- stabas

1. Momentu, kada mano turimomis žiniomis iš požiū-
džio karo arenoje išnyko paskutinis senovo B&PS Pi-mo

Šaltinio saugojimo vieta: LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 54–63 ap.

Publikacijos: Laisvės kovų archyvas, 1993, nr. 7, p. 73–83.

APYBRAIŽA APIE POGRINDŽIO ORGANIZACIJĄ NUO BDPS SUŽLUGIMO IKI PASTAROJO METO

Turinys:

- 1) Pogrindžio organizacijos stovis BDPS sužlugimo momentu (1948.V);
- 2) Pastangos atkurti pogrindžio centralizaciją. VLKSO ir naujais pagrindais atkurtosios BDPS vyr[iausios] vadovybės veikla (1948.VI–1949.II.10);
- 3) Naujai atkurtojo BDPS Prezidiumo ir Karo Tarybos bendras posėdis. Pogrindžio organizacijos pavadinimo pakeitimas. LLKS Tarybos posėdis (1949.II.10–23);
- 4) LLKS veikla (1949.II.23–1953.V.30).

363

Tekste naudojami šie sutrumpinimai:

PL – Pietų Lietuva
 VL – Vakarų Lietuva
 RL – Rytų Lietuva
 vyr. – vyriausia (-ias)
 vdv. – vadovybė
 sr. – sritis
 apg. – apygarda
 rn. – rinktinė
 org. – organizacinis
 vn. – vienetas
 slaptav. – slaptavardis
 Pr-mas – Prezidiumas
 P-kas – Pirmininkas
 BDPS – Bendras demokratinis pasiprieš[inimo] sąjūdis
 VLKSO – Vieninga laisvės kovos sąjūdžio organizacija
 LLKS – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis
 S-dis – sąjūdis
 sk. – skyrius
 v-kas – viršininkas
 rš. įg. – ryšių įgaliotinis
 ršn. – ryšininkas
 pogr. – pogrindis
 rš. – ryšiai
 št. – štabas

1. Momentu, kada, mano turimomis žiniomis, iš pagrindžio kovos arenos išnyko paskutinis senojo BDPS Pr-mo narys (berods, Gediminas²¹⁶), pagrindžio vaizdas buvo apytiksliai toks:

PL (Pietų Lietuva) – 2 apygardos: Dainava ir Tauras. Dainavos vadas buvo man nežinomas, Tauro vadas – Saidokas (slaptav[ardis])²¹⁷.

VL (Vakarų Lietuva) – 2 apygardos: Kęstutis ir Žemaičiai. Vadai Žaltys – J. Žemaitis ir Etmonas – [Vladas] Montvydas;

RL (Rytų Lietuva) – 4 apygardos: Vytis, Vytautas, Didžioji Kova ir Algimantas. Vadai – [Danielius] Vaitelis, Miškinis²¹⁸, Plienas²¹⁹ ir Šarūnas²²⁰ (trijų pastarųjų slaptav[ardžiai]); RL sr[ities] pavadinimas – Lietuvos Karalius Mindaugas, sr. vadas Dobilas – J. Kimštas.

BDPS sužlugimo momentu pagrindis buvo gerokai pakrikęs. **VL**. 1947 m. sužlugus senajai Žemaičių apg. vdv-bei (vadas [Jonas] Semaška), naujoji tos apg. vdv-bė praktiškai nebeturėjo galimybės kontroliuoti pagrindžio didesnėje dalyje Kretingos, Telšių ir Šiaulių apskrčių ir visai negalėjo kontroliuoti Mažeikių apskr. pagrindžio.

Nors Kęstučio apg. vdv-bė ir energingai vystė savo organizacines pastangas, tačiau jos kontrolėje esančios rinktinės buvo arba visais atžvilgiais blogai sutvarkytos (Birutė, Aukuras, Vaidotas, Kunigaikštis Žvelgaitis, Lietuvos Žalioji), arba organizacinėje bei atkūrimo stadijoje (Maironis, Šiaulių, Klaipėdos krašto – pastarųjų dviejų rn-nių pavadinimų neprisimenu).

Tuo metu VL buvo jau visiškai pribrendęs trečios apg-dos steigimo reikalas, nes Kęstučio apg. buvo per daug išplėtusi savo ribas: aštuonių rn-nių apjungimą vienos vdv-bės žinioje laikiau neatitinkantį pačių elementariausių pagrindžio veiklos reikalavimų. Ši nauja apg-da buvo įsteigta (išimant iš Kęstučio apg-dos sudėties 4 rn-es) 1948 m. gegužės mėn. ir pavadinta Prisikėlimas (vadas P. Bartkus, tuometinio slaptav[ardžio] tikrai neprisimenu, rodos, Žadgaila). Betarpiškai po naujos apg-dos įsteigimo sekė (1948.VI) trijų apg-dų (Kęstučio, Žemaičių ir Prisikėlimo) apjungimas į aukštesnį organizacinį vienetą – sritį, pavadintą Jūra (vadas Žaltys-Žemaitis, po savaitės perdavęs tas pareigas Rykliui-Milaševičiui).

Apie **PL** pagrindžio stovį senojo BDPS sužlugimo momentu šokią tokią informaciją turėjau tik apie Tauro apg-dą, su kurios vadu Žveju-Baltūsiu nuo

²¹⁶ Turimas omenyje dr. Alfonsas Vabalas, kuris pakaunėje žuvo 1948 m. birželio 26 d.

A. Vabalo slapyvardis *Gediminas J.* Žemaičio ranka buvo užrašytas nubraukus slapyvardį *Ažuolas*.

²¹⁷ V. Vitkauskas. Tiesa, 1948 m. gegužę V. Vitkauskas ėjo Žalgirio rinkt. vado pareigas, o apygardai vadavo J. P. Aleščikas (žuvo 1948 m. rugpjūčio 10 d.).

²¹⁸ V. Kaulinis.

²¹⁹ A. Morkūnas.

²²⁰ A. Slučka.

1947 m., berods, vasaros pabaigos vedžiau gana intensyvų susirašinėjimą, daugiausia domėdamasis pagrindžio centralizacijos reikalu. Žveją-Baltūsį aš laikiau jei jau ne oficialiuoju, tai bent faktiniu PL sr. vadu. Dėl kurių priežasčių jis neinformavo manęs apie Dainavos apg-dą ir kodėl nebuvo su jos vdv-be surištas tiesiogiai, nežinau. Tiesa, tokio pageidavimo iš mano pusės, berods, ir nebuvo pareikšta. Apie Dainavos apg-dos pajėgumą, ypač inteligentinių pajėgų atžvilgiu, aš sužinojau tik žymiai vėliau – 1948 m. pradžioje, kai Kęstučio apg. vadovybei buvo atsiųstas sąrašas medžiagos, Žvejo-Baltūsio pasiųstos per Skrajūną²²¹ į užsienį.

Ryšį su Žveju-Baltūsiu užmezgė Kęstučio apg. Štabo Org. skyriaus v-kas Žadgaila-Bartkus, berods, su rš. jg. Zigos²²² pagalba 1947 m. vasarą. Šis ryšys buvo intensyviai palaikomas iki žiemos, kuomet dėl suprantamų priežasčių ryšių intensyvumas sulėtėja. Žvejo-Baltūsio tikslas buvo gauti iš J²²³ kuo daugiausia žvalgybos žinių, informacinės ir kt. medžiagos pasiuntimui į užsienį. Žvejui-Baltūsiui žuvus (1948.II.2), susirašinėjimo su Tauro apg. vdv-be intensyvumas žymiai sulėtėjo.

Po Žvejo-Baltūsio žuvimo Tauro apg. vadu buvo Šturmas²²⁴. Šturmui netrukus žuvus, gavau Tauro apg. vado laišką (ar raštą, neprisimenu), pasirašytą Rymanto²²⁵, kuriame buvo pranešta, kad žuvęs (ar dingęs be žinios, neprisimenu) paskutinis BDPS Pr-mo narys, berods, kiek prisimenu, vadinęsis slaptavardžiu Gediminas²²⁶. Šį laišką atgabenusi Tauro apg-dos rš. jg. Našlutė²²⁷ pareiškė, kad žuvus jos mylimajam Šturmui ir dėl kitų priežasčių, kurių ji neišvardino, ji nuo šiol atsisakanti nuo rš. jg. pareigų.

Turint galvoje tą aplinkybę, kad visą mano, kaip Kęstučio apg-dos vado, susirašinėjimo su Žveju-Baltūsiu laiką jis ruošė Skrajūno ir Mažyčio-Audronio²²⁸ išvykimą į užsienį, darosi suprantamas jo šykštumas duoti platesnę informaciją apie PL pagrindį. Taip pat man atrodė, kad santykių tarp Žvejo-Baltūsio ir Dainavos apg-dos vdv-bės negalima būtų buvę pavadinti gerais.

Žinojau, kad Tauro apg-doje buvo 4 rn-ės, bet banditų²²⁹ bent apytikrio skaičiaus nežinojau. Atsimenu trijų rn-ių pavadinimus, tai Birutė, Geležinis Vilkas ir Žalgiris.

Beje, Tauro apg-dos vadui Rymantui žuvus, dar gavau vieną ar du laiškus nuo naujo apg-dos vado Saidoko²³⁰, bet to laiško (ar laiškų) datos neprisimenu.

²²¹ J. A. Lukšą.

²²² Rožės Jankevičiūtės.

²²³ Vakarų Lietuvos (Jūros) srities.

²²⁴ Tauro apyg. Žalgirio rinkt. vadas Vincas Štrimas buvo įgaliotas apygardos vado J. P. Aleščiko.

²²⁵ J. P. Aleščiko.

²²⁶ Laiškas išliko, žr.: LVA, f. 3377, ap. 55, b. 225, l. 26.

²²⁷ Aldonos Vilutienės žiniomis, čia turėtų būti kalbama apie Eugeniją Janušaitę-Rasą (Iš 2020 m. sausio 20 d. A. Vilutienės elektroninio laiško publikacijos rengėjui V. Vaitkevičiui). Duomenys tikslintini.

²²⁸ Kazimiero Pyplio.

²²⁹ J. Žemaičio ranka nubrauktas žodis *kovotojų*.

²³⁰ V. Vitkausko.

Trumpai suglaudus, PL pagrindžio stovį 1948.V galima įvertinti taip: Tauro apg-da, valdžios organų stipraus spaudimo pasėkoje, turėjo didelių nuostolių, ypač iš vdv-bių tarpo. Apie padėtį Dainavos apg-doje informacijų visai neturėjau. Man atrodė, kad tos dvi apg-dos net neturėjo sudariusios veiksmingos srities vdv-bės, o buvo apsijungusios tik formaliai.

Apie tuometinę **RL** pagrindžio būklę, dėl informacijos nepakankamumo bei ne kvalifikuotumo, mano supratimas buvo taip pat gana miglotas. RL pogr. vadovai dažnai pabrėždavo jų kontroliuojamo pogr-džio gausumą banditais²³¹, tačiau apie tų banditų²³² ir jų vadų ideologinį parengimą, organizuotumą, kovingumą bei moralinį stovį objektyvios ir išsamesnės informacijos veik neturėjau. Tais klausimais mane teisingiau (objektyviau) ir pilniau informuodavo mano rš. pareigūnai negu RL pogr-džio vadovai bei jų atsiunčiami rš. pareigūnai.

Ryšys tarp VL ir RL pogr-džių buvo užmegztas jau seniau, dar tebesant gyvam buv. Kęstučio apg-dos vadui Visvydui-Kasperavičiui. Pav., aš atsimenu, kai dar 1947 m. pavasarį į mane (tuo metui buvusį Savanorio rn. vadu) kažkieno buvo nukreiptas Vytauto apg-dos štabo pareigūnas Šiaurys²³³ (rodos, mokytojas), kuris ieškojo Kęstučio apg-dos štabo pareigūno Giedrio²³⁴, su kuriuo, matyt, jau anksčiau jis buvo susitaręs vykti į susitikimą su Žveju-Baltūsiu. Vėliau, man jau vadovaujant Kęstučio apg-dai, ryšys su RL pogr-džio atstovais buvo palaikomas veik reguliariai.

Ryšį tarp VL ir RL pogr-džių palaikė iš VL pusės rš-kės Vida-Grigalavičiūtė²³⁵ ir Ziga²³⁶; iš RL pusės Stirna-Vilimaite²³⁷ ir Astra²³⁸ (girdėjau, kad pirmoji yra žuvusi).

Aš pats asmeniškai susirašinėjimui su RL pogr. vdv-be vadovavau nuo 1947 m. vasaros iki tų pat metų rudens. 1947 m. rudenį, siųsdamas Žadgailą-Bartkų į Šiaulių-Radviliškio apylinkes, aš jam, kaip gyvensiančiam arčiau RL, pavedžiau palaikyti rš. su RL pogr. vadovais ir paruošti sąlygas mano susitikimui su jais.

Be anksčiau minėto mano pripuolamo susitikimo su Vytauto apg-dos štabo pareigūnu Šiauriu, aš turėjau dar du susitikimus su Algimanto apg-dos vado Šarūno rš. įgaliotinėmis: 1948 m. sausio ar vasario mėn. su Astra ir tų pat metų, berods, gegužės mėn. su Stirna-Vilimaite. Abi įg-nes pas mane nukreipė (iš Šiaulių apylinkių) Žadgaila-Bartkus. Abiejų šių rš. pareigūnių tikslas, mano

²³¹ J. Žemaičio ranka nubraukti žodžiai *ginkluotais kovotojais*.

²³² J. Žemaičio ranka nubrauktas žodis *kovotojų*.

²³³ Nenustatytas asmuo.

²³⁴ Jono Jokubausko, kitaip Jonulauko.

²³⁵ Leonora Grigalavičiūtė.

²³⁶ R. Jankevičiūtė.

²³⁷ Izabelė Vilimaite.

²³⁸ Julija Bajarūnienė. Beje, tolesnį sakinį „Astrą aš temačiau tik vieną kartą (1948 m. sausio ar vasario mėn.)“ J. Žemaitis jau po pirmosios korektūros išbraukė.

nuomone, buvo (greta su siuntų atgabenimu) surinkti Šarūno pageidaujamų informacijų apie Kęstučio apg-dą ir jos vdv-bę.

Pagrindžio organizacijos ryšių su užsieniu stovis, mano turimomis žiniomis, 1948.V buvo toks:

1947 m. gruodžio mėn. paskutinėmis dienomis (berods, apie 24 d.) iš Lietuvos per Kaliningrado sritį ir Lenkijos Liaudies Respublikos teritoriją išvyko, turėdami tikslą patekti į Vakarų valstybių valdomą teritoriją, BDPS specialūs įgaliotiniai Skrajūnas ir Mažytis-Audronis, kurie su savimi išsinešė pogr. org-jos paruoštą dokumentinę medžiagą. Tos medžiagos sąrašą man atsiuntė Tauro apg-dos vadas Žvejys-Baltūsis 1948 m. sausio mėn. pradžioje. Sąrašas buvo spausdintas mašinėlė ir užėmė apie $\frac{3}{4}$ paprasto popieriaus lapo. Iš to sąrašo atsimenu šią medžiagą:

1. Įgaliojimai (atskirai Skrajūnui ir Mažyčiui-Audroniui);
2. Lietuvos katalikų laiškas popiežiui Pijui XI;
3. Tauro, Dainavos, Kęstučio (ir, berods, kai kurių RL) apg-dų išleistų pagrindžio spaudos leidinių rinkiniai (parinkti geresnieji);
4. Pogr. org-jos dokumentų pavyzdžiai (deklaracijos, protokolai, nutarimai, įsakymai, ataskaitos, raportai ir kt.);
5. 1944–47 m. laikotarpyje išvežtų iš Lietuvos į kitas TSRS respublikas gyventojų sąrašai;
6. Žvalgybos žinios;
7. Fotonuotraukų rinkinys;
8. Platus rašinys „Švietimo būklė Lietuvoje“.

Be to, sąrašė buvo išvardinta visa eilė rašinių, apibūdinančių įvairias LTSR gyvenimo sritis, kurių pavadinimų neprisimenu.

Iš visos tos medžiagos man, kaip Kęstučio apg-dos vadui, buvo atsiųstas tikslai pilnas tekstas Lietuvos katalikų laiško popiežiui Pijui XI, kurį aš padauginau ir išsiuntinėjau po 1 egz. Kęstučio apg-dos rnių vadams, be to, rodos, 1 egz. pasiunčiau į RL. Beje, 1947–48 m. žiemą aš, apsirengęs civiliu, minimo laiško nuorašo 1 egz. įbrukau į rankas kalėdojusiam kaime netoli Stulgių (vietovės pavadinimo neprisimenu) kunigui iš Kražių (ar Stulgių) miestelio. Kadan gi buvo jau tamsu, tai nei aš kunigo, nei jis mano veido, aišku, įsižiūrėti negalėjom. Su tuo kunigu ryšių nepalaikiau.

Apie Skrajūno ir Mažyčio-Audronio kelionės į užsienį pradžią laiškų mane informavo 1948 m. vasario ar kovo mėn. tuometinis Tauro apg. vadas Šturmas, su grupe banditų²³⁹ palydėjęs minėtus BDPS įgaliotinius į Lenkijos LR teritoriją. Informacija buvo trumpa, apytikriai tokio turinio: keliaudama jų grupė turėjo du susišaudymus: pirmą kartą Kaliningrado srities ribose, berods, Rominter Heide miško rajone²⁴⁰ su MGB pareigūnais, antrą kartą Lenkijos LR

²³⁹ Taip originale.

²⁴⁰ Romintos girioje.

teritorijoje su UB pareigūnais. Antrojo susišaudymo metu Mažytis-Audronis buvęs lengvai sužeistas. Lenkijos LR teritorijoje Skrajūnas ir Mažytis-Audronis susirėšę su asmenimis, kurie turėjo padėti jų tolimesnėje kelionėje.

Apie ankstesnius pogr-džio ryšius su užsieniu žinojau tik faktus apie Prapuolenio-Deksno, Meškio-Stankevičiaus ir Hektoro keliones į Lietuvą ir apie jų vestus pasitarimus su tuometine BDPS vadovybe. Šią informaciją gavau per Žemaičių apg. vadą Etmoną, berods, 1948 m. pavasarį, pavidale BDPS vyr. vdv-bės išleistos knygutės, kurios pavadinimo tiksliai neprisimenu. Aš ir kiti Kęstučio apg. vdv-bės nariai buvome įsitikinę, kad ta knygutė buvo išleista buvusios BDPS vyr. vdv-bės, vadovaujamos Erelio-Markulio.

Priedėlis prie 1 straipsnio. VL vidaus ir išorės ryšiai

Nagrinėjamu momentu rn-ių vidaus ir išorės ryšiai ir apg-dų vidaus ryšiai buvo vykdomi keliais būdais, būtent: 1) Per ryšių grandinėles (tarpiški ryšiai); 2) Per specialiai tam parinktus asmenis (netarpiški ryšiai) ir 3) Asmeniškai atitinkamų pareigūnų susitikimais. Ilgainiui ryšių grandinėlėms sudaryti vis daugiau vietoje legaliai gyvenančių asmenų imta naudoti banditus²⁴¹. Tai padaryti vertė valdžios organų sankcijos, taikomos išaiškintiems ryšininkams.

Apg-dų išorės ryšiams palaikyti buvo naudojami tie patys būdai kaip ir vidaus ryšiams, išskyrus ryšį per ryšių grandinėles.

Kęstučio apg-dos vdv-bė 1948.V naudojo:

a) ryšiams su Tauro apg-dos vdv-be – savo (Žiga) ir Tauro apg-dos vdv-bės (Našlutė) rš. įgaliotines;

b) ryšiams su RL sr. vdv-be – savo (Vida-Grigalavičiūtė) ir RL sr. vdv-bės (Stirna-Vilimaitė) rš. įgaliotines;

c) ryšiams su Žemaičių apg-dos vdv-be – savo (neprisimenu) ir Žemaičių apg. vdv-bės (Gegutė²⁴²) ryšininkes;

d) ryšiams su Prisikėlimo apg. Vdv-be – savo (Babunė²⁴³ ir dalinai Aušra²⁴⁴) ir Prisikėlimo apg. Vdv-bės (Vida ir Žiga) rš. įgaliotines.

Vidaus ryšiams su Aukuro, Vaidoto, Knygnešio ir Klaipėdos krašto rinktinėmis palaikyti Kęstučio apg-dos vdv-bė naudojo rš. įg. Audronę²⁴⁵.

Priedėlyje (rašinio gale) patieksiu sąrašus man žinomų ryšininkų, RP vedėjų ir kitų asmenų, su kuriais aš arba kiti banditai²⁴⁶ susitikdavo ryšių bei organizaciniais reikalais.

²⁴¹ Taip originale.

²⁴² Aldona Maziliauskaitė.

²⁴³ Marija Mikšaitė.

²⁴⁴ Nenustatytas asmuo.

²⁴⁵ Danutė Šležaitė.

²⁴⁶ Taip originale.

2. Pastangos atkurti pagrindinio centralizaciją. VLKSO ir naujais pagrindais atkurtosios BDPS vyr. vadovybės veikla ir ateities planai (1948.VI–1949.II.10)

Pagrindinio centralizavimo naujais pagrindais sumanymo pradininkais bei įkvėpėjais laikau buvusį Kęstučio apg. vadą Visvydą-Kasperavičių ir tos apg. vdv-bės narius: Žadgailą-Bartkų, Giedrį²⁴⁷ (mokytoją) ir Vytautą-Paulaitį (ar Povilaitį, mokytoją iš Jurbarko m.)²⁴⁸.

Būdamas tuo laiku rn-ės vadu, aš palaikiau nuolatinį ryšį su Kęstučio apg-dos vadovybe ir centralizacijos reikalais buvau nuolat informuojamas. Pav[yzdžiui], neįvykus senosios BDPS vyr. vdv-bės planuotam BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo Tarybos posėdžiui (1947.I), Visvydas-Kasperavičius atsiuntė man tekstą jo paruoštos kalbos, kurią jis turėjo pasakyti tame posėdyje. Visvydui-Kasperavičiui žuvus (1947.IV.9), šios jo kalbos mintys buvo vadovaujančia gaire visose pagrindinio centralizacijos atkūrimo pastangose visiems likusiems Kęstučio apg-dos vdv-bės nariams, tame skaičiuje ir man, 1947.V išrinktam nauju Kęstučio apg. vadu.

Visvydo-Kasperavičiaus kalbos pagrindinė mintis pagr-džio centralizacijos bei vyr. vdv-bės sudarymo reikalu buvo tokia: pagr-džio vdv-bė turi būti sudaryta iš ginkluotų banditų²⁴⁹, esančių nelegalioje padėtyje. Legalioje padėtyje esantieji pagr-džio veikėjai gali pagr-džio vdv-bei padėti, bet negali į jos sudėtį įeiti. Lemiamas balsas turi priklausyti banditams²⁵⁰, kaip nešantiems sunkiausią pagr-džio kovos naštą.

Man žinomi šie konkretūs žygiai pagr-džio centralizacijos atkūrimui, daryti iki 1947.V, t. y. iki manęs išrinkimo Kęstučio apg-dos vadu:

a) Tauro apg-dos vadas Žvejys-Baltūsis 1947 m. pradžioje organizavo plataus masto pasitarimą pagr-džio centralizacijos reikalu. Konkrečiai jis norėjo, kad tame pasitarime iš visos Lietuvos dalyvautų kuo daugiausia pagr-džio vadovų, rn-ės vado ir aukštesnių teisių. Žinau, kad kvietimą atvykti į šį pasitarimą Kęstučio apg-dos vdv-bė gavo pavėluotai, todėl iš VL į minėtą pasitarimą nenuvyko niekas. Vėliau, gavęs susipažinti su aukščiau minėto pasitarimo nutarimais, patyriau, kad tame pasitarime Kęstučio apg-dą atstovavo ats. j. ltn. Algirdas Zaskevičius, buvęs tos apg-dos atstovas prie senosios BDPS vyr. vdv-bės (Ereljo-Markulio).

Kadangi Tauro apg-dos ryšys su RL ėjo per Kęstučio apg-dą, tai aišku, kad ir RL pagr-džio atstovai minėtame pasitarime dalyvauti negalėjo.

Iš minėto pasitarimo nutarimų visai aiškiai atsimenu tik vieną, būtent, kad naujai atkurto BDPS Prezidiumo pirmininku buvo išrinktas gen.

²⁴⁷ J. Jokubauską (Jonulauką).

²⁴⁸ Petrą Paulaitį. Originali išnaša: „Iš minimų 4 asmenų 3 yra žuvę, o Vytautas-Paulaitis valdžios organų sulaikytas 1947.IV Skaudvilės raj. Ribose.“

²⁴⁹ Taip originale.

²⁵⁰ Taip originale.

Gintautas²⁵¹ (gen. Gintauto pavardė man nežinoma; spėjau, kad tai buv. Lietuvos buržuazinės armijos²⁵² gen. ltn. Giedrys);

b) 1947 m. kovo mėn. gale pas mane (Knygnešio rn-ės vadą) atvykęs Kęstučio apg-dos štabo Org. sk. v-kas Žadgaila-Bartkus pranešė, kad apg-dos vadas paskyrė mane į sudėtį delegacijos, turinčios tikslą susitarti su Tauro apg-dos vdv-be dėl pogr-džio centralizacijos. Į šios delegacijos (vadovausimos Visvydo-Kasperavičiaus) sudėtį, be manęs, turėjo dar įeiti Žadgaila-Bartkus ir Vaidoto rn-ės vadas Budys-Čeponis. Aš su Žadgaila-Bartkum turėjau tuojau nuvykti pas Budį-Čeponį. Visvydas-Kasperavičius žadėjo pasivyti mus pakeliui. (Tokią pat informaciją kiek anksčiau buvau gavęs laišku ir iš paties Visvydo-Kasperavičiaus.)

1948.IV.8 man su Žadgaila-Bartkum ir keletu palydovų – banditų²⁵³ vos tik pradėjus kelionę, nelaimingo atsitikimo pasekmėje Žadgaila-Bartkus buvo pavojingai sužeistas, ir aš turėjau, palikęs jį pakeliui gydytis, tęsti kelionę vienas. Susitikęs su Budžiu-Čeponiu sužinojau, kad sąlygos susitikimui su Tauro apg-dos delegacija esančios labai nepalankios. Kadangi savo tarpe neturėjome nei vieno Kęstučio apg-dos vdv-bės nario, nepalyginti geriau už mudu abu nusivokiančio svarstytiuose reikaluose ir esančio pilnai dalykų kurse²⁵⁴, nutarėme kelionę į susitikimą atidėti;

c) Kęstučio apg-dos Tarybos posėdžio metu (1947.V) buvo nutarta įgalioti Giedrį susitarti su Tauro apg-dos vdv-be dėl centralizacijos. Birželio ar liepos mėn. Giedrys Kauno priemiestyje Aleksote susitiko su Žveju-Baltūsiu²⁵⁵, tačiau apie pasitarimo rezultatus manęs ir Žadgailos-Bartkaus nepainformavo. Kaip vėliau paaiškėjo, Giedrys, Budys-Čeponis ir Visvaldas-Danilevičius, būdami nepatenkinti išrinkimu manęs į Kęstučio apg-dos vado postą, projektavo išskirti iš Kęstučio apg-dos sudėties Aukuro, Vaidoto ir Knygnešio rn-es ir kartu su tomis rn-mis arba įsijungti į Tauro apg-dos sudėtį, arba sudaryti iš jų naują apg-dą. 1947 m. vasaros gale žuvus Giedriui²⁵⁶, matyt, šio projekto autoriui, minėtos rn-ės pasiliko Kęstučio apg-dos sudėtyje.

Plačiau apie Giedrio pasitarimų su Žveju-Baltūsiu rezultatus manęs ir vėliau niekas nepainformavo. Sužinojau tik, kad buvo susitarta: 1) Dėl Giedrio įtraukimo į BDPS vyr. vdv-bės sudėtį ir 2) dėl dydžio materialinės paramos, kurią Kęstučio apg-dos vdv-bė turės teikti BDPS vyr. vdv-bei;

d) Kitos Kęstučio apg-dos vdv-bės pastangos atkurti pogr-džio centralizaciją, bendradarbiaujant su Tauro apg-dos vdv-be, paminėtos šio rašinio 1 str[aišny]je.

²⁵¹ Šį slapyvardį turėjo BDPS Prezidiumo pirmininkas Vincas Seliokas.

²⁵² Taip originale.

²⁵³ Taip originale.

²⁵⁴ Kalbinė klišė, kilusi iš rusų kalbos.

²⁵⁵ Išsamiau apie šį 1947 m. rugpjūčio 21 d. įvykusį susitikimą žr.: ULEVIČIUS, Bonifacas. Vadu gimstama. *Laisvės kovų archyvas*, 1998, nr. 23, p. 30–31 (*Žygmantas* – kitas Kęstučio apyg. įgaliotinio J. Jokubausko (Jonulausko)-Giedrio slapyvardis).

²⁵⁶ J. Jokubauskas (Jonulauskas) žuvo 1947 m. spalio 3 d.

Pogrindžio centralizavimo naujais pagrindais planą sudarėme kartu su Žadgaila-Bartkum, pasitardami su likusiais Kęstučio apg-dos vdv-bės nariais, dar 1947 m. vasarą. Numatydami pogr-džio vyr. vdv-bės būstinę įkurti Šiaulių-Radviliškio apylinkėse, mudu nutarėm, kad Bartkus 1947 m. vasaros gale ar ankstyvą rudenį nuvyks į aukščiau nurodytą rajoną ir iki 1948 m. vasaros paruoš sąlygas apsigyventi likusiems vyr. vdv-bės nariams. Šiaulių-Radviliškio apylinkės buvo pasirinktos dėl jų patogios padėties komunikacijos atžvilgiu.

1947 m. rugsėjo mėn. Žadgaila-Bartkus, lydimas Nakties-Liesio ir Našlaičio-Cibulskio, išvyko į minėtą rajoną, kur susitaręs su Šiaulių rn-ės vadu Naru²⁵⁷ (ats. ltn., buvęs policijos nuov[ados] v-ko padėjėju Šiauliuose) gavo savo žinion atitinkamą rajoną ir tris banditus²⁵⁸: Vėją-Dauką²⁵⁹, Vasarį²⁶⁰ (pavardę žinojau, bet dabar neatsimenu; kilęs, berods, iš Gudelių km., Šiaulių raj.) ir trečią, kurio slaptavardžio nebeprisimenu; žinau tik, kad kilęs, berods, iš Ukmergės apskr.; 1948 m. rudenį perkeltas į K[unigaikščio] Želgaičio rn-ę. Vėliau sužinojau, kad ten žuvęs. (Ir visi kiti šioje pastraipoje minimi banditai²⁶¹, mano turimomis žiniomis, yra žuvę.)

Aš su kitais Kęstučio apg-dos vdv-bės nariais, pasilikę veikti Skaudvilės-Kryžkalnio-Kražių-Kaltinėnų apylinkėse, turėjome tikslą sueiti į artimesnį kontaktą su Žemaičių apg-dos vdv-be ir apjungti Kęstučio ir Žemaičių apg-das į aukštesnį org. vn-tą – sritį. Po keleto susitikimų su Žemaičių apg-dos vdv-be (įvykusių 1947–48 m. žiemą ir 1948 m. pavasarį) ir raštu susitarus su naujai įsteigtos Prisikėlimo apg-dos vdv-be, sritis buvo įsteigta 1948.VI. Srities taryba vadu išrinko mane²⁶². Aš parinkau srities slaptavardį Jūra ir paskyriau: sr. štabo v-ku – buvusį Kęstučio apg-dos št. v-ką Kardą-Gužą (tarnautoją, kilusį, berods, iš Ukmergės apskr.), sr. št. Inf. sk. v-ku – Tvaną-Liesį (studentą, mokytojo sūnų, kilusį iš Jurbarko m.) ir sr. št. pareigūnu (neatsimenu kokiu) – Gintautą-Ivanauską (tarnautoją, laiškinko sūnų, kilusį iš Raseinių m.). Tuo pat metu į Kęstučio apg-dos vdv-bę (Kęstučio apg-dos tarybai išrinkus) paskyriau: vadu – buv. Aukuro rn-ės vadą Visvaldą-Danilevičių (techniką, kilusį iš Zarasų apskr.) ir buv. Birutės rn-ės št. Inf. sk. v-ką Remigijų (mokytoją, kilusį iš Kelmės m. apylinkių).

1948 m. pavasarį, gavęs Tauro apg-dos vado Saidoko (ar Rymanto?) pranešimą, kad žuvęs (ar dingęs be žinios, tikrai neatsimenu) paskutinis BDPS Prezidiumo narys (berods, Gediminas), ir raginimą imtis iniciatyvos atkurti pogrindžio vyr. vdv-bę, aš, pasitaręs su kitais Jūros [srities] vdv-bės nariais,

²⁵⁷ Stasiu Radziuliu.

²⁵⁸ Taip originale.

²⁵⁹ Valerijoną Dauką.

²⁶⁰ Juozą Martinaitį.

²⁶¹ Taip originale.

²⁶² 1948 m. gegužės 5 d. J. Žemaitis pradėjo laikinai eiti Vakarų Lietuvos srities vado pareigas (patvirtinta birželio 6 d.).

nutariau nedelsdamas veikti. Sąlygos tam buvo jau iš anksto paruoštos. 1948 m. apie birželio mėn. vidurį aš paskyriau Jūros vadu Ryklį-Milaševičių ir perdaviau jam savo pareigas, o po savaitės (apie 20.VI.48²⁶³) išleidau pirmąjį VLKSO (Vieningos laisvės kovos sąjūdžio organizacijos) įsakymą ir jį išsiuntinėjau PL, RL ir (įteikiau) VL pagrindžio vadovams.

Į naują veikimo rajoną išvykau 1948 m. liepos mėn. antroje pusėje. Mane palydėjo J vadovavimo dalinio ir pakeliui esančių vietinių dalinių banditai²⁶⁴, kurie Kelmės–Saudininkų tarpe lydėjamą perdavė iš Šiaulių apylinkių atvykusiems manęs pasitikti banditams²⁶⁵. 1948.VII.27 rytą atvykau į Dukto mišką, kur radau visą Prisikėlimo apg-dos vdv-bę: Žadgailą-Bartkų, Krivį-Grigonį ir Naktį-Liesį. Sekančią dieną Prisikėlimo apg-dos vadu paskyriau Krivį-Grigonį, o Žadgailą-Bartkų paskyriau VLKSO štabo Organizacinio skyriaus viršininku.

Ryšių reikalui VLKSO vdv-bė buvo numačiusi naudoti kaip pagrindinę ryšininę-įgaliotinę Zigą (pavardės neatsimenu), kilusią iš Kupiškio raj., studentę-medikę 4-to kurso, anksčiau dirbusią Kęstučio apg-dos, vėliau Prisikėlimo apg-dos rš. įgaliotinę²⁶⁶. Jai sutartu laiku (1948.VII.27–28) negrįžus iš kelionės į Kauną, jos vietoje rš. įgaliotinės pareigoms buvo panaudota buvusi LTSR Mokslų akademijos Chemijos instituto aspirantė Zita (pavardės neatsimenu), kilusi, berods, iš to paties Kupiškio raj.²⁶⁷. Ryšiui su J buvo naudojama Prisikėlimo apg-dos rš. Vida-Grigalavičiūtė ir jos sesuo Aldona (abi šios rš. 1948 m. gale valdž[ios] organų sulaikytos). Iš J atvykdavo rš. įg. Bobutė, kilusi iš Radviliškio m., ir kita, ištekėjusi moteris, slaptavardžio neprisimenu, kilusi iš Šiaulių apylinkių (ar ten gyvenusi). Iš M (Rytų Lietuvos sritis) atvykdavo rš. įg. Stirna-Margarita-Vilimaitė Izabelė (vėliau žuvusi bunkery Tytuvėnų raj.²⁶⁸).

Persikėlus į Šiaulių apylinkes, pirmas mano praktiškas veiksmas pogr-džio centralizacijos reikalu buvo žygis į RL tikslu susitikti su RL pogr-džio vadovais ir parinkti iš jų tarpo du asmenis į pogr-džio vyr. vdv-bę. Į tą žygį išėjau 1948 m. rugpjūčio mėn. pradžioje, lydimas naujojo Prisikėlimo apg-dos vado Krivio-Žvitrio-Grigonio ir 3 banditų²⁶⁹ (Našlaičio-Cibulskio²⁷⁰ ir kitų dviejų, kurių neatsimenu slaptav[ardžių]). Radvilonių miške (Šeduvos raj.) radau stovyklaujančią Lietuvos Žaliosios rn-ės vdv-bę, tarp kita ko, labai išpūstos sudėties (apie 20 asm[enų]). Čia teko laukti apie 2 savaites, kol buvo susirišta su Žaliosios rn-ės vdv-be. Per tą laiką turėjau progos susipažinti su Liet. Žaliosios rn-ės vdv-be

²⁶³ Tiksliai 1948 m. birželio 20 d.

²⁶⁴ Taip originale.

²⁶⁵ Taip originale.

²⁶⁶ R. Jankevičiūtė.

²⁶⁷ Elvyra Pliupekytė.

²⁶⁸ 1952 m. spalio 2 d., Vilkiškių k. (Raseinių r.).

²⁶⁹ Taip originale.

²⁷⁰ Povilo Cibulskio.

ir banditais²⁷¹, jų organizaciniu, kariniu bei ideologiniu parengimu, moralės, drausmės ir konspiracijos lygiu. Kadangi ta rė 1948–49 m. laikotarpyje buvo iš esmės likviduota, tai skaitau būsiant nenaudinga ją liečiančius bendruosius duomenis plačiau nagrinėti. Paminėsiu tik vieną reikšmingesnį faktą. Rūpindamasis savo grupės žygio saugumu, aš įžiūrėjau, kad tos rė-ės vdv-bės nario²⁷² Rudžionio elgesys ir ypač praeitis yra labai įtartini. Į tai atkreipiau Žaliosios rė-ės vado dėmesį ir paprašiau jį taip reikalus sutvarkyti, kad apie mano grupės grįžimo atgal datą Rudžionis nesužinotų arba sužinotų klaidingai. Deja, pastebėjau, kad į šį mano įspėjimą rė-ės vadas neatkreipė reikiamo dėmesio.

Apie rugpjūčio mėn. 20 d. Žaliosios miške (Panevėžio raj.) susitikau su Žaliosios rė-ės vdv-be (vadas – Daujotas²⁷³, buvęs techn[ikos] mokyklos mokinys). Buvo numatyta, kad šiame miške turės įvykti mudviejų (mano ir Žvitrio-Grigonio) susitikimas su RL pogr-džio vadovais. Apie savaitę palaukę, gavom pranešimą, kad RL pogr-džio atstovai į susitikimą negalį atvykti dėl valdžios organų didelio spaudimo. Tai sužinoję, mudu su Žvitriu-Grigoniū nutarėm su savo palydovais grįžti į Šiaulių apylinkėse esantį Dukto mišką.

Kaip vėliau iš RL pogr-džio atstovo Dieduko-Merainio-Šibailos ir rš. įg. Stirnos-Vilimaitės sužinojau, RL pogrindžio atstovai neatvyko į susitikimą Žaliosios miške (Panevėžio raj.) dėl Šarūno sąmoningai jiems suteiktų neteisingų inf[ormacij]ų apie valdžios organų veiksmus (kurių tikrumoje visai nebuvo). Kuriuo tikslu Šarūnas klaidino RL pogr-džio atstovus, nežinau. Spėju, kad ten būta kokių nors Šarūno asmeniškų kombinacijų bei intrigų.

Iki mano atvykimo į Šiaulių-Radviliškio apylinkes Žadgaila-Bartkus su 4 savo pagalbininkais įrengė Rėkyvos–Dvarninkų gel. stoties apylinkėse 3 slėptuves. Dviejose iš jų man teko gyventi, trečiosios vietos tiksliai nežinau, tik iš kitų kalbų numaniau, kad ji turi būti Pušinos–Polekėlės km. (Radviliškio raj.) aplinkoje, ūkininko sodybos daržinėje.

Pagal mano su Žadg[aila]-Bartkum iš anksto apsvarstytą ir paruoštą planą, reikėjo įrengti dar 3 slėptuves ne arčiau kaip už 10 km nuo jau įrengtų slėptuvių. Tam buvo pasirinkta Kairių apylinkė (Šiaulių raj.). Žadg[aila]-Bartkus man sakėsi, kad vieną slėptuvę toje aplinkoje (Zvėgių kaime) jis bandęs kasti dar prieš mano atvykimą į Šiaulių apylinkes, bet dėl vietos žemumo nuo to darbo turėjęs atsisakyti (nedideliame gylyje ėmęs veržtis vanduo)²⁷⁴.

Aš asmeniškai dalyvavau tik vienos slėptuvės įrengimo darbuose Zapelskių km. (Šiaulių raj.) ūkininko tvarte (netoli vėjinio malūno)²⁷⁵. Prieš šios slėptuvės įrengimą protestavo visa ūkininko šeima, pareikšdama, kad mums

²⁷¹ Taip originale.

²⁷² Juozas Rudžionis.

²⁷³ Vytautas Česnakavičius.

²⁷⁴ Kalbama apie Jasučių sodybą.

²⁷⁵ Kalbama apie Benedikto Šerkšnio sodybą ir netoli jos buvusį kaimyno Petro Šerkšnio vėjo malūną.

apsigyvenus slėptuvė, ji visa išsikraustysianti gyventi į Šiaulių miestą. Neatsižvelgdami į tai, mes slėptuvę įrengėm, šeiminingų reiškiamą baimę ir protestą laikydami laikinu, praeinančiu reiškiniu²⁷⁶.

Sužinojęs, kad Šiaulių m. apylinkėse slapstosi buvęs lietuviškos buržuazinės armijos²⁷⁷ aviacijos majoras Masys Petras, stengiaus su juo susitikti, bet mano nustatytu laiku Masys į susitikimo vietą neatvyko.

Tuo pat laikotarpiu sužinojau, kad Kairių apylinkėje, savo nuosavame ūkyje, gyvenęs kitas buv. Liet. buržuazinės armijos²⁷⁸ majoras (pavardės nepamenu). Man susitikus su minimu asmeniu, paaiškėjo, kad jis ne majoras, bet atsargos jaunesnysis leitenantas, žmogus labai įsibaugštinęs, pagrindžio veiklai visai netinkamas.

Gavęs žinių, kad netoli Rėkyvos esančio (berods, Karpiškių) durpyno vedėjas esąs man pažįstamas buv. Liet. burž. armijos²⁷⁹ kapitonas Grinevičius, norėjau su juo susitikti, bet nesant galimybės tai padaryti ir nenumatant būtino reikalo įtraukti jį į banditus²⁸⁰, susitikimo su juo reikalas atpuolė.

Teko iš šalies stebėti Žadgailos-Bartkaus susitikimą su jaunu asmeniu (apie 25–27 m. amž.), kuris palaikė ryšį tarp Ž[adgailos]-Bartkaus ir grupės tarnautojų-inteligentų, gyvenančių Šiaulių mieste. Minimą asmenį į mišką atvedė viena kuri mūsų ryšininkų ar kuris RP²⁸¹ vedėjų. Svarbiausia, ko mes iš tos grupės pageidavom, tai materialinės paramos, informacijų, žvalgybos žinių ir rašinių, skirtų pogr-džio spaudos leidiniams.

Vėliau, man su Žadg[aila]-Bartkum svarstant tokių bendradarbių grupių miestuose turėjimo klausimą, Žadg[aila]-Bartkus pareiškė savo nusivylimą Šiaulių m. grupės veikla. „Tai daugiausia mėgėjai papolitikuoti, prašmanuoti, rankomis pamostaguoti. Štai, va, ir mes kaip kovojame! Pažadų ir užsimojimų pas juos daug, o kai reikia realios paramos iš jų gauti – šnipšt...“ (Žadgailos-Bartkaus žodžiai).

1948 m. rugsėjo ar spalio mėn. tame pat Dukto miške (netoli Šilėnų gel. stoties) susitikau su mano sūnaus globėja O. Liubinavičiene²⁸². Ją pas mane

²⁷⁶ Įdomu, kad 1950 m. birželio 22 d. J. Kimštas laiške A. Ramanauskui be kita ko rašė: „1948.12.10–31 dienų laikotarpyje aš, LV, LAdj su LVdv daliniu iš 3-jų P, kurių vieno buvo slaptavardis Ramutis (dainininkas ir ginkluotas vok. Štuceriu bei pistoletu rusiška Zvezda), N vietoje pas X pilietį kasėme bunkerį lietingomis naktimis. Charakteringa, kad šį darbą atlikome prieš X piliečio norą, be to, kai aš iškeliauvau į K, bunkeris buvo dar nebaigtas -- trūko ventiliuojamųjų angų. Kad būčiau tikras, jog turiu reikalo su tikrais L pareigūnais, prašau tarpininkauti, kad vienas kuris iš anksčiau paminėtų L pareigūnų parašytų man savo ranka apie tai, kas atsitiko maždaug toje pačioje vietoje (N) prie vėjinio malūno, kai mes, užbaigę bunkerio darbus, nuvykome pas to malūno savininką pavakarieniauti. Apie šią nuotrupą gali painformuoti mane tik LV Vytautas-Šermukšnis, nes LAdj Žadgaila yra žuvęs, o LBŠV (VDV) Merainis-Gludutis negalyvavo šioje operacijoje“: LYA, f. K-30, ap. 1, b. 212, l. 340–341.

²⁷⁷ Taip originale.

²⁷⁸ Taip originale.

²⁷⁹ Taip originale.

²⁸⁰ Taip originale.

²⁸¹ Ryšių punktų.

²⁸² Ona Liubinavičiene.

atvedė ryšininkės Babunės sesuo, apie 16 m. moksleivė, gyvenanti Radviliškio mieste. Per naktį pasikalbėję, rytą palydėjau Liubinavičienę netoli Šilėnų stoties, įdavęs, berods, 300 rublių paramos sūnaus išlaikymui.

Vaikščiojant su banditų²⁸³ daliniu po Kairių apylinkę (Šiaulių raj.), netikėtai teko susitikti 4 banditus²⁸⁴ iš K[unigaikščio] Žvelgaičio r-nės. Nors teko praleisti su jais visą dieną, tačiau jų slaptavardžių aš neprisimenu; atsimeinu tik, kad vienas iš jų, kelintais metais, už mane vyresnis, buvo užsiželdinęs trumpą plačią tamsią barzdą. Žadgaila-Bartkus ir kiti banditai²⁸⁵ (išskyrus Žygūną-Kimštą ir mane) su jais buvo pažįstami iš seniau.

1948 m. spalio mėn. į Dukto mišką atvyko RL pagrindžio atstovai Dobilas-Žalgoris-Kimštas ir Diedukas-Šibaila. Pasitarimo su jais rezultatai surašyti 2-se dokumentuose, būtent: 1) VL srities ir RL srities atstovų Lietuvos pagrindžio Vyr. vdv-bei atkurti 1948.11.10–12 d. posėdžio protokole ir 2) BDPS Prezidiumo 1948.11.12 d. posėdžio protokole Nr. 1.

1-jo dokumento turinio santrauka. Posėdžio dalyviai, konstatavę senosios BDPS Vyr. vdv-bės sužlugimo faktą, priimdami dėmesin Tauro apg. vado [19]48.07.16 rašte Nr. 124 sl. pateiktus PL srities vardu pareiškimus, išnagrinėjo pogr-džio Vyr. vdv-bės sudarymo bei funkcionavimo klausimus, visais svarstytais klausimais priėjo vieningą nuomonę ir nutarė:

1. Kviesti visus tautiečius pagerbti žuvusius ir žūstančius pogr-džio narius;
2. Pogr-džio narių vardu prisiekti, kad gyvoji kovojanti Lietuva nenukrypstamai sieks tikslo – atstatyti nepriklausomą Lietuvą ir kad ji tą kovą tesės iki galutinės pergalės;
3. Pareikšti padėką PL pogr. nariams (ypač Tauro apg. ir jos vdv-bei) už didžiulius darbus pogr-džio centralizacijai įgyvendinti;
4. Pasmerkti J. A. Markulio ir jo bendrininkų veiklą, surinkti esamą prieš juos kaltinamąją medžiagą ir perduoti vyr. vdv-bei, kad ši galėtų kaltininkus perduoti Karo lauko teismui;
5. Laikinais priimti pavadinimą BDPS, Lietuvos BDPS statutą ir Lietuvos pogr-džio vyr. vdv-bės schemą, įvedant kai kuriuos neesminius pakeitimus;
6. Paruošti naujus pogr-džio org-jos pavadinimo ir statuto projektus;
7. Atkurti minimalios sudėties BDPS Prezidiumą;
8. Atkurti minimalios sudėties Vyriausiąjį Ginkluotųjų pajėgų štabą;
9. Kviesti Taurių²⁸⁶ pereiti į pogr-dį ir užimti BDPS Pr-mo p-ko postą;
10. Vytautą²⁸⁷ išrinkti BDPS Vyriausiuoju Ginkl[uotųjų] pajėgų vadu. Iki bus išrinktas ir pradės vykdyti savo pareigas BDPS Pr-mo p-kas, tas pareigas

²⁸³ Taip originale.

²⁸⁴ Taip originale.

²⁸⁵ Taip originale.

²⁸⁶ D. Steponaitį.

²⁸⁷ J. Žemaitį.

laikinais eiti pavesti BDPS VGPV Vytautui;

11. Pasiūlyti PL sr. vdv-bei atsiųsti BDPS Pr-mo p-ko valdžion du asmenis (pogrindininkus) BDPS Pr-mo nariais;

12. Žygūną išrinkti BDPS Vyriausiojo Ginkl[uotųjų] pajėgų štabo v-ku;

13. Merainį išrinkti BDPS Visuomeninės dalies skyriaus v-ku;

14. Žadgailą išrinkti BDPS Pr-mo sekretoriumi.

2-rojo dokumento turinio santrauka. Posėdyje svarstyta:

I. Bendrieji organizaciniai klausimai. Nutarta:

1. VLKSO pervardinti į Ginkluotąsias pajėgas;

2. Einantį VLKSOV pareigas Vytautą iš pareigų atleisti ir perkelti į kitą org. vn-tą;

3. KV²⁸⁸ Žalgirį iš pareigų atleisti ir perkelti į kitą org. vn-tą;

4. DK²⁸⁹ štabo v-ką Dieduką iš pareigų atleisti ir perkelti į kitą org. vn-tą;

5. VLKSO štabo Org. sk. v-ką Žadgailą iš pareigų atl[eisti] ir perk[elti] į kitą org. vn-tą;

6. JV Ryklį²⁹⁰ patvirtinti pareigose.

II. Organizacinės struktūros suvienodinimo klausimas. Nutarta rekomenduoti:

a) RL ir PL apg-dų vadams išsirinkti savo sričių vadus;

b) Sričių vadams sukomplektuoti savarankiškus ir veiksmingus sričių štabus;

c) pakeisti rinktinės organizacinę struktūrą, įvedant jos apimtyje naujus org. vn-tus – rajonus.

Pats pasitarimas vyko sklandžiai, be sunkumų. Pasikeitus inf-ja apie pogr-džio stovį, pereita prie svarbiausio – pogr-džio centralizacijos atkūrimo klausimo. Žadgailai-Bartkui ir man supažindinus RL pogr. atstovus su pogr. centralizacijos atkūrimo naujais pagrindais sumanytojų bei įkvėpėjų mintimis, planais ir iki šiol atliktais konkrečiais žygiais, RL pogr. atstovai esmėje visa kam pritarė. Po to pasitarimo dalyviai vieningai padarė nutarimus, išdėstyti 1-me ir 2-me dokumentuose.

²⁸⁸ Kalnų (Rytų Lietuvos) srities vadą.

²⁸⁹ Didžiosios Kovos apygardos.

²⁹⁰ Jūros srities vadą A. Milaševičių.

Naujai atkurtosios BDPS vyr. vdv-bės veikla pradžioje pasireiškė tos vdv-bės narių nuomonių įvairiais klausimais detalesniu išsiaiškinimu bei suderinimu ir veiklos planų ateičiai sudarymu. Lygiagrečiai buvo vykdomas pasirengimas žiemai.

Merainis-Šibaila ir aš, kaip fiziniai silpnesni, buvome apgyvendinti slėptuvėje netoli Dvarninkų gel. stoties²⁹¹; visi likusieji vykdė pasirengimo žiemai ir ryšių bei apsirūpinimo uždavinius. Gyvendami keletą savaičių drauge slėptuvėje, mudu su Merainiu-Šibaila turėjome progos pasikeisti turima informacija, savo pažiuromis į pogr-džio org-jos veiklą bei jos perspektyvas ir, konkrečiai, suderinti mūsų pažiūras į pogr-džio visuomeninę veiklą. Aš pasiūliau Merainiui-Šibailai paruošti pogr-džio visuomeninės veiklos programą ir pateikti ją BDPS Pr-mui tvirtinti. Merainis-Šibaila tuoj pat pradėjo ruošti jos projektą ir kitų skyrių metmenis. [19]48.12 pradžioj, kaip RL pogr-džio atstovas vyr. vdv-bėje ir [aikiniai] e[inantys] BDPS Visuomeninės dalies v-ko pareigas, jis parašė, užmezgimui tiesioginio kontakto, gana platų laišką JV, daugiausia visuomeninės veiklos reikalais. Šis laiškas, matyt, drauge su rš. Vida-Grigalavičiūte [19]48.12 (apie vidurį) pateko į valdžios organų rankas.

Žygūnui-Kimštui kiek sunegalavus, Žadgaila-Bartkus jį patalpino slėptuvėje Einoraičių km. (Šiaulių raj.)²⁹², kurioje jie abu pagyveno apie 10–14 dienų.

Besiruošiant įrengti dar vieną slėptuvę (Zvėgių km., Šiaulių raj.), ūkininkas, pas kurį buvo ketinama tą slėptuvę įrengti, pranešė apie mus valdžios organams – milicijai (mums apie tai nieko nežinant). Tik laimingų aplinkybių susidėstymu galima paaiškinti tą faktą, kad mūsų grupė tuomet išvengė sunaikinimo. [19]48.07 pabaigoje įvykęs rš. įg. Zigos asmens dokumentų pagrobimas Šilėnų gel. stotyje, o po kelių dienų ir jos pačios sulaikymas Šiaulių mieste rodė, kad mūsų gyvenamos apylinkės valdžios organams jau žinomos.

Sąryšį su visu tuo, mes ne tik turėjome palikti Kairių apylinkę, o Žygūnų-Kimštą skubiai grąžinti į RL, davę jam uždavinį surasti ir paruošti rajoną, tinkamą BDPS vyr. vdv-bei apsigyventi ir veikti, bet ir savo (ypač ryšininkų) judėjimą smarkiai apriboti.

Žygūnas-Kimštas iš Dukto miško išvyko 1948 m. lapkričio mėn. gale ar gruodžio mėn. pradžioj.

Likusieji žiemai susigrupavome taip: Žadgaila-Bartkus, Našlaitis-Cibulskis ir aš vienoje slėptuvėje (Einoraičių km.); Merainis-Šibaila, Vėjas-Daukša ir Vasaris – kitoje slėptuvėje (berods, Dvarninkų km.).

Vykdydamas VL sr. ir RL sr. atstovų Lietuvos pogr-džio vyr. vdv-bei atkurti [19]48.11.10–12 d. posėdžio nutarimą „9. ...kviesti Taurių pereiti į pogr-dį ir, jam sutikus tai padaryti, pasiūlyti užimti BDPS Pr-mo p-ko postą“, aš parašiau Tauriui atitinkamo turinio laišką (laiške pažymėta atbulinė data, [čia rašinys nutrūksta, likusių lapų byloje nėra].

²⁹¹ Dambraskų sodyboje, Dvarninkų k. (Radviliškio r.).

²⁹² Balčių sodyboje, Einoraičių k. (Šiaulių r.).